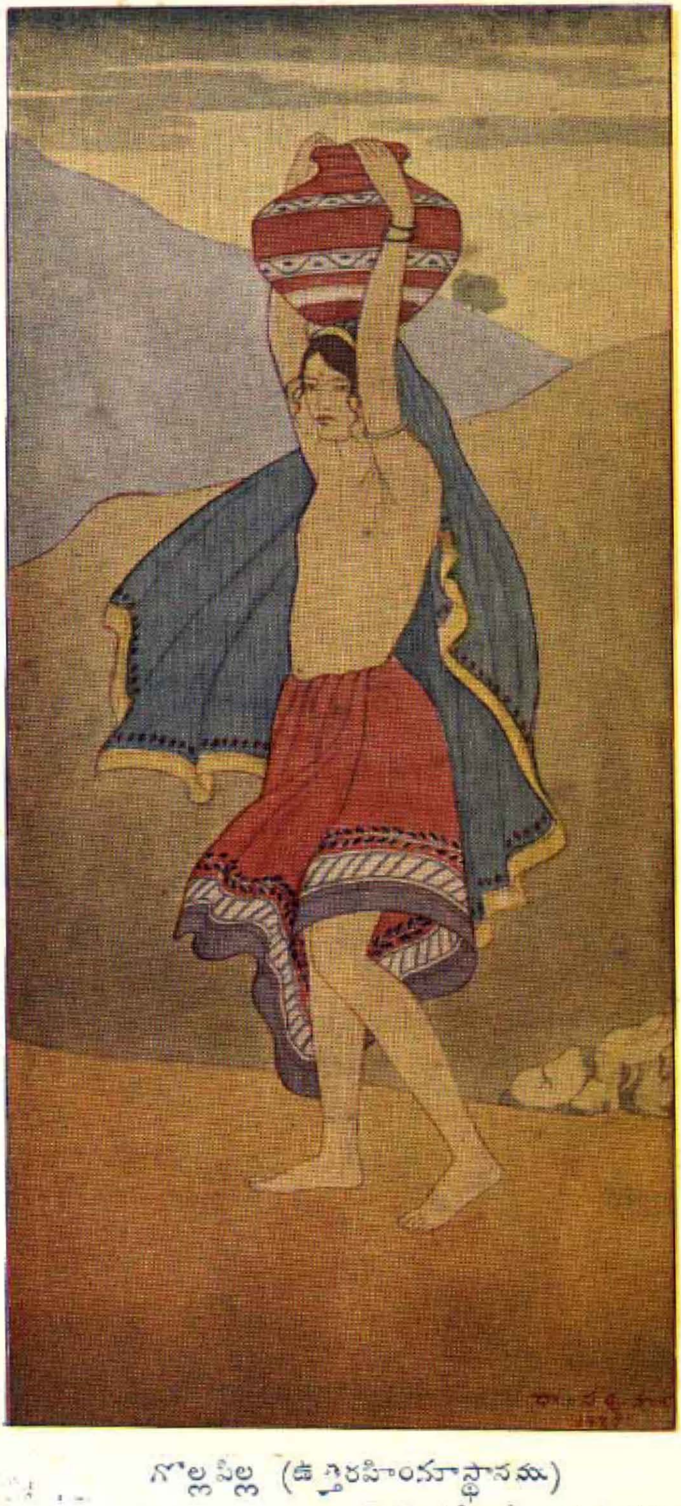
విషయసూచిక

చిత్రములు



గొల్లపిల్ల (ఉత్తరహిందూస్థానము)

చిత్రకారిణి: శ్రీ దామెర సత్యవాణిగారు, రాజమండ్రి.

భారతి చందాదారుల కొఱకు ముఖ్యమైన విజ్ఞప్తి

ఈ దిగువ నమోదు పఱచిన సంఖ్యలుగల చందాదారుల చందాలు ఈ శుక్ల మార్గశిర సంచికతో ముగియుచున్నవి. ఆయా సంఖ్యల చందాదారులు దయచేసి తిరుగ తమ తమ చందా సొమ్మును మనీఆర్డరు ద్వారా పంపుట గాని, వి. పి. పంప ననుజ్ఞ ఇచ్చుట గాని కావింప ప్రార్థించుచున్నాము. అట్లు జనవరి ౧-వ తేదీ లోగా మాకు మనీఆర్డరు గాని, వి. పి. అనుమతి గాని రాకున్నచో రాబోవు సంచిక వి. పి. ద్వారా పంపగలము. చందాదారులు ఆ వి. పి. ని త్రిప్పివేయక దయతో స్వీకరింప ప్రార్థితులు.

చిరునామా మార్పులు 1-వ తేదిలోపల తెలుప ప్రార్థితులు.

1001, 1007, 1008, 1010, 1011, 1013, 1016, 1017, 1022, 1025, 1027, 1034,
1036, 1038, 1039, 1040, 1042, 1043, 1046, 1048, 1050, 1054, 1056, 1059,
1062, 1066, 1067, 1073, 1076, 1079, 1083, 1084, 1093, 1099, 1106, 1111,
1113, 1117 1119, 1136, 1142, 1168, 1170, 1173, 1177, 1180, 1183, 1192,
1198, 1199, 1202, 1210, 1211, 1213, 1215, 1218, 1223, 1237, 1244, 1254,
1260, 1265, 1270, 1279, 1282, 1287, 1292, 1297, 1302, 1314, 1330, 1336,
1339, 1341, 1353, 1369, 1372, 1377, 1378, 1381, 1382, 1383, 1384, 1391,
1397, 1403, 1411, 1420, 1469, 1471, 1473. 1475, 1549, 1551, 1553, 1566,
1592, 1608, 1609, 1610, 1617, 1625, 1627, 1629, 1650, 1652, 1658, 1660,
1675, 1676, 1677, 1683, 1695, 1716, 1720, 1769, 1819, 1832, 1840, 1856,
1883, 1924, 1927, 1940, 2015, 2067, 2071, 2095, 2171, 2190, 2191, 2193,
2202, 2203, 2210, 2218, 2222, 2233, 2236, 2249, 2257, 2263, 2283, 2295,
2301, 2303, 2305, 2307. 2308, 2309, 2325, 2326, 2334, 2366, 2369, 2370,
2403, 2417, 2448, 2491, 2521, 2531, 2534, 2537, 2543, 2550, 2567, 2577,
2583, 2585, 2604, 2676, 2747, 2751, 2825, 2866, 2878, 2887, 2897, 2908,
2917, 2925, 2929, 2932, 2935, 2938, 2946, 2948, 2951, 2954, 2958, 2965,
2968, 2969, 2971, 2973, 2978, 2980, 2981, 2983, 2991, 2994, 3002, 3006,
3007, 3014, 3038, 3040, 3043, 3047, 3048, 3049, 3057, 3058, 3069, 3070,
3072, 3073, 3080, 3084, 3086, 3087, 3098, 3103, 3104, 3108, 3113, 3119,
3126, 3147, 3155, 3173, 3174, 3176, 3177, 3178, 3179, 3182, 3190, 3196,
3201, 3203, 3208, 3209, 3211, 3213, 3216, 3220, 3234, 3243, 3255, 3256,
3277, 3283, 3284, 3294, 3296, 3360, 3430, 3512, 3524, 3648, 3657, 3661,

3671, 3673, 3674, 3688, 3689, 3692, 3693, 3697, 3702, 3703, 3707, 3720, 3732, 3734, 3739, 3747, 3748, 3751, 3755, 3758, 3759, 3764, 3768, 3772, 3773, 3774, 3782, 3783, 3787, 3790, 3792, 3795, 3798, 3799, 3807, 3813, 3815, 3818, 3823, 3826, 3829, 3835, 3839, 3840, 3845, 3852, 3855, 3859, 3862, 3863, 3865, 3875, 3877, 3879, 3880, 3882, 3888, 3890, 3891, 3892, 3895, 3897, 3899, 3902, 3904, 3909, 3922, 3929, 3934, 3940, 3983, 3986, 4001, 4038, 4056, 4067, 4077, 4113, 4120, 4138, 4155, 4173, 4182, 4184, 4192, 4290, 4291, 4312, 4331, 4416, 4440, 4453, 4468, 4469, 4471, 4473, 4482, 4485, 4494, 4499, 4503, 4504, 4508, 4512, 4518, 4526, 4527, 4529, 4537, 4538, 4539, 4543, 4554, 4558, 4559, 4568, 4570, 4575, 4579, 4583, 4589, 4591, 4597, 4603, 4610, 4612, 4613, 4628, 4630, 4635, 4648, 4649, 4654, 4661, 4668, 4669, 4670, 4671, 4681, 4700, 4720, 4723, 4742, 4746, 4751, 4763, 4794, 4795, 4825, 4829, 4837, 4864, 4869, 4873, 4887, 4888, 4900, 4932, 4936, 4958, 4967, 4970, 4987, 4992, 4995, 5043, 5064, 5181, 5196, 5199, 5207, 5219, 5220, 5229, 5233, 5234, 5235, 5239, 5241, 5251, 5253, 5255, 5256, 5262, 5263, 5264, 5266, 5267, 5268, 5271, 5272, 5276, 5277, 5278, 5280, 5281, 5283, 5285, 5287, 5288, 5289, 5290, 5291, 5293, 5295, 5296, 5297, 5298, 5299, 5300, 5301, 5302, 5303, 5305, 5306, 5307, 5308, 5309, 5311, 5310, 5315, 5316, 5318, 5319, 5322, 5323, 5325, 5327, 5329, 5331, 5332, 5333, 5335, 5337, 5339, 5341, 5345, 5347, 5350, 5351, 5352, 5355, 5357, 5359, 5360, 5363, 5364, 5366, 5367, 5369, 5373, 5377, 5379, 5380, 5381, 5382, 5383, 5385, 5395, 5397, 5398, 5400, 5403, 5405, 5407, 5408, 5411, 5412, 5413, 5415, 5416, 5418, 5419, 5420, 5421, 5422, 5423, 5424, 5425, 5426, 5429, 5430, 5432, 5434, 5437, 5438, 5441, 5444, 5445, 5446, 5448, 5449, 5453, 5459, 5462, 5470, 5479, 5481, 5484, 5487, 5497, 5531, 5632, 5663, 5667, 5678, 5679, 5680, 5681, 5682, 5683, 5688, 5689, 5694, 5695, 5696, 5697, 5700, 5701, 5702, 5705, 5706, 5707, 5708, 5709, 5712, 5714, 5717, 5723, 5732, 5735, 5736, 5753, 5755, 5762, 5770, 5772, 5786, 5792, 5819.

మేనేజరు 'భారతి'



చెన్నపట్టణము, డిసంబరు ౧౯౨౯

సంపుటము ౬ — శుక్ల సంవత్సరము మార్గశిరమాసము — సంఖ్య ౧౨

అట్లతదియ

కాళూరి వెంకటనరసింగరావు గారు (కవితాసమితి)

పరువిడి పొమ్ము సంజ! పొలపంబుగ పశ్చిమవార్ధి వీచికా
శిరముల పాటల ప్రభల జిందుచు ఛిందులుత్రొక్క; నాహృదీ
శ్వరి చరణప్రవాళ విలసన్నవరేఖల బాయులాతు నీ
యరుణిమ కాల దన్ను, క్షణ మాగిన తజ్జలదాంచలమ్ములన్.

ఇది నా ప్రేయసి నోము నోచుకొను వేళ! పూర్వదిక్కామినీ
మృదుగండస్థల పాండుదీధితి సమున్మేషోజ్జ్వలంబౌ నిశా
వదనం బెంతయు పావనంబు; భరియింపంజాల నావేగముల్,
పదిలం బో హృదయంబ! భ్రాంతుల జలింపంబోక ధ్యానింపుమా.

ఇంకను శోభ లీను నుదయింప వదేమి శశాంక! దీప్తి నా
పంకజగంధి భక్తి విరబారెడు చూపుల మెల్లమెల్ల నీ
వంకకు చల్లగా బరుప, వత్సలతన్ మెయినిండ నూత్నపు
ల్కాంకుర మాలికల్ నిగుడగా నరుదేర, వదేమి జాడ్యమో!

తొలుతటి మూడునిద్దురల తోరపు తీయము లేరికొంచు తో
య్యాలియును నేను, ఒక్కనెలయైన గతింపగలేదు నేటికిన్;
వలపుకవుంగిటన్ గరుగ వల్చి తలిర్చిన యీనికుంజ మా
కుల చిరునాల్కలన్ బిలుచు కోమలిపై దయ నిన్ సుధాకరా!

కలువల నీను నిండు తెలిగన్నులు కాయలు కాచునేమొ, నె
చ్చెలి సుకుమారి వేచిన శశీ! వలవంతల నేచివేచు నీ
తొలి విరహంపు కేసెగలతో నినుజూచుట కెట్టు లోర్చునో,
తలపవు చిత్తమందు గల తత్తర, మేచెద విట్లె క్రొత్తడిన్.

నానన బోడి చారువదనంపు సిరిన్ తలయెత్తి చూక లే,
కానిబిడాంబుదాంతరమునం దటు తారెదు, నిర్గమించి శా
లీనత నామె పాదయుగళిన్ గిరణాళి స్పృశించి గైరిక
స్నాన మొనర్పు, పద్యచరణమ్ముల నొత్తెద మేని రక్తిమన్.

అనునయ శీల, బాల, కరుణార్ద్రిమనమ్మున నీ కరావళిన్
చనవున బుజ్జగించి, సరసమ్మగు పాయసభోజనమ్ము క
మ్మని నును వ్రేళులన్ గుడిపి, మాధురులన్ మరపించు జుమ్ము, నీ
యనుపమ దుగ్ధవార్ధి జనితామృత సారరుచి ప్రపూరముల్.

అభ్యంగనము నేసి యారనైచిన సోగకురుల క్రొన్నిగనిగల్ గునిసియాడ,
భావనమోహనమైన ముద్దుమొగమ్మున తిలకదీప్తులు కలకలల నీన,
పస లీను దేశీయవసనంపు మాటున నంగసౌష్ఠవము సయ్యాటలాడ,
భావాలతావుల పరిమళించు విశాలలోచనమ్ముల రాగపీచు లూగ,

విరహ మింత భక్త్యావేశభర మొకింత అంద మొడలంత నొలుకగ నల్లనల్ల
నీదురాక నిరీక్షించు నెలతమూర్తి నరసి చల్లగ ధన్యుడ వైతి చంద్ర!

అందపు చందమామ! వినుమా మనలో మనమాట, నీవు నీ
కందున నన్ను దాచుకొన గల్గెదవేని, సుధాప్రహాదాన, నా
యందు కటాక్షముంచి, తనివారగ మోహనమైన నేటి నా
సుందరి రూప మానుచును చొక్కి రసమ్మయి రాలిపోవుదుఁ.

ఎలగోరింట దళమ్మునై వనములో నే బుట్టియున్నఁ, వధూ
విల సత్పాదపవిత్ర దేశముల నువ్విళ్లూరు గోరింట చు
క్కలలో నొక్కతెనై, చలించు సఖియం గాలంటు ముంగొంగుగా
లుల పీచోపుల తూగుటుయ్యేలల బొల్తుఁ గాదె భోగమ్ములన్?

నీ వింకఁ మహారాజ వయ్యెదవు, తన్వీహస్త సేవాంజలీ
పావిత్ర్యోజ్జ్వల పట్టభద్రపదవీ ప్రాప్తుండవై; ప్రాజ్యతే
జోవిఖ్యాతి నెలర్చు నీ శుభయశోజ్యోత్స్నాపగఁ దేలి, ప్రే
మావేశంబున వ్రాసికొందు శరదాశాభిత్తులఁ గీతముల్.

నవధాన్యంబుల ముద్దుదోసిళుల నిండఁబట్టి, పాలిండ్ల గా
రవ మూపఁ, మహాలక్ష్మీపీఠమున ధారఁబోసి ముమ్మారు, "తఁ
ధవు వారల్, తనవారు, నాథుడును నిత్యం బేలుగా" కంచు మ
క్కువ వాంఛించెడు భారతీయసతి తోగుఁ ప్రేమవారాశిలోఁ.

నక్షత్రమాల

మయిలవరపు వీరరాఘవయ్య గారు, బి. ఏ., బి. ఇడి.

'నక్షత్రమాల' శ్రీయుత దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారిచే రచింపబడినకొన్ని ఖండకావ్యముల (Minor Poems) కూర్పు. ఇందలి ప్రతి కావ్యమును నక్షత్రమువలె సొగసైన కాంతిని వెదజల్లుచుండుటచే రెడ్డిగారీకూర్పునకు "నక్షత్రమాల"యని పేర్వెట్టిరి కాబోలు! ఇందు ప్రణయగీతలు, ప్రబోధములు, ఏలపాటలు మున్నగు పలువిధములైన కావ్యములు చేర్పబడియున్నవి. పెక్కు ఖండకావ్యములు కవియొక్క భావోద్రేకమును, ప్రకృతి సౌందర్యవర్ణనశక్తిని వెల్లడించుచున్నవి వీనిలో కొన్నిటింగూర్చి నాకుం దోచిన యభిప్రాయముల వెలిపుచ్చుచున్నాను.

'కవిమనోరథము'—

ఇందు కవి, ఈశ్వరుడు తన్ను ప్రకృతిజనితములగు మేఘముగనో, కమలముగనో, మలయమారుతముగనో, మంచుబిందువుగనో, నక్షత్రంబుగనో సృజింపనందులకు విచారపడుచు, అట్లు విచారపడుటచే వాటివలె నుండుట కిష్టపడుచున్నాడు. ('కృష్ణపక్షము' ఆదియందే తత్గ్రంథకర్త "ఆకులో ఆకై", "జలజలని పాఱు సెలపాటలో చేటినై" అడవియందే దాగిపోవుటకు ఇచ్ఛచూపి యున్నాడు.)

సాధారణముగ కవులు కొందఱు తమ్మేల దైవము 'శ్రీమన్నారాయణపాదపద్మయుగళీదాసుల'గా సృష్టింపలేదో యనియు, మఱి కొందఱు తమ్మేల సమస్తభోగపరాయణులగా సృజింపలేదోయనియు విచారపడుచుండ, శ్రీ రెడ్డిగారు సర్వసామాన్య వస్తువులుగా మారుటకు ఇష్టము చూపుచున్నారు. ఇయ్యది ఆధునిక ఆంధ్రవాఙ్మయచిహ్నము. ఇట్టి కోరికలకు కారణములుగూడ విశదములే. ఈ సామాన్య వస్తువులయందు తన అసమానవర్ణనశక్తిచే నొక విధమగు అద్భుతసౌందర్యమునుకవిచూపి యున్నాడు. కొద్దిపాటి గాలికికూడ విహారము సల్పుటకు వీలగునట్లుగా జలధరమును అర్భకునిజేసి, సాంధ్యకిమ్మీరవర్ణవస్త్రము లొసంగి మనోరంజకమగు గిరితటప్రాంతములవదలిపెట్టినాడు. ఇట్లే తుహినాంబుకళికను 'తరుణసూర్యాంశుమాలికాతరళకాంతి మిళిత' మొనర్చి యున్నాడు. మలయమారుతకాల్వయందు ప్రకృతిభావముల వెలిపుచ్చు గానమును జూపి యున్నాడు. కమలమందు నూతన వికాసమును మొలకనవ్వు నిముడ్చియున్నాడు. ఈ ప్రకృతి సౌందర్యము కవిని ఆకర్షించి తన్మయత్వము నొందించుచున్నది.

ఆంగ్లకవిపుంగవులలో శ్రేష్ఠులగు వర్డ్సువర్తు (Words worth), షెల్లి (Shelley), కీట్సు (Keats) మున్నగువారి రచనల చదివినచో శ్రీ రెడ్డిగారి భావములు నూతనములు గావని

ప్రప్రథమమున కొందఱికి తోచును. ఏలన, వీరును తమఖండకావ్యములయం దచ్చటచ్చట సర్వసామాన్య వస్తువులగా మారుట కుతూహలము వెలిపుచ్చి యున్నారు. కీట్సు 'To Fawny Broawn' అను ఖండకావ్యమున నక్షత్రముయొక్క నిశ్చలత్వమునకు మెచ్చి,

"Bright star,—Would I were steadfast as thou art," అని అన్నాడు. శ్రీ రెడ్డిగారికి నక్షత్రముయొక్క నిశ్చలత్వముకన్న 'యామినీవ్యోమమండల ప్రాంగణమున కాంతి వెదచల్లు' స్వభావము నచ్చినది. ఇట్లే కీట్సు 'Happy Insensibility' అను ఖండకావ్యమున మలయమారుతకాల్వను 'Happy Brook' అని సంబోధించి, తాగూడ అట్లుంట కిచ్ఛచూపి యున్నాడు. శ్రీ రెడ్డిగారి నాకర్షించినది మలయమారుతకాల్వయొక్క 'ప్రకృతిహృద్గతభావంబు బయలుపఱచుగానము'గాని, కీట్సువలె దానికి కష్టములు మఱచిపోవు శక్తియుండుట గాదు. కోరికలు ఒకటైనను, కోరికల కారణములు వేఱ్వేఱై యుండుటచే శ్రీ రెడ్డిగారాంగ్లకవుల ననుసరించువాడు కాడని తేలుచున్నది. ఆంగ్ల కవుల రచనల చదివియే యుండవచ్చును కాని యిచ్చోట మార్గము, రచన నవీనము.

'సంధ్య'—

సంధ్యాకాలమును వర్ణించునప్పుడు కౌరవ యుద్ధమున

"కూలిన సైనిక భగ్నకాయముల్
పేరిన యుద్ధరంగములలీలఁ జెలంగును పశ్చిమాశయుఁ"

అని ఉపమానముగా జెప్పబడియున్నది. కౌరవయుద్ధభూమిని వర్ణించునపుడు సాయంకాలపు పశ్చిమాశవలె నున్నదనిన సమంజసముగ నుండునుగాని అది యిచ్చో విపరీతమైనందున (తల్లక్రిందులు) యుక్తియుక్తముగ లేదు. దీనినే శామ్యూల్ జాన్సన్ (Samuel John_son) "A figure or metaphor drawn from Nature ennobles Art; a figure or metaphor from Art degrades Nature" అని అనినది. కళయందలి ఉపమేయమునకు ప్రకృతినుండి గైకొనిన ఉపమానము వన్నె వెచ్చును గాని ప్రకృతియందలి ఉపమేయమున కుపమానము కళనుండి గైకొన్నచో ప్రకృతిశోభకు వన్నె తఱుగును.

'కుసుమాశ్రువులు'—

తల్లి తనకుమార్తెయగు కమలను నిదుర నుండి లేపి, తండ్రిగారిపూజ కొఱకు పూలు కోసికొనరాబంపుటయు, కమల అచ్చోటికరిగి ప్రకృతి సౌందర్యమునకు పారవశ్యము నొంది తన భావములు వెలిపుచ్చుటయు ఇందలి సారాంశము. కడపటిపద్యమున, 'దైవపూజకు అర్పింపవలసినది ఆత్మకుసుమము గాని ప్రకృతి రామణీయకములగు పుష్పములు గావుగదా' యని బహుఇంపుగ నీతి యిముడ్చబడినది.

'కవితాప్రణయిని'—

అను ఖండకావ్యము కవియొక్క కల్పనా శక్తికిని, ఊహకును మంచి ఉదాహరణము. కవి కవితాలతాంగిపై తనకున్న గాఢానురాగమును

వెలిపుచ్చుచు వ్రాసిన పద్యములు మిక్కిలి ఇంపుగా నున్నవి. ముఖ్యముగా

"సందెమబ్బుల చిఱువేరు చాయ తీసి
పండువెన్నెలపసరున బదనుచేసి
తరుణి, నీపట్టుమునుగు నద్దకము పైవ
విఫలయత్నంబులంజల్పి వెఱ్ఱినైతి.

పారిజాతపుష్పంబులు పవనహతిని
మృదుల తృణముల రాలెడు నెడల, నీదు
చరణ విన్యాసకోమలశబ్దమనుచు
నదుగుగుర్తుల బలుమాఱు నరయుచుందు.

సాలెగూళుల ముత్తెంపు సరము లటుల
లేతగాలికి నల్ల జలించుమంచు
నీటిబొట్లమాలను గట్టి నీదు మెడను
వైవ తలపోసి యెగతాళిపడితి చెలియ."

అనునవి ఉత్కృష్టము లైనవి.

కడపట తన యోగ్యతలు (qualifications

"గ్రామవాసిని, యెఱుగను గైతవంబు
ప్రకృతి తల్లిస్తన్యంబున ప్రబలినాడ
బాలముల విహరించుచు బ్రొద్దుపుచ్చుచుందు,"

అని కవితాలతాంగికి చెప్పినాడు. ఇట్టికవితను విన్నపిదప ఆమె 'బాహువులెత్తి ప్రేయసుందన కవుగింట నొత్తె'నన ఆశ్చర్య మేమున్నది.

'ఎంతమోసము'—

ఇది శ్రీకృష్ణభగవానునింగూర్చి యువతి బాటసారి చేసిన సంభాషణ

ఉపోద్ఘాతమున కవి చెప్పినట్లు

"చెట్లనీడలు విరివియై చేరె తూర్పు;
సంజకెంజాయ పడమట జక్క నలమె;
బైరుకోతల కేగిన పల్లెపడుచు
లింటి కరుగుచు పాడువా రేలపాట.

....

గాలితాకున వెన్నులు కదలునపుడు
తిరుగబాఱిన వరిచేలు........."

ఈ దృశ్యము చిత్రకారుని ఒకవిధముగను (తనవర్ణసమ్మేళన సౌందర్యముచేతను), కాపు వానిని మఱొకవిధముగను (చేనియొక్క పూర్ణ ఫలితము చేతను) ఆకర్షించును. ఏలన, వారి హృదయసంస్కారములు (apperceptive masses) వేఱుగా నున్నవి. అదే దృశ్యమునందు మన రెడ్డిగారిని ఆకర్షించినది ఆ తిరుగబారిన వరి చేలు తీయురాగము. సెలయేటిగానము నానందించు కవిశిఖామణికి వరిచేలు తీయురాగము హృదయరంజకముగాక మఱి యేమగును?

'ద్రౌపదీసందేశము'—

రాయబారమునకు వచ్చిన సంజయునకు ద్రౌపది తన అసమ్మతిం దెలుపు పద్య రత్నములు. ఇందు స్త్రీలు సాధారణముగ వాడు సామెతలు ఇంపుగా చేర్పబడియున్నవి. అందు కొన్ని:

1. "పగచినట్లుండవలయును వానియాలి
   త్రాడు తెగవలె'నన్న విధాన;
2. "నిరత మొక్కరీతి జనునా మనకాలము;
3. "పిల్లి శాపంబులకు నుట్లు ద్రిదిలిపడునె."

ఆద్యంతము ద్రౌపది లక్షణములు స్పష్టముగా కనుపించు చున్నవి. మహా పతివ్రత యగు నారీమణియొక్క మృదుమధుర భాషతో

"సంజయా! యింక చాలు నీశాంతిమార్గ
మడవిపడ రాని యిడుముల బడితిమయ్య"

అని మొదలిడి, కొంతతడవునకు తనపరాభవము స్ఫురణకు రాగ వీరవనిత వలె,

"పరిభవానలకీలలు పాండుసుతుల,
హృదయముల రగుల్పవే రేపు మాపు"

అనిచెప్పుచు,

"దుర్దాంత ప్రక్రియ వైరి వీరమథన
ప్రారంభ కౌతూహల
స్వాంతుల్ శాంతులుగారు కాలమెపుడో
వచ్చుంగదాయంచు న
త్యంతాసక్తి బ్రతీక్ష చేసెదరు
శౌర్యాలంబులో మత్పతుల్."

అని భర్తల కుద్రేకము గల్గించుచు నొక్కొక్కరశక్తి సామర్థ్యములు సంజయునకు వర్ణించుచు:

"ఉత్తమాటల నేమిప్రయోజనంబు
అవని యొసగుటో, లేకున్న నని సలుపుటో
చెప్పి పంపుడు"

అని సంజయునకు తెల్పి పంపినది.

'కొండవీడు'లోనికథ రాబర్టుసదే (Robert Southey)గారి 'After Blenheim' పోలికగా కన్పట్టు చున్నది.

శ్రీ రెడ్డిగారి ప్రతిభ వీరియాఖండకావ్యములకంటె ఎక్కుడుగ ఈ వీనియొక్క ఉపోద్ఘాతమున కనబడుచున్నది.

శ్రీ రెడ్డిగారు ఇట్టికావ్యము లనేకములు వ్రాసి, భాషాసేవ జేసి, ఘనత కెక్కుదురు గాక యని నా కోర్కె!

ధర్మసందేహము

కాళ్లకూరి గోపాలరావు గారు

పురుగులను జంపి తీసిన పోగు నేసి-పట్టుమడి యని ప్రీతిగాఁ గట్టుకొంద్రు;
శౌచమున కలంకృతి కహింసను త్యజింత్రు;-స్వార్థపరతయె ధర్మరహస్య మరయ?
పూజ్యమని గోవు నే ప్రొద్దుఁ బొగడుచుంద్రు-దానిని బలాత్కరించి బంధమున నుంచి
దూడ నోరు గొట్టి గ్రహింత్రు దుగ్ధమెల్ల;-ఆత్మలాభంబె దాని పూజ్యతకుఁ గతము?
శత్రుసంహార శీల ప్రశస్తి గన్న-హరిహరాదుల నర్చింతు రంతె కాని,
సాధుమూర్తిని బ్రహ్మను సరకుగొనరు-దైవభక్తికారణము తద్భయమె తలఁప?

శ్లో. "పురాణ రామాయణ భారతాది క్షీరాణి సంయోజిత భక్తిమత్త్యాః,
పురాతనై ర్యా దుదుహే కవీంద్రైః సా భారతీ కామదుఘా మమాస్తు." —కవిరాజు.

శ్లేషకావ్యమగు రాఘవపాండవీయమును సంస్కృతమున కవిరాజు విరచించెను. ఈతఁ డేకాలము వాఁడో తెలియరాదు. కాని

శ్లో. "సుబంధు ర్బాణభట్టశ్చ కవిరాజ ఇతి త్రయః"

అని చెప్పికొనియుండుటచే భట్టబాణుని తరువాతివాఁడై యుండవలెను. ఈతఁడు కాదంబ కులతిలకుఁ డగు కామదేవుని ఆస్థానపండితుఁడు. ఈకామదేవుఁడు జయంతీపురవర ప్రభు వని తెలియుచున్నది.

శ్లో. "శ్రేతా భూమే ర్జయంతీపుర పురమథన
శ్రీపదాంభోజభృంగః"

అని (౧-౩౫) ఉన్నది ఈపురము గౌడదేశమున నుండును. ఈతఁడు ముంజభోజరాజుల తరువాత నుండినట్లు ఈక్రింది శ్లోకములవలన తెలియుచున్నది.

శ్లో. "శ్రీవిద్యాశోభినో యస్య
శ్రీముంజా దియతీ భిదా,
ధారాపతి రసౌ వాసీ
దయం తావత్ ధరాపతిః."
(౧-౧౪.)

సరస్వతీకంఠాభరణమున భోజరాజు శ్లేషను ఆఱువిధముల నేర్పఱిచినట్లు ఈతఁడును

శ్లో. "ప్రాయః ప్రకరణైక్యేన
విశేషణ విశేష్యయోః,
పరివృత్త్యా క్వచి త్తద్వ
దుపమానోపమేయయోః,
క్వచి త్పదైశ్చ నానార్థైః
క్వచి ద్వక్రోక్తిభంగిభిః."

అని ప్రసంగించెను. కావున నీకవిచంద్రుఁడు ౧౩-వ శతాబ్దమున జీవించియుండును.

రాఘవపాండవీయము ౧౩ సర్గలకావ్యము. ప్రతి సర్గాంతము కామదేవాంకితము. ఇట్లే భారవిలో లక్ష్మీశబ్దమును, మాఘములో శ్రీశబ్దమును అంకితములై యున్నవి. ఈతనికవిత్వము మృదుమధురమై, సులభార్థసమన్వితమై యొప్పియున్నది. మచ్చునకైనను క్లిష్టపదము లేదు. కదళీపాకము, వైదర్భీరీతి, సులలితమగు శయ్య ఇందుఁ గాననగును.

హిందువులకు భారతరామాయణములు మిక్కిలి సుప్రశస్తము లగు ధర్మగ్రంథములు. అందు రామాయణము ననుకరించి భారతము విరచింపఁబడియెను. రెండును కథావిధానమునందును, పాత్రౌచిత్యమునందును, గుణసమన్వయమందు నైక్యము గలవి: దశరథుఁడు పాండురాజు; శ్రీరాముఁడు యుధిష్ఠిరుఁడు; సౌమిత్రి అర్జునుఁడు; భరతశత్రుఘ్నులు నకులసహదేవులు; కుంభకర్ణుఁడు భీముఁడు; రావణుఁడు దుర్యోధనుఁడు; ధనుర్భంగము మత్స్యయంత్రచ్ఛేదనము; వరము జూదము. వనవాసము, యుద్ధము, అధర్మవిధ్వంసనము, శిష్టపరిపాలనము-మొదలగు నివి అన్నియు ఉభయసాధారణములై అలరారియున్నవి. కావున రామాయణభారతార్థములను శ్లేషించుటలో నీకవిరాజునకుఁ గొంతసౌకర్యము లేకపోలేదు. కాని మన ఆంధ్రకవీంద్రచూడామణి పింగళి సూరనార్యుని రాఘవపాండవీయము ప్రౌఢనిర్భర పరిపాక మగుటం జేసి, అంత సులభగ్రాహ్యము గాక, ఏకాగ్రదృష్టితో పునఃపునః మంతవ్యము కాఁదగి యున్నది. కవిరాజసూరనార్యులు సర్వస్వతంత్రులు. వారి రచనలు వేర్వేరుగా నున్నను, అచ్చటచ్చట స్వల్పముగా నేకీభవింపక తప్పినది కాదు. స్థూలారుంధతీ న్యాయమునఁ గొంతఁ జేర్కొన సాహసించినందులకు క్షంతవ్యుఁడను.

శ్లో. "స్వాధిష్ఠానాంబుజరజః
పుంజపింజర మూర్తయే,
ఇచ్ఛాధీన జగత్సృష్టి
కర్మణే బ్రహ్మణే నమః."
(సర్గ ౧, శ్లో ౧.)

....

శా. "శ్రీయాశ్రబ్రహ్మము ప్రాచుఁ గాపుత విరూ
పాక్షావ్యయంబు..."
(ఆశ్వా ౧, పద్యము ౧.)

ఇరువురును మొట్టమొదట పరబ్రహ్మమును స్తుతి గావింప నేల?

శ్లో. "వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ
సంభవామి యుగే యుగే"

అను భగవద్వాక్యము శరణ్యమై యుండును.

సూరన్న రెండవపద్యమునఁ జేర్కొనిన కృష్ణ మేఘమును, కవిరాజు

శ్లో. "శ్రీలతాలింగితాంగస్య
విష్ణుకల్పద్రుమస్య వః,
అవతారమహాశాఖా
పుష్ణంతు ఫల మీప్సితమ్."

అని విష్ణుకల్పద్రుమమును రూపింపఁ జేసినాఁడు.

శా. "లోకత్రాణరతిం దదాదిమమహీ
లోకప్రవేశోత్కఖా
పాక్షప్రపథమద్వితీయపదమున్
జన్మంబుమంజీరగ
ర్జాకల్పామలరామభారతికథా
సర్గంబుల న్నిర్మించు వా
ల్మీకివ్యాసులఁ గొల్చెదం దదుభయ
శ్లేషార్థసంసిద్ధికిన్."

ఇందు భారతీదేవికి పాదనూపురప్రాయులైన వాల్మీకివ్యాసులను కవిరాజు

శ్లో. "నిఃశ్రేణౌ బ్రహ్మలోకస్య
వాగ్దేవ్యాః కర్ణకుండలే,
ధర్మద్రుమమహామూలే
వాల్మీకివ్యాసయోః కృతీ."

అని సరళముగా కర్ణకుండలరూపమునఁ జేర్కొని నాఁడు. ఒక్కొక్కమ్మడి మూఁడు చరణములలో శబ్దాడంబర మును ప్రయోగింపఁజేసిన పింగళిసూరన్నను వినుతింప వలసినదే!

శా. "రెం డర్థంబుల పద్య మొక్కటియు ని
ర్మింపంగ శక్యంబు గా
కుండుం; దద్గతి కావ్య మెల్ల నను నే,
నోహో యనం జేయదే
పాండిత్యంబున."

అని సూరన తనప్రాగల్భ్యమును సూచించినట్లు గీర్వాణ కవీంద్రుఁడును

శ్లో. "పద మేక మపి శ్లిష్టం
వక్తుం భూయాన్ పరిశ్రమః,
కథాద్వయైక్యనిర్వాహః
కిం ధరాపతితో౽ధికః."

అని వక్కాణించినాఁడు.

ఉ. "రాఘవపాండవీయకథ
రమ్యముగా నొక కావ్యసృష్టి నా
హా ఘటియింపఁగా వశమె?
ఆంధ్రకవీంద్రుల కైన..."

దీనిలో నున్న కావ్యసృష్టి అనుపదమును

శ్లో. "సృష్టిం కవిః సూక్తిమయీం వితన్వన్"

అనువిపులాశయమున విశదీకరించినాఁడు.

సీ."ఆంధ్రభాషాసంస్కృతాభిభాషా శ్లేష
మొక్కొకచోట నొక్కొక్కచోట
సుచిరశబ్దశ్లేష మొక్కొక్కచోట న
ర్థశ్లేష మొక్కొకతఱిని ముఖ్య

గౌణవృత్తిశ్లేషఘటన; రెంటొక్కతటి
నర్థాన్వయము వేఱై యగుచు మనికి
శబ్దాన్వయవిభేదము..."

ఈశ్లేషపంచకమును కవిరాజు

శ్లో. "ప్రాయః ప్రకరణైక్యేన విశేషణవిశేష్యయోః"

అని ఎత్తికొనినాఁడు.

చ. "క్షమయు నమోఘవిక్రమము
నద్వినయంబు ప్రతాపమున్ సురూ
పము నవికారభావమును
బ్రాభవశక్తియు నిత్యదానశీ
లము దగ నొక్కటొక్కటి క
లంకృతిఁ జేయఁగఁ దాల్చి శోభిలున్."

ఈ ఆశయమునే కవిరాజు

శ్లో. "కస్త్రాతా కామదేవః ప్రచురవిజయినాం
కోఽగ్రణీః కామదేవః
కస్త్యాగీ కామదేవః పరసకవిగిరాం
కిం పదం కామదేవః,
కః సేవ్యః కామదేవః క్షితిధరణవిధౌ
కః కృతీ కామదేవః
ప్రశ్నానామేకమేవ ప్రతివచన మహో
రామవత్కామదేవః."

క. "...తనపాండుసమాఖ్యజగం
బున వెలయంగ..."

శ్లో. "పాండుర్యశోభి రభిరంజితసర్వలోకః."

సీ. "ధృతిఁ గుంతి మద్రభూపతుల నెయ్యపుకన్య
కల వనవాలఁ దూపుల జయించి
యలరారు వరమనుజయశ్రీల వరియించె
....
జగతిఁ గోసలకేకయమగధులలన
యలవరించిన యజ్ఞాలో వెలఁగఁ జేసె."

శ్లో. "కరగ్రహాత్ కోసలకేకయేంద్ర
భువో గురుశ్రీర్వసుమత్సుమిత్రః,
పృథావరోధః సమరే జితారిః
గోప్తా హిమాద్రేశ్వరతాం స లేభే."

గీ. "కొంద ఱొకటిరెండేటులకొలఁది గలిగి
విదితదిగ్దేశనృపతులు విఱిగి పోవ
వననియందును యుద్ధవిహారమునకు
మఱుఁగు లేకయ విహరించె మనుజవిభుఁడు."

శ్లో. "పూర్వోర్వీపతికల్పితాభయవతు
ర్దిక్పాలవర్గాం నిజా
మాజ్ఞాం స్థాపయతా త్రిలోకవలయే
దోర్మండలం మండితమ్."

వ. "శ్రమ ముడుగం దనూజడిమ
జాఱఁ జలానలలక్ష్యభేదన
క్రమము లెఱుంగ వచ్చు మది
గానఁ బడుం బరజాతిభీతికో
పముల విచేష్టితంబు లివి
భావమునం దలపోయ, నన్నిచం
దములఁ బ్రియంబె యంచు నర
నాథుఁడు వేటకు నుద్యతాత్ముఁడై."

శ్లో. పరిచయం చలలక్ష్యనిపాతనే
భయరుషోశ్చ తదింగితబోధనమ్,
శ్రమజయా త్ప్రగుణాం చ కరోత్యసౌ
తనుమతోఽనుమతః సచివై ర్యయౌ."
(రఘువంశము—సర్గ ౯, శ్లో. ౪౯.)

ఉ. "హారిమృగవ్యసన్యవిహా
రాదరుఁ డాధరణీతలేశుఁ డ
ధ్వారచితశ్రమాకలితుఁ
డై కడు మెచ్చె సురాపగాజలా
సారసమాగమార్ద్రితమ
సారససారససారసౌరభో
దీరణకారణంబు నతి
ధీరసమీరకిశోరవారమున్."

శ్లో. "ఏవం స తే నామదినం వనేషు
నిషేవ్యమాణో మృగయావిహారః,

సమీరణోత్సేక ఇవాప్య పావం
సప్తాంగచింతాం నృపతేర్జహార."

సీ. "పుడమిఱేఁ డీరీతిఁ గడఁగి దండము మృగ
వ్యాపారఖేలన మభిలషింపఁ
గానఁగోఁ దారు మృగంబులకై వడిఁ
దైకొని యసమాస్త్రకౌశలమునఁ
దనరు చొక్కపు రాణమునిదంపతులు..."

శ్లో. "స గాఢబుద్ధిస్తపసోపకంఠే
విన్యస్తమానం గతిభీరభీకమ్,
మత్వా మృగం మార్గణలక్ష్యభూతం
అనుగ్రజన్మాన మృషిం చకార."

గీ. "ఆత్మజాయాసమాగతం బైనయపుడు
ప్రాణములు వాయునట్లుగాఁ బరమశోక
పతిత శపియించి..."

శ్లో. "శాపం సుతాపాయనిబద్ధమృత్యుం
ప్రియానువృత్త్యా కుశలోఽప్యవాప."

రాజు సీతాద్రౌపదులను ౧౦ శ్లోకములతో కవి సమముగా వర్ణించెను. అవి మిక్కిలి రసవంతములు. ఇవి వక్రోక్తినిపుణుఁడగు జయదేవుని స్మరింపఁజేసినవి.

శ్లో. "శక్తిర్యా మ్రదిమయా స్మరస్య జగతో
నారీమయం మండనం
కాంతానా ముపమానకల్పనకలా
కాంతే స్వసుత్తేజనమ్,
లక్ష్మీః సంసృతిసాగరస్య సరసీ
లావణ్యపుణ్యాంభసాం
సా రాజన్ జనకస్య పాంతు మధురా
దానందపణ్యస్థలీ."

(సర్గ ౨, శ్లో. ౪.)

శ్లో. "సర్వస్వం నవయౌవనస్య భవనం
భోగస్య భాగ్యం దృశాం
సౌభాగ్యం మదనశ్రియస్య జగత
స్సారం ఫలం జన్మనః,
సాకూతం కుసుమాయుధస్య హృదయం
రామస్య తత్త్వం రతేః

శృంగారస్య రహస్య ముత్పలదృశో
స్తత్కాంచి దాలోకితమ్."

(ప్రసన్నరాఘవం-అంకము ౨, శ్లో. ౨౬.)

ధనుర్భంగము విషయమై జనకుని ప్రతిజ్ఞ ఇది:—

శ్లో. "దురానమం ధను రిద మీశ్వరాద్భృతే
నికోజసా కలితగుణం విధాయ యః,
ప్రదర్శయే త్పరిమిత లబ్ధలక్ష్యతాం
జయశ్రియా సహ స లభేత కన్యకామ్."

(సర్గ ౨, శ్లో. ౨౧.)

శ్లో. "ఆకర్ణాంతం త్రిపురమథనో
ద్దండకోదండనద్ధాం
మౌర్వీ ముర్వీవలయతిలకః
కోఽపి యః కర్షతీహ,
తస్యా యాంతీ పరిసరభువం
రాజపుత్రీ ధవిత్రీ
కూజత్కాంచీముఖరజఘనా
శ్రోత్రనేత్రోత్సవాయ."

(ప్రసన్న. ౧, శ్లో. ౪౯.)

శ్లో. "సురాసురైః స్వీకృతరత్నరాశి
స్తథాపి రత్నాకర ఏవ సింధుః."

(సర్గ 3, శ్లో. 3౧.)

శ్లో. "రత్నేషు లుప్తేషు బహుష్వమర్త్యై
రద్యాపి రత్నాకర ఏవ సింధుః."

(విక్రమాంకదేవచరితము-సర్గ ౧.)

కవిరాజు సూరనార్యులు అగస్త్యపరమేశ్వరులను సమానముగా శ్లేషించినారు.

శ్లో. "తముగ్రతో దర్శితవిగ్రహం ప్రభుం
కృతప్రసాదం ప్రణిపత్య మౌలినా,
స కుంభజన్మా న మహస్య శంకరా
త్తతో ధనుర్వేదమయం సమాదధే."

సీ. "దివి మోచి యున్న యద్రిని ధర్మకార్యార్థ
మానతంబుగఁ జేసినట్టి ఘనుని

మించి లోకము సావరించిన విషరాశి
నాపోశనము గొన్న యద్భుతాత్ము
..........................."

ఇరువురును శూర్పణఖను, ఊర్వశిని ఒక్క-రీతిగా శ్లేషగావించిరి.

శ్లో. "తస్మిన్ దురాపే వసతః ప్రదేశే
లబ్ధాప్రజాతస్య మనోభవాంధా,
త స్యోర్వశీతుల్యవిలాసవేషా
శూర్పణఖీ సన్నిధి మాజగామ."

సీ. "ఆసక్తి దనరి నవాసవసేవామి
హానుభవనిరంతరానువృత్తి
నడఁగక యొంతె పేరాసఁ గుందెడి యూర్వ
శీకలోదరి పరిస్ఫీతతరస
కామసంభ్రమతి................"

ఇట్లే కొంతవరకు వర్ణించినను, మిక్కిలి విస్తరించునను భీతికి వెఱచి విరమించితిని. కాని కవిరాజ సూరనార్యులు భిన్నకాలము వారు, భిన్నదేశములవారు, భిన్నకవిత్వసంపద గలవారు. అందు సూరనార్యుని కవితారచన ప్రౌఢమై, ఇంచుక నారికేళపాకసమన్విత మై, ఉభయభాషాశ్లేషసమ్మిశ్రమై పరిఢవించును. కవిరాజు కవితాపాకము హృదయంగమమై, సరళమై, పవిత్రరసోద్రిక్తమై అలరారి యున్నది.

రంభ

విశ్వనాథ సత్యనారాయణ గారు, యం. ఏ.

(మాట్లాడకుండా పూరుకున్న శుకుణ్ని రెచ్చగొడదా మనుకుంది)

కోమల మందహాస వినిగూహన చారుకపోల, కామినీ
చ్ఛామతి, లోకమంతటను సర్వుఁడు, కాని యొకం డపేతవాం
ఛామతిఁ దక్ దలంచుకొని సాగి వృథా అనుభూతిలోభినై
యేమి గడించు, లోక మెలయించిన నేమిఫలంబయా ఋషీ!

దేహ మనంగఁ గోర్కులు జితించిన గూఁడు, నిరీహ మక్ భ్రమో
త్సాహములో నెలుంగకయ దాఁగిన రోగముగాఁ దపోబహు
వ్రీహిభుజిక్రియక్ దిరుగఁబెట్టును. పెట్టునయే న్మహాంపధుల్
దోహదముల్ వ్యపేతధృతితోఁ బనిసేయవయా తపస్వికా!

భావము లేల చంపుటకుఁ బాల్పడె దీ ప్రతిచంపువెంట, హా
త్యావధి చేరుచున్నదిగదా! మఱి మీరలు మానులై యహీం
సావిధియాత్రులుం గద ప్రశస్తులు వర్ణి! త్వదీయమౌ తప
స్సేవధిలో లయాంతశిఖిఁ జిట్టముగ న్బెడు లోకముల్ మునీ!

మానిశలాక! వెన్క నొకమారు త్వదీయుఁడు తాత తాతతోఁ
బూనినవైరి, గాధిజుని మొగ్గలకన్నులు మొగ్గలెల్ల మా
మేనక సిగ్గులోఁ జిలికి మీఁగడచూపులు చూఱలాడె మీ
మానుల తెప్పక్రింది కనుమాయల గోప్యము లేదు మా దెసన్.

తను వొకచోట నుండియు సదా గతియుక్తుఁడ వంతరాన, లో
చనములు మూసియున్ నిఖిలసాక్షివి, పల్కకయున్ సమస్తభా
వ నిలయబుద్ధి వీవి యమభావనలో సహజాన్వయం ప్రతా
రణ మొనఁగూడి యున్న దదిరా! మునిలోకశిరోమణీ ఘృణీ!

ఒకరుఁ డకుంఠితసతి వయోవిభవం బఖిలంబు చూఱపు
చ్చుకయ పతివ్రతాగ్రసరచండిమ గుత్తగొనెన్, మఱొక్కఁ డో
డకు తెరచాఁపనీడల కడన్ బెదరెన్ చలిగాలి వెచ్చఁ దా
వకపితరుల్ మునీ! మెఱుఁగుపట్టిన రాతివి నీవు వారిలో.

మనలక యుండు నేమి యొకమారు కదల్చుము లోనియూహ, మే
ల్మనకపు పాముగా మలకలై దుసికింతలు వోవు చూడు మా
ననమును దాఁటి యాత్మ యనినారటె! ఆప్రమ యీమనస్సు నాఁ
గినలన కల్గు నా తెలివికిన్ తలదాఁటినదా! కృతవ్రతీ!

లొంగనియట్లె నాపలుకులోపలి చక్కెరపాలు గ్రుక్కిళుల్
మ్రింగెదవో, బెడంగు కనురెప్పల సంపఁగిపచ్చి రేకు లా
లింగనముం బొనర్చు నవులే కనుదమ్ములఁ, దేఁటికూటమిన్
పొంగిన తేనెలో నొలికిపోయిన యావలపంటునో మునీ!

(తూర్పులో తెల్ల రేకలు తోచినై. ప్రక్కని రావిచెట్టుఆకుల్లో ప్రాతర్మందానిలాలు దూరి కిలకిలా నవ్వినై.)

పినవీరభద్రుని శాకుంతలమునందలి యనుచితపు మార్పులు

బులుసు వేంకటరమణయ్య గారు

ఆంధ్ర సారస్వతమున గీర్వాణదృశ్య కావ్యముల ననుసరించి వ్రాయఁబడిన ప్రబంధములు కొంత మట్టుకుఁ గలవు. అందుఁ బిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి రచించిన శృంగారశాకుంతలము లేక శకుంతలాపరిణయ మను నది యొకటి.

పినవీరభద్రుని చరిత్రాంశములఁ గూర్చి యిదివఱకె కనేకులు చాలవఱకుఁ జర్చలుచేసి యున్నారు. మఱియు "వాణినారాణి" యని చెప్పికొను నాతని కవిత్వమును విమర్శించుటకూడ ననవసరము. కాన నతఁడు తన ప్రబంధమున నొనర్చిన మార్పులం గూర్చియే యొకింత ముచ్చటింపఁదలఁచి యీ వ్యాసరచనకుఁ గడంగితిని.

ఈ ప్రబంధమునకు మూలకథయగు శకుంతలాచరిత్రము మహాభారతమునఁ గలదు. దానిం గైకొని గీర్వాణభామలో కాళిదాస మహాకవి యభిజ్ఞానశాకుంతలమను నాటకమును రచించి యున్నాఁడు. కాళిదాసు తన నాటకమున నుచితరీతిని, మూలమును మార్చి కథ కనితరసులభమగు సౌందర్యము నాపాదించియున్నాఁడు. ఇఁకఁ బినవీరభద్రుఁ డన్ననో మహాభారతమునందలి కథావిధానము నొక్కొక్కయెడను, మహాకవి కాళిదాసుని కథాసంవిధానము నొక్కొక్కయెడను ననుసరించుచు రెండిటిని మేళవించి యుభయ విలక్షణమగు ప్రబంధమును రచించినట్లు

"సీ. ....

....

గీ. భారతప్రోక్త కథ మూలకారణముగఁ
గాళిదాసుని నాటక క్రమముకొంత
తావకోక్తికి నభినవ శ్రీ వహింపఁ
గూర్మిఁ గృతిసేయు నాకు శాకుంతలంబు"

నను కృతిపతివచనమును బట్టి తెలియుచున్నను, ప్రబంధము నాద్యంతముగఁ బరీక్షించినచో "...కాళిదాసుని కథానుసరణమే యెక్కుడుగానున్న" దను సరస్వతీపత్రికాధిపతులవచనము యుక్తముగ నున్నదని చెప్పనొప్పును.

మహాకవి తన శాకుంతలమునఁ జేసిన మార్పు లత్యమూల్యములు; కథారసపరిపోషకములు; నాయకోత్కర్షతాధాయకములు; సర్వజనహృద్యములు. అట్లు కాళిదాసుని నాటకమున దర్పణమునందువలె శకుంతలాచరిత్రము నిర్దుష్టమై ప్రతిబింబించుచున్నను పినవీరభద్రుఁడు తానందుఁ గొన్ని మార్చి, మీఁదు మిక్కిలి మహాభారతకథారీతి నే యొక్కొకయెడ ననుసరించి తన ప్రబంధమునన్నియు (ఇంచుమించుగా) ననుచితపు మార్పులనే చేసెను. పినవీరభద్రుఁ డొనర్చిన మార్పులను, వాని యందలి యనౌచిత్యమును దెలియఁబఱచుటయే నా ముఖ్యోద్దేశము. అందు ముఖ్యములగువానిని తొలుదొల్తఁ జర్చింతును.

(౧) మృగయావిహారార్థియగు దుష్యంతుఁడు హిమాలయోపత్యకారణ్యమునకు వచ్చెను. అట నొక లేడింజూచి వేటాడ నెంచెను. అయ్యది కణ్వాశ్రమమృగము. చక్రవర్తికిఁ జిక్కక యది యాశ్రమమువైపు పరుగెత్తెను. దానివెనువెంటనే రథమును బరుగెత్తించు దుష్యంతుఁడు దానిం డాసి చంపుటకై శరసంధానము చేయుచున్నంతలో నాశ్రమతపోధనులు వచ్చి "ఆశ్రమమృగోఽయం నహన్తవ్యో నహన్తవ్యః"

"నఖలు నఖలు బాణ స్సన్నిపాత్యోఽయమస్మిన్
మృదుని మృగశరీరే పుష్పరాశావివాగ్నిః
క్వ!; బత! హరిణకానాం జీవితంచాతిలోలం
క్వచనిశితనిపాతా వజ్రసారాశ్శరాస్తే.

తత్సాధుకృతసంధానం
　　ప్రతిసంహర సాయకమ్;
ఆర్తత్రాణాయ వశ్శస్త్రం
　　నప్రహర్తుమనాగసి."

అని ప్రార్థింప రాజు దానిని చంపక విడిచెను. పిదప నామునులమందానందకందళితహృదయులై

"జన్మ యస్య పురోర్వంశే
యుక్తరూపమిదం తవ,
పుత్రమేవంగుణోపేతం
చక్రవర్తిన మాప్నుహి."

అని యాశీర్వదించిరి. ఈరీతిగా మహాకవి రచించినశాకుంతలనాటకమున కథాసంవిధానము నూర్పఁబడినది.

ఇఁకఁబినవీరభద్రుఁడో దానినంతయు మఱొక రీతిమార్చెను.

రాజుమృగమును వెన్నంటివచ్చుపట్ల నేమియు మార్పులేదు. కాని యామృగము మాలినీతీరముం జేరిన తోడనే యేలకో రాజునకు దానిపై దయ కల్గెను. కాన దానిం జంపక విడిచెను. ఇంతలో మునులువచ్చి దానిం జేరఁదీయ రాజు తా నాచరించిన పనికి భీతహృదయుఁడై

"క. నొచ్చెనో వీరలహృదయము
　నిచ్చట నామీఁద నలిగి-యేమని శాపం
　బిచ్చెదరో గదా! నాలుక
　వెచ్చన; మునులకును గినుక-వేగమ వచ్చున్"

అని మిగుల శంకించి తాఁజేసిన తప్పు మన్నింపవారలం బ్రార్థించెను. వారును మన్నించి "..........గను... ....ఈ యుర్వరఁ జక్రవర్తి పదమొందుసుపుత్రునిసచ్చరిత్రునిన్" అని వరం బొసంగిరి.

ఇది పినవీరభద్రుఁ డొనర్చినమార్పు. ఈమార్పంత యుచితమైనదిగాఁ దోఁచలేదు. రాజు మునులు తన్నేమిశపింతురోయను భీతినంతగ చెందనక్కఱలేదు. చూడుఁడు. రాజు వేఁటకైగదా వచ్చెను. తక్కిన మృగములను వేటాడునట్లే లేళ్ళనుగూడ వేటాడుటయం దాతని తప్పు లేదు. మఱియు నది యాశ్రమమృగమని యాతఁ డెఱుంగఁడు. మఱియు నతఁ డద్దానిని వేటాడెనా? లేదు. ఏలకో దయగల్గి విడిచిపుచ్చెను. రాజు దయగల్గి విడిచినందులకు మునులు సంతసింపవలసినది. "అలయించితి" వని యే వారనుట యుక్తము కాదు. అలయించిన నేమాయె? మఱియు రాజుపనికి సంతసింపని మును లాతని నాశీర్వదించుట యెట్లు పొసఁగును? తమకు వాంఛితార్థసిద్ధి యైనపుడు గదా యయాచితాశీస్సులు మునులు ప్రసాదించుట. మహాకవి యెట్లు సరిపెట్టినాఁడో గమనింపుఁడు. మునులు కోరి నట్లొనర్చుట చేతనే యాతఁ డమూల్యాశీస్సులఁ బొందఁగలిగెను.

పినవీరభద్రుని దుష్యంతుని మును లాశీర్వదింపరాదని కాదు నాతలఁపు. కాని శాకుంతలనాటకమునందు వలె నీసంవిధానము కథైకత్వము కలది కాదని విన్నపము.

(౨) మఱియొకటి: తాను వేఁటాడఁదలఁచిన మృగము తన్నుఁ గాదని తప్పించుకొనిపోవ, దాని వెనువెంటనంటి ద్విగుణీకృతోత్సాహుఁడగు మృగయునికిఁ దుట్టతుదకు దానిపైఁ గలుగునది కనికరమా? లేక దానిం దప్పకఁ జంపవలయునను పట్టుదలయా?

కావుననే మహాకవి తననాటకమున రాజునకుఁ బట్టుదలయున్నట్లే వర్ణించియున్నాఁడు.

ఒకవేళఁ గనికరము కలిగినను నంతవేగముగ— తృటిలోఁ గల్గినట్లు వర్ణించు టంతటియుక్తమా?

"గీ. అపుడు మృగము పోలేక యలసి నిలిచె;
　నానెలవు నాశ్రమాంతిక మగుటఁజేసి
　స్థలవిశేషంబదెట్టిదో! ధరణిపతికి
　హరిణపతిమీఁద నెంతయుఁ గరుణపుట్టె"

అని వీరభద్రకవి స్థలవిశేషమాహాత్మ్యమే కారణమట్లు చెప్పినాఁడు. ఇది యంతటిసమంజసమగు సమాధానముగఁ దోఁచదు. ఈ రెండెడలఁ గవి కాళిదాసు ననుసరించుటే యుత్తమోత్తమము.

(3) అనసూయాప్రియంవదలు "మీ రెవ్వరని" రాజ నడిగినపుడు తనపేరుచెప్పినచో వారి స్వేచ్ఛకుభంగమ

కలుగుననియు, నట్లుచెప్పకున్న నసత్యాలాపదోషము కలుగుననియు నెంచి మధ్యస్థముగ నుభయావిరుద్ధమగు రీతి నాటకదుష్యంతుఁడు "భవతి! యః పౌరవేణ రాజ్ఞా ధర్మాధికారే నియుక్తస్సోఽయం తపోవన రక్షాయై ధర్మారణ్యమిదమాయాతః" అని చెప్పెను.

పిన వీరభద్రుని దుష్యంతుఁడన్ననో "నారక యసత్యవచనము, నారకపోతువనఁగను వినంబడె" డని విచారించి యనసూయాదులతో నేను దుష్యంతుండనని యే చెప్పివైచెను. ఇట్లు నడుపుట వారలకుస్వేచ్ఛానిరోధకమట్లు తోఁచెడిని. కాని పినవీరభద్రుని ప్రబంధమునఁ బ్రథమదర్శనమున రాజు తపోవనకన్యకల దరిఁ జాలకాల ముండకపోవుటచే దుష్యంతుఁడు తన నామము వెడలఁ గ్రక్కుట యనుచితము కాకపోయినను, ఒండొరులఁ గనినంతమాత్రముననె యిరువురును లెక్కలేని విరహతాప ములనుభవించి చిక్కి శల్యావశిష్టులగుట ఎంత యుచితమో తెలియకున్నది. కాళిదాసుని నాటకమునవో అవకాశ మెక్కుడుగఁ గలదు.

౪. మహాభారతమున శకుంతలయే తనవృత్తాంత మును రాజునకెఱింగించినట్లున్నది. అదిరసపరిపోషకము కాదని మహాకవి యనసూయాప్రియంవదలం బ్రవేశపెట్టి వారలచే వృత్తాంతమును గడుంగడు నేర్పుతో రసపరి పోషకరముగఁ బరస్పరానురాగవర్ధకముగఁ జెప్పించెను. పినవీరభద్రకవి యనసూయాప్రియంవదలను బ్రవేశపెట్టి యు, వారలచే నీవృత్తాంతమును జెప్పింపక ఋషికుమా రునిచేఁ జెప్పించెను. అట్లు చెప్పించుట యుక్తమగునట్లు తోఁచుటలేదు.

కొందఱు మునికుమారునివలననే శకుంతలావృత్తాం తము తెలియఁబఱచుటెంతయు సమంజసమని తలఁప వచ్చును. ఆమెచరిత్రమాఁడువారినోటనే చెప్పించుటపాడి గాదని వారు తలంపవచ్చును కాని యసభ్యవిషయములు లేని యపు డాఁడుది చెప్పినమాత్రన నేమినష్టము? అన సూయాప్రియంవదల ప్రవేశమేల? శకుంతలా వృత్తాంత మును దెలియఁజేయుటకే కదా? వారు శకుంతలావృత్తాంత మును రాజునకుఁ దెలియఁజేయుచు, నడుమనడుమ నిరు వురి మనోవికారములను గనిపెట్టుచు, వారి యనురాగ దార్ఢ్యపాదకములగు పల్కులఁ బల్కుచు నెంతయు నుపకరించినట్లే నాటకమున నిరూపింపఁబడినది. గ్రుక్క విడువక శిష్యుఁ డేకరువుపెట్టిన వృత్తాంతము మీఁదిరీతి నుపయోగింప నేర్చునా?

ఆవృత్తాంతము ననసూయాప్రియంవదలు చెప్పు టలో నెంతటి సొగసు? ఎంతనేర్పు! ఎంతమాధుర్యము? ఆనందమంతయు నందే యిమిడియున్నది.

మునికుమారుఁడే చెప్పనిండు. కాని యంతటి యసభ్యమా? అంతటిశృంగారమా? విశ్వవిరాగియగు నాశ్రమవిద్యార్థి కావిషయాసక్తియేమి? శృంగారమున కును, శాంతమునకు నెంతటి తారతమ్యము కలదు? చూడుఁడు. మునిశిష్యుఁడు.

సీ. తేఁటిమొత్తము నేపుఁ దూఁటిపుచ్చగనోపు
కమనీయనీలాలకములుచూచి
చిగురుటాకులడాలుఁ జిన్నపుచ్చగఁజాలు
సాంద్రంపుకెంపుహస్తములఁజూచి
కరికుంభములక్రొవ్వుఁ గాకుసేయుచునవ్వు
దోరంపునెరిచన్నుదోయిఁజూచి
చంద్రబింబము పెంపు సనకు గావనిపింపు
మొలకనవ్వుల ముద్దు మోముఁజూచి,
గీ. రసములుట్టెడు బింబాధరంబుఁజూచి
పసిఁడిసొడిరాలు కక్షవైభవముఁజూచి
కదళులమలసోలు పాదపద్మములఁజూచి
మునికిఁ జక్కిలిగింతలు గొనె మనంబు.

అని వర్ణించుట తగిన రీతినున్నదా? అతఁడు చేయవలసిన వర్ణనమా యిది? పినవీరభద్రుఁడిం దనసూయాప్రియంవదల ప్రవేశమునకిట నేమిఫలము కల్పించును?

౫. దుష్యంతునికి శకుంతలయందుఁ గల్గుకొమరు నికిఁ బట్టాభిషేకమొనర్చు నొడంబడికపైనే శకుంతల దుష్యంతుని వివాహమాడుట కంగీకరించినట్లు మహా భారతమునఁ గలదు. ఔచిత్యమును బాటించుటయం దప్రతిమానధీవిరాజితుఁడగు మహాకవి తననాటకమున మార్చి యావృత్తాంతమునే తీసివేసెను. అనసూయాప్రి

యంపదలచేనైనను దానిని జెప్పింప నిచ్ఛగింప లేదు. కాని యాపరసు నతి చమత్కారముగ ననసూయాప్రియంవదలచేఁ జెప్పించి రాజుచే నంగీకరింపఁజేసెను. చూడుఁడు:

అనసూయా—వయస్య! బహువల్లభా రాజానః శ్రూయన్తే. యథా నౌ ప్రియసఖీ బంధుజనశోచనీయా న భవతి తథా నిర్వర్తయ.

రాజా—భద్రే! కిం బహునా?
పరిగ్రహబహుత్వేఽపి ద్వే ప్రతిష్ఠే కులస్య మే;
సముద్రవసనా చోర్వీ సఖీ చ యువయోరియమ్.
ఉభే—నిర్వృతే స్వః.

దీని వివరణముఁ గనుఁడు. "రాజులకవరోధవర్గము మెండుగ నుండునట్లు విందుము. కాన మాచెచ్చెలి విషయమున మేము విచారింపకుండు నట్లొనర్పు" మని యనసూయ పల్కినది. శకుంతల పట్టమహిషి కాక తక్కువగ నున్నచో బంధుజనశోచనీయయే యగును గదా! కానఁ బట్టమహిషినొనర్పుమని యామె వేఁడి కోలని తెలిపినది. ఆమె పట్టమహిషియే యైనచో నామె కొమరునికిఁ దక్క మఱెవ్వరికి రాజ్యాధికారము కలదు? ఎంతటియుక్తి?

రాజు పల్కిన సమాధానముఁ గనుఁడు, రాజ్యరమ, శకుంతల తప్ప తక్కినవారు ముఖ్యులుకారనియే చెప్పెను. కాన శకుంతల పట్టమహిషియగుటయు నామె కొమరుఁడు రాజ్యాధిపతియగుటయుఁ దప్పదు.

కాఁగల్పించుకొన వక్కఱలేకయే యిట్టి చమత్కారము కనిపించుచున్నను, పినవీరభద్రకవి భారతమునే యనుసరించుచు శకుంతల చెలిమికత్తెలచే

ఉ. మాతరశాక్షిపైఁ గలుగు
మక్కువ నిక్కువ మయ్యెనేని యో
భూతలనాథ! యీతలిరుఁ
బోఁడికి నీకును బుట్టుపుత్రుఁ బ్ర
స్ఫీతిగ యావరాజ్యపద
పీఠమున న్నిలుపంగ సత్కృపా
న్వితుఁడవై మనోజ్ఞ మహ
నీయముగా శపథంబు నీఁదగున్.

అని మోమోటమి యించుకంతైన లేకయే యొట్టు వేయమని చెప్పించెను. ఒట్టువేసిన నేమాయె? లేకున్న నేమిపోయె? ఇం దిసుమంతేనియుఁ జమత్కారము, నౌచిత్యముఁ గలదా? ఇట్టియెడఁ గాళిదాసునే యనుసరించిన నెంత బాగుగనుండెడిది? అతనిని కాదని త్రోసి పుచ్చుటకు వీరభద్రుఁ డెట్లంగీకరించెనో?

౬. దుష్యంతుఁడు శకుంతలను గాంధర్వవిధిం బరిణయమాడిన పిదప నాశ్రమమునకు మరలవచ్చిన కణ్వముని కొమరితచేసిన పనికిఁ గినియక యనురూపవరుని జేరినందులకు మిక్కిలి సంతసించియుఁ బుత్రవతియై, పుత్రుఁ డైదాఱేఁడుల యీడువాఁడైన పిదపనే యత్తవారింటి కంపెననియు, రాజు శకుంతల తనభార్యయే యని యెఱిఁగియున్నను ప్రజలవలని భయమున "నిన్ను నే నెఱుఁగ" నని శకుంతలం దిరస్కరించినట్లును, బదపడి యంతర్వాణి యథార్థమును బలికిన పిదప ప్రజల నంగీకరింపఁజేసి రా జామెం బరిగ్రహించినట్లును మహాభారతమునఁ జెప్పఁబడియున్నది.

యుక్తివేత్తయగుఁ గాళిదాసు పెండ్లియైన పడుచు పుట్టినింటనుండుట భావ్యముకాదని గర్భవతి యగునప్పుడే యామెను మగని కడకుఁ బంపించెను. మఱియుఁ బుత్రవతినే బంపినచోఁ జక్రవర్తి లక్షణలక్షితుఁడును, దన్నుఁ బోలినవాఁడు నగు కుమారుఁడు శకుంతలం దాను పెండ్లియాడె ననుటలో సాక్షియగుట సంభవించును. అపుడు రా జామెం బరిగ్రహింపక తప్పదు. అట్లయిన నాకాశవాణి యవసరమే యక్కఱలేక యుండును. అందుననే కాళిదాసు పుత్రవతిని రాజసభ కెక్కింపలేదు. చక్రవర్తియంతటివాఁడు వివాహమాడియు లేదని బొంకుట యనుచితమని దుర్వాసశాపవృత్తాంతమును గల్పించి, శాపప్రభావముననే రాజు శకుంతలను మఱచెననియు, నంగుళీయకముం జూచిన తిరిగి శాపప్రభావము నశించి రాజునకు వెనుకటి సంగతి స్మృతికి వచ్చి శకుంతలనుబరిగ్రహించెననియు కాళిదాసు ఇతివృత్తమును మార్చెను. ఈ యెడ మహాకవియుక్తికౌశలము వర్ణనాతీతము.

ఇకఁ దినవీరభద్రకవి యొనర్చిన మార్పులఁ దిలకింతము. ఈతఁడు భారతమున నుడివినట్లు పుత్రసహితయగు శకుంతలనే హస్తిపురికిఁ బంపెను. అది యుక్తముకాదనియు, భరతుఁడు దుష్యంతుని పుత్రుఁడేయని యతని యాకారాదులను బట్టి ప్రజలు నిశ్చయింపక మానరనియు, నప్పుడు రాజు జన్మతమాడుచున్నాఁడని తెలిసిపోవుననియు నీకళికే నిరూపించియుంటిని.

కాళిదాసు తన నాటకమున శకుంతలను రాజసభకెక్కించి రాజు శకుంతలను జూనెఱుంగనని పల్కినపుడు రాజపురోహితుఁడు "ఏమో రాజు వివాహమాడినను గాలాతీతమున మఱచియుండెనేమో? లేనియెడ మునులు, నమాయికయగు శకుంతలయు నన్నృతము లాడనేర్తురా? ఈమె సంపూర్ణగర్భవతి గదా! ఈమెపుట్టిన కొమరుఁడు చక్రవర్తి లక్షణలక్షితుఁడై యున్నచో తప్పక దుష్యంతుఁ డీమెనుఁ బరిగ్రహించి యుండవలె, నని యాలోచించి రాజున కీసంగతి నెఱింగించెను. శాపోపహతస్మృతి కలవాఁడయ్యు రాజందుల కంగీకరించెను. అంతనతనిఁ బురోహితుఁడు శకుంతలం దన గృహమున నుంచనెంచెను. కాళిదాసుని యీకల్పనమును బట్టి కూడ పుత్రుఁడు తప్పక ముఖ్యమగు సాక్షి కాఁగలఁ డనుటలో సందియములేదు. కానఁ దినవీరభద్రుఁడు కాళిదాసు ననుసరింపక భారతమునే యనుసరించుట యౌచితీయుతము కాఁజాలదు.

౭. సోమతీర్థమునుండి మఱలి వచ్చిన కాశ్యపుఁడు * అశరీరవాక్యమువలన శకుంతల దుష్యంతపత్ని యనుట తెలిసికొని శకుంతలం గాంచి

"దిష్ట్యాఽధూమాకులిత దృష్టేరపి యజమానస్య పావక ఏవాహుతిః పతితా. వత్సే! సుశిష్యపరిదత్తా విద్యేవ అశోచనీయా సంవృత్తా, అద్యైవ ఋషిరక్షితాం త్వాం భర్తుః సకాశం విసర్జయామి."

అని చెప్పెను. వీఁడి వాక్యమున "అద్యైవ" అని చెప్పుటచే మునిరావేగమే శకుంతలను భర్తృసమీపమునకుఁ బంపనెంచెనమట సుస్పష్టముకాఁగలదు. కాని "సంగతియేమి?" అని ముని శకుంతల నడుగలేదు. అట్లడుగుటయు నంతటిభావ్యము కానేరదు.

దిన వీరభద్రుఁడన్నచో ముని యాశ్రమమునకు మఱలివచ్చి శకుంతలను "యోగక్షేమంబులడిగి కాలత్రయ జ్ఞానశీలుండగుట సకలంబును నెఱింగియు నెఱుంగనివాఁడపోలె నమ్మెఱుంగుఁబోఁడి తెఱంగు తన్ముఖంబున విననున్ముఖుండై

ఉ. ఎన్నఁడు లేనిక్రొత్తసిరి
  నీనెమ్మ నీవదనాంబుజంబుపై
 చెన్నును మాన్నరేఖవిల
  సిల్లెడు భావములెన్నియెన్నియున్
 మున్నిటిభంగిఁగాక కడు
  మోహనలీలలఁ గ్రాలుచున్న నీ
 యున్న నిజంబుదాఁచుకొని
  యుండెదవా పయి నానపెట్టెదన్"

అని బలవంతపఱచినట్లు వర్ణించెను. "చెప్పకున్న నానతో" డని యొట్టుపెట్టుకొనెను. ఆహా! తండ్రి కూఁతునడుగురీతి యేనా యిది? గాంధర్వవివాహము శాస్త్రసమ్మతమే; కానిండు. కాని శకుంతలయొనర్చినది సాహసము. ఆమె తుంటవిల్తుని వాడికోలలకుఁ బూర్తిగ వశమైపోయినది. ఇనుపకచ్చడాల్ కట్టుకొను మునిముచ్చులకుఁగూడఁ బంచబాణునికి లోబడవలయునప్పుడుఁ బ్రపంచమున నేమియో, ప్రకృతిస్వభావపరిణామము లెట్లుండునో యెఱుంగని యమాయిక యతనికి లోనుగాకుండు టెట్లు? తప్పుచేసిన శకుంతల తాఁ చేసినపనిని తండ్రికెఱింగించు టెట్లు? అబల లట్లెఱింగింప నెంతురా? శకుంతల చేసినపని నెఱింగియుఁ గాశ్యపుండడుగుటయుఁ గన్యాపుత్రి యొతిఁగించుట యూనా? పుత్రికావృత్తాంతమును దండ్రి యెఱుఁగకున్నపుడును నీరీతిని నిట్టియెడఁ బ్రశ్న చేయఁడు. ఉపాయాంతరమున నావృత్తాంతముఁ దెలిసికొనును. ఇచటఁ గణ్వుఁడో త్రికాలజ్ఞుఁడు. శకుంతులయెడ దోస మిసుమంతేనియు లేదనియు, నామె న్యాయముగనే ప్రవర్తించెననియు నతనికిఁ దెలిసిపోయినది. ఇక నామె నడుగుట యెందులకు? అడుగుట

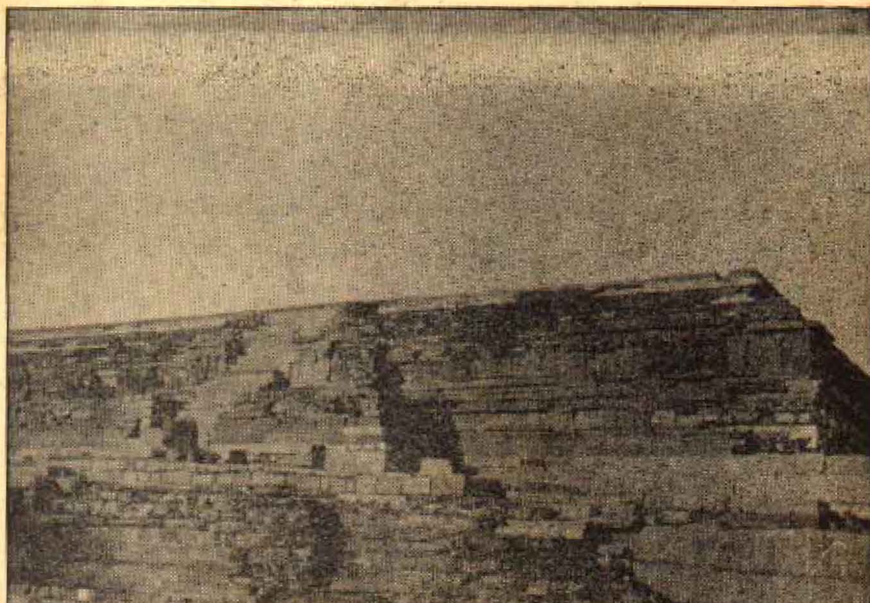
* దుష్యన్తే నాహితం తేజో దధానాం భూతయే భువః; అవేహి తనయాం బ్రహ్మన్! అగ్నిగర్భాం శమీమివ.

జీర్ణ విద్యానగర చిత్రములు

"ఇది యొక గొప్పసౌధమై యుండవలెను. ఇది శ్రీ కృష్ణదేవరాయలచే నతఁడు పూర్వదిగ్విజయ యాత్ర నుండి వచ్చిన పిదప క్రీ. శ. ౧౫౧౩ సంవత్సర ప్రాంతమున నిర్మింపఁబడినట్లు 'పేయస్' వ్రాసియున్నాఁడు. మహర్నవమి యుత్సవముల కిది కేంద్రస్థానము నగుటచే నేఁటికిని దీని నిక్కడి జనులు మహర్నవమి దిబ్బయని పిలుతురు. ఇది మిగుల నెత్తుగా నున్నది. పునాదుల పైభాగము నందలి రాళ్లపై సైనికులు, గుఱ్ఱములు, ఏనుఁగులు, వేశ్యకాంతలు నొక్కొకజాతివరుసపైఁ జిత్రింపఁబడెను. (౧-వ చిత్రము)

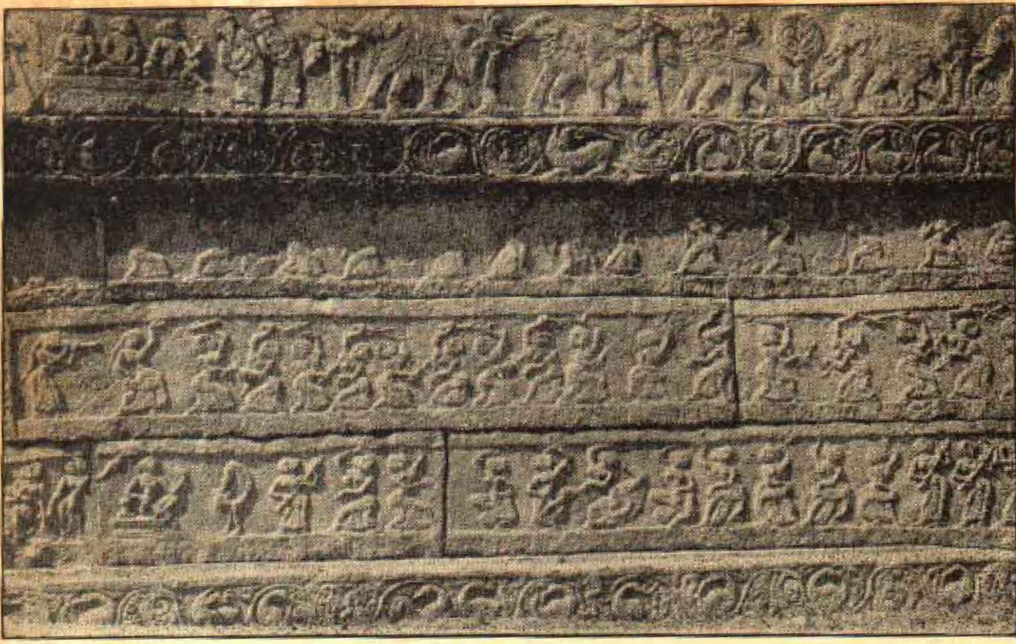
* ఈ మహర్నవమి దిబ్బయొక్క దక్షిణపార్శ్వమున రాళ్లపైఁ జెక్కడపుపని మిక్కిలి యందముగా నున్నది. మొదటివరుసలో నేనుఁగులవరుస చిత్రింపఁబడినది. ఎవ్వరో యిద్దఱు పాశ్చాత్యులు, గడ్డములతో, పెర్షియా టోపీలను ధరించి సింహాసనమునందుఁ గూర్చున్నట్లు చిత్రింపఁబడిన బొమ్మలకు నమస్కారము చేయుచున్నట్లు చిత్రింపఁబడిరి. ఈ చిత్రవిశేషమును బట్టి విజయనగగరాజుల సభలలో నితర రాజ్యములకుఁ జెందిన రాయబారు లుండిరని మనము గ్రహింపవచ్చును. వేషమును బట్టి వీరు 'పోర్చుగీసు'వారని ఫాదరు హీరాసుగారు గుర్తించుచున్నారు. పైచెప్పఁబడిన యేనుఁగులవరుస క్రింద హంసలును, మొసళ్లును జిత్రింపఁబడినవి. దానిక్రింద వేశ్యకాంతలు నృత్యము చేయుచున్నట్లు చిత్రింపఁబడిరి."* (౨-వ చిత్రము)

౩-వ చిత్రమునందు ౧-వ వరుసలో వేశ్యలు, ౨-వ వరుసలో విలుకాండ్రు, ౩-వ వరుసలో గుఱ్ఱములవారు (ఈగుఱ్ఱములు పోర్చుగీసువారు కానుక తెచ్చినవని ఫాదరు హీరాసుగారు అభిప్రాయపడుచున్నారు.), ౪-వ వరుసలో ఏనుగులవారు కలవు.

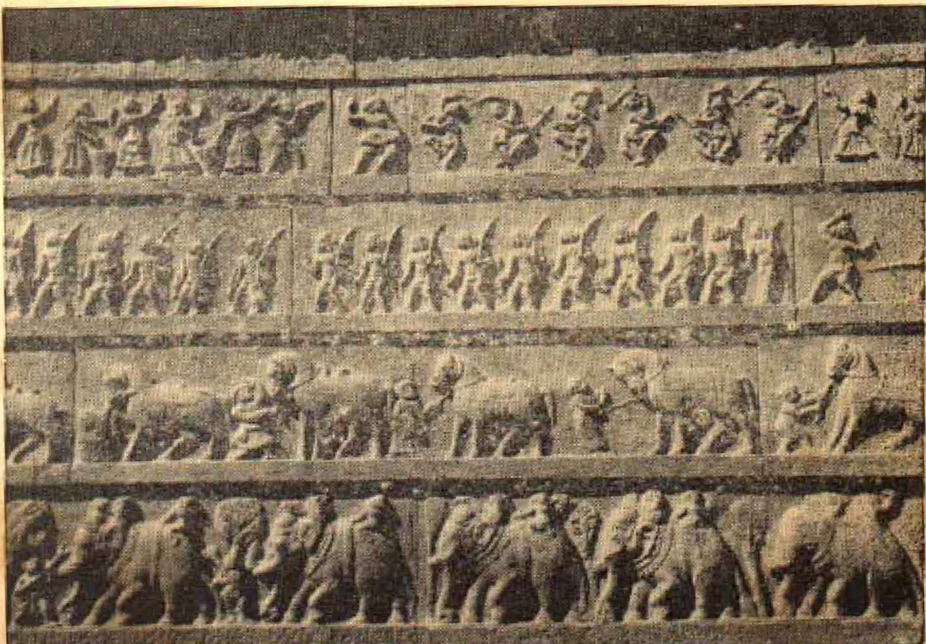


చిత్రము ౧. మహర్నవమి దిబ్బ

* జీర్ణ విజయనగర చరిత్రమునుండి.



చిత్రము 2. మహార్నవమి దిబ్బకు దక్షిణపార్శ్వమున రాళ్లపై శిల్పము



చిత్రము 3. హజార రామస్వామి దేవాలయము నందలి శిల్పము

లేకాదు - నిర్బంధించుట యెందులకు? చెప్పకున్న నొట్టని యనుటెందులకు? కణ్వునియతంటి వాఁడు వృత్తాంత మెట్టిదో యెఱింగియు నామెనోటనే చెప్పింపఁ దలఁచుట పరిహాసాస్పదముకాదా? ఆమెతో నాతని కేమిపరియాచకమా? తండ్రికూఁతులు మేలములాడు కొనుట-అందు విరాగియగు మహర్షి యట్లొనర్చుట— యుచితమా? ఎఱిఁగియు కూఁతునునిర్బంధించుట ఎందైనఁ గలదా? పినవీరభద్రున కీమాత్రపుటూహ యేలతోఁచలేదు? కాళిదా సేమిచేసినాఁడు? "అమ్మాయీ? నీ వొనర్చినపని తెలిసినది. నీవు మహాపవిత్రురాలవు. చాలసంతసమైనది. ఇదిగో! నిన్నిప్పుడే ఋషులసాహాయ్యమిచ్చి యత్తవారింటికంపుచున్నా" నని కణ్వునిచేఁ జెప్పించెను.

౮. పినవీరభద్రుఁ డంతటితో నూరకొనెనా? చూడుఁడు: ముని తన్నట్లడిగిన పిదప నామె.

గీ. ......గడగడవడఁకుచు-నశ్రువారి
కన్నుఁగవరాల గద్గదకంఠయగుచు
కొంతయును మాటుపెట్టక కోమలాంగి
మునికి విన్నపమొనరించె మునికి మునికి.

కొంతయును మాటుపెట్టక చెప్పివేసెనఁట ఆమె; చెప్పింపక యేతప్పనిచో ననసూయాప్రియంవదలచేనైనఁ జెప్పించిన బాగుండెడిది. ఆమెచేతనే చెప్పించి వినినచో ముక్తియా మోక్షమా? ఈయెడ బినవీరభద్రుఁ డౌచితి నణుమాత్రమును బాటింపలేదని నొక్కిచెప్పవచ్చును.

ఇంతియకాదు. "వదనాంబుజము మున్నెన్నఁడు లేని క్రొత్తసిరి నీనుచున్న"దనియు, "మైచెన్నును నూర్నరేఖ విలసిల్లుచున్న"దనియు, "భావములన్నియు మున్నిటి రీతిఁగాక కడుమోహనలీలలఁ గ్రాలుచున్న"వనియుఁ దండ్రి కూఁతును వర్ణించు టెంతటియసభ్యమో చదువరు లూహింపఁగలరు. ఇఁక నీవిషయమునింతటితో విరమింతుము.

౯. దుర్వాసుని శాపముకతననే దుష్యంతుఁడు శకుంతలను మఱచెననియుఁ బోయిన యుంగరము జాలరి యీయఁగా రాజునకు శకుంతలస్మృతిపథమునకు వచ్చి చాల నొచ్చుకొని, విచారించి తుదకు మారీచాశ్రమమున నామెం గనుగొనెననియు మహాకవి తననాటకమునఁ జెప్పెను. దుర్వాసశ్శాపవృత్తాంతప్రయోజన మీవఱకే చెప్పఁబడినది.

పినవీరభద్రకవియు భారతానుసరణమును బరిత్యజించి మహాకవిమార్గమునే త్రొక్కి దుర్వాసశ్శాప వృత్తాంతమునే గల్పించెను. కాని యీ వృత్తాంతము ననుకరించుట యందు నొక లోపము చేసెను. శకుంతల మనసిజవశ యయ్యె యాలోచించుచు నావ్యామోహమునఁ బడి దుర్వాసుఁ డచటికి వచ్చియున్నను గుర్తెఱుఁగ లేక పోవుటచే (అతని వైపుఁ జూడక పోవుటచే) నాముని క్రుద్ధుఁడై

విచిన్తయన్తీ యమనన్యమానసా
తపోధనం వేత్సి న మాముపస్థితమ్;
స్మరిష్యతి త్వాం న స బోధితో౽పి సన్
కథాం ప్రమత్తః ప్రథమం కృతామివ.

అని శపించినట్లు శాకుంతలనాటకమునఁ గలదు. కాని పినవీరభద్రుని శకుంతలయో

క. ఆసన్నుఁడైన ముని దు
ర్వాసునిఁగనుఁగొనియుఁ బ్రాణవల్లభుపైఁ జిం
తాసక్తి.....................తా
నే సత్కారమును జేయ నెఱుఁగకయున్నన్.

తాపసి నిర్దయాత్ముఁడై "నీకెవ్వఁడాత్మపతి యీ పతి నమ్మఱచుఁగాక" అని యామెను శపించెను. కాని దుర్వాసుఁడు వచ్చెనని కనుగొనియు శకుంతలయుపేక్షించెననుట యుక్తముకాదు. తగుమనుష్యుఁడు తనగృహమునకు రాఁ జూచి, అతనిం జూచి ముఖము వంచుకొనుట మర్యాదకు లక్షణము కాదు. కావుననే కాళిదాసు శకుంతల మునిని జూడనేలేదని చెప్పినాఁడు. ఈలోపమున కేమి లెండు. ప్రకృతము ననుసరింతము.

శకుంతల శపింపఁబడినట్లు చెలిమికత్తెలే యెఱుఁగుదురు. మహాకవు లిరువురు నట్లే చెప్పినారు. కాళిదాసు శకుంతల యత్తవారింటికరుగునప్పు డనసూయాప్రియంవదలచే "సఖీ! ఒకవేళ రాజు నిన్ను మఱచిపోయిన యెడల నీయుంగరమును జూపు" మని శకుంతలకుఁ జెప్పించెను. దురదృష్టవశమున నామె యాయుంగరమును దారి

యేకాదు - నిర్బంధించుట యెందులకు? చెప్పకున్న నొట్టని యనుటెందులకు? కణ్వునియంతటివాఁడు వృత్తాంత మెట్టిదో యెఱింగియు నామెనోటనే చెప్పింపఁ దలఁచుట పరిహాసాస్పదము కాదా? ఆమెతో నాతని కేమిపరియాచకమా? తండ్రికూఁతులు మేలములాడుకొనుట-అందు విరాగియగు మహర్షి యట్లొనర్చుట— యుచితమా? ఎఱిఁగియు కూఁతును నిర్బంధించుట ఎంతైనఁ గలదా? పిసవీరభద్రున కీమాత్రపుటూహ యేలతోఁచలేదు? కాళిదా సేమిచేసినాఁడు? "అమ్మాయీ? నీ వొనర్చినపని తెలిసినది. నీవు మహాపవిత్రురాలవు. చాలసంతసమైనది. ఇదిగో! నిన్నిప్పుడే ఋషులసాహాయ్యమిచ్చి యత్తవారింటికంపుచున్నా" నని కణ్వునిచేఁ జెప్పించెను.

౮. పిసవీరభద్రుఁ డంతటితో నూరకొనెనా? చూడుఁడు: ముని తన్నడిగిన పిదప నామె.

గీ. ......గడగడవడఁకుచు-నశ్రువారి
కన్నుఁగవరాల గద్గదకంఠయగుచు
కొంతయును మాటుపెట్టక కోమలాంగి
మునికి విన్నపమొనరించె మునికి మునికి.

కొంతయును మాటుపెట్టక చెప్పివేసెనఁట ఆమె; చెప్పింపక యేతప్పునిచో ననసూయాప్రియంవదలచేనైనఁ జెప్పించిన బాగుండెడిది. ఆమెచేతనే చెప్పించి విననిచో ముక్తియా మోక్షమా? ఈయెడ పిసవీరభద్రుఁ డౌచితి నణుమాత్రమును పాటింపలేదని నొక్కి చెప్పవచ్చును.

ఇంతియకాదు. "వదనాంబుజము మున్నున్నఁడు [illegible] రేఖ విలసిల్లుచున్న"దనియు, "భావములన్నియు మున్నిటి రీతిఁగాక కడు మోహనలీలలఁ గ్రాలుచున్న"వనియుఁ దండ్రి కూఁతును వర్ణించు టెంతటి యసభ్యమో చదువరు లూహింపఁగలరు. ఇఁక నీవిషయమునింతటితో విరమింతుము.

౯. దుర్వాసుని శాపమువలననే దుష్యంతుఁడు శకుంతలను మఱచెననియుఁ బోయిన యుంగరము జాలరి యీయఁగా రాజునకు శకుంతలాస్మృతిపథమునకు వచ్చి చాల నొచ్చుకొని, విచారించి తుదకు మారీచాశ్రమమున నామెం గనుఁగొనెననియు మహాకవి తననాటకమునఁ జెప్పెను. దుర్వాసశ్శాపవృత్తాంతప్రయోజన మీవలనే చెప్పఁబడినది.

పిసవీరభద్రకవియు భారతానుసరణమును బరిత్యజించి మహాకవిమార్గమునే త్రొక్కి దుర్వాసశ్శాప వృత్తాంతమునే కల్పించెను. కాని యా వృత్తాంతము ననుకరించుట యందు నొక లోపము చేసెను. శకుంతల నుగవిరహయై యాలోచించుచు నాహ్యవిషయమునఁ బడి దుర్వాసుఁ డింటికి వచ్చియున్నను గుర్తెఱుఁగలేక పోవుటచే (అతని వైపుఁ జూడక పోవుటచే) నాముని క్రుద్ధుఁడై

విచింతయన్తీ యమనన్యమానసా
తపోధనం వేత్సి న మాముపస్థితమ్;
స్మరిష్యతి త్వాం న స బోధితోఽపి సన్
కథాం ప్రమత్తః ప్రథమం కృతామివ.

అని శపించినట్లు శాకుంతలనాటకమునఁ గలదు. కాని పిసవీరభద్రుని శకుంతలయో

క. ఆసన్నుఁడైన ముని దు
ర్వాసునిఁ గనుఁగొనియుఁ బ్రాణవల్లభుపైఁ జిం
తాసక్తి.....................తా
నే సత్కారమును జేయ నెఱుఁగకయున్నన్.

తాపసి నిర్దయాత్ముఁడై "నిజేశుఁ డెవ్వఁడాత్మపతి యా సతినమ్మఱచుఁగాక" అని యామెను శపించెను. కాని దుర్వాసుఁడు వచ్చెనని కనుఁగొనియు శకుంతలయుపేక్షించెననుట యుక్తము కాదు. యెవ మనుష్యుఁడు తనగృహమునకు రాఁ [illegible] లక్షణము కాదు. కావుననే కాళిదాసు శకుంతల మునిని జూడనే లేదని చెప్పినాఁడు. ఈలోపమున కేమి యెందు. ప్రకృతము ననుసరింతము.

శకుంతల శపింపఁబడినట్లు చెలికత్తెలే యెఱుఁగుదురు. మనకవు లిరువురు నట్లే చెప్పినారు. కాళిదాసు శకుంతల యత్తవారింటికరుగునపు డనసూయాప్రియంవదలచే "సఖీ! ఒకవేళ రాజు నిన్ను మఱచిపోయినయెడల నీయుంగరమును జూపు" మని శకుంతలకుఁ జెప్పించెను. దురదృష్టవశమున నామె యాయుంగరమును దారి

లోనే పొఱపైచెను. కావుననే యామె తా నతనిభార్య యని దుష్యంతునిచే సంగీకరింపఁజేయఁ జాలకపోయినది.

పినవీరభద్రుఁడన్ననో అనసూయాప్రియంవదలను గూడ శకుంతలతో హస్తిపురికిఁ బంపించెను. "శకుంతల తనభార్యకా"దని దుష్యంతుఁ డుపన్యాసమిచ్చునపు డనసూయాప్రియంవదలు చెల్లముకొట్టిన ఱాళ్లవలె నులుకక పలుకక యూరకుండిరి. ఉంగరము నానవాలీయ లేక పోయిరి. వారు శాపవృత్తాంతము నప్పుడును మఱచి యుందురా? అట్లు మఱచుట విదుషీస్వభావము కాదు. వారానవాలీయక "శోపపిహితేక్షణులై యంతరిక్షంబు నకు హస్తంబు లెత్తి యొత్తిలి సకలజనంబులు వినునట్లు దేవతలార! ఓ దిక్పతులార! ....ప్రకటముగఁ జేయుదురుగాక ప్రజలెఱుంగ" అని సమస్తదేవతలను ప్రార్థించిరి. తలపాగచుట్టలేక తలవంకయన్నట్లున్నది వీరి సంగతి. ఉంగరముచూపఁజాలక యుగ్రమూర్తిన లగు చేలాగో? పిదప సంతర్వాణి యథార్థము పలికినది. అనసూయాప్రియంవదలు

ఉ. ఆపలుకు ల్వన న్వినుచు
నాగ్రహవృత్తి శకుంతలాంగుళి
స్థాపితమైన యుంగరముఁ
జయ్యన నూడిచి మీఁద వైచి యో
పాపపురాజ ఎట్లిదియు
బాలికచేతికి వచ్చెఁ జెప్పుమా!

అని రాజుతో ననిరి. చేయి కాలిన పిదప నాకు లేల? ఈజ్ఞానము వారలకు తొలుతనే యున్నచో నీచేతు లెత్తి దేవతలకు సాక్షిపట్టేలఁ గట్ట నక్కఱ లేకుండునే?

నే జెప్పున దేమన, మన పినవీరభద్రుఁడు కాళిదాసు కల్పించినచొప్పున దుర్వాసశ్శాపవృత్తాంతమును గల్పించియు దానికిఁ దగినంత ప్రయోజనము చూపలేక పోయెనని; ఈశాపవృత్తాంతమున శాపోపసంహారరూప మగు నంగుళీయకవృత్తాంతము కల్పింపకపోయినను నష్ట మేమియును లేదు కావున నితని యంగుళీయవృత్తాంతము నిష్ప్రయోజన మనవచ్చు.

౧౦. న్యాయమునకుఁ గట్టుపడినచో శకుంతలతో ననసూయాప్రియంవదలను హస్తిపురికిఁ బంపుట పినవీరభద్రుఁ డొనర్చిన పెద్దతప్పులలో నొకటి. శకుంతలవలెనే వారును బాలలు; సౌందర్యవతులు. కావుననే మహాకవి తననాటకమున "అహో! సమవయోరూపం భవతీనాం సౌహార్దమ్" అని దుష్యంతునిచేఁ జెప్పించెను. కావున శకుంతల యెట్లనురూపవరునిఁ బొందినదో వారు గూడ నట్లే యనురూపులఁ బొందఁగలరు. అట్టివారిని శకుంతల యత్తవారింటికిఁ బంపుట తగునా?

మహాకవినాటకమున శకుంతల భర్తృగృహమున కేఁగుచు, "తండ్రీ! అనసూయాప్రియంవదలనుగూడ నాతో పంపరా?"అనిఅడుగఁగా కణ్వుఁడు"అమ్మాయీ! వీరుగూడ నీవంటివారే; వారినిగూడ ననురూపవరులకీయ వలెను తల్లీ! వారక్కడికివచ్చుట తప్పమ్మా!"అనిచెప్పెను. కానఁ బినవీరభద్రుఁడు వారిని హస్తిపురికిఁబంపుట తప్పు.

ఇవి కాక సూక్ష్మములగు ననుచితపరిణామములు చాలఁ గలవు. దుష్యంతుఁడు తన్ను వీడి నగరమునకుఁ జేరినపుడే విరహవేదన భరింపక తదేకధ్యానయై దుర్వాసుని లక్ష్యముచేయనంత స్థితి నుండు శకుంతల బాలుఁ డైదాఱేండ్ల యీడువాఁ డగునంతకు నావేదనను సహించెనా? ఆమె విరహవేదన పడుచున్నట్లుగాని, బాధవలనఁ గృశించినట్లు గాని పినవీరభద్రుఁడు చెప్పకపోయెనే!

శకుంతలాపుత్రుని కాఱేండ్లు వచ్చునంతకును గణ్వముని యేల యుపేక్షించెను? అందుఁ బ్రయోజన మేమి? ఇట్టివే కొన్నికొన్ని కలవు. కాని వాని నన్నింటిని నిరూపించుట యంతటి యవసరము కాదు.

పినవీరభద్రుని నిందించుట నామతము కాదు. అతఁడు చాలగొప్పకవి. కవన మతిపేలవము, మృదుమధురము. అతఁడు రచించినది శ్రవ్యకావ్య మగుట మహాభారతమునైనను, శాకుంతల నాటకమునైనను ఒక్కదానినే యనుసరించి గ్రంథము రచించియుండిన బాగుగ నుండి యుండెడిది. నాటకమునే యనుసరించుట యెక్కుడి యుత్తమమైనది.

ప్రస్తావన*

జమ్ములమడక మాధవరామశర్మ గారు

రూపకములందు మంగళమునుగోరి ముందుగ నాందిని జరిగించుట యాచారముగ నున్నది. అట్లు నాందిజరిగిన యనంతరము సూత్రధారునితో మారిషుడుగాని, నటిగాని, ప్రస్తుతానుబంధియగు మిథఃసంలాపమొనర్చినది 'యాముఖ' మనఁబడును. దీనికే 'ప్రస్తావన'యని వేఱొకపేరు. ప్రస్తావన సూత్రధారుఁడు ప్రయోగింపఁబోవు విషయమును దెలియఁజేయునదియై యుండును. ఈ ప్రస్తావన రూపకములందు దుంకితీరవలయును.

"విఘ్నేర్యద్దైవసంకల్పో ముఖతాం ప్రతిపద్యతే;
ప్రధానస్య ప్రబంధస్య తథా ప్రస్తావనా మతా."

అని యొకపండితుఁడు ప్రస్తావనాప్రాశస్త్యము నుగ్గడించినాఁడు. మన సంస్కృతవాఙ్మయమునందలి ప్రతిరూపకమునందుఁ బ్రస్తావన యున్నది. సాహిత్యదర్పణమున విశ్వనాథకవిరాజు ప్రస్తావనానిర్వచన మిట్లు చేసినాఁడు:

"నటీ విదూషకో వాపి పారిపార్శ్వక ఏవవా;
సూత్రధారేణ సహితాః సంలాపం యత్ర కుర్వతే.
ఆముఖం తత్తు విజ్ఞేయం నామ్నా ప్రస్తావనాపి సా."

రంగమునఁ బ్రవేశించిన సూత్రధారుఁడు మారిషాదులతో సంభాషణ మొనర్చుటయు నట్లు మాటలసందడిలోఁ బరిషదారాధనమునకై తా మొనరింపఁదలఁచిన రూపకప్రదర్శనరూపమగు ప్రయత్నమును దెలియఁజేసి, యభిమత ఋతువునుగూర్చి గాన మొనరించుటయు నాచారముగ నున్నది.' 'నీ వీరూపకమును బ్రదర్శింపవలయు'నని యొక్కొకచో సూత్రధారుఁడు సామాజికులచే నాజ్ఞప్తుఁ డగును. 'నీకభిమతరూపకమునే ప్రదర్శింపు'మని యొక్కొకచోట, కొన్ని ప్రస్తావనలందు సూత్రధారుఁడు రూపకప్రణేతచేఁ బ్రార్థితుఁడయి ప్రయోగింపఁబోవుచున్నటులుండును. కొన్ని ప్రస్తావనలందు సూత్రధారుఁడు తన కభిమతమగు నేదే నొకరూపకమును ప్రదర్శింపఁ బోవుచున్నటు లుండును. ఆసమయముననే సూత్రధారుఁడు కవీశ్వరుని వృత్తమును దెలియఁజేయును.

సూత్రధారుఁడన, నాటకసూత్రమునంతను ధరించువాఁడు రంగప్రసాధనప్రౌఢుఁడును. ఆతఁడే, పాత్రసజ్జీకరణ మొనరింపవలసిన ప్రధానుఁడును. ఆతఁడు లేకున్న నాయకుఁడు లేనట్లుండును. సూత్రధారుఁడు లేకున్నఁ బ్రయోగము జరుగదు. సూత్రధారుఁడు తన ప్రయత్నమును సామాజికులకుఁ దెలియఁజేసి, తనవారలతోఁగూడి సన్నద్ధుఁడగుటకుఁ బ్రయత్నింపవలయును. అది యాతని విధి.

అనంతరము రూపకమును గవియౌచితీమంతముగఁ జేయవలయునన్న సూత్రధారుని రంగస్థలమునుండి నిష్క్రమింపఁజేసి, తత్తత్పాత్రోచిత వేషధారుల నాయత్తపఱచుటకై యాతనిఁ గార్యవ్యాపృతునిఁ జేయుట యుక్తతరము. ఇట్లున్న యుక్తముగ నుండునని నాతలంపు. అట్లుగాక ప్రధానుఁడగు సూత్రధారుఁడు రంగభూమినుండి నిష్క్రమింపకయే, తానా రంగస్థలమున భావకులసముక్షమున నిశ్చయించుకొనిన భావమును దెలియఁజేయకయే వేషధారులఁ బ్రవేశింపఁజేసినట్లు కవులు వర్ణించుట సాంప్రదాయపూర్వము. సంస్కృతభాషలోఁ బండితకవులు రచించిన కొన్ని రూపకములందు నా యీభావమునకు విభిన్నత కన్పట్టుచున్నది.

అపు డౌచిత్య మాప్రస్తావనలో దూరదూర మగుచున్నది. ఎప్పుడెప్పుట కావ్యజీవమగు నా యౌచితి సన్నిహితము గాకున్నదో, యద్దానిఁ దెలిసికొనుట యుక్తము. సంస్కృతవాఙ్మయ మనంతము. కాన దిఙ్మాత్రప్రదర్శనమే యిందొనరింపఁ బడును. సంస్కృతభాషలోఁ గవిచంద్రులందరు నిట్లే యొనర్చిరని నే నన సాహసింపను. మహదౌచిత్యమును సంఘటించిన విశ్వ

* శ్రీవిజయనగరమహారాజ సంస్కృతకళాశాలావిద్యార్థిసమితి తృతీయసమావేశమునఁ జదువఁబడెను.

వాక్కులు పరిణత ప్రజ్ఞాలు వను కవి తల్లజులు లేకపో లేదు. అట్టిచోట రమ్యత నాటుకొనియే యున్నది.

సుభటకవి విరచితమగు దూతాంగదమను ఛాయా నాటకమునందలి ప్రస్తావనలో నిట్లున్నది.

"త్రిభువన పాలదేవస్య పరిషదాజ్ఞయా ప్రబం
ధ విశేషమహ ముపక్రమమాణోఽస్మి......
...దూతాంగదం నామ చ్ఛాయా నాటకమభినేతవ్యం"

నటీ—'అజ్జఉత్త! ఆణత్తం వసిదం' అని ఈ మాటలలోని భావ మాలోచించునప్పుడు నటీ సూత్రధారు లింకను రూపకోచిత పాత్ర సజ్జీకరణమునకై ప్రయతింప వలసిన వారుగఁ దోఁచకపోరు. ఇదిట్లుండ వెంటనే కవి "తారాపతేర్వానరరాజలక్ష్మీం" మొదలగు వాక్యము లను సజ్జీకృతపురుషు లాయావేషముల ధరించి వే పథ్యమునఁ బలుకుచున్నట్లు చెప్పినాఁడు. తరువాత నున్న "ప్రారబ్ధమేవకుశీలవైః" అను సూత్రధారుని వాక్య మాచితినిఁ బోషించుచున్న ట్లగపడుటలేదు. ప్రధానుఁ డును సజ్జీకరింపవలసిన వాఁడును నగు దాను రంగస్థలము నుండి నిష్క్రమించి యనుకార్యుల సరుస్థఁ జేయక యె రూపకమును బ్రదర్శించుట కాతని జనము తెగినదెట్లు కాఁగలిగెను. పాత్రల నాయత్తముచేసిరయే సూత్రధా రుఁడు రంగస్థలమునఁ బ్రవేశించెనా? అట్లయిన నాతని కత్యంతము సన్నిహితరైయుండు 'విలాసవతి'కిని దెలి యదా? అట్టివాఁడు "ఉపక్రమమాణోఽస్మి" "అభినే తవ్యం" అనుట సామంజస్యము గూర్చునా?

ప్రసన్నరాఘవమున జయదేవకవి యిట్లు రచించి నాఁడు. పరిషత్తుచే నభినేయము చూచుటకుఁ బలుకఁ బడిన సూత్రధారునకు "తత్కథం పునరవధారణీయం కిం నామధేయం నాటకమితి" అని యను సమయమున నే రూపక మభినేయమో తెలియదు. ప్రధానుఁడగు నాతఁ డేకదా పాత్రల నాయత్తము చేయవలసినవాఁడు. అనం తరము ప్రస్తావనాంతమున 'సాధు! భోః కుశీలవోత్తం స! సాధు" అను దాల్భ్యయనుని వాక్యమును కవి వినిపింపఁ జేసినాఁడు. సూత్రధారుఁ డంతకుఁ బూర్వ మెట్లాచరింపవలయునో యాలోచింప లేదు. అతనికిఁ దె లియకుండగనే యొకనటుఁడు దాల్భ్యయను నివేసము నేకరించినాఁడని తెలియఁజేసిన కవి బ్రహ్మ సూత్రధా రుఁడు ప్రధానుఁ డనెడి విషయము నాలోచింపలేదా?

శ్రీరామవిజయమున నొకయాధునికవ్యాయోగ మున్నది. అది భాగవతుల లక్ష్మీనారాయణశాస్త్రి విర చితము. అందున నౌచిత్యమును బోషింపఁజాలని వాక్య ము లున్నవి. "అహో! సిద్ధం న స్సమీహితం" "కథం?" "అభిమత రూపకలాభేన" అను వాక్యముల నాలోచి చునపుడు సూత్రధారున కంతవఱ కభినేయ మేమో తెలి యదని తేలును. అతఁడు వస్తుతత్త్వమును దెలిసికొనిన తరు వాతఁ బాత్రలఁ దత్తదనుగుణముగ సజ్జీకరింపవలసిన వాఁడు కదా! ఆవిషయమును బారిపార్శ్వకుఁడు తెలిపి కొనియే "నేదానీం కాలవిలమ్బః కార్యః, తత్తద్భూ మికా పరిగ్రహార్థం త్వర్యతాం నటవర్గః" అనినాఁడు. ఈమాటచే సూత్రధారుని నటవర్గమునందలి ప్రాధాన్యము సుస్పష్టముగ నవగత మగుచున్నది. ఇట్టి సూత్రధారుఁడు రంగస్థలమునుండి నిష్క్రమింపక పూర్వమే నటులు భూమికాపరిగ్రహణము చేసినట్లు కవి చెప్పినాఁడు.

ఈ సంగతి "సాధు! భో! భరతపుత్ర! సాధు! సత్యముక్తం భవతా" అను కిష్కింధారపురవాసుల సంలా పముచే వ్యక్తమగుచున్నది. ఇఁక నిది యౌచితి నెట్లు పోషింపఁగల్గును?

మఱియుఁ గాళిదాస సమకాలికుఁడని కథానకు లుచెప్పు, అరారాలపురవాస్తవ్యుఁడగు దిఙ్నాగుని కృతి యగు కుందమాలలో నిట్లున్నది. దిఙ్నాగాచార్యుని సూత్రధారుఁడు కుందమాలా ప్రయోగమునకుఁ బరిషదా జ్ఞప్తుఁడయి యిట్లనినాఁడు: "తద్యావదస్య సందర్భస్య ప్రయోగసాచివ్య విధాయినీ మార్యా మాహూయ రంగ భూమి మవతరామి." అని ఇంతవఱకు సూత్రధారి పాత్ర సజ్జీకరణ మొనర్చినట్లు లేదు. అందుచే సహాయమున నపేక్షించి నటిని బిలిచినాఁడు. ఇది యిట్లుండగనే నేపథ్య మున "ఇత ఇతోఽవతరత్వార్యా" అని లంకేశ్వరుని భవన మునఁ జిరకాల మున్నదని లోకపరీవాద భయాకులుఁ

డగు రాముఁడు గర్భగుర్వియగు సీతను విడువ లక్ష్మణుం డు వనమునకుఁ దీసికొని పోవుచున్నాఁడు. ఇచ్చట పూర్వాపరవాక్యములకు సాంగత్యమేది? దేశాంతరీయ సంస్తూయమానకీర్తి కాళిదాసమహాకవి గూడ తన యభిజ్ఞానశాకుంతలమున నాయీ యభిప్రాయమునకు వైపరీత్యమును జూపియున్నాఁడని నే నన సాహసించినందు లకు సహృదయులగు మీరు క్షమింపుఁడు. ప్రస్తావనాంతర్గతనిగూఢతత్త్వమును దెలిసికొనక నే నిట్లుద్యమించిన, సాహితీనిష్ణాతులగు మీర లే నిర్ణేతృత్వము నొందవలయును. మహాకవి తన నాటకమున రచించిన సంవిధానమును జూడుఁడు:

"ఆద్య ఖలు కాళిదాసగ్రథితవస్తునా౽భిజ్ఞానశాకుంతల నామధేయేన నవేన నాటకే నోపస్థాతవ్యమస్మాభిః తత్ప్రతిపాత్రమాధీయతాం యత్నః."

అను సంతవులకుఁ బాత్రసజ్జీకరణమునఁ బ్రయత్నకూర్తయే యున్నదని తెలియుచున్నది గదా! తత్తత్పాత్రోచిత ప్రయత్న మొనరించి వేషధారుల రంగభూమి నవతరింపఁజేయుట యుక్తమని తోడగట్టుచున్నది. ప్రస్తుత ప్రస్తావనయం దట్లు లేదు. సూత్రధారుఁడు రాగప్రలుబ్ధబుద్ధియై రంగమునుండి నిష్క్రమింప లేదు. పాత్రసజ్జీకరణమునకును బ్రయత్నింప లేదు. ఈ పరిస్థితి యిట్లుండ

"తవాస్మి గీతరాగేణ హారిణా ప్రసభం హృతః;

ఏష రాజేవదుష్యంత స్సారంగే ణాతిరంహసా."

అని సూత్రధారుఁడు పలుకుచున్నాఁడు. ఈస్థలమున 'ఏష' అను పురోవర్తినిర్దేశముచే దుష్యంతపాత్రధారి యగునటుఁడు రంగమునకు రానున్నట్లు తెలియుచున్నది. సూత్రధారుఁడు పాత్రలసజ్జీకరింప లేదే? ఈసంవిధాన మెట్లు జరిగినదో?

రసగ్రహణచణులారా! నాభావమిభిన్నతగల ప్రస్తావనల నిప్పుడు చూపితిని. ఔచితీసహితముగఁ బ్రస్తావనల రచించిన కవిచంద్రులున్నారనియే పూర్వము మనవి చేసితిని. బహుగ్రంథముల చూడమి నే నావిషయమున నుదాహరణముల నెక్కుడు చూప లేను. అయినను మచ్చున కొకటిరెండు రమణీయతరరూపకముల రచించిన భాస మహాకవిని మనమందర మెఱుంగుదుము. ఆతని రూపకములందలి ప్రస్తావనలు రత్నములు. భాసకవి ప్రస్తావనారచనమువందే కాక కథా సంవిధానాది తదితర విషయములందును ముందుగఁ జేయిచేసిన వాఁడు. తత్కృతి యగు ప్రతిమానాటకమున సరసతకుఁ గాని, యౌచిత్యమునకుఁగాని కూర్పులోని సారళ్యమునకుఁ గాని లోటు కన్పడదు. మున్ముందు బుతుగాన మొనర్చుటకు రాఁబోవు పాత్రల సూచించుటకు, రంగమంగళసంపాదనకు భాసుని ప్రస్తావన పర్యాప్తము. ఆ ప్రస్తావనలోని రమ్యమధురరసమును మిమ్ములఁ గ్రోలఁ జేయుటకు నిచట దాని వ్రాయుట యుచితము.

నాన్ద్యన్తమున—

సూత్ర. ఆర్యే! ఇతస్తావత్

(ప్రవిశ్య) నటీ. ఆర్య! ఇయమస్మి.

సూ. ఆర్యే! ఇమమేవశరత్కాలమధికృత్య గీయతాం తావత్.

నటీ. ఆర్య! తథా (గాయతి)

*   *   *   *   *

సూత్ర. అస్మిన్హి కాలే.

"చరతిపులినేషుహంసీ
కాశాంశుకవాసినీసుసంహృష్టా,"

(నేపథ్యే)

ఆర్య! ఆర్య!

(ఆకర్ణ్య)

భవతువిజ్ఞాతం.

"ముదితానరేంద్రభవనే
త్వరితా ప్రతిహారరక్షీవ."

(నిష్క్రాన్తా.)

ఈప్రస్తావనయందు లోటు కన్పడుట లేదు.

సూత్రధారుఁ డంతకుఁ బూర్వమే సజ్జీకృతపాత్రుఁడై ప్రవేశించి సామాజికుల కావిషయమును రమ్యతరముగ ధ్వనితము చేసినాఁడు. పాత్రప్రవేశమును సరసముగఁ జూపినాఁడు.

పరిణతప్రజ్ఞుఁడగు భవభూతి మహాకవి యుత్తర రామచరిత ముత్తమమయినది. అందుఁ బ్రస్తావన యెంత ప్రశస్తముగనున్నదో చూడుఁడు.

“సూత్ర. అస్తిఖలు................ భవభూతిర్నామ.

యం బ్రహ్మాణ మియం దేవీ వాగ్వశ్యేవానువర్తత;
ఉత్తరంరామచరితం తత్ప్రణీతం ప్రయోక్ష్యతే.”

ఈ వాక్యమును బరిశీలించునపుడు సూత్రధారుఁడు తా నొనరించిన ప్రయత్నమును బ్రేక్షకులకుఁ దెలియుటకై రంగస్థలమునకుఁ బ్రవేశించినట్లు తెలియును. పిమ్మట సూత్రధారుఁ డావెూఘ్యకుఁడై తెలియఁజేయవలసిన విషయమును సరసముగఁ దెలియఁజేసినాఁడు. పాత్రప్రవేశమును రమణీయముగఁ జేసినాఁడు. “ఉత్తరే రామచరితే భవభూతిర్విశిష్యతే” అనులోకోక్తి బయలుదేరుటకు నీరమ్యతర ప్రస్తావనారచనము గూడ హేతువయి యుండనోపు.

గ్రంథములందుఁ బరస్పరము వాక్యములు విరోధింపకుండునట్లు రచించుట యౌచితీమహత్త్వమును. అది లేకున్న వైరస్యభావ ముదయించును. నే నీ వ్యాసమున, పారస్యభంజకములగు విషయములు మహాకవుల ప్రస్తావనలందుఁ గన్పడుచున్నవను భావమును సూచింప సాహసించినందులకు సహృదయులు నన్ను క్షమింతురు గాక.

ప్రాఁకులు

ఉభయభాషాప్రవీణ, మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు

పండినపండ్ల మెక్కుచును భద్రముగా వసియించుచుండు నీ
యుండను జేరి కోటరమునందు విహంగము లెన్ని యేని, అ
ట్లుండియు నీటివేగమున నుక్కిరిబిక్కిరిగా భ్రమించు నీ
గండము సూచుచుండెడిని గట్ట! తటస్థములై తరూత్తమా!

మొదట న్నీడ నెలర్చి, యావల సుమంబుల్ గూర్చి, యాపై రుచి
ప్రదముల్ పండ్ల నొసంగి, యంతఁ బథికవ్రాతంబు సౌఖ్యంబున
న్మెదలంజేయుదు కాని యెవ్వఁ డెఱుఁగు న్నీకోటరంబందు భీ
ప్రదహాలాహల కీలికాప్రకరవక్త్రవ్యాళ వాహ్యాళులన్.

జననం బేల చతుష్పథంబున? నరే, ఛాయ న్విడంబింప నే
ల? నితాంతంబు ఫలింప నేల? ఫలము ల్గన్న న్విషమ్ముండవై
తనరం జెల్లునె? కావునం గద తరూత్తంసంబ! శాఖావిహా
టనము న్మోటనముల్ లభించెడిని దుష్టశ్రేణి మూలంబునన్.

తీయనిపండ్లఁ బత్రములఁ దేరినసీడలఁ బూల నేరికిన్
సాయము సేసితో మునుపు తమ్మిజమా! వా రిపు డేరి? నీవెతం
ద్రోయఁగఁ; బైని నంటు మెయిఁ బ్రోదిని గాంచుటఁ దొల్త కాయముం
బాయును గొడ్డటం బెరడు; ప్రాణుల కీగుణముల్ సెలంగునే?

స్థూలమగు మూలు, మధికబంధుర పరస్ప-రానుబద్ధము శాఖాచయమ్ము,మాంస
లమ్ము త్వక్కు,-నీ కేమిభయమ్ము ?తరువ!-కాంచు ననియొ దావానలఘస్మరుండు.

మచ్చిక గంధవాహ సుకుమారుని చేఁ బిలిపించి ఛాయకు
న్వచ్చిన యాచకావళికిఁ బచ్చిక రెమ్మల మంచునీరు నం
దిచ్చి సుపాద్య మీప్సిత సమృద్ధఫలంబుల నిచ్చు మ్రాఁక! నిన్
గ్రచ్చుపాదల్ పదంబులఁ బెనంగొనుటల్ గని మెట్టు లోర్చుటల్.

పురందరుని యంత వాఁడడిగెఁ బో ననుం దీనుఁడై
కిరంబులను జాఁచి దుర్భరముఁ గల్మషోద్వేగముం
బరిగ్రహణ మాచరింప; నని వాగెదే కాని వా
హ్వారే! బదులు గోరవే వరము వాని? వృక్షాగ్రణీ!

చెప్పెద నొక్కమాటఁ జెవిఁ జేర్పవె, వృక్షమ! వృత్తి మార్చవే!
ఎప్పుడు యాచకావళి కభీష్టపదార్థచయం బవారిగా
గుప్పుచుఁ గీర్తికాంత యుపగూహనముం గొనుచుందు గాని నీ
వెప్పుడు స్వప్నమందయిన నెంచకె కంటకపాళిఁ గూడఁగన్.

మానవసేవ సేసెదము మానక మే మనుమాన మూన క
ల్లైనను నిర్దయాత్ములయి యక్కట! హింస యొనర్చ సాగి రీ
మానవు లంచు నెంచెదవు మ్రాన! దొసం గది మీదె; మీ కుల
స్థానుఁడు మొండికట్టె చొరసాగెనయా! పగవాని గొడ్డలిన్.

(అడవి పువ్వులు)

నిష్కంటక నిరాఘాట ఘంటాపథ వినాశనము

అను

ఉత్తరరామచరితనాటక రసవిచార ఖండనము

వేంకట లక్ష్మీనారాయణులు

బ్రహ్మశ్రీ కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు శుక్ల సంవత్సరాషాఢ శ్రావణమాస భారతులలో "ఉత్తరరామచరితనాటకరసవిచారము" అను వ్యాసమును బ్రకటించిరి. ఈ నాటకమందలి రసము కరుణవిప్రలంభ శృంగారమని వారి యాశయము. వారివాదమున కుపష్టంభకము లగు యుక్తులు కుమార తాతాచార్యకృతోత్తర రామచరిత వ్యాఖ్యయగు "కల"లోనివని బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది రామమూర్తి శాస్త్రిగారు గడచిన ఆశ్వయుజ మాసపత్రికలోఁ బ్రకటించియున్నారు. ఆపత్రికయందే బ్రహ్మశ్రీ మున్నంగి లక్ష్మీనృసింహ శర్మగారు "బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రులవారు సూత్రప్రాయముగఁ జూపిన విషయములు కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు విస్తరించిరి" అని వ్రాసిరి. నిజమే కావచ్చును. అయినను మే ముత్తరరామచరితనాటకరస విచారమును విమర్శించు సందర్భముల శ్రీసుబ్బారాయశాస్త్రిగారి పేరు నే యుదాహరింతుము.

శ్రీసుబ్బారాయ శాస్త్రిగారు "కరుణరస ప్రాధాన్యవాదులు తమవాదమున కుపష్టంభకముగాఁ జూపు ప్రమాణములును, యుక్తులును నెవ్వియనిన" అని వ్రాసి, మొత్తము పదునెనిమిదింటిఁ జూపి, "ఇట్లు కరుణరసవాదులు చూపు పదునెనిమిదింటికిని గ్రమముగఁ బ్రత్యుత్తరము లీక్రింద వ్రాయఁబడుచున్నవి" అని వ్రాసిరి. పదునెనిమిది యుక్తులే కరుణరసవాదులు చూపుచున్నారను వీరి వ్రాఁతకాధారము లేదు. ఇంతకంటె నెక్కువయుక్తు లున్నపుడు వీరి వ్రాఁతకసమంజసత వాటిల్లెడిని. శ్రీశాస్త్రిగారు తామిందు వ్రాసిన పదునెనిమిదింటిని కరుణరసవాదుల యుక్తులని వ్రాయుటకంటె "కరుణరసవాదు లీయుక్తులఁ జూపింతురేమో" అని వ్రాసి సిద్ధాంతీకరించుట యుచితము. ఇదియే శాస్త్రసిద్ధాంతరీతి.

వీరు కరుణరసవాదుల ౧, ౨, ౩, యుక్తులకుఁ జెప్పిన సమాధానములు మాకు విప్రతిపన్నములు కావు.

శ్రీశాస్త్రిగారు "రాముఁడు-హా కష్టమ్, అతిబీభత్సకర్మా నృశంసోఽస్మి సంవృత్తః.

శైశవాత్ప్రభృతి పోషితాం ప్రియాం
సౌహృదా దపృథగాశ్రయా మిమామ్,
ఛద్మనా పరిదదామి మృత్యవే
సౌనికో గృహశకుంతికా మివ."

.... యోఽహం.

విస్రంభా దురసి నిపత్య జాతనిద్రా
మున్ముచ్య ప్రియగృహిణీం గృహస్యలక్ష్మీమ్,
ఆతంకస్ఫురిత కఠోరగర్భగుర్వీం
క్రవ్యాద్భ్యో బలి మివ దారుణః క్షిపామి.

అని సీతపాదములను శిరంబున నునిచికొని, 'అయం పశ్చిమ స్తే రామశిరసి పాదపంకజస్పర్శః' అని యేడ్చుచున్నాఁడు. దీనివలన రాముఁడు సీతావిషయమునఁ గేవల నిరాశఁ జెంది యిదియే కడసారిగా భావించుచున్నట్లు స్పష్టమగుచుండఁ, బిమ్మట రాముని హృదయమున శోకమే కాక శృంగార రసస్థాయిభావమగు రతి యంకురించుట కయిన నవకాశము గలదా" అని కరుణరసవాదుల నాల్గవయుక్తిం దెలిపి, "ఇందు రాముఁడు" 'బాల్యము నుండియు నకృత్రిమ పరమానురాగముతో నమ్మి సేవించుచున్న మహాసాధ్వి నిప్పటివఱకు నుపలాలించుచుండి, యిప్పుడు మిషపెట్టి ఘోరారణ్యములో నేకాకినిగా విడిచి హింసింపఁదలఁచిన మహాపాతకిని. ఇట్టి దారుణకార్య మొనరించి నా యైహికమంతయును నిరర్థకము చేసికొనుచున్నాఁడను' అని నిర్విణ్ణుఁడై యేమేమియో తలంచి విలపించుచు, సీతాపాదములను శిరంబునం గీలించి

యిదియే కడసారియని యేడ్చుచున్నాఁడు." అని వివర ణము వ్రాసి, "ఇదియంతయు సీతాపరిత్యాగ పూర్వవృత్తాంతమే కావున నిదియును గరుణసాధకము కాదు" అని సమాధానము వ్రాసి, "భావిసీతామరణ సంభావనచే కరుణసాధకమైనయెడ 'జాతస్య మరణం ధ్రువ' మ్మని యున్నది కావున సర్వత్ర కరుణరసమును సాధింపవచ్చును" అని వ్రాసిరి.

మీఁది కరుణరసవాదుల యుక్తి రామునకు రతిసంస్పర్శము లేని శోకమును నిరూపించుచుండఁగా నాయుక్తి భావిసీతామరణ సంభావనోపష్టంభకముగాఁ జెప్పిరని భ్రాంతిపడి యాయుక్తి కరుణరససాధకము గాదని చెప్పిన యీసమాధాన మెంత సమంజసమో రసగ్రహణ ధురీణులకు గోచర మయ్యెడిని. కరుణరసవాదులు రామునకు శోకమును నిరూపించి రామునకు పునః సీతాసమాగమమునందాస లేమింజేసి తత్ప్రయోజ్యమగు రతిలేమి స్థాయిభావము లేకపోవుటచే శృంగార రసము కాక కరుణమే రసమగుచున్నదని నిరూపించిరి, కాని రామునకు సీతామరణసంభావన యుండెనని కాదు. ఇట్టితఱి వీరి సమాధాన మెట్లు పూర్వపక్ష నిరాకారకమో తెలియదు. నాయకునకుఁగాని, నాయికకుఁగాని వియోగము సావధికమని తెలిసినప్పుడుగదా పునస్సమాగమాశ యుండుట. నిరవధికత్వ జ్ఞాన మున్నప్పుడో, ఆయాశ శశశృంగాయమాణమగును. రామునకు సీతావియోగ నిరవధికత్వ జ్ఞాన ముండె ననుటకు "అద్యావసితం జీవితప్రయోజనం రామస్య; దుఃఖసంవేదనా యైవ రామే చైతన్య మాహితమ్" అను కరుణ రసవాదుల ప్రమాణములు ప్రమాణములే యగును. నిరవధికత్వజ్ఞాన ముండెనని తెలుపుటకే కవి "జీవిత ప్రయోజన"మ్మని ప్రయోగించినాఁడు. శోకభారముచే వెల్లడిసేయవలెనన్న "అద్యావసితం జీవిత" మ్మనియే ప్రయోగించును. అట్లు గాక "జీవితప్రయోజన"మ్మనుటచేఁ దన జీవితమునకుఁ బ్రయోజనమగు జానకీసమాగమము నేఁటితో సమాప్తమనియు, జీవితాంతమునకును జానకీ వియోగమునకు సావధికత్వము లేదనియుఁ దెలియఁబడుచున్నది.

"దుఃఖసంవేదనాయైవ" అనుచో నేవకారము గూడ నిటుపై జీవితమునకు దుఃఖసంవేదనమే ప్రయోజనము కాని సీతాసమాగమము కాదని తెలుపుచుఁ దై నిరవధికత్వమునే క్రమ్మఱ చాటుచున్నది. రామునకు సీతావియోగ నిరవధికత్వజ్ఞాన మున్నదనుటకు మున్ముం దెన్నియో ప్రమాణములు చూపింతుము. శ్రీశాస్త్రిగారు మృతత్వనిశ్చయము లేనియెడఁ గరుణము కాదను నభిప్రాయమును మనమం దుంచుకొని, ౫, ౬, ౭, ౮ నెంబర్లు గల కరుణరసవాదుల యుక్తులను విమర్శించుచో నాయుక్తులు మృతత్వనిశ్చయ సంపాదకములు గావనియు, మృతత్వనిశ్చయ మెప్పుడు లేదో యప్పుడు రసము కరుణము గాదనియు సిద్ధాంతీకరించిరి. ౫, ౬, ౭, ౮ నెంబర్లుగల యుక్తులు మృతత్వ నిశ్చయసంపాదకములు గావన్న మాట మేము నంగీకరించునదే, కాని మృతత్వనిశ్చయము లేనప్పుడు కరుణరసము గాఁ జేరదను శాస్త్రిగారి యూహ నిరాధారమని మున్ముందు సప్రమాణముగ నిరూపించుచున్నాము. మృతత్వనిశ్చయము రామునకుఁ గలదనుట కుపష్టంభక మైన కరుణరసవాదుల తొమ్మిదవయుక్తికి పై యుక్తి మృతత్వనిశ్చయ సంపాదకము గాఁజాలదని శ్రీ శాస్త్రిగారు చెప్పిన సమాధానము మా కుపపన్నమే. ౧౧ వ యుక్తి యొక్క సమాధానముగూడ మే మంగీకరించినదే.

ఇఁక పదునొకండవ యుక్తికి శ్రీ శాస్త్రిగారు చెప్పిన సమాధానముం గూర్చి విచారింతము. కరుణరసవాదులు "అన్యదేవాయ ముధునా విపర్యయో వర్తతే.

ఉపాయానాం భావా దవిరల వినోదవ్యతికరై
ర్విమర్దై ర్వీరాణాం జనితజగదత్యద్భుతరసః;
వియోగో ముగ్ధాక్ష్యా స్సఖలు రిపుఘాతావధి రభూ
త్కటుస్తూష్ణీం సహ్యో నిరవధి రయం త్వప్రతివిధిః."

ఇత్యాదికముచే రామునకు సీతా ప్రాప్త్యాశ లేదని నిరూపించిరి. శ్రీ శాస్త్రిగారు "పూర్వవిరహము శత్రుకృత మగుటవలన శత్రుసంహారమవధిగాఁగలది. కావున నుపాయములచే దరిఁగాంచితిమి. ఇప్పటి విరహము స్వయంకృత మగుటవలన నిరవధి. అవఁగా నవసానకా

సంభావన కవకాశము లేనిది. కావునఁ బ్రలపింపక యె ట్లూరక సహింపవగును? ఎంతకష్టము, హా! ప్రియ రాలా! పూర్వమున నుపయోగించిన సుగ్రీవ సఖ్యాద్యు పాయములకు గోచరముగాని యే ప్రదేశమందుంటివి" అని రాముఁడు విలపించెను అని పై శ్లోకములకు వివరణము వ్రాసి, "ఇట రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశ లేకపోలేదు" అని సమాధాన మిచ్చిరి. శ్రీ శాస్త్రిగారు "ఇట రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశ లేకపోలేదు" అని వ్రాసి కారణము చూపకపోవుటచే నించుకంత జ్ఞానముగల పాఠకులకైనను నీ రీసమాధానమువందు నీర్లన......విశదము. తక్కిన యుక్తులకు సరియగు సమాధానములు చెప్పి యీ యుక్తి శ్రీ శాస్త్రి గారట్టి సమాధాన మొసంగకుండుట శోచనీయము. పై శ్లోకములను వివరించుచు శ్రీ శాస్త్రిగారు "ఇప్పటి విరహము స్వయంకృత మగుటవలన నిరవధి" అని వ్రాసి నిరవధి యను పదమునకు సరియగు నర్థస్ఫూర్తిగలుగదని "అనఁగా పునస్సమాగమ సంభావన కవకాశము లేనిది" అని వివరించిరి. పై వ్రాఁతవలన శ్రీ శాస్త్రిగారుకూడ రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశ లేకపోవుట నంగీకరించినట్లు గన్పట్టుచున్నదే. కాని యావల "ఇట రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశ లేకపోలేదు" అని వ్రాసి శాస్త్రిగారు రామునకుఁ బ్రాప్త్యాశకలదని సమాధానము చెప్పిరి. అట్లగుటఁ బై రెండు విషయములకుం గల విరోధ మపరిహార్యము. విరహము నిరవధికమని యంగీకరించినవారు ప్రాప్త్యాశ లేదని యొప్పుకోవలయునుగదా!—

ఇఁక శాస్త్రిగారు కరుణరసవాదుల పంద్రెండవ యుక్తికి చెప్పిన సమాధానమునుగూర్చి విచారింతము.

"ఏకో రసః కరుణ ఏవ నిమిత్తభేదా
ద్భిన్నః పృథక్పృథగివ శ్రయతే వివర్తాన్;
ఆవర్తబుద్బుద తరంగమయాన్ వికారా
నంభో యథా సలిలమేవహి తత్సమస్తమ్."

అని తమస వచించెను. "భవభూతి యీ నాటకము కరుణరస ప్రధానమని స్వాభిప్రాయమును దమసా ముఖమున శల్లడించెను. నాటకకర్తయే ప్రధానము కరుణరస మనియుఁ, దక్కినవిదాని వివర్తములనియుం జెప్పినాఁడు కదా!" అని కరుణరసవాదుల వాదము. శ్రీ శాస్త్రిగారు పై శ్లోకమును వివరించుచుఁ గరుణపదమునకుఁ గరుణ విప్రలంభమని యర్థము చెప్పి, "భవభూతి యిచ్చటఁ గరుణ పదమును స్వార్థమందుఁ బ్రయోగించి యుండఁడు. కరుణరసమందే భవభూతి తాత్పర్యమై యిట్లు కరుణపదమును బ్రయోగించినయెడ స్వశబ్దవాచ్యత్వ రూప రస దోష మనివార్యమగుటవలన "కవయః కాళిదాసాద్యాః భవభూతిర్మహాకవిః" అని పేరుఁగాంచిన యిమ్మహాకవి పై నవభిజ్ఞతానిపాతమవ్యాహతమగును చిత్తగింపుఁడు" అని వ్రాసిరి. దీనింబట్టి చూడఁగా శ్రీ శాస్త్రిగారికి "కరుణః" అను పదమునకుఁ గరుణరసమని యర్థము చెప్పినయెడ నీ రసమునకు స్వబోధకశబ్దవాచ్యత్వ దోషము వాటిల్లుననియుఁ, గరుణవిప్రలంభమని యర్థము చెప్పునప్పుడా దోషము గలుగదనియు నభిప్రాయమున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. రసమునకు స్వశబ్దవాచ్యత్వ రూపదోషము వాటిల్లుననఁగా, వ్యంజకములగు విభావాదులచే రసము వ్యక్తమగునప్పుడా రసమును స్వబోధక శబ్దముచేఁ జెప్పఁగూడదనుట. ఈ సంగతి సర్వాలంకారిక సమ్మతము. ప్రస్తుత మీ నాటకమునఁ గరుణమే రసమై తమస్యాది విభావాదులచే నభివ్యక్త మయినపుడు తద్బోధకపదముచే నా రసమును బోధింపఁగూడదు కనుక "ఏకో రసః కరుణః" అను నప్పుడు కరుణపదమునకుఁ గరుణరసము నర్థము చేయరాదనికదా కరుణవిప్రలంభ వాదులు వాదించుచున్నారు. పై దోషము కరుణపదమునకుఁ గరుణవిప్రలంభమను నర్థము చేసినప్పుడు వాటిల్లునో వాటిల్లదో చూతము. ఈ నాటకమునఁ గరుణవిప్రలంభము రసమని యొప్పుకొన్నను సీతాద్రిస వ్యంజకములైన విభావాదులచే నీ రస మభివ్యక్తమగును. పిదప నీ రసమును బోధించు కరుణపదముచేఁ గరుణవిప్రలంభమును స్పష్టముగ బోధించుటచే రసమునకు స్వశబ్దవాచ్యత్వ దోషమవస్థితమే కనుక నీయుక్తి కరుణరసవాద నిరాకారకము కాదు. పై శ్లోకమునందుఁ గరుణపదమునకుఁ గరుణవిప్రలంభమని యర్థము చెప్పుటకే వీలు లేదని సప్రమాణముగ మన్మందు నిరూపింతము. రసమునకు స్వశబ్ద

వాచ్యత్వము కూడదని శ్రీ శాస్త్రిగారు ప్రమాణపురస్స
రముగఁ జెప్పి పిమ్మట కరుణరసవాదుల యుక్తి నొక
దానిని సెలవిచ్చి సిద్ధాంతీకరించిరి. అదెంతవఱకు సమం
జసమో విమర్శింతము.

"కొందఱు '......మరణనిశ్చయము కలిగియుం
డిననే కరుణరసమగునను నియమమిన్నట నవసరము లేదు.
మరణనిశ్చయము లేకున్నను కరుణరసము కావచ్చును.
ప్రవాసవిప్రలంభాదులయందు భావిసంప్రయోగ నిశ్చ
యము కలదు. కావున వానియందు ప్రవాసవిప్రలం
భాది విషయము. భావిసంప్రయోగ నిశ్చయము కలిగి
నది కావుననే మరణనిశ్చయమున్నను జంద్రాపీడునితో
మహాశ్వేత సంభాషించిన వాక్యములయందు విప్రలంభ
మని యంగీకరించుచున్నారు. ప్రకృతమున రామునకు
భావిసంప్రయోగనిశ్చయముగాని, తత్ప్రయత్నముగాని
లేనందున మరణ నిశ్చయము లేకున్నను కరుణరసమనియే
చెప్పవలెను' అని వాదించుచున్నారు" అనునది కరుణ
రసవాదుల యుక్తియని చెప్పి, దానికి శ్రీ శాస్త్రిగారు
"సీతారాముల పరస్పరానురాగ మనన్యసామాన్యము,
అనితరవేద్యము............ ....
ఇట్టి లోకోత్తర పరమానురాగమున్నను లోకాప
వాదముఁ దొలఁగించుకొను నుపాయము స్వాధీనము
గా లేనందునను, శాస్త్రశిష్టసమ్మతి కులాచారపిత్రాచార
ముల ననుసరించి లోకరంజనము స్వధర్మమగుటవలనను
విధిలేక సీతను నిష్కారణముగా విడువవలసివచ్చును.
అయినను రాముని హృదయమున నాటియున్న రతి నశిం
చుటకు హేతువు లేదు.........ఇట్లుండ రాముని హృద
యమున శోకేతరభావము నిలిచియుండుట కవకాశము
లేదనుట యతిసాహసము." అని సమాధానము చెప్పిరి.
ఈ సమాధానమున శాస్త్రిగారు ధార్ష్ట్యము నే యవలంబిం
చిరి. కరుణరసవాదులు భావిసంప్రయోగ నిశ్చయము
రామునకు లేదని వక్కాణింపుచుండ రతి నశించుటకు హే
తువు లేదని సమాధానము చెప్పుట యసంగతము – రతి
నశించుటకు భావిసంప్రయోగ నిశ్చయము లేకపోవుటయే
హేతువగుచుండఁగా రతి నశించుటకు హేతువు లేదనుట
శ్రీ శాస్త్రిగారి యవిమర్శకతను బోధించుచున్నది. రతి
నశించుటకు హేతువు లేదనుటలో రత్యభావమునకుఁ గరు
ణరసవాదులు చూపిన భావిసంప్రయోగ నిశ్చయాభావ
రూపమగు కారణము లేదని శ్రీ శాస్త్రిగారి యభి
ప్రాయము. ఇప్పట్టున శ్రీ శాస్త్రిగారు రతికి
హేతువగు భావిసంప్రయోగనిశ్చయము రామున కే
రీతిగనున్నదో తెలుపవలసియున్నది. కాని యీ విషయ
మును శ్రీ శాస్త్రిగారు చల్లగా జారవిడిచిరి. ప్రమాణ
రహితమయిన రతిసత్తను నిరూపించి శోకము తద్ధేతుక
మగుటవలన నా శోకము రత్యంగమగుచున్నదని శాస్త్రి
గారు చెప్పుచు నిట రతికే ప్రాధాన్యముగాని శోకము
నకుఁ బ్రాధాన్యము లేదని యుక్తిని వ్రాసిరి.

రామునకుఁ బునస్సమాగమాశ లేమిని రతి నశించిన
దనియు, శోకమే యంగి యగుచున్నదనియుఁ గరుణరస
వాదు లుద్ఘోషించుచుండ శాస్త్రిగారది చెవిని బెట్టి
తమ పట్టువీడక, ప్రమాణములు చూపక రతి యున్నదని
చెప్పుచు శోకమంగి కాదని చెప్పుట యసమంజసము.

మఱియు శ్రీ శాస్త్రిగారు "ఎట్లయినను నిర్వే
దాదిసముత్సేకమాత్రముచేతనే శోకమునకు స్థాయి
త్వము నంగీకరించు నెడఁ బ్రవాసాది విప్రలంభములన్నిటి
యందును శృంగార వ్యవహార మస్తమించును. కావున
సకలాలంకారిక వచనవిరోధము దుర్వారమగును. శోక
ము రత్యంగమగుట "ప్రవాసాది విప్రలంభములందు చరి
తార్థమగునుగాని యిచ్చటఁ గాదనుటయు యుక్తము
కాదు. ప్రవాసాది విప్రలంభములకును దీనికిని భేదము
నిరూపింప శక్యముగాదు" అని వ్రాసిరి.

నిర్వేదాది సముత్సేకమాత్రము చేతనే శోకము
నకు స్థాయిత్వము లేదనుట నిర్వివాదమే; కాని నిర్వేదాది
సముత్సేకమున్నను పునస్సమాగమాశ యుండుటంజేసి
ప్రవాస విప్రలంభాదులందు శోకమునకు స్థాయిత్వము
లేదు. ఈ నాటకమందన్ననో: నిర్వేదాది సముత్సేక
మును, పునస్సమాగమాశాభావమును నుండుటంజేసి శోక
మునకు స్థాయిత్వము నంగీకరింపక తప్పదు. అట్లగుటఁ
బ్రవాసవిప్రలంభాదులకును, ఏతన్నాటకరసమునకును భేద
ము లేదని చెప్పిన శ్రీశాస్త్రిగారివాదమపాస్తమగుచున్నది.

మఱియు "నాయికయొక్క జీవననిశ్చయమును, దానియ భావమును నీరెండింటిని బట్టి వైలక్షణ్యము గలదని చెప్పుటయు నుచితము గాదు. ఆవిషయమునను వానికిని దీనికిని భేదము లేదు. అదియును గాక హిరణ్మయప్రతికృతిని సహధర్మచారిణిఁగాఁ జేయుటచేత సీతాజీవితనిశ్చయమే యిందుఁ జెప్పితీరవలయును." అని శాస్త్రిగారు వ్రాసిరి. మృతత్వనిశ్చయము రామునకు లేదన్నమాట మేమంగీకరించినదే. హిరణ్మయప్రతికృతిని సహధర్మచారిణిగాఁ జేయుటచేత రామునికి సీతాజీవత్వ నిశ్చయమే యున్నదని చెప్పిన శ్రీశాస్త్రిగారి వాదము మాత్ర మంగీకార్యము కాదు. రామునకు సీతాజీవిత నిశ్చయమునే శాస్త్రిగారంగీకరించినచో "క్రవ్యాద్భిరంగలతికా నియతం విలుప్తా" ఇత్యాదులచే రామునకు మృతత్వ సంభావనయే కాని మృతినిశ్చయము లేదని చెప్పిన శాస్త్రిగారి పూర్వవచనమునకు వ్యాహతి వాటిల్లెడిని. మృతత్వ సంభావన యున్నపుడు జీవితత్వనిశ్చయమునకును, జీవితత్వ నిశ్చయమున్నపుడు మృతత్వ సంభావనకును నసత్త్వము సర్వజనీనము. కావున మృతత్వసంభావన నంగీకరించిన జీవితత్వనిశ్చయము లేదనికాని, జీవితత్వనిశ్చయము నంగీకరించినయెడ మృతత్వసంభావన లేదనికాని యంగీకరింపకతప్పదు. మఱియు హిరణ్మయప్రతికృతికరణమును బట్టి జీవితత్వనిశ్చయము నంగీకరించినచో శాస్త్రిగారికి మృతత్వ సంభావనామాత్ర ప్రమాణములైన "నియతం విలుప్తా" ఇత్యాదులతో శాస్త్రిగారి వాదమునకు విరోధము వాటిల్లెడిని.

కావున రామునకు సీతామృతత్వ నిశ్చయమును లేదు. తజ్జీవితత్వనిశ్చయమును లేదని చెప్పితీరవలయును. మృతత్వనిశ్చయము లేనంతమాత్రముచేతనే ప్రతికృతికరణ ముపపన్న మగుచుండఁగా జీవితత్వనిశ్చయము లేనిచోఁ బ్రతికృతికరణ మనుపపన్నమనుటలోఁ దమపట్టుదల యనివార్యమని కాఁబోలు శాస్త్రిగారి యూహ.

మఱియు రామునకు సీతాప్రాప్త్యాశ కలదనుట కింకొకయుక్తిని దెలిపియున్నారు. "ఇదియును గాక జీవితత్వనిశ్చయము లేనియెడఁ బ్రాప్త్యాశకుఁ గారణాంతరము లేనందున వదిలేకపోఁగాఁ బ్రాప్త్యాశచేతనే నిర్వహింపఁదగిన గర్భసంధికే యుచ్ఛేదాపత్తి కలుగుటచేత నీనాటకమునకే యలాక్షణత్వమాపతిల్లుచున్నది." అని.

పైవిషయమును శ్రీశాస్త్రిగారు స్థూలదృష్టితో నాలోచించి వ్రాసినట్లు కన్పట్టుచున్నది. నాటకమందుండవలసిన గర్భసంధి "ప్రాప్త్యాశచే" నిర్వహింపఁదగిన దగుటవలనఁ గవి యేరీతివలననైన ప్రాప్తిఁ దెలుపవలెనని యాలంకారికుల యభిప్రాయము. కాని నాయకునకుఁ బ్రాప్త్యాశ యున్నపుడే గర్భసంధి యగునని కాదు. కావుననే ఋషిదేవతా శ్రేయోవితరణ రూపమగు బీజమును మురళా తమసా వాక్యములచేఁ గవి యన్వేషించినాఁడు.

శాస్త్రిగారి యుక్తి యెంత సమంజసమో పాఠకుల కిప్పటికి తెలియఁగలదు. ఇంతయు వ్రాసి శాస్త్రిగారు "అట్లయినచో నిందలి రసము కరుణముగా ననుభవగోచరమగునా? శృంగారముగా ననుభవగోచర మగునా? అనిన కరుణవిప్రలంభ శృంగారముగా" నని సదుత్తరము" అని వ్రాసిరి.

కరుణవిప్రలంభమును సాధింపఁ బూనిన శ్రీశాస్త్రిగారివంటి వారికి రసము కరుణవిప్రలంభముగా గోచరింపవచ్చును. కాని యసంఖ్యాకులగు కరుణరసవాదులకుఁ గరుణరసముగా గోచరించును. ఇట్లుండ శ్రీశాస్త్రిగారు "కరుణవిప్రలంభముగా నని సదుత్తరము" అని వ్రాయుట పొరపాటు. కరుణరసవాదు లసంఖ్యాకులనుటకు "బహుజనసమ్మతమగు కరుణరస ప్రాధాన్యము నంగీకరించుటకెంతమాత్రమును నా యంతరాత్మ సమ్మతించుట లేదు" అని వ్రాసిన శాస్త్రిగారే ప్రమాణము.

మఱియు శాస్త్రిగారు

"యత్రైకస్మిన్ విపన్నే ఽన్యో మృతకల్పోపి తద్గతమ్;
నాయకః ప్రలపేత్త్వేష్టా కరుణోఽసౌ స్మృతో యథా.
....
స్త్రీపుంసయో ర్భవే దేవ సాపేక్ష స్సంగమే ధ్రువః;
శృంగార వచనప్రాయః కరుణ స్సాల్ప త్స నాన్యథా."

ఇత్యాదికముచేఁ గాదంబరియందు మహాశ్వేతకును, కుమారసంభవమున రతికిని నిష్టజనమరణమున్నను జంద్రమండ

లాంతర్గతపురుష వాక్య శ్రవణముచేతను, నాకాశవాణీ వాక్యశ్రవణముచేతను భర్తృజీవిత్వ నిశ్చయముగలిగి పున స్సమాగమాశ జనించుటచే వారి నాశ్రయించిన రసము కరుణవిప్రలంభ మయ్యెనని నిరూపించి, "రఘువంశమునం దజప్రలాపమున నిట్టియవస్థాభేదము లేదు. అజుని కిందు మతీమృతి ప్రత్యక్షసిద్ధమై పునస్సమాగమాభిలాష మంకు రించుటకుం గారణము లేనందున నచ్చట శృంగార సంస్ప ర్శమే లేకుండుటం గేవల కరుణరసమని యాలంకారికు లందఱు నైకకంఠ్యముగా నంగీకరించుచున్నారు" అని వ్రాసిరి.

దీనింబట్టి శ్రీశాస్త్రిగారేమి, సర్వాలంకారికులేమి, రఘువంశమున నజునికిఁ బునస్సమాగమాశ లేనందునఁ గేవలకరుణమే రసమని యంగీకరించిన సంగతి పాఠకులకు విశదము.

ఆపై నొకచో శ్రీశాస్త్రిగారు "మతియు నలంకార శేఖరాది గ్రంథములయందు

స్యాదేకతరపంచత్వే దంపత్యోరనురక్తయోః;
శృంగారః కరుణాఖ్యోఽయ మజస్యేవ రతేరివ.

ఇత్యాదికముచే మృతత్వజ్ఞానమున్నను పశ్చాత్సమాగ మము లేకున్ననుగూడఁ గరుణవిప్రలంభ శృంగారత్వ మం గీకరింపఁబడి యున్నది" అని వ్రాసిరి.

దీనింబట్టి చూడఁగాఁ గొందఱాలంకారికులు రఘు వంశమునం దజవిలాపమునఁగూడ కరుణవిప్రలంభమే రస మని యొప్పినట్లు కన్పట్టుచున్నది. అట్లగుట నజవిలాప మునఁ గరుణమే రసమని యాలంకారికులందఱు నైకకం ఠముగా నంగీకరించుచున్నారని శాస్త్రిగారు వ్రాయుట స్పష్టముగ తప్పు. ఆలంకారికులలోఁ గొందఱజునికిఁ గరుణవిప్రలంభము రసమని చెప్పుచుండఁగా నాలంకారి కులందఱికి నైకకంఠ్యమెట్లు గుదిరెనో శ్రీశాస్త్రిగారే సెలవీయవలసియున్నది.

"ఘనశ్యామ వీరరాఘవప్రముఖులగు వ్యాఖ్యాతృ లీనాటకము కరుణరసప్రధానమనియే వ్యాఖ్యానములు రచించిరి." అని చెప్పిన కరుణరసవాదుల పదుమూఁడవ యుక్తికి సమాధానము చెప్పుచుఁ గరుణరసవాదులగు వీర రాఘవాదులు ల్లేఖించినవన్నియు యథార్థములు కావ నియు, వీరరాఘవుఁడు భవభూతిభావముం దెలియఁ జాలక

"యదత్రోచ్ఛృంఖలం కించిత్క్వాపి నానేన బధ్యతే;
నిరంకుశతయా తత్తు సమాధేయం మనీషిభిః."

అని భవభూతియందు దోషారోపముం గావించినాఁడు." అని శాస్త్రిగారు చెప్పినారు.

వీరరాఘవుని యభిప్రాయము భవభూతిపై దోషా రోపము చేయవలెనని గాదు.

"భవభూతేః కవీంద్రస్య క్వ గంభీరో గిరాం భరః;
క్వ మన్మతి రతిస్థూలా సహేయోఽత్ర హాయాననః"

ఇత్యాదికముచే భవభూతియందు గొప్ప గౌర వముఁ జూపిన వీరరాఘవుఁడు భవభూతిపై దోషారోప ముం గావించునా? మహాకవులు సమర్థులు గావున వారి గ్రంథముల నుచ్ఛృంఖలములున్నను "నిరంకుశాః కవయః" అను యుక్తి ననుసరించి యా యుచ్ఛృంఖలములు సమా ధేయములే కాని దూష్యములు గావని వీరరాఘవుని యభి ప్రాయము స్పష్టమగుచుండ, వీరరాఘవుఁడు భవభూతిపై దోషారోపముం గావించినాఁడని శాస్త్రిగారు చెప్పుట యతిసాహసిక్యము. పై శ్లోకముచే వ్యాఖ్యాతకు భవ భూతియందుఁగల గౌరవాతిశయమే స్పష్టమగుచున్న సంగతి సార్వజనికము. వీరు పదునాల్గవ యుక్తికిఁ జెప్పిన సమాధానము మాకు విప్రతిపన్నము కాదు. ఇఁక వీరు కరు ణరసవాదుల పదునైదవయుక్తికి చెప్పిన సమాధానమును విమర్శింతము. "భవభూతికిం దరువాతివారగు గోవర్ధనా చార్యాది మహాకవులు "భవభూతేస్సంబంధాద్భూధర భూరేవ భారతీ భాతి, ఏతత్కృతకారుణ్యే కిమన్యథా రో దితి గ్రావా" ఇత్యాదికములవలనం గరుణరసప్రధానమని యే ప్రశంసించియున్నారు" అని కరుణరసవాదులు.

దానికి శ్రీశాస్త్రిగారు "గోవర్ధనాచార్యాదులు విప్రలంభాంగమగు కరుణముచే ప్రశంసించిరికాని శుద్ధ కరుణమని వారితలంపు కాదు. "అపి గ్రావారోదిత్యపిదళతి

వజ్రస్యహృదయమ్" అనునది పూర్వవిరహావస్థావర్ణనము కాని యుత్తర విరహావస్థావర్ణనము కాదు............ అని సమాధానము చెప్పిరి.

గోవర్ధనాచార్యుఁడు భవభూతి నాటకమునఁ గరుణము రసమనియు, సీతా నాటకమునందలి కారుణ్యమును వినినంత శిలాయైనను ద్రావకమౌననియుఁ జెప్పినాఁడు. కాని యీ నాటకమునందలి పూర్వవిరహావస్థావర్ణనముంగని రాయి కూడ ద్రవించునని వచింపలేదు. అట్టితఱి "అపి గ్రావా రోదిత్యపి దళతి వజ్రస్యహృదయమ్" అనునది పూర్వవిరహావస్థావర్ణనముకాని యుత్తరవిరహావస్థావర్ణనము కాదు"—అని శాస్త్రిగారు చెప్పిన సమాధానము, పృష్ఠతాడనము నంతపని కట్టికారణమో ఱేతచ్ఛ్లోకమున 'కారుణ్యే' అను పదమునకుఁ గరుణరసమని యర్థము కాదు." అనుట కట్టి కారణమైయున్నది.

"అపి గ్రావా రోదిత్యపి దళతి" అనునది పూర్వవిరహావస్థావర్ణనమైనను, "ఏతత్కృతే కారుణ్యే" అనునపుడు కరుణరసమర్థముగాఁ జెప్పుట కసమంజసత లేదుకదా!

౧౦, ౧౬, ౧౮, యుక్తులకు మీరు చెప్పిన సమాధానములు క్రిందవ్రాయఁబడు మా కరుణరసస్థాపకోపన్యాసమునందు విమర్శింపఁబడును.

"యత్రైకస్మిన్ విపన్నేఽన్యో
మృతకల్పేఽపి తద్గతమ్;
నాయకః ప్రలపేత్ [illegible]
కరుణోఽసౌ స్మృతో యథా".

....

"స్త్రీపుంసయో ర్నవే దేశ,
సాపేక్ష స్సంగమే పునః;
శృంగారవచనప్రాయః
కరుణ స్స్యాత్ స నాన్యథా".

అని శృంగారతిలకమునఁ గరుణ విప్రలంభ లక్షణము చెప్పఁబడెను. కరుణ విప్రలంభమున స్త్రీపురుషులకుఁ బునస్సమాగమాశ యుండవలెననియు, లేనిచోఁ గేవల కరుణమనియు లక్షణకర్త్రభిప్రాయము. ప్రస్తుత నాటకమున రామునకు సీతావిషయక పునస్సమాగమాశ లేమింజేసి కరుణవిప్రలంభము కాకపోవుట స్పష్టము.

"ఇష్టనాశా దనిష్టాప్తౌ శోకాత్మా కరుణో నుతమ్;
నిశ్వాసో చ్ఛ్వాసరుదిత..................."

అని దశరూపక కర్తయగు ధనంజయుఁడు కరుణరసమునకు లక్షణము చెప్పియున్నాఁడు. అనఁగా నిష్టనాశ మున్నప్పుడు కరుణరసమని పైశ్లోకమున కభిప్రాయము. ప్రస్తుతము రామునకుఁ బ్రియానాశము గలుగుటచే నిందలి రసము కరుణరసమనుట నిర్వివాదము. ప్రాచీనాలంకారగ్రంథమగు దశరూపకమునకుఁ బ్రామాణ్యము లేదనుట సాహసము. అట్లే నవీనాలంకారగ్రంథమును, సర్వజనసమ్మతమును నగు ప్రతాపరుద్రీయమునకును బ్రామాణ్యము లేదనుటయు సంగతము కాదు.

ఇఁక శాస్త్రిగారు "ఇష్టనాశ" పదమునకు నిష్టమృతియని యర్థము చెప్పి, మృతియున్నపుడే కరుణరసము, లేనప్పుడు కరుణము గాదందురేమో. సమాధానము చెప్పుచున్నాము. నాశశబ్ద మదర్శనార్థక 'నశ' ధాతూత్పన్నమగుటచే నాశమనఁగా నదర్శనమనియే యర్థముకాని, మృతియని కాదు. మఱియు, శ్రీశాస్త్రిగారు నాశశబ్దము మృత్యర్థకమనినచోఁ, గరుణరసవాదులు చూపిన "ఏకస్సంప్రతి నాశితప్రియతమః"! అనుదానికి 'ఇందు "నాశితప్రియతమః" అని యుండుటవలన నిది యొక సాధకమని కరుణరసవాదులు భ్రాంతినొందుచున్నారు. నాశమనఁగా జాడ తెలియకుండుట కాని మృతి కాదు. "నష్టే మృతే ప్రవ్రజితే" ఇత్యాదిప్రయోగములం జూడుఁడు.' అను శ్రీశాస్త్రిగారి పూర్వోక్తికి వైరుధ్యము వాటిల్లెడిని. తద్విరోధ పరిహారమునకై "నాశ" పదమున కదర్శనమర్థమని శ్రీశాస్త్రిగారు కూడ తప్పక యొప్పుకోవలసి యున్నది. ఒప్పుకొనినప్పుడు ప్రస్తుతము రామునకుఁ బ్రియాఽదర్శనమును, పునస్సమాగమాశ లేమింజేసి శృంగారరసబాధ నిశ్చయముగ నున్నది కనుక కరుణమని శాస్త్రిగా రంగీకరింపక తప్పదు. ఇది యుభయతస్పాశయగు రజ్జువు. కరుణరసము పునస్సమాగమాఽభావ ప్రయోజ్యమను సంగతి శ్రీశాస్త్రిగారు కూడ

పలుసార్లంగీకరించినదే. కావున రామునకుఁ బ్రియా పునస్సమాగమాశ యుండుకరతయూ లేదనుసంగతిని సప్రమాణముగ నిరూపించుచున్నారము. తృతీయాంకమునందలి రాముఁడు "అన్యవీవాయ మథునా విపర్యయో వర్తతే.

"ఉపాయానాం భావా దవిరలవినోదవ్యతికరై
ర్విమర్దై ర్వీరాణాం జనితజగదత్యద్భుతరసః;
వియోగో ముగ్ధాక్ష్యా స్సఖలు రిపుఘాతావధి రభూ
త్కటుస్తూష్ణీంసహ్యో నిరవధి రయం త్వ ప్రతివిధిః."

అని విలపించుచున్నాఁడు. దీనింబట్టి పూర్వవిరహము సావధికమనియు, నీవిరహము స్వయంకృతముగుట వలన యావజ్జీవభావి యనియు, నట్లగుట జానకీ పునర్దర్శనము నకు వీలులేదనియు రాముని యభిప్రాయమని విస్పష్టమగుచున్నది. వియోగనిరవధికత్వ జ్ఞానమున్నపుడు పునస్సమాగమాశ లేకపోవుట సర్వాలంకారిక సమ్మతము కదా.

ప్రస్తుతము రామునకుఁ నిరవధికత్వజ్ఞానమున్నందువఁ బునస్సమాగమాశ యుండుట కవకాశము లేమి రతి నశించుటచే శృంగారము, రసము గాదని యొప్పుకొనక తప్పదు. అట్లే మేమిదివఱకు చెప్పిన "సుఖసంవేదనాథైవ" అనువదికూడ రామునకు సీతాపునస్సమాగమాశాభావమునే చాటుచున్నది.

పాఠకులారా! రామునకు సీతావియోగ నిరవధికత్వజ్ఞానము కలదని భవభూతి పలుసార్లు స్పష్టముగఁ జాటినాఁడు.

నిరవధికత్వజ్ఞాన మున్నపుడు పునస్సమాగమాశ కలుగుటకు వీలుండునని యెవ్వరును చెప్పఁజాలరు. పునస్సమాగమాశ రామునకున్నను "దుఃఖవశమ్మున సీతావిరహమును నిరవధిగా రాముఁడు తలంచినాఁడు" అని యొకవేళ కరుణవిప్రలంభవాదు లనవచ్చును, అది యసాధ్యము.

పైశ్లోకముచే దుఃఖవశముచేత నిరవధికత్వమునే రాముఁడు చెప్పుటలేదు. పూర్వవిరహము సావధి యనియు,నిప్పటివిరహము పునస్సమాగమోపాయము లేకపోవుటచే నిరవధి యనియుఁ జెప్పి రెంటికిని భేదముకూడఁ జూపుచున్నాఁడు. రాముఁడొక్కఁడే యావిరహము నిరవధికమని తలఁచినచో నది దుఃఖవశమ్మున భావించిన దని తలఁపవచ్చును. అట్లుగాక యనేకులీవిరహము నిరవధికమని తలంచునపుడది దుఃఖవశమ్మునఁ దలఁచినదనుట యుపపన్నము కాదని యెల్లరకును విదితమే.

షష్ఠాంకమందలి కుశుఁడు రాము నేల యేడ్చుచున్నావని ప్రశ్నించిన లవునితో "అయి వత్స!

"వినా సీతాదేవ్యా కిమివహి న దుఃఖం రఘుపతేః
ప్రియానాశే కృత్స్నం కిల జగదరణ్యంహి భవతి;
సచ స్నేహ స్తావా నయ మపి వియోగో నిరవధిః
కి మేవం త్వం పృచ్ఛ స్యనధిగతరామాయణ ఇవ."

అని దుఃఖకారణములఁ దెలిపినాఁడు.

ఇందు "అయమపి వియోగో నిరవధిః" అనుటచేఁ గుశునకుఁగూడ సీతారామ వియోగ నిరవధికత్వజ్ఞానమున్నట్లును,పునస్సమాగమాశలేనందునఁ గేవల శోకమే రామునకుఁ గలదని తలంచినట్లును విస్పష్టమగుచున్నది. మఱియు సప్తమాంకమున పృథివి (నిట్టూర్పువిడిచి), "దేవి! సీతాం ప్రమాయ కథ మాశ్వసిమి.

"సోఽభూచ్చిరం రాక్షసమధ్యవాసః
త్యాగో ద్వితీయస్తు సుదుస్సహోఽస్యాః"

అని యిప్పటి సీతాత్యాగమునకును సీతారాముల పూర్వవియోగమునకును వైలక్షణ్యమును స్పష్టముగ నిరూపించెను. యావజ్జీవభావియగు సీతాత్యాగము సుదుస్సహమనియు వెల్లడించెను.

ఇఁక శ్రీ శాస్త్రిగారు పంద్రెండవ యుక్తికి సమాధానము చెప్పుసందర్భమున "ప్రవాసాది విప్రలంభములకును దీనికిని భేదము నిరూపింప శక్యముగాదు" అని వ్రాసిరి. ప్రవాసవిప్రలంభాదులకును, బ్రస్తుతనాటక రసమునకును భేదములేదని శాస్త్రిగారి యభిప్రాయము. ప్రవాసవిప్రలంభాదికమునకును బ్రస్తుతనాటకమునకును భేదమున్నసంగతి భవభూతి స్పష్టముగ షష్ఠాంకమందలి

"చిరం ధ్యాత్వా ధ్యాత్వా నిహితఇవ నిర్మాయ పురతః
ప్రవాసే చాశ్వాసం నఖలు నకరోతి ప్రియజనః;
జగ జ్జీర్ణారణ్యం భవతి చ కల త్రే ప్యుపరతే
కుకూలానాం రాశౌ తదను హృదయం పచ్యతఇవ"

అను శ్లోకముచే సువ్యక్తీకరించినాఁడు.

"ప్రవాసమునందు ప్రియజనము చిరకాలము ధ్యానింపఁబడి ధ్యాయకుని నోదార్చును. కళత్రము నశించి నప్పుడన్ననో, ప్రవాసమునందుం బోలె పునరాగమన శంక లేమిం జేసి జగమంతయు శూన్యముగఁ గన్పట్టును. పిదప హృదయము తుషాగ్నిరాశియందుఁ బక్వమగును" అని పై శ్లోకమున కభిప్రాయము. మఱియు నిందు రామునకుఁ బ్రియానాశమును, తజ్జన్యమగు శోకాధిక్యమును గవి నిరూపించినాఁడు. ఇందు భవభూతి "జగజ్జీర్ణారణ్యం భవతి చ కలత్రే వ్యుపరతే" అను పాదముచే రామునకు సీతా పునస్సమాగమాశ లేదని స్పష్టముగఁ జాటుచున్నాఁడు.

అట్లగుటఁ బ్రవాసవిప్రలంభ కరుణవిప్రలంభాది వాదము లీయొక్క శ్లోకముచేతనే పరాస్తము లగుచున్నవి.

సహృదయులగు పాఠకులారా! యిందలి రసము కరుణమో, కరుణవిప్రలంభమో బాగుగ గ్రహించితిరా?

ఇట్లనేక చోట్ల భవభూతి రామునకు శోకాధిక్యమును నిరూపించుచుఁ గరుణము రసమని సుస్పష్టముగఁ జాటుచుండ, నేవో కొన్ని యనుపపన్నములగు యుక్తులఁ జూపి కరుణవిప్రలంభమే యిందలి రసమని వాదించు కరుణవిప్రలంభవాదుల వాదము వారి మౌగ్ధ్యమునే వెల్లడి చేయుచున్నది. ఇంక కరుణవిప్రలంభ వాదులగు శాస్త్రిగారు "ఏకో రసః కరుణఏవ నిమిత్తభేదాత్" అనుచోఁ గరుణ పదమునకు గరుణవిప్రలంభ మర్థమని సెలవిచ్చియున్నారు.

కరుణపదమునకుఁ గరుణవిప్రలంభ మర్థముచెప్పుట గొప్పతప్పు. శ్రీశాస్త్రిగారు

"లోకాంతరగతే యూని............
కరుణస్స త దోచ్యతే."

అని యుదాహరించి యర్థము వ్రాసి, "యిందును 'కరుణావిప్రలంభః' అనుటకు 'కరుణః' అని భోజమహారాజు కూడఁ బ్రయోగించినాఁడు. కావునఁ గరుణవిప్రలంభమును గరుణమని చెప్పుటయుఁ గలదనుట నిర్వివాదము." అనిచెప్పి పైశ్లోకమునఁ గరుణపదమునకుఁ గరుణవిప్రలంభ మని యర్థముచెప్పుట తప్పుగాదని స్పష్టీకరించిరి. ఈయూహ యసంగతము. సరస్వతీ కంఠాభరణమున భోజరాజు

"వాధిగచ్ఛతి చాభీష్టం విప్రలంభ స్తదోచ్యతే;
పూర్వానురాగో మానశ్చ ప్రవాసః కరుణశ్చసః,
పురుష స్త్రీ ప్రకాండేషు చతుఃకాండః ప్రకాశతే"

అనిచెప్పి పిదప "లోకాంతరగతే......కరుణస్స తదోచ్యతే" అని చెప్పుటచేఁ బై విప్రలంభప దానువృత్తిచే "కరుణః" అనుపదమునకుఁ గరుణవిప్రలంభమనియర్థము చెప్పఁబడినది. కాని యెల్లెడలఁ గరుణపదమునకుఁ గరుణ విప్రలంభ మర్థముగాఁ జెప్పుట తప్పనుట నిర్వివాదము.

మఱియు భోజరాజు కరుణవిప్రలంభమునఁ గరుణ మంగమగుటవలనఁ గరుణ విప్రలంభమందుఁ గరుణాత్మకత్వము నారోపించినాఁడు. కాని "కరుణః" అనుపదమునకుఁ గరుణవిప్రలంభ మర్థమని చెప్పలేదు. "కరుణః" అను పదమునకుఁ గరుణాత్మకమని యర్థమనియు,నది యనువర్తమాన విప్రలంభ పదార్థముతో నన్వయించుటచేఁ గరుణవిప్రలంభమని యర్థమువచ్చునని భోజరాజు నభిప్రాయము. ఇట్లే యితరగ్రంథస్థ కరుణపదములకును గరుణవిప్రలంభ మర్థము.

ప్రస్తుతము "కరుణః" అనుపదమునకుఁ గరుణాత్మకమని యర్థముచెప్పినను విప్రలంభార్థ బోధకమగు పదము లేమింజేసి కరుణవిప్రలంభమను నర్థము బోధ్యము గాదని నిరాఘాటముగఁ జెప్పఁగలము.

సప్రమాణముగ నిట్లు శాస్త్రిగారి వాదమును ఖండించి యింతకు మేము సిద్ధాంతీకరించున దేమనఁగా,—

"ఇష్టజనమృతి కేకున్నను దన్నాశముండి పునస్సమాగమాశ లేమి నీనాటకమునఁ గరుణమే రసము; కాని తదన్యములు గావు." అని.

కామినియా నూనె

వేనకు వేల కుటుంబములయందు ఉపయోగించబడుచున్నది

ఎందుకు?



కామినియా నూనె

వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆటంకపరచును.

కామినియా నూనె

తలను చుండ్రు లేక నుంచును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

తలకు సంబంధించిన వ్యాధు లన్నిటిని కుదుర్చును. ఉష్ణముగా నున్న ప్రకృతికు చల్లదనమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

యందు వెంట్రుకలు పెరుగుట కవసరమైన వస్తువులు, మెదడుకు కావలసిన అమూల్యవస్తువులు గలవు.

కామినియా నూనె మనోహరమైనట్టియు ఆహ్లాదకరమైన సువాసనగలది.

కామినియా నూనె శిరోజములకు ప్రాణము. ఇట్టి సుగుణము లుండుటవలననే వేలకొలది కుటుంబములందు కామినియా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

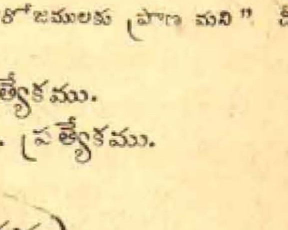
కామినియా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారు గనుకనే దీనిని "శిరోజములకు ప్రాణ" మని దీనియందు గల లాభకారియైన సుగుణములను బట్టి తెలుపుచున్నారు.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. వి. పి. ఖర్చులు అ. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్లు 3 కి ధర రు. 2-10-0. వి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

ఓటో దిల్ బహార్ (రిజిస్టరుడు)



హిందూదేశమం దంతటను దీనికి గల ఎడతెగని అత్యధిక అమ్మకమే దీనికి గల అసాధారణమైన శ్రేష్ఠత్వమును రుజువుచేయుచున్నది. కొన్ని బొట్లు చేతిరుమాలపైన చల్లిన సీమపుష్పములు, మల్లెపుష్పముల వాసనవలె మనోహరమైన నీర్ఘ సువాసనను గలిగించుచున్నది.

$\frac{1}{2}$ ఔ. బుడ్డి 1 కి రు. 2. $\frac{1}{4}$ ఔ. రు. 1-4-0. 1 డ్రా. 0-12-0.

వి. పి. ఖర్చులు అణాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అణాలు తపాలబిళ్ళలు పంపిన శాంపిల్ బుడ్డి పంపబడును.

కామినియానూనె ఓటోదిల్ బహారు సుప్రసిద్ధమైన స్టొరు లన్నిటియందును దొరకును.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టె నెం. 2132. బొంబాయి నెం. 2.

కతియవారు ట్రేడింగు కంపెనీ

జగత్ప్రసిద్ధిగల సర్వజనాదరణీయమైన తలనూనెలు, అత్తరులు

మీరు కోరిన సువాసనలు మీకు లభించగలవు



మనోహరపరిమళము గల తలనూనెలు

కుసుమాల్ హెయిరాయిలు (రిజిష్టర్డు):— తలనూనెలలో సాటిలేనిది. సంపన్నులు మెచ్చినది.

వెల సీసా 1 కి రు. 1-0-0

వైట్‌రోజ్ హెయిరాయిలు నెం. 777 (రిజిష్టర్డు):— గులాబీపువ్వులనిజసౌరభ మిందుగలదు. రోజాపూవుల కాసక్తిగలవారి కామోద మొసగును.

వెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

కోకోనట్ హెయిరాయిలు నెం. 777 (రిజిష్టర్డు):— టెంకాయనూనె తలనూనె కుపయోగించునని ప్రతివానికిని తెలియును. కాని ఎట్లు సిద్ధముచేసినచో నది ప్రశస్తమో తెలియదు. ఈ 777 నెం॥ రులో (రిజిష్టర్డు) చేసిన ఈ టెంకాయనూనె శుద్ధిచేయబడి దుర్వాసనారహితముగా చేయబడి సూక్ష్మసువాసనాసంకలితముగా జేయబడినది. అందుచే అందరిచే మెప్పుకొందినది. వెల సీసా 0-14-0

పుష్పమాలతీ హెయిరాయిలు (రిజిష్టర్డు):— మాలతీ పుష్పసువాసనతో అతిమనోహరమై హృదయరంజకమై యొప్పు తలనూనె యిది.

వెల సీసా 1 కి రు. 0-14-0

సువర్ణమాలా హెయిరాయిలు (రిజిష్టర్డు):— యిది సర్వజనాదరణీయమైన సుకుమార సువాసనగల తలనూనె.

వెల సీసా 1 కి రు. 0-9-0

సర్వజనాదరణీయమైన పుష్పముల అత్తరులు

ఆటో మధుకర్ నెం. 777:— ఈ అత్తరునందుగల సొగసైన పూలవాసనచే మోహితులై అనేకమంది యీ అత్తరును తమ యభిమానసౌరభముగా భావించుచున్నారు. ఒకసారి యుపయోగించినచో సర్వదా వరించిట్లగును.

వెల ½ ఔ. సీసా 1 కి 1-12-0 ¼ ఔ. సీసా 1 కి 1-0-0

ఓటో కుసుమాల్ (రిజిష్టర్డు) పరిమళములం దపూర్వచిత్రములు:— అప్పుడు కోసిన పూవులవాసన యీ అత్తరునందు కలదని సౌరభప్రియు లందరును అంగీకరించిరి. సారా అరకులతో చేర్చిన యితర అత్తరులను జూచి విసుగుచెందినవారి మనోభీష్టమునకు తగిన అత్తరు. నిది సుకుమారమైన సూక్ష్మసౌరభము వెదజల్లును.

వెల ½ ఔన్సు సీసా రు. 2-0-0 ¼ ఔన్సు సీసా రు. 1-0-0

నెం. 777 ఓటో జాస్మిన్, ఓటో హీనా, ఓటో రోజ్, ఓటో లిలీబ్లాజం, ఓటో మస్క్, ఓటో సీరోలీ, ఓటో బహార్, ఓటో సురంగి ప్రతిది వెల ½ ఔన్సు సీసా 1 కి రు. 1-12-0 ¼ ఔ. సీసా 1 కి రు. 1-0-0

పాకింగు పోస్టేజీ ప్రత్యేకము. రెండణాలుచీట్లు పంపినవారికి కోరిన అత్తరులలో ఒకమాదిరి సీసా లేక కోరిన తలనూనెలు ఏ రెంటిపైనను మాదిరిసీసాలు ఉచితముగా పంపబడును.

నేడే వ్రాయుడు. దొంగమాదిరులను చూచి మోసపోకుడు. వీనికిబదులుగా వేనినైనను అంగీకరించకుడు. ఘరానాగల ఔషధముల దుకాణములన్నింటియందును దొరకును. లేదా,

కతియవారు ట్రేడింగు కంపెనీ, బొంబాయి (నెం. 4)

మధురలో ఏజంట్లు:— కాదర్ సాహెబు అండు సన్స్

త్వరపడుడు! కొలది ప్రతులే గలవు!!

ఇకను మోసములకు భయపడ నక్కరలేదు.

మతివంచన దీపిక.

డెమ్మి 250 పేజీలు, 16 చిత్రపటములు, 120 విధములగు విషయములు నిండియున్నది.

వెల రు. 1-4-0 పోస్టు ఖర్చులు ప్రత్యేకము.

ప్రపంచవంచకుల మాయాజాలము దెలుపునట్టి యిట్టి గ్రంథ మిదివర కాంధ్రమున వెలువడి యుండలేదు. క్రొత్త క్రొత్త విధములగు వంచనలు విస్తరించుచున్నవి. వ్యాపారము వ్యవసాయము, ఉద్యోగము, న్యాయస్థానము, దేవాలయము, విద్య, వైద్యము, మాంత్రికము, జోస్యము, సోడ, రైలు, స్టీమరు, ఇది యది యనక నేల యెచ్చట జూచినను మోసముచింతే ప్రబలియున్నది. నిర్భాగ్యులు లిట్టి మోసములకు లోనై పరితపించుచున్నారు. ఇట్టివారి మోసములయొక్క రహస్యములను ఇందు చక్కగ వర్ణింపబడియున్నది. దీని చదువుటవలన నిర్భాగ్యులు వంచకులకు లోబడక తప్పించుకొనవచ్చును.

చిరునామా:— ఆనందబోధిని ఆఫీసు, 6, వెంకటేశమేస్త్రీ వీధి, మద్రాసు.

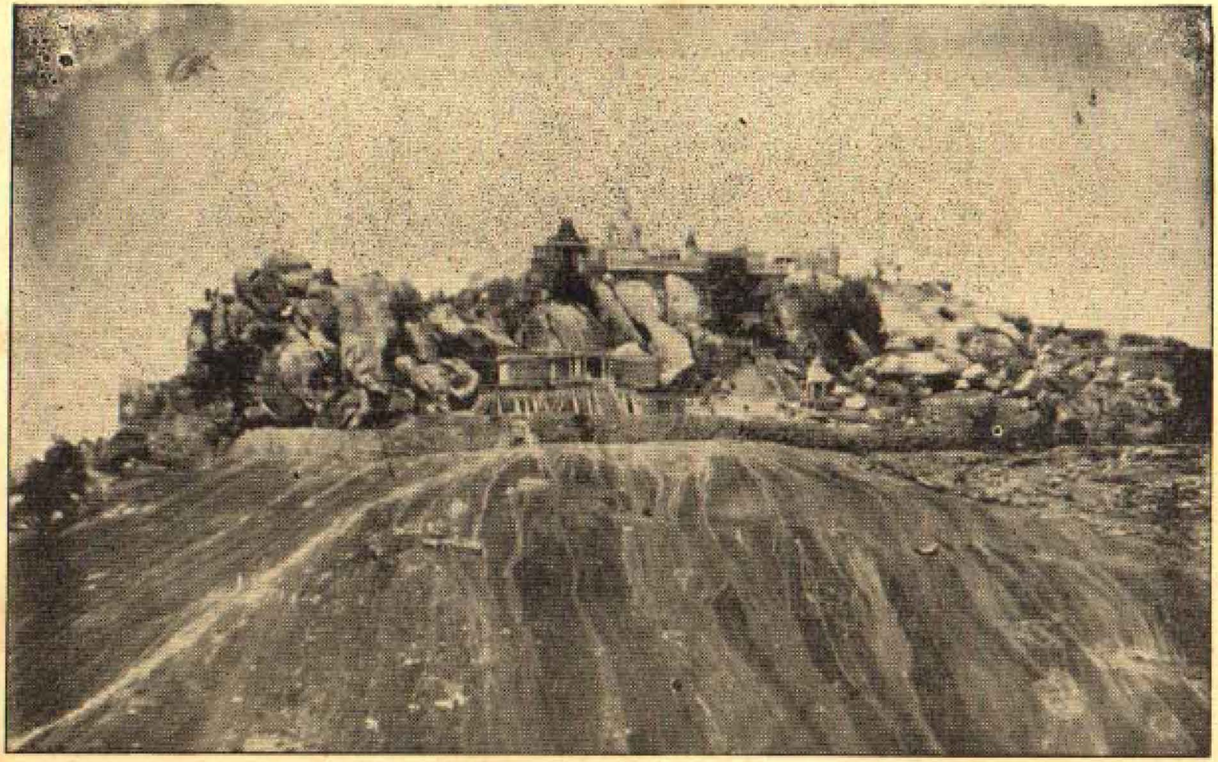
చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకును శగ (గనేరియా) వ్యాధికిని క్రొత్తగా కనిపెట్టబడిన దివ్యౌషధము.

గనోకిల్లర్ (రిజిస్టర్డు)

ఈయౌషధము శ్రేష్ఠతమము. ఇంగ్లీషువందులను దేశీయములగు నౌషధములను పుచ్చుకొనినను గుణము కలుగనియెడలను, యింజక్షనులవలనను వాక్సినులవలననుగూడ లాభము లేకపోయినయెడలను కడపటి ప్రయత్నముగా మా గనోకిల్లరునుగూడ పుచ్చుకొనిచూడుడు. పెక్కుయేండ్లనుండియున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను ఏరకము శగసంకటమైనను మరెట్టి మూత్రవ్యాధులనైనను స్త్రీలకైనను పురుషులకైనను గనోకిల్లరు తప్పక కుదుర్చును. మూత్రము ధారాళముగా వెడలును. మూత్రముపోవుచున్నపుడును కలుగుమంట తగ్గిపోవును. మూత్రనాళము వందలి వాపు తీసిపోవును. శగవ్యాధి (గనోకోకసు) వలన మూత్రము బొట్లుగా పడుట, మేహరోగమువలన మూత్రద్వారమునుండిపోవు తెలుపు, యూరెత్రిటిసు, ప్రోస్టాటిటిసు, సిస్టిటిసు, లుకోరియా, మున్నగువ్యాధులన్నియును స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గనోకిల్లరువలన కుదురును. వీర్యము (పెనుసు) పోవుట, స్త్రీలు గర్భవతులుగానున్నపుడు కలుగు మూత్రవ్యాధులు మున్నగునవిగూడ దీనివలన కుదురును. 50 మాత్రలుగల సీసా ఖరీదు రు. 3-0-0 వి. పి. చార్జీ ప్రత్యేకము. ఒక్కసారి 3 సీసాలు తెప్పించుకొనిన వి. పి. చార్జీ మేమే భరించెదము.

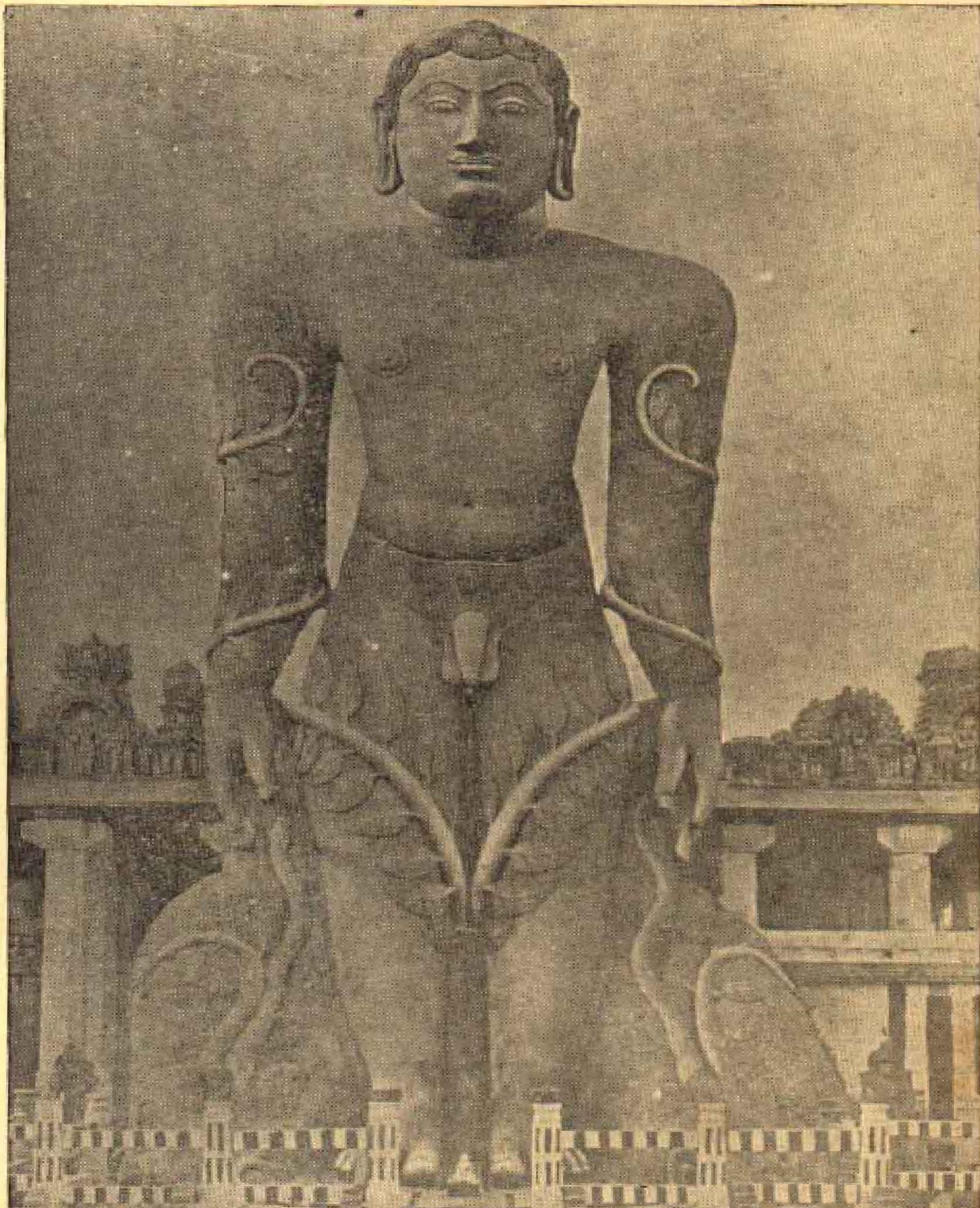
అడ్రసు:— డాక్టర్ డి. యన్. జస్సాని, 137 కికావీధి, గులాల్‌వాడి, బొంబాయి 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASANI, 137 Kika Street, Gulalvabi, Bomday, 4.



౧. దొడ్డ బెట్ట. దానిపై గోమటేశ్వరవిగ్రహము

శ్రావణబెళగొళ చిత్రములు



౧. గోమటేశ్వర విగ్రహము

ఇఁక శాస్త్రిగారు పదునారవయుక్తికి సమాధానము చెప్పను "భవభూతికిఁ గరుణవిప్రలంభమని తాత్పర్యముగాని కరుణముకాదు. కరుణరసమందే తాత్పర్యమయిన నాటకాంతమున రామునకు సీతాపునస్సమాగమము నే చేయకపోవును." అను నొకయుక్తి నొసంగియున్నారు. ఇదియు నసమంజసము.

కవి మంగళాంతరూపకముల రచించుట శాస్త్రోక్తమగుటచే నిట్లు మంగళాంతముగ సీతారాములం గూర్చినాఁడు కాని కరుణవిప్రలంభ మిందలి రసమని సూచించుటకుఁ గాదు.

ఇంత మాత్రముచేఁ భవభూతికిఁ గరుణరసమందుఁ దాత్పర్యము గాదనుట సాహసము.

మఱియు శ్రీశాస్త్రిగారే "యీ నాటకమందుఁ దఱచుగాఁ గరుణానుభావములు గోచరించుచుండుట సత్యము" అని వ్రాయుటచేఁ గరుణానుభావము లిందుండుటనుగూర్చి మేము వేరుగా వ్రాయ నక్కఱలేదు. ఈ నాటకమునఁ గరుణవిప్రలంభము రసముకాదు. కావుననే "సర్వథా స ఏవభగవా ననేక వారపరికల్పితో విప్రలంభః పునః పునరనుబధ్నాతిమాం" అను రామవాక్యమునందలి "విప్రలంభః" అను పదమునకుఁ గరుణరసవాదులగు వీరరాఘవాదులు "భ్రమః" అని వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు. మఱియుఁ బ్రాచీనులగు నాలంకారికులు కొందఱు, నవీనులు కొందఱును కరుణవిప్రలంభమును రసాంతరముగా పరిగణింపనే లేదు.

మంగళూర్-పెషావర్ గ్రాండ్ ట్రంక్ ఎక్స్‌ప్రెస్

వేలాల సుబ్బారావుగారు, బి. ఏ.

దాక్షిణాత్యులకు హిమాద్రి దర్శనంబు-శీతశైలావసథులకు సేతునికట,
వాసముల మూడునాళ్లలోపలనె కూర్చు-ఘనుడు మంగ్లోర్పెషావరు గ్రాండుట్రంకు.

అపర వారిధితరంగాఘాతజాతశీకరపూర్ణపృషదశ్వగతుల దోఁగి,
సహ్యజాంభఃకణాసారసంకులచందనమహీధ్రపవనసంతతుల దేలి,
ప్రాచీదిశాంభోధి వీచీసమాక్లిన్నవాతపోతముల నుద్ధాత లూపి,
కృష్ణాతరంగిణీ నిష్ణాత పవమానమానవానీకంబులోన దూరి,
దక్షిణాశాజహ్నుతనయాతుషారపూరిత సదాగతుల సంప్రీతి ద్రావి
వర్ధాంబుపానసంవర్ధమాన మహానిలౌఘంబుతోడ సయ్యాట లాడి,
రేవాపగావేతసీవనాభ్యంతరోద్భూతవాయువులతో బోరు సలిపి,
చర్మణ్వతీసరిత్ సంభూతమాతరిశ్వాంకురావళుల నుయ్యాల లూపి,

యమునానదీతీరకమతసంభుక్తముక్తమరుత్ సమూహంబు భ్రమలఁ గొల్పి,
శాతద్రవాంభోజజాత సువాసనా సలలితశ్వసనసంచయము లాని,
పుణ్యరావీతటాగణ్యరోజాశానసాంతరాగత సమీరాలి గ్రోలి,
చంద్రభాగాదివ్యసలిలావగాహనశీతలాశుగముల జిమ్మివైచి,
ప్రాంచద్వితస్తానమాసీత దేవదారుద్రుమారణ్య మారుతము లీది,
భారతీసౌవర్ణహారసన్నిభసింధుగంధవాహంబుల గాసిపరచి,
భరతఖండమహాద్వీపవతుల నెల్ల-మూడునాళ్లైన గడవక మున్నె చూపు,
కామరూపి మహావేగగామి యితడు-కాదు ప్రాణవిహీనమా గ్రాండుట్రంకు.

కేరళీవక్షోజగిరులలో భ్రమియించు, ద్రవిడాంగనానాభిదరుల దూరు,
ఆంధ్రకళింగచంద్రాననాసీమంత సమసీమలందు బేరెములువారు,
మధ్యహిందూస్థానమహిలావలిత్రయోపరిలసద్రోమాలి వనుల బారు,
మాలవారట్టపాంచాలాది తరుణీజన శరీరలావణ్యనదుల దాటు,
భరతవర్ష విలాసినీ భవ్యరూప-కైతవారామ సౌరభోత్కరము లాన,
పరుగులాడు విలాసిరూపంబు గాని-కా దిది విచేతనంబైన గ్రాండుట్రంకు.

ఒకనాడు హృన్మోద మొదవించు 'నార్తువెస్ట్రన్ కంపెనీ'వారి రైలుబండ్లు,
ఒకనాడు సంతోష మొసగూర్చు 'గ్రేటిండియన్ పెనిన్‌శుల'వారి యానవివహ
మొకనాడు హర్షంబు నొసగు 'నైజాము గారెంటీడు'వారి క్యారేజిగములు,
ఒకనాఁడు నయనముల్ వికసింపగాజేయు 'యమ్మ్యయస్యముల' వాహన సికాయ,
మొకదినమున 'సౌతిండియా' శకటజాల-మలర, నైక్యంబువలన సాధ్యము ధరిత్రి
సకల మని చాటు నదుపదేశప్రదాత-కాని కా దిది జడమైన 'గ్రాండుట్రంకు.'

———

(చిత్రావతి ప్రవేశించును. లేతగులాబీ రంగు పరికిణీ, లేతపసుపురంగు చొక్కా, మబ్బురంగు ఓల్లెను ధరించియున్నది. ఎఱ్ఱగన్నేరు బొండుమల్లెల నేర్చికూర్చి నదండను వాలుజెడ చుట్టూ పెనవైచుకొని మందారపువ్వును తురాయిగా పెట్టుకొనినది. విశ్వపతిని చూడలేదు.)

చిత్రావతి:—ఇవాళ ఈ గంధరగోళం ఒకటి వచ్చి ఇంతవఱకు "నిత్యజేజే" పాడుకోనే లేదు. (చేతులు జోడించి అర్ధనిమాలితనేత్రయై)

గీతిక

తెలుగు తల్లికి నిత్య జేజే
తెలుగు రాజుకు నిత్య జేజే
తెలుగు మంత్రికి నిత్య జేజే
తెలుగు కవులకు నిత్యజేజే

విశ్వపతి:—ఉప్పెన వచ్చిందిరా బాబూ!

చిత్రావతి:—పిడుగు పడిందిరా దేవుడా! ఏం? ఎవర్నంటే ఎవరూరుకుంటారు? మంజీర చేసిన శాస్తి చాలదూ? ఇవాళ "అన్నాజీ-పండుగ" ఎంతో వైభవంతో చేసుకుందామని మంజీరానేనూ ఎంతో సంబరపడ్డాం - సూరన్న భావగారు, పెద్దతాతగారు, ఇంకా తిమ్మన్నగారు" భట్టుమూర్తిగారు "చిన్నారాణీ, కూడా వస్తుంది. అన్నాజీతో సరసాలాడుతూ దదరంగా లాడించాలి అనుకున్నాం; అన్నీ ఇట్లా ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. ఎంత మారాంచేస్తే మా నాన్న పాటల్రాసి ఇచ్చారు?— "రామకృష్ణకవిగారి పాటలు వినిపించు అమ్మాయీ!" అని అంతా బలవంతంచేస్తే "వనలక్ష్మి వేషం" పాటా, "పూలకోయిల" పాటా "తెలుగు తల్లీ" పాటా పాడాలి అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—పోనీ, పాడు, నేనూవింటాను.

చిత్రావతి:—చిన్నారాణీ ముందు మంజీరని అలా ఎందుకు కవ్వించావూ? అనిడే కోపంవచ్చి వెళ్ళిపోయిందా! అన్నాజీవచ్చి "చిన్నాదేవి ఏదీ" అంటే ఏంచెప్పాలి?

విశ్వపతి:—చిన్నపిల్లవి నీ కెందుకమ్మా అంతటి ఆరాటము? ఆటలో; పాటలో; పోనీ మంచికథ చెప్పనా?

చిత్రావతి:—కథలు గానే ఉంది; ముందు నీకథేమిటో చెప్పూ.

విశ్వపతి:—పోనీ నాకథే.

చిత్రావతి:—అన్నాజీ రాగానే అందఱూ కలిసి పాడితే బాగుంటుందని "తెలుగు తల్లీ" పాట నన్నా గారు వ్రాయించమంటే వ్రాయించాను. మంజీరకీ పెద్దన్న తాతగారికి రాత్రే సంత చెప్పివచ్చాను. చిన్నారాణి చెప్పలేదు; నీవైనా చెప్పకుంటావేమో అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—చెప్పకుంటాలే. మఱి, నా కథ వినవూ?

చిత్రావతి:—ముందు పాట చెప్పకో. అన్నాజీ రాగానే పాడాలి.

విశ్వపతి:— ఆడవాళ్ళతో పాటు మగవాళ్ళని కూడా పాటలు చెప్పకోమంటావా.

చిత్రావతి:—అబ్బా! మగవాళ్ళు చెప్పకునే పాటేనయ్యా అంటేను. మా నాన్నగారు పిల్లలందఱికీ "భక్తితో పాడుకోండి" అని చెప్పితే విన్నాకూడాను.

విశ్వపతి:—సరే చెప్పూ.

చిత్రావతి:—నీవుకూడా భక్తితోనే చెప్పకోవాలి.

విశ్వపతి:—చెడ్డ చిక్కు-వచ్చిందే నీతో! కానీ చెప్పూ.

చిత్రావతి:—

గీతిక

తెలుగుదేశము మాది
తెలుగువారము మేము
తెలుగువారే దేశ
దేశాల నేలారి

తెలుగు తల్లీ నీకు జోహార్!

నా రా జు

పింగళి నాగేంద్రరావు గారు

[తిమ్మరుసుమంత్రియొక్క ఆదర్శరాజసాధనను నిరూపించు నయిదంకముల అభినయరూపకము]

పాత్రసూచి

శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు:— ఆంధ్రసామ్రాజ్యమునకు ప్రభువు.

విశ్వపతి:.........రాయలకు కృతకసాలకుడు.

తిమ్మరుసు:............రాయల ప్రధానమంత్రి. మూడు తరములనుండి యాంధ్రసామ్రాజ్యమును దిద్దుకొనుచు వచ్చుచున్నాడు. కృష్ణరాయల నాదర్శప్రభువుగ జేయుటయే యతని సాధన.

గోవిందరా:....... తిమ్మరుసు మంత్రికుమారుడు. ప్రధానదండనాయకుడు.

అల్లసాని పెద్దిరాజు (పెద్దన):– గిరిదుర్గమండలాధిపతి. రాయలయాస్థానమున కవిపితామహుడు.

రామకృష్ణకవి:........తెనాలి అగ్రహారికుడు.

చిన్నాదేవి:..........రాయలరాణి.

మంజీర:.............తిమ్మరుసుమంత్రికుమార్త.

చిత్రావతి:..........రామకృష్ణకవి పెంపుడు కూతురు.

(దండనాథులు, సేవకులు మొదలగువారు సమయోచితముగ వత్తురు.)

ప్రథమాంకము

రంగము ౧.

స్థానము:—తిమ్మరుసు మంత్రివర్యుని గృహోద్యానము.

సమయము:—ఉదయము. (ఉద్యానమునందెల్లెడల మత్స్యతోరణములు చిత్రింపఁబడియున్నవి. విశ్వపతి విహరించుచుండును. తెల్ల నిలాగు, నీలపుటంగరఖా, ఎఱ్ఱనితలపాగా, పచ్చనితురాయి, పసుపుపచ్చలగోధుమరంగు శాత్రపీతమును ధరించి చేతిలో పద్మనాళమును కలిగియుండెను. నాళమున కొక్కటే దళము మిగిలియున్నది.)

విశ్వపతి:—

మ. అధిశాసించుచు జీవితీవనగతి న్యాసంబు గావింపఁగా
విధిరెవ్వండను? మదీయజాతకముపై వ్రేలుంచి వాదించునే
యధికారంబును నిగ్రహంబునకు నేయంశంబునన్ లేదు నా
విధి నేనే నియమించుకొందును స్వయంవేధస్స్ఫూర్తియారంభినై

ఎవ్వడో ఎప్పుడో ఈకృష్ణను నాహృదయమున పిడిచిపెట్టిపోయెను. కాలదోషము పట్టిదాని స్వామ్యము నాకు సంక్రమించినది. ఏమి యీరాజైశ్వర్యము! అహ మేవ బ్రహ్మపరత-బ్రహ్మప్రతి-సృష్టికి ప్రతిసృష్టి-కాలవాహినికి ఎదురీపోక!-అప్రతిబ్రహ్మ పూర్వమొక విశ్వామిత్రుఁడే; క్షత్రియుఁడై పుట్టి బ్రహ్మవిధిని తుడిచివైచుకొని బ్రహ్మపదుఁడైనాడు. నేడు,రెండవ ప్రతిబ్రహ్మను, నే నేమి చేయుచున్నాను? క్షత్రియుడనై నాను బ్రహ్మజన్మబంధనములఁ ద్రెంచుకొని, ఈ స్వేచ్ఛను పూర్ణముగ ననుభవింపవలెనన్న పరకాయప్రవేశమునవలెనే పరాదృష్టప్రవేశమున నీవతొక్కిలముండవలెను. కానిచో పరాన్నభుక్కుడై కటకరాజు దివాణమున నిరుపేదమునిశితమున చివుకుచున్న ఒకపేరి శాస్త్రి దాని కధికారికాగలుగుటెట్లు? అందుచేతనే శాత్రసమ్మస్ఫులింగ సంలబ్ధయశఃకోటీరధారి, మహాంధ్ర చక్రవర్తి, శ్రీశ్రీకృష్ణదేవరాయలసాలకుఁడను నీడనే దాని విశ్వపతి నైతిని. ఓహో! చిత్రావతియా?

(చిత్రావతి ప్రవేశించును. లేతగులాబీ రంగు పరికిణీ, లేతపసుపురంగు చొక్కా, మబ్బురంగు ఓణీను ధరించియున్నది. ఎఱ్ఱగన్నేఱు బొండుమల్లెల నేర్చికూర్చి నదండను వాలుజెడ చుట్టూ పెనవైచుకొని మందారపువ్వును తురాయిగా పెట్టుకొనినది. విశ్వపతిని చూడ లేదు.)

చిత్రావతి:—ఇవాళ ఈ గందరగోళం ఒకటి వచ్చి ఇంతవఱకు "నిత్యజేజే" పాడుకోనే లేదు. (చేతులు జోడించి అర్ధనిమీలితనేత్రయై)

గీతిక

తెలుగు తల్లికి నిత్య జేజే
తెలుగు రాజుకు నిత్య జేజే
తెలుగు మంత్రికి నిత్య జేజే
తెలుగు కవులకు నిత్యజేజే

విశ్వపతి:—ఉప్పెన వచ్చిందిరా బాబూ!

చిత్రావతి:—పిడుగు పడిందిరా దేవుఁడా! ఏం? ఎవర్నంటే ఎవరూరుకుంటారు? మంజీర చేసిన శాస్తి చాలదూ? ఇవాళ "అన్నాజీ-పండుగ" ఎంతో వైభవంతో చేసుకుందామని మంజీరా నేనూ ఎంతో సంబర పడ్డాం - మూరన్న భావగారు, పెద్దతాతగారు, ఇంకా తిమ్మన్నగారు" భట్టుమూర్తిగారు "చిన్నారాణీ, కూడా వస్తుంది. అన్నాజీతో సరసాలాడుతూ చదరంగాలాడించాలి అనుకున్నాం; అన్నీ ఇట్లా ఏర్పాటు చేసుకున్నాం. ఎంత మారాంచేస్తే మానాన్న పాటలువ్రాసి ఇచ్చారు?— "రామకృష్ణకవిగారి పాటలు వినిపించు అమ్మాయీ!" అని అంతా బలవంతంచేస్తే "ధనలక్ష్మి వేషం" పాటా, "పూలకోయిల" పాటా "తెలుగు తల్లి" పాటా పాడాలి అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—పోనీ, పాడు, నేనూవింటాను.

చిత్రావతి:—చిన్నారాణీ ముందు మంజీరని అలా ఎందుకు కవ్వించావూ? ఆవిడ కోపంవచ్చి వెళ్ళిపోయిందా! అన్నాజీవచ్చి "చిన్నాదేవి ఏదీ" అంటే ఏంచెప్పాలి?

విశ్వపతి:—చిన్నపిల్లవి నీ కెందుకమ్మా అంతటి ఆరాటము? ఆటలో; పాటలో; పోనీ మంచికథ చెప్పనా?

చిత్రావతి:—కథలు గానే ఉంది; ముందు నీకథేమిటో చెప్పు.

విశ్వపతి:—పోనీ నాకథే.

చిత్రావతి:—అన్నాజీ రాగానే అందఱూ కలిసి పాడితే బాగుంటుందని "తెలుగు తల్లి" పాట నన్నాగారు వ్రాయిందమంటే వ్రాయించాను. మంజీరకీ పెద్దన్నతాతగారికి రాత్రే పంత చెప్పివచ్చాను. చిన్నారాణి చెప్పలేదు; నీవైనా చెప్పకుంటావేమో అనుకున్నా.

విశ్వపతి:—చెప్పకుంటాలే. మఱి, నా కథ వినవూ?

చిత్రావతి:—ముందు పాట చెప్పుకో. అన్నాజీ రాగానే పాడాలి.

విశ్వపతి:— ఆడవాళ్ళతో పాటు మగవాళ్ళని కూడా పాటలు చెప్పుకోమంటావా.

చిత్రావతి:—అబ్బా! మగవాళ్ళు చెప్పకున్నే పాటేనయ్యా అంటేను. మానాన్నగారు పిల్లలందఱికీ "భక్తితో పాడుకోండి" అని చెప్పితే విన్నాకూడాను.

విశ్వపతి:—సరే చెప్పు.

చిత్రావతి:—నీవుకూడా భక్తితోనే చెప్పుకోవాలి.

విశ్వపతి:—చెడ్డ చిక్కు-వచ్చిందే నీతో! కానీ చెప్పు.

చిత్రావతి:—

గీతిక

తెలుగుదేశము మాది
తెలుగువారము మేము
తెలుగువారే దేశ
దేశాల నేలాలి

తెలుగు తల్లీ నీకు జోహార్!

తెలుగు వారల మాట
ఛళియనగ చెల్లాలి
తెలుగు వారంటేను
దేవతలె మెచ్చాలి
తెలుగు తల్లీ నీకు జోహార్!

తెలుగు వారలకీర్తి
తళతళని వెలగాలి
తెలుగు జెండా సర్వ
రాజ్యాలనెగరాని తెలుగు తల్లీ నీకు జోహార్!

ఒక్కొక్క చరణమే చెప్పనా?

విశ్వపతి:—ఎందుకు? ఏక 'సంత' గ్రాహినిగా లేను.

చిత్రావతి:—అయితే పాడు, మణీ.

విశ్వపతి:—(ఆ పాట పాడును.)

చిత్రావతి:—నాకంటె నీవే బాగాపాడతావ్! మీ మగవాళ్ల పాటారెు నది. పరే నీకథ వినాలిగా ఇంక చెప్పు.

విశ్వపతి:—అనగా అనగా

చిత్రావతి:—ఒక రాజున్నాట్ట. ఆ రాజుకో కూతురట. ఆ కూతురికి.

విశ్వపతి:—పెళ్లి కాలేదట.

చిత్రావతి:—(పకపక నవ్వుతూ) మంచి కథకుడవే నే! నే మొదలు పెట్టిన కథనే అందుకో గలిగావు.

విశ్వపతి:—నవ్వకూ విను.

చిత్రావతి:—ఎప్పుడూ "అనగా అనగా" కథ లేనా? రోకంటిపాటకు మల్లే. ఏదైనా చిత్రమైన కథ చెప్పితే వింటాను. అదైనా దబ్బున చెప్పాలి. మళ్లీ ఉత్సవానికి వెళ్లాలా. నీ కేం గండురంగుల దుస్తులతో వేషం ముస్తాబించుకొని తయారయావ్.

విశ్వపతి:—ఛీ. పో. గండురంగులుట.

చిత్రావతి:—పోనీ తురకరంగులు. నీలం, ఎఱుపు, ఆకుపచ్చ, పసుపు పచ్చ.

విశ్వపతి:—ఆ. ఈ లేతగులాబీ, పూపపసుపు, మబ్బుచీరి అచ్చుటూలూవేషమే.

చిత్రావతి:—ఉత్సవంలో చూడవోయ్. మా నాన్న వన లక్ష్మివేషం వేయిస్తా నన్నారు. వనలక్ష్మివేషం పాట అప్పుడు పాడతా.

విశ్వపతి:—ఇంతకూ కథ వింటావా

చిత్రావతి:—నన్ను "ఊఁ" కొట్టనియ్యి మణీ.

విశ్వపతి:—ఆపిల్ల ఒక రాజకుమారుణ్ణి వలచిందిట.

చిత్రావతి:—ఏంచేసింది! వలచింది? అంటే?

విశ్వపతి:—తెలియదూ! (బుగ్గమీదకొట్టి) ఇంత పెద్దదానివి.

చిత్రావతి:—పద్యాలుగోళ్ళగా అమ్మనాకు?

విశ్వపతి:—అంటే పెళ్లి చేసుకుందా మను కుందిట.

చిత్రావతి:— ఆ అమ్మాయా! వాళ్ల నాన్న చేయ్యాలిగాని. ఇదేం కథ!

విశ్వపతి:—చిత్రమైనకథ. వాళ్ల నాన్న ఇష్టపడ లేదుట. పైగా ఆ రాజకుమారునితో విరోధముందిట- కాని ఆ అమ్మాయి ఆ అబ్బాయి నే పెళ్లి చేసుకుందామను కుందిట. కాని తాను ఫలానా అంటే ఆ అబ్బాయికూడా తనని ఒల్లడేమో-ఇట్లా ఆపిల్లకి విచారం కలిగింది. ఇది అంతా ఆరాజుదగ్గరేఉన్న ఒక బ్రాహ్మణపిల్లవాడు కని పెట్టి దల్లగా ఆ పిల్లదగ్గఱకువచ్చి—

చిత్రావతి:—తనని పెళ్లాడ మన్నాడా?

విశ్వపతి:—తనని గనుక అక్కడ అన్న గారని చెప్పుకుంటే ఆ రాజకుమారుని దగ్గరకు తీసుకొనిపోయి పెండ్లి చేసేభారము తనది అన్నాడు.

చిత్రావతి:—ఎట్లాచేస్తాడు. పీటలమీద కూర్చున్నప్పుడు మంత్రాలు చెప్పగలడు కాని కట్నాలు నగలూ పారె ఇవన్నీ ఎక్కడిమంచి తీసుకువస్తాడు?

విశ్వపతి:—ఎట్లా చేసాడో చెపతా విను.

చిత్రావతి:—ఆఅమ్మాయి ఒప్పుకుందా! నాన్న గారి ఇష్టంలేకుండా?

విశ్వపతి:—ఆ. నాన్న ఇష్టపడలేదని తనకిష్టం ఉన్న అబ్బాయిని పెళ్ళాడ్డం మానుతుందా?

చిత్రావతి:—ఏమిటో ఈ కథ నాకర్థం అవటం లేదు. ఇష్టమంటే!

విశ్వపతి:—చిత్రా! నీవు నన్ను పెళ్లి చేసుకుంటావ్?

చిత్రావతి;—రిన్నా! ఇట్లా అంటే మానాన్న గారితో చెప్పి ఏంచేయిస్తానో చూడు.

విశ్వపతి:—పోనీ గోవిందరాజుని చేసుకుంటావూ.

చిత్రావతి:—ఆ. చేసుకుంటే తప్పా? నాయిష్టం ఏంచేస్తా వేమిటి?

విశ్వపతి:—చేస్తానంటేమాత్రం ఒప్పుకుంటావా? మీ నాన్న గారు చేయ్యాలి నీపెళ్ళి. ఒప్పుకోను. ఇష్ట మంటే ఏమిటన్నావే. ఇప్పుడు తెలిసిందా. నామీద నీకిష్టం లేదు. మీ నాన్న నిన్ను నాకిచ్చి పెళ్ళిచేస్తా నంటాడనుకో; గోవిందరాజుమీద నీకిష్టం ఎవరైనా మీ ఇద్దరికీ పెళ్లి చేస్తామంటారనుకో, అప్పుడు నీవేంచేస్తావ్ చెప్పు. నాన్న ఇష్టపడలేదని.

చిత్రావతి:—ఆ అమ్మాయి నాన్ననుకున్నా వేమిటి మానాన్న. నాయిష్టం వచ్చినచోటనే పెళ్లి చేస్తాను.

విశ్వపతి:—మీ నాన్న మంచివాడు గనుక పోనీ అట్లాగే అనుకో మరివాళ్ళనాన్న ఇష్టపడలేదుగా?

చిత్రావతి:—సరే. ఆ అమ్మాయి ఒప్పుకుందిట. ఇద్దరు చెప్పకుండా పారిపోయారట.

విశ్వపతి:—ఆఁ. అప్పుడే పండితురాలివైనావు. ఔను. ఆరాజకుమారుని ఊరికివెళ్లి పట్టణానికి చివర ఒక ఇల్లు విలుచుకొని-

చిత్రావతి:—డబ్బెక్కడిది; ఆ అమ్మాయినగలు అమ్మకుందా?

విశ్వపతి:—ఆఁ. శాస్త్రఅండి స్తేచాలు. ఎట్లా పాండిత్యం ప్రకర్షిస్తోందో చూచావా? రెండు రోజులు శుశ్రూషచేసితివా ఈ విశ్వపతి నిన్నెంతదానిగనైన చేయగలడు.

చిత్రావతి:—ఏం బడాయయ్యా! కానీ కథ కానీ ఊఁ. ఇల్లువిలుచుకొని-

విశ్వపతి:—ఆ విచిత్రపుత్రమ్మదూ ఈఅమ్మాయి చెల్లెలు అందు కాపురము; ఇక ఆ విప్రకుమారుడు విచా రించి తెలుసుకున్నాడు కదా ఆ రాజకుమారునికి తండ్రి లేడనీ, మంత్రియే వానిపేర రాజ్యము పాలిస్తున్నాడనీ, ఆయువరాజు విద్యావంతుడు బలవంతుడు మాత్రమేకాక విలాసప్రియుడనీ, బుద్ధిమంతు లెవరైనా ఉపయోగించుకో గలిగితే వారిచెప్పు చేతలలో ఉండే అనుకూల లక్ష ణములన్నీ కలవాడనీ - సరి - ఎట్లాగో ఆ యువరాజుని తనవలలో వేసుకుని—

చిత్రావతి:—అబ్బా. ఎంత చిత్రమైన పిల్లవా డమ్మా ఎక్కడా వినలేదు!

విశ్వపతి:—చిత్రమైన వాడా చిత్ర విచిత్రమైన వాడా? అప్పుడే ఏముంది? విను. ఒకనాడా రాజకు మారియొద్దకే యువరాజును రహస్యముగ తీసుకుని పోయి "ఇదిగో నీ వైభోగమునకై మాత్యలతను బాసి వచ్చిన కుసుమ"మని సరసముగ బోధించెను.

చిత్రావతి:—ఇదేమిటి కథ విడిచిపెట్టి పువ్వుల చేరానికి దిగుతున్నావు? ఇది కథా నీవుకూడా కవిత్వం చెప్పుతున్నావా?

విశ్వపతి:—శాంతంగా వినూ!

చిత్రావతి:—పోనిద్దు. ఆనకవింటాను. మళ్ళి ఇం టికివెళ్ళి రావాలి వాళ్ళిందఱూ రాగానే ఇక్కడ చద రంగా లాడతారట. అన్నాకీ మంతీరతో ఆడితేనాతో ఎవరాడతారో—

విశ్వపతి:—కథవినూ!

చిత్రావతి:—నీకు చదరంగం చేతకాదా?

విశ్వపతి:—చేతకాదూ! నేను గజ ఆటగాణ్ణి. మీరు వట్టికాయలు పెట్టి తమాషా కాడుకుంటారు. నేను

నిజంగానే అనుకుంటాను మిమ్మందర్నీ నాయిష్టం వచ్చినట్లల్లా ఆడించి.

చిత్రావతి:— అదుగో గోవిందరాజు వస్తున్నాడు. చిన్నారాణీ మంజీరమీద కోపంవచ్చి వెళిపోయిందంటే ఏంగందరగోళం చేస్తాడో? మీరు కరణం అని కూడా విన్నాడాఅంటే రాజుగారి భావగారేఅని కూడా లక్ష్యపెట్టడు. అప్పాజీ ఎంత గంభీరమైనవారో ఈయన అంత గంభీరమైనవారు.

విశ్వపతి:—గంభీరమేమిటి చిత్రా!

చిత్రావతి:—అబ్బా మాటతోచక అన్నాను. ఆయన ఎంతగడసో ఈయన అంతబోళా. ప్రేమైనా సరే, కోపమైనాసరే అప్పాజీలో ఎంతో అగాధంగా ఉంటుంది. ఇక ఈయనవస్తున్నాడంటే అనుకుందా మనుకొన్న ఆలోచనకూడా ఆయనకంటె రెండామడలు ముందుగా వస్తుంది.

విశ్వపతి:—చిత్రా! ఇంత చిన్నపిల్లవు. ఇన్ని విషయాలలా ఇంతే పరిశీలనా నీకెట్లు పట్టుపడ్డాయో.

చిత్రావతి:—అప్పుడప్పుడే సందర్భంగా మా నాన్నగారంటూ ఉంటే వింటాను. నేనిక వెళ్ళాలమ్మా. అప్పాజీకే చెప్పలేదు పాట. వారినీ చెప్పకో మనటం ఎల్లా? భయంవేస్తుంది. నాన్నవడగాలి. మీరిక్కడే ఉండండి. అందర్నీ పిలుచుకునివస్తా. (ప్రస్థానము)

విశ్వపతి:—చిత్రా! మాట. మాట.

చిత్రావతి:—(వెనుకకువచ్చి) ఏం. ఎందుకు?

విశ్వపతి:—కథ విని పోవు?

చిత్రావతి:—మంచివాడివే. ఇందుకా పిలిచింది? నాకు తీరికలేదు. నీకథ ఎప్పుడంత ముంటుంది ఇట్లా అల్లుతూనే ఉంటావు. (నిష్క్రమించును)

విశ్వపతి:—కథ అల్లుతూనే ఉంటాను? గ్రుడ్డువాడు విపరివరాళ్ళ కెక్క డపడిన వదియేగురి. అట్టివేనీ మాటలు. కథ అల్లిక ఏమిటి? ఇది వీని స్వీయకథ. ఈ నాప్రతాపకథ లోకము విన్న శ్వాస ఆడక స్తంభించి పోదా! ఆహాహా! "బాలాదపి సుభాషితం" అని చిత్రావతితో ముచ్చట లాడునప్పుడెల్ల నా కథా ప్రణాళిక కుపాయములు దొర్లుచునే యుండును. దొరికించుకొనేశక్తి నాలో నేయుండవచ్చును. ఔను. నాయిష్టవచ్చినట్లు వీళ్ళందర్నీ పెట్టినిజంగానే చదరంగ మాడుకోవాలి. ఆట ప్రారంభించినట్లే ఉన్నాను. ఏదీ చూచెదను. కేడిచ్చుల జరుగబోవు "అన్నాజీ" ఉత్సవమున వసేసలు పాల్గొనవచ్చునుకదా! కాని యందతీ యుత్సాహములకు జాతు లొక్కరీతి నుండవు. నా యుత్సాహజాతియిది. రాజులు, రాణులు, మంత్రులు, దండనాధులు, కవులు నొకరేమి యెల్లవారు నీనాడన్ని రాజసాలు, సామంతాలు, అతిశయాలు, అహంకారాలు వీతాదృశాలవన్నిటిని వీడి ఏకకుటుంబీకులట్లు మెలగి యానందించవలెనని అయితే మంత్రిని 'అప్పాజీ' అని మంత్రికుమార్తెను 'చెల్లీజీ' అని వీరు; ఇక, వారు, 'అన్నాజీ' అని 'వత్సా' అని 'పెండ్లికుమారుడా' అని యిట్టి చనువు నామోదించు సాధుత్వము రాజుకే. ఇది యంతయు మతినాకుగిట్టదు. మంత్రికి రాజు దూరము కావలెను. వీరిమధ్య నొక దుర్గమపర్వతమో దుస్తర సముద్రమో యేర్పడవలె నప్పుడు కదా నాకు విజయము? అందుకే నిర్నిరోధనుగు బీజమునే నాటితిని. మంజీరకు తండ్రినిచూచుకొనిన మిడిసిపాటు. ఆమె స్వాతిశయమును కవ్వించి రాణియెదుట ప్రేలించితిని. రాణి ఆగ్రహించి మంజీరను శిక్షింతునని శపథముచేసి, యుత్సవమునకు నిచ్చి రుసరుస వెడలిపోయినది. రాజు-మంత్రి యుత్సవమున నున్నపుడే రాణికడనుండి మంత్రికుమార్తెకు శిక్షాపత్రము వచ్చును. అప్పుడేమి కాగలదో? ఏమికాగలదు!

సీ. ఇల్లాలిముద్దు చెల్లించురాయలు. మంత్రి
నలువురిలోన వెన్నటికి గాని
రాణి యానతిని మీరడుకదా? అదికాక
అతడే శిక్ష సేయంగ దొడరు
నదిరాజనీతి రహస్యంబు తరువాత
సరి యనుమాయాగ్ని రాజకయుపోదు
ఆరొక్క క్షణమె మహోజ్వాలలై రాజ
మంత్రుల నడి పెనుమంటయౌను,

గీ. ఔర! అమంట నఱచేయి యందు దాల్చి
త్రిపుర దండాహవోహలో ద్రేకభయద
తమపుటూదరలూదుచు దరలివచ్చు
కారు చిచ్చు సెవండువన్ గడిచి బ్రతుకు!

ఇప్పు డిచ్చట చదరంగము లాడుకొను వీరి నంద రిని నేను చదరంగ మాడుకొనవలెను. రాయలు, రాజు. సరే రాజుకట్టు నడుటకేక దా? ఇక మంత్రియా? అహో పరమంత్రి తంత్రభేది, సర్వవ్యూహవిచక్షణుడు కాన నప్పాజీనే నా మంత్రినిగ నుపయోగించుకొనవలెను. విపక్షులనే స్వపక్ష ప్రయోజకులుగ తిరుగతోడగల ఎదు రొడ్డగల ప్రజ్ఞయే ప్రశంసార్హము. అదుగో గోవిందరా జిటే వచ్చుచున్నాడు. ఇతనిని గుఱ్ఱ పెత్తువేయవలెను. ఒకమంత్రి,ఒకగుఱ్ఱము చాలు నాట కట్టించుటకు. ఈ పెద్ద న్నలు తిమ్మన్నలు పేదబంట్లు ఊఁ—

(గోవిందరాజు ప్రవేశించును. జరీ అంచుల రొయ్యిపట్టుబట్ట మరాటీకట్టు గట్టినాడు. లేత ఊదా రంగు అంగీని ధరించి ఆకుపచ్చని పట్టుత్తరీయమును జందెమువలె వైచుకొనెను. జులపాలు భుజములు దాకు చున్నవి. ముంగురులలో పూజాపుష్పముల నలంకరించు కొనినాడు. చేతిలో పూలదండలున్నవి.)

గోవిందరాజు:— ఏమో శాస్త్ర పీఠమును పెద చేయుదు నాలోచించుచున్నారు?

విశ్వపతి:— బ్రాహ్మణులు ప్రధానదండనాథులై శాస్త్రమును నిర్వహించుచున్నపుడు మఱి మాక్షత్రియుల కిది యెందుకే ఉపయోగపడుచున్నది.

గోవిందరాజు:— విశ్వపతిగారూ! నిష్కర్షగ మిమ్మీమాట నడుగుటకే వచ్చితిని. రాణిముందు నా సోదరినేల కవ్వించిరి? ఆమె కోపమును మాపై ప్రయో గించి యేమి బాగుకొందమనుకొంటిరి?

శా. ఏమీ మావిభవంబు మీకకట
చేదే? మాప్రధానత్వమున్
మామర్యాదయు రాజభక్తియున్మన
స్సామ్రాజ్యమున్ గాంచె మీ
సామంతంబున కౌర! మమ్మెదురు
మీసామర్థ్యమెప్పాటి దు
ర్ధామశాస్త్ర సమగ్ర విప్రబల
సంపర్కంబు నూహింపుడీ!

విశ్వపతి:— ఓహో! కాని గోవిందరాజుగారు నన్ను కారణముగ నిందించుచున్నారు. ఉన్నయదార్థ మిది. ఈ 'అన్నాజీ' ఉత్సవము, మఱియు, నిందెల్లరు నన్నదమ్ములవలె మెలగు నలవాటులకు నేను క్రొత్త వాడను—

గోవిందరాజు:— కావచ్చును. నాసోదరి నేల యవమానించిరి?

విశ్వపతి:— ఇందవమాన మేమున్నది? నేనును నా సోదరియు నిచ్చటికి వచ్చునప్పటికి, మంజీర విలాస ముగ నిల్చుని "ఈచూడు సమస్తము నాది; ఈ ఉద్యాన రాజ్యమునకు నేను మహారాణిని" అనెను.

గోవిందరాజు:— అదిమీకు కష్టముగదోచిన దా!

విశ్వపతి:— లేదు. ఆ ఒయ్యారమునకు మురిపెట పడి "మంత్రికుమారీ!" అని అనుచుండగనే "ఏమిటి ఈ పాతాళవాణి" అని నన్నోరకిలించి పల్కెను. అదియు నాకు ముచ్చటయే అటు "మాదు, రాణి నాసోదరి, రాజు నాస్యాలకుడు, పట్టుపట్టి బలవంతముగనైన నిన్ను పెళ్ళాడి గర్వము వదిలించెదను లే" అంటిని నవ్వుటా లకు. దానిపైనే మేమెూ నన్నూ, నాయోగ్యతనూ నిందించి "ఈ రాజ్యమంతా మా అప్పాజీదే" అనెను. ఆమాటకు నాసోదరికాగ్రహము కల్గినమాట వాస్తవమే. కాని తమ సోదరినే అడుగుడు "చిన్నపిల్ల; ఆమాటలకేమి లే ఊరుకో" అని నా సోదరిని బ్రతిమాలితినో లేదో.

గోవిందరాజు:— మహారాజ్ఞి నాసోదరుని శిక్షిం ప బ్రతినపట్టి వెడలిపోయినదట మఱి మీయలౌక్యమున జరిగిన దీనికి మీయుత్తరవాదిత్వమును గ్రహింతురా?

విశ్వపతి:— ఒకరి స్వభావమున కొకరెట్లుబా ధ్యులు. వేలమాడినమాత్రమున కాబాలిక అట్లు వ్యగ్ర రాలగు ననుకొంటినా? అయిన ప్రయత్నించెదను.

గోవిందరాజు:—మీరు ప్రయత్నించున దేమి? ప్రధానమంత్రి దేవునికొమార్తె, ప్రధాన దండనాథుని సోదరి, అట్టి శ్రీమంతురాలిని మీరేయోగ్యతాధికారమున మేలమాడ సాహసించితిరో ముందు తెల్పుడు.

గీ. సకలమూర్ధాభిషిక్త రాజన్యవరులె
రాజవంశము నెట్టులో రాజమంత్రి
వంశమును గూడ నటులె సద్భక్తి గొల్తు
రదియెఱుంగని మీదు యోగ్యతయు నేమి?

విశ్వపతి:—అనభిజ్ఞుడను క్షమింపుడు. సర్వసమర్థులు కదా మీరు?

గోవిందరాజు:—ఇందక్రమము జరిగినప్పుడుగాని మాసామర్థ్యము బోధపడదు. ఇప్పుడు జరుగబోవు మత్స్వవేశమైన వివేకము నవహించుడని జాగ్రత్త హెచ్చరించుచున్నాను. (ప్రస్థానము)

విశ్వపతి:—ఇంతటి గర్వాంధ్యమా! ఈతడు సుళ్లు పెట్టుటకే పనికివచ్చును. పొగరుబోతుగుఱ్ఱము. చేయి నేత కనువుకాదు. కాని వానచ్చినదాటనే వేయగలను. అప్పాజీ యొకవేళ తానుకూడ శిక్షా వామోదించినను ఇతడుమాత్ర మూరకొనువాడు కాదు. ఏమాత్రము ప్రళయమునైన జేయకపోడు. ఔను.

గీ. త్రాచుకావలెగాని వెన్నతపులు లేల
పడగ విరబోసుకొని బుసఁ బరవడిలుట
గబ్బుబుస్సలనెడఁబెడఁ గలియఁబడుట
సర్పజాతికినైజదీక్షలు ధ్రువంబు.

అట్టి పౌరుష నైజము వీనిలో బాగుగనే ప్రస్ఫోటించినది. అది మాకనుకూలమే. కాని మాటిమాటికిని మాయోగ్యత ప్రశ్నింపబడుచున్నదే. ఈదుర్వ్యాధిని శుద్ధిచేసుకొనుటయే మాసంకల్పము. గోవిందరాజా! ఈప్రశ్నచే సింహమును కవ్వించితివి సుమా!

గీ. సుప్తసింహంబు జూలు లాగ జూచినంత
చెల్లునే? భద్రగజరక్త సిక్తదారు
ణోరుఘంటాఘోరమగు వాడికోరచేయు
చేదు గనగనకూడ యోచింపవలదె!!

ఓహో! ఉత్సవమండలి లీలామంటపమును జేరుచున్నది. పోయి పూర్వాహజాగరణము చేయవలెను.

(నిష్క్రమించును)

(యవనిక)

రంగము ౨

స్థానము:—ప్రథమరంగమునందలి యుద్యానమునందే స్థలాంతరమున లీలామంటపము.

సమయము:—ప్రథమరంగము జరిగిన వెంటనే కొంచెము తరువాత.

(మండపము ముందు పూలచెట్లమధ్య, చక్రకక్ష్యగా, చంద్రకాంత శిలావితర్దులు నిర్మింపఁబడియున్నవి. రామకృష్ణకవి నల్లనిపట్టుపంచుల నీరుకావిధోవతిని కట్టుకుని లేతబాదమురంగు పొట్టిచేతులఅంగీని తొడుసుకొని పన్నుకాళను దువ్వుముడివైచుకొనుచు నిల్చునియుండెను. గుబురుజొలపా జుట్టుపై నచ్చటచ్చట పొగడపువ్వులు రాలినవి. అల్లసాని పెద్దన వానికెదురుగా వచ్చుచుండును.)

రామకృష్ణకవి:—

గీ. ఆంధ్రకవితాపితామహ యల్లసాని
పెద్దనకవీంద్ర మనుకృతీ విభవసాంద్ర
అందుకొనుమోయి నవరసస్యందినీ సు
ధామయోక్తుల నాస్వాగతంబు గీతి.

పెద్దన:—(రామకృష్ణకవికి సమీపముగా వచ్చును. ఊదా పట్టుధోవతి బిళ్ళగోచీపెట్టి కట్టినాడు. జరీ జొందుల గరుకు తెలుపుటంగరఖా తొడిగెను. బనారసు ఉత్తరీయము, తెల్లనిపాగ, బంగరు రుద్రాక్షమాల, నడుమునకు ఖడ్గము, చేతిలో గులాబీపువ్వు.) వికటవ్యాసంగమునకుఁ దాతల సన్నికర్షమునగదా మనుమలకు జనావృ. శ్రీవారువచ్చు పర్యంతము దమవికటపంచాంగశ్రవణమున ధన్యుడ నయ్యెదను.

రామకృష్ణకవి:—తమ గడుసు ఆదరణచే వీని నోటికి తాళము వైచినారు.

పెద్దన:—రామకృష్ణ! సత్యము వక్కాణింపవలయుచో మిమ్ముగనిన డెందమానందమున గందళించు జుమీ. ఆక్రాంత విశ్రాణనమున రాయలవారి బురణిం తురు కదా కవిరాయలు! శ్రీవారిచే దత్తములైన యగ్రహార పారితోషికాదులనెల్ల పెక్కురు నిర్ధనభ్రాతలు తమనుండి సంగ్రహించుకొని ధన్యులగుచుందు రిది యెల్ల హృష్టి సమకూర్చెడిగాని, యొకానొక యరణ్య బాలికను గొనివచ్చి ప్రేముడి పెంచుకొనుట మాత్రము మన వర్ణాశ్రమధర్మములకుఁ గడుంగడు ప్రమాదంబు నాపాదించుచున్న యది.

రామకృష్ణ:—ప్రమాదములయందు పరివర్తనము నొందినవేగాని వర్ణాశ్రమధర్మములకు పుట్టగతులుండవు. మా చిత్రావతివంటి మంచిపిల్లని మీసాంప్రదాయ కుటుంబములలో నుచ్చునకైన చూపగలరా? లేవప్పుడు

పెద్దన:—ఏ తత్పూర్వప్రకృతిని కులగోత్రంబు లరయక రెండవ భివాదృశ బ్రాహ్మణు లట్టి బాలికను దనయగ స్వీకరించుటను మనుస్మృతి నిషేధించును.

రామకృష్ణ:—వర్ణసాంకర్యము మీసాంప్రదాయాల మను సంభవముతోనే అంకురించినది కదా? విరుద్ధ ప్రకృతిజాతుల రక్తసంకరమునందు నూత్న తేజస్సత్వ బీజము లుద్భవింపగలవను సత్యము పితామహులెఱుంగనిది కాదు. మఱియొక విశేషము. ఆబాలిక కుల గోత్రములు తెలియరావు గనుకనే నాకు మనశ్శాంతి. ఏమో ఆపిల్ల తమ సంస్కృతి వంశములోనిదే ఎందుకు కాకూడదని తమవంటి పెద్దలను సమాధానపరచవచ్చును.

పెద్దన:—తథ్యము. తథ్యము. వీతత్సమాధానంబును కుదురుపరుచుకొనియే మాదృశ శ్రోత్రియులు కూడ—

(విశ్వపతి ప్రవేశించును)

విశ్వపతి:—గీ. ఆంధ్రకవితా పితామహఖ్యాతి నొక్క
కవులకే కాదు తాతవు కలతెలుంగు
బిడ్డలకునెల్ల తాతవౌ పెద్దకవివి
వయసుచే పెద్దనార్య శుభ్యంబమోస్తు.

పెద్దన:—అన్నాజ్యోత్స్న వ్యాజమునగా నొప్పు సమధిక ప్రాతిశేయసీపు లీస్మృతిసాధ్యా ద్యుతిసమ్మదాదులఁ బృచ్ఛించుట! వత్సా కథిష్ట సిద్ధిరస్తు.

రామకృష్ణ:—దిగ్విజయ ప్రాప్తిరస్తు.

విశ్వపతి:—తమకు ప్రత్యేకముగ నమస్సు చెల్లించుకొనలేదు. అయినను శుభాశీస్సుహితమైన దయాంచిత ముగ లభించునప్పుడు దానినే శిరసావహించి ప్రణమిల్లుచున్నాడను. పితామహా! ఈ అన్నాబీ యుత్సవము నాకు చాలక్రొత్త. కాని సైర్వవిహారముయొక్క యా లీలను దర్శింపవలెనని యున్నది. ఆభిక్ష తమచే యను గ్రహింపఁబడవలెను. ఒక యపూర్వరసపక్షిల యిచ్చట ప్రవర్తిలవలెను; తమ రారంభకర్తలైనగాని యది సను కూరదు. మన్మనోరథసిద్ధి కభయహస్తమెుసంగిన యిదే శరణాగతుడను.

పెద్దన:—(మందహాసముతో) అభయహస్తమెు సంగితి మభీప్స రొట్టిదియో ప్రవచింపుము.

రామకృష్ణ:—విశాంధవుల యుక్తకృష్ణ ఘనతకీ హాత్సవమతె యుపద్రగరిమను సంధించుచున్నది.

విశ్వపతి:—రామకృష్ణ కవిచంద్రులు విజ్ఞాన సాహితీ సార్వభౌములు. కుశాగ్రియాధీశులు తమ ప్రసన్నతకొరకు నమస్కార బాణము.

పెద్దన:—విశ్వపతిరాయా! కోరక కోరితిరి. ఈ పర్వదినమున తమవాంఛ రొట్టినయసుగాక తీర్చదము. క్షాత్రరాజుల యభీష్టములు కవిరాజులు మన్నించు శుభావకాశము దీనిని సవ్యసించుచునంతటి—

రామకృష్ణ:—"బుద్ధి జాడ్యజని తోన్మాదుల్ కదా శ్రోత్రియుల్!"

పెద్దన:—శ్రోత్రియులముకాము.

విశ్వపతి:—శ్రోత్రియులైన మండలాధిపత్యము దక్కకుండెడిదే కదా! ఎవరును దాడివచ్చుటలేదుగాని విచ్చుకత్తులతో తమరు యుద్ధముచేయుచుండెడివారా: ఐనను సర్వేశ్వరునికి వలెనే కవుల కొక జాతియేమి?

పెద్దన:—తమకుగూడ కవిత్వ వాసనగలదనియే వింటిని.

విశ్వపతి:—కాని యీవాసన నెవరును భరింప లేరు. అందుచే త్వరలో మరచిపోవుటకు కృషిచేయు చుంటిని. హాస్యధోరణి మరిపింప జూచుచున్నారు నేనడిగిన వరమును.

పెద్దన:—లేదు. సత్వరము కోరుకొనుడు.

విశ్వపతి:—పితామహా! రాయలిప్పుడు చదరంగ మాడుదురుగదా; అప్పాజీతో ఆడువట్లు చేయవలెను. వారి నడుగుటకు మాకుధైర్యము చాలదు. రాజమంత్రులకు తమరొక్క కడుపూజ్యభావము కలదు. తమరడిగిన ఎవ రును కాదనజాలరు. తమరు తలచుకొనవలెనేకాని సమ ర్థింపలేనిదేమి! 'కవిర్బ్రహ్మః' 'కవిర్దేవో నచో౽న్యః'

పెద్దన:—ఓహో! సరసశిఖామణులు విశ్వపతి గారు. ఎట్టి 'కవి-ఊహ'ను మనోనీతమొనర్చినారు? (రాయలు కొంచెము దూరముగా ప్రవేశించును. కాంచ నాంచల కుసుమాలధరుడై యుండెను. హంసతూలికల తురా యిచేతను, ముత్యముల జాలరులచేతను రత్నములచేతను సమలంకృతమగు జరీకుచ్చు పాగపెట్టుకొని యుండెను. మెడలో పూలమాలలున్నవి. కత్తి లేదు.) అదే శ్రీవారు విజయము చేయుచుండిరి. ఆంధ్రప్రతాపయశస్సువుల దశదిశల వెదజల్లు తత్ప్రకాశమే రాయలయాగమనవార్త ను దెల్పుచున్నదికదా.

అహో!

ఉ. వెలుగులజల్లు ముత్యముల వెల్లన
విచ్చురురాయికిన్ హుమాయల్
బులబులబూటు నింద్రసను
ఫుస్ వలయించిన యట్టు లొప్పును
జ్వాల బహూనగ్గ కేట్టన ప్రభంగని
రాయల శ్రీప్రతాపమం
జుల పరివేష లక్ష్మియను చుక్
జయకేలబత్రాతు నిచ్చలున్.

రాయలు:—(సమీపించి) పూజ్యుల కభివందన ములు. పితామహా! నేడైన నన్ను వంది మాగధీయము నుండి తప్పించి యనుగ్రహింపరా? కవిమిత్రులారా! సుఖాసీనులు కండు. (ఎల్లరును కూర్చొనుచున్నారు)

పెద్దన:—మహారాజా!

రాయలు:—ఉండుడు. ఈ చిత్రమును మీరూ హింపుడు. నిద్రాదేవియొక్క ప్రశాంతవక్షమునుండి మేల్కొని, తీవ్రజ్యోతిర్పీడనమునుండి తననంతనుటకుర క్షించు భద్రకవచమగు నిశాపటమును మెల్లజారిచి,కర్మ సంకులమగు దినమను—తపనులోకమున ప్రవేశించువేళ నా 'ఉదయశీవి' చిత్తమెంత స్తిమితముగ నుండవలెను!

విశ్వపతి:—భావగారు కవిత్వప్రియులు.

రాయలు:—ఉండుము. ప్రగల్భనయమును నూతి సౌర్యములో నవీనోత్సాహముతో నా 'శకుజీవి' కర్మపరుడు కావలెనన్న నాప్రారంభవేళ యెంత ప్రశాం తముగ, శుభముగ నుండవలెను!

రామకృష్ణ:—సత్యము.

రాయలు:—అట్టి ప్రధానవేళ, వైతాళికుల మేలుకొల్పులు, మంగళతూర్యారవములు మహారాజా పరాక్కులు నామస్తిష్కమును చంక్రమ్యము జేసి యొన్నడో రచింపఁబడి చిరానుగతమగు నొక కర్మచక్ర మున నన్నుఅకలానుచున్నటు లుండును.

విశ్వపతి:—పితామహా! మా భావగారు నేడు వేదాంతము నుపదేశించుచున్నట్లున్న దేమి?

రాయలు:—హాస్యము కాదు. వినుడు. ఈ యా త్రలో నాకు దారసిలు ప్రతివ్యక్తియు వంగి సలాములు చేయును. వాని పాదములు నామార్గము నుండితొలగి పోవును. స్వేచ్ఛాకాంక్షకోరకము లనదగు బాలమూ ర్తులు సహితము నన్ను గనినంత నేమి చేయుదురో చూచి తిరా యాసలకే చేర్చియుండిన 'వంగి సలాములపాఠము' ను పునరుక్తము చేయుదురు. ఇంత యెందులకు? నేను చరించునదంతయు నొక కృతక జగత్తు. 'మహారాజా' అనుపదము నాచెవి సోకినపుడెల్ల నీకృత్రిమమె నాకు సాక్షాత్కరించును. చూడుడు! జాలరిగాలము, బంది ఖానా, శిలీముఖము, నీ శబ్దభూతము నిట్లు వర్ణింప వచ్చునా?

రామకృష్ణ:—కవిత్వానృష్టిని చూచిన నిది చాల సుందరముగనే యున్నది.

విశ్వపతి:—కాని యిదియంతయు నప్పాజీకుబ్ర యని పొడగట్టు చున్నది. జనత నిట్టి లక్షణమున శాసిం చినాడు.

పెద్దన:—ఔండియు లక్షణగ్రంథములు ధీరోదా త్తుడగునృపుని యేతాదృశభావోర్మిలననుండి నిషేధించు చున్నవి.

రాయలు:—ఓ పండితకవిగారు? మీలక్షణ గ్రంథము లు మాపుదారియు నొక కృతక జగత్తునుగూర్చియె యగు చున్నది. జీవజగత్తుతో దానికట్టి బాంధవమును లేదు. నేను లక్షణగ్రంథములను సంప్రదించి రాజునుగా జనిం పను లేదు. మనసాహిత్యము కృత్రిమము. మనజీవితము కృత్రిమము. తుదకు మనమానవుకుచేసిన ఘనకార్యమిది. ప్రకృతిమీద మఱుపునుపూసి కృత్రిమభూతమును రచిం చినాడు. ఆపిశాచసుందరి, నేడు, యీవత్ప్రపంచమున నాట్యము చేయుచున్నది. ఆ పీడనుండి తప్పించుకొను సాధనయందే నన్నజు నేడు ప్రపంచమున నెల్లెడల ద్రిమ్మరిల్లుచున్నాడు. కాని యీ యాతనలో సుఖమెట్లు?

రామకృష్ణ:—ఆరాజ హంస యీపక్షిజగత్తు నుండి వియద్గంగోదమును గ్రోలజూచుచున్నది. ప్రాయశః ఆప్రయత్నమునసే కర్మపరిలయందె సుఖము లభింప వచ్చును.

రాయలు:—అవును. వానివిశ్వాసమదియే. ఇం తకాలము ప్రపంచాటనమీద తుదకు మనయాంధ్రభూమి యందు వానికా చిరధ్యాశ సత్యజగదానము నేటగ గోచరించినదట, ఎంతయో యానందించుచున్నాడు.

పెద్దన:—ఇది యెల్ల వేదాంతమును దెలిపెడి చే. లౌకికప్రవర్తకులు వేదవిద్యావిచారణ కనధికారులు. పతంజలి యేమనిప్రవచించె?

రామకృష్ణ:—ఛాందసమునువాని స్వేచ్ఛగ నుం డుమని.

రాయలు:—అవును. స్వేచ్ఛసహజము. శాసనము కృత్రిమమే. నేనున్న యీకృతకభూమియందు చాలంగ పుణ్యతీర్థములు కలవు. చూడుడు. అప్పాజీ నన్ను 'వత్సా' యని యాదరించును. మంజీర 'అన్నాజీ' అని పిల్చుచు నొకభంగున నాకడకువచ్చును. చిత్రావతి 'పెం డ్లికుమారుడా' యని మేలమాడును. రామకృష్ణకవి నన్ను తనమిత్రునిగ జేసుకొని యనుగ్రహించినారు. ఈదివ్యమూర్తుల సందర్శించునపుడెల్ల నేనొక ముక్తాపు రుషుడనుగ నానందింతును అప్పాజీకి నమస్కరించు నపుడు నేనంతవఱకు మోయుచున్న దుర్భరభార మొకటి పీడినట్టిసుఖమును పొందుచుందును.

విశ్వపతి:—కాని యొకచోట 'వత్సా' యొక చోట 'రాజా' అనివ్యవహరించుట, దీనితాత్పర్య మే మిటికి తెలుగురాయ!

రాయలు:—అవును. అప్పాజీ యితరులతోటి ప్రసంగమున 'రాయలు', 'నారాజు' అనునట. కాని నాసమక్షమున నెన్నడునట్టి పరుషత్వమును వారుపూన లేదు. ఎప్పుడును 'వత్సా' యనియె మధురముగ సంబో ధింపును అప్పాజీ నన్ను మహారాజాయని పిలుచుదు రోగ్యమే కలుగకూడదు. ఒకవేళ కల్గినచో నాముహూ ర్తమునుండియే నేనాతనికి, నతడు నాకును కానివార మ గుదుము. అట్టివియోగము మనకొనుటకు నయోగ్యమున హ్యము.

(తిమ్మరుసు ప్రవేశించును. జరీఅల్లిన అకుపచ్చంచు తెల్లపట్టు ధోవతి, జరీనగిషీమబ్బురంగు అంగరకా, జరీ పాగా, పట్టుత్తరీయము, చేతిలోకొన్ని కాగితములు న్నవి. అవసరముగ కార్యాలయమునకు బోవుచు నిచ్చట రాయలతో చెప్పిపోవుటకు వచ్చినాడు.)

తిమ్మరుసు:—పూజ్యుల కభినందనములు.

పెద్దన-రామకృష్ణ:—(లేచి ప్రతినమస్కారము చేసి కూర్చుందురు.)

రాయలు:—అప్పాజీ! వందనములు.

తిమ్మరుసు:—వత్సా! విజయోఽస్తు.

విశ్వపతి:—(మందహాసముతో తిమ్మరుసును సమీ పించుచు పెద్దనాదుల జూచి)

గీ. రాయలకు రాయలై రాజరాజశివి
మూరురాయరగండ పెండేర మెవడు
కడిమిఁ దనరాజాపాదాన దొడిగికొనెనో
అతడె తిమ్మరుసు మంత్రి జోహారులిడరె!!

రాయలు:—(చమకితుడగును)

తిమ్మరుసు:—(అంతవరకు రాయలపైనున్న దృష్టినిమరల్చి గంభీరముగ మందహాసముజేయుచు) అభ్యాసము లేమి పాకము వివమింపచున్నది; విశ్వపతిగారును వికటకవు లగుచున్నారు!

రామకృష్ణ:—ముఖస్తుతి చమవును తెచ్చిపెట్ట గలదని వారి తాత్పర్యము. కాని యిదియేమి తమరు కార్యాలయమునకు బోనున్నటు లున్నది?

పెద్దన:—మంత్రిపత్రము లెన్నటనున్న నప్పటికి రాజకార్యములె పరుగున వచ్చుగాక! శ్రీవారు తము నిప్పుడెందును బోనీయరుసుడీ!

చిత్రావతి:—(ప్రవేశించి) ఇవిగో చదరంగపు కాయలు పట్టుకురమ్మన్నారు. బల్లలు అన్నీ మండపంలో ఉన్నాయి పట్టుకొనివచ్చి వేయనా?

రాయలు:—చిత్రా! ఏదీ వనలక్ష్మివేషం పాట పాడుదునంటివి!

చిత్రావతి:—తెలుగు తల్లీపాట యెవరూ పాడ మన్నారుగా: అందరు వచ్చినతరువాత నేను పాడకుండా ఉండను.

విశ్వపతి:—ఏదీ వనలక్ష్మి వేషం!

రాయలు;—ఆపాట పాడునూ.

విశ్వపతి:—చదరంగానికి బల్ల ఏదీ చిత్రా!

చిత్రావతి:—అన్నీ ఒక్క మా పెట్లాగేమిటి? వేషంఅంతా మండపంలో ఉంది. ఎంతలోకి వేసుకో వాలి. అన్న ఏర్పాటుచేస్తానుండండి. ఎన్ని బల్లలు వెయ్యాలో (మండపంలోకివెళ్లి ఒక్కొక్క బల్లే పట్టుకు వచ్చి వేస్తూ ఉంటుంది. రకరకాలపూలమాలల జాలరు నొడలిదిగవైచుకొనినది. సన్నని తామరతూడులు చేతుల వద్దను రెండు రొట్టతామర మొగ్గలు వక్షమువద్దను, ఆజాల రున కమర్పబడియున్నవి. బల్లమీద చదరంగపుకాయల నమర్చుచు)

గీతిక

వనలక్ష్మివేషాన వలచివచ్చాను
మా వసంతుని పెండ్లిమాట విన్నాను.

రాయలు:—వసంతు డెవరు చిత్రా!

తిమ్మరుసు:—(కాగితములను జూచి సేవకుని కొఱకై అటు నటు జూచును.)

రామకృష్ణ:—(తిమ్మరుసు మనస్సు గుర్తించి సేవకుని కొఱకేగును)

చిత్రావతి:—
పెండ్లి పేరంటాలు పిలువకుండానే
చిన్నిదాననునేను చేయవచ్చాను

పెద్దన:—నీవే నాయేమి పెండ్లికుమార్తెవు?
(రామకృష్ణకవి సేవకునితో వచ్చును)

తిమ్మరుసు:—(సేవకుని జూచి) ఈ లేఖల నిప్పుడే పంపవలయునని చెప్పి రాజపురుషుని కొప్పగించుము.

(సేవకుడు లేఖలగొని యేగును)

చిత్రావతి:—
వనకాల దోలికేటి నాబాహు లతల
తళతళల అందాలు దండలవుతాయి

రాయలు:—ఎవరిమెడలో వేయుటకో?

చిత్రావతి:—
వలపు పువ్వులుపూయ కలకల నవ్వి
అనురాగ లతలతో హారాల నల్లి

రాయలు:—రామకృష్ణ కవిగారి తోటలో

పెద్దన:—వలపు పువ్వులా అనురాగలతలా గొప్ప తోటమాలి.

చిత్రావతి:—
మంచిగందముపూసి మా పెండ్లికొమరు
కంఠమునవైచి మంగళసూత్రవేళ
కౌగిలింతలలోన కరిగిపోతాను
చిరునవ్వు తేటలో విరిసియుంటాను.

రాయలు:—ఇట్లా అంటున్నా నిన్నెవరు పెళ్లి చేసుకోలేరు చిత్రా!

చిత్రావతి:—ఇట్లా అంటే నేనసలు పెళ్లి చేసుకోనబ్బాయ్!

రాయలు:—నష్టం ఎవరికో?

చిత్రావతి:—ఎవరికా? సంభావన బ్రాహ్మలికి పురోహితులకీను. లేకపోతేను! ఉండండి మంజీరనికూడ పిల్చుకువస్తేగాని

మాధవునివలపించి మందారవనిలో
మాయమైపోతాను మరలవస్తాను.

(పారిపోవును)

విశ్వపతి:—(రాయలవంక జూచుచు) పితామహా!

రాయలు:—అప్పాజీ!

పెద్దన:—ఉభయపక్షములును యుద్ధసన్నద్ధములయి ఉన్నవి. చిత్రావతిలేదే. రామకృష్ణకవిగారూ! ఈక్షేత్రమునందు రాజమంత్రులుండురుకదా! రాజును మంత్రియు నీయాటయాడిన సమధికసంతోషంబు కల్గెడినట్లు యొకపక్షమున శ్రీవారుండవలసె యుండెను. అప్పాజీయు మనయభిలాషను దీర్చిన ధన్యులము కదా!

రాయలు:—పెద్దనను చూచి నవ్వుచు అప్పాజీ!

రామకృష్ణ:—ఈకవి ఛాందసమునకు బాధ్యుడను కానని రాయలవారనబోవుచున్నట్లున్నది. పితామహా! ఇట్టివిషయముల నప్పాజీ చాల పసివారు. వారిని బలవంతము చేయకుండుట మంచిది.

(తిమ్మరుసు:—మందహాసము చేయును.)

విశ్వపతి:—రామకృష్ణ! ఎంతమాటంటిరి!

ఉ. గారట దోర్బలో గ్రరిపు
రాజాలె రాయలపైకి భీతి నా
శూరబల ప్రతాపరమ
శోభిలు నెవ్వనికల్మి నాడివాఁ
గారట బుద్ధియందు గార
గారట నాటియుగంధరాదులే
వారట యెత్తులందు పసి
వారు బలేపసివట్టు వారలూ!

రాయలు:—(చిన్నబుచ్చుకొనును)

తిమ్మరుసు:—(కొంతగంభీరుడగును.)

పెద్దన:—అగుదుగాక ఛాందసుడ నట్లనిరైన నామచ్చటను దీర్పవచ్చును కదా! మంత్రిదేవా, కుంతవ్యుడను.

తిమ్మరుసు:—పితామహులు నేను పరిహాసభూమికను ధరించిరనుకొందును.

రాయలు:—అప్పాజీ! ఈపితామహులు, లోకులకంటబడకుండ భద్రముగ మూటగట్టి యుంచుకొన్న వినోదకసామగ్రిని పారవడి నేడిట విప్పుచుండిరి కాని లయు.

పెద్దన:—ఈపితామహ బిరుద మాత్రితుడని యనుగ్రహించిరి కాక శ్రీవారి మ్రోల నేపాటివాడను? వారి యొక వాక్యము నొకకావ్యమగును. అందుచేతనే పెద్దలు "వాక్యం రసాత్మకంకావ్య" మనుట. అనుగ్రహింపరు! చిత్రావతి వచ్చులోపల రెండుకాయల జరుపుదుచాలును. గజము-సింహము-వైరమునీవివేక-సఖ్యముగ చెలగాటలాడు నాదృశ్యమెంత మనోమోహనముగ నుండునో దీనిచే నేనూహించుకొందును. మంచు కావ్యరచనకు కొంచెము సామగ్రిని కటాక్షింపుడు. (అని చనువునరించు మల్లాసభాషణము నభినయించుచు మృదువుగ రాజమంత్రుల నాస్తములబట్టుకొని బల్లపైనుంచును.)

రాయలు-తిమ్మరుసు:—"నిరంకుశాఃకవయః" అనుచు రెండుకాయల జరుపుదురు.

విశ్వపతి:—మంత్రిగారికికూడ మంత్రియుండవలెనా?

పెద్దన:—ఊహ బాగుగనున్నయది. స్వతః మంత్రికదా. కొండొక మంత్రి"కిం ప్రయోజనం" (అని తిమ్మరుసు రాయలనుండి మంత్రిని తీసివైచును.)

రాయలు:—(నివ్వెరబోవును.)

తిమ్మరుసు:—(కటకటబడును.)

విశ్వపతి:—అప్పాజీ!

ఉ. రాయలు రాయలా! జిలుగు
రాయలబాజిగిమిల్మిలించుబల్

రాయలరంగడీ తెలుగురాయలు
 రాయలు గండడరయ్యా
రాయవతారభంగిఁ జతురంగపు
 రాయలరాయలయ్యె నీ
రాయలగట్టు రాసచివరాయలనో
 ఒకయెత్తు వేయరా.

రాయలు:—(మంజీతిగొలుసు గంటను విలాసము గ నూగించుచు తనకాయలయందలి రాజును జూచు చుండును)

తిమ్మరుసు:—(కాయను చేతిలో పట్టుకొని రాయలను గమనించుచుండును)

విశ్వపతి:—(రాయలవంక జూచి) బావగారిని మధురభంగిమున దర్శించుట నేను భట్రాజునగుదుంటిని ఓహో!

క. మంజీతిగొలుసు గంటల
 మంజుల రణనంబిదేమి? మా రాయలు ది
 క్కుంజర ఘోటాష్టకమున
 రంజిలు విజయాంకములను రచియించెడినో!

రామకృష్ణ:—

క. ఎట్టెట్టో స్తుతి పాఠమె
 భట్టుల కర్జంబు విశ్వపతిరాయలకా?
 కట్టా! రయెవడీ రాజును
 భట్టున నిటమెచ్చువేసె? భట్రాజయ్యెన్.

రాయలు:— (నవ్వుచు) పితామహు లంతతో యూరకున్నారు రాజునకు రాజుమంత్రి మేలయని

రామకృష్ణ:— నేను తీసివైచు చున్నాను. (రాయలకాయలనుండి రాజును తీసివైచును.) ఉద్ధవులు ముఖాముఖి రైవపుడును మధురులలో నెవరుగాని రెవరి ప్రయోగమునకును సరికాకుండఁగాచుకొనుటకు, నడుమ, మాఁబోటి పేదలుంటూ యుండవలెను. వెనుక నొకమారు శ్రీ మదాంజనేయస్వామికిని భీమసేనమహారాజు వారికిని సాహిత్యచర్చలో ముష్టాముష్టియుక్కై ఆయన గద యెత్తితే ఈయన వాలమున వాగదకురివేయ మన్న పుడు నే నడ్డుపడి ఆలోక యొచ్చునకు నా మెడవండీయబట్టి యాగవ గౌరవము రక్షింపఁబడినది. సోదరహత్యాదోష మునుండి యుద్ధరించితి వనియుభయులును నన్ను వేనోళ్లఁ బొగడిరి!

రాయలు:— కవిమిత్రా! తమ వాచాలతలో కళ్యాణసృష్టి తాండవించును గాక!

రామకృష్ణ: — తమ రిట్లు దీవించుచుందురు. ఇఁటికిబోయిన దమ్మవాత్మ్యకృదేవీ వారి "అబ్బాయీ! వాగకురా" యనుచుండిన.

పెద్దన:— ఎన్ని యసందర్భముల సంపుటీకరణమైనను తద్వాచాలతను తమకే అంకితము జేసుకొనుట మాత్రము—

రామకృష్ణ:— నాగోడి లేకున్న నీతర్జనభర్జన లన్నియు నెట్లు వచ్చును? కొంటెతనమ మా కర్షించినట్లుగా శౌచము, స్మార్తము లోకాన్ని ఆ కర్షింపగల్గితివియా యని నామనవి.

(తెరలో చిలుక కృష్ణా కృష్ణా యనును.)

రాయలు:— అదిగో చిత్రావతి చిలుక చే కిలి పించు చున్నది. శుకరాజును పరామర్శించి అప్పాజీ మంజీరను పిల్చుకొని వత్తును. (ప్రస్థానము)

రామకృష్ణ:— మంజీరతో గలిసి రాయలు చిలుక నాడించును. ఆరసనాటకమున నేను నొక ప్రేక్షకుడ నయ్యెదను. (ప్రస్థానము)

విశ్వపతి:— సూత్రధారుడు లేని నాటకముకో భిర చదు. నేనును వచ్చెదను. (ప్రస్థానము)

పెద్దన:— శ్రీవారికి శుకప్రీతి మిక్కుటము.

తిమ్మరుసు:— అవును.

పెద్దన:— ఈయాటలో దమసామర్థ్యము నొం డాడదగినది. ఒకటిరెండు తిరుగుడులలో శ్రీవారియాట కట్టునడెడిదే.

తిమ్మరుసు:— అయ్యో!

పెద్దన:— నాచిరమాంద్యమును ఛాందసముగూడ యూనిపోవునట్లు రాయలు స్వేచ్ఛనుగూర్చి నేడుపన్య సించిరి.

తిమ్మరుసు:—ఆఁ.

పెద్దన:—తమరు పరాకుగ నున్నటులున్నది?

తిమ్మరుసు:—లేదు.

పెద్దన:—తరుప దేశవ్యాజమున నూతనోత్సాహమెందు సముద్భవించినది. తత్ప్రభావమున నేడు మహారాజుయొక్కయు, మహామంత్రియొక్కయు విజయహస్తముల సంగ్రహించి యుక్తిల వినియోగించుకొంటిని. మజ్ఞాతక కారుణవశ యత్నించిత్తు మసకయుండి యుండవలెనుగాక ఈవిజయపట్టము నతడేల వ్రాయును అమను?

తిమ్మరుసు:—పితామహులుకూడ నేడేలాకో—

పెద్దన:—మంజీర స్వేచ్ఛ యొకిలోనే పోయికూర్చునెనట. మహారాజ్ఞియు నివ్వెఱఁబోయెనట. రాయలవారిం కనురాకైరి యరసివచ్చెదను. (ప్రస్థానము)

తిమ్మరుసు:—నేడేమి ప్రతిభాషణయు ప్రళయదూత్యము సేయుచున్నది. మత్కుమారియేమి స్వేచ్ఛ యొడిలోఁబోయి కూర్చునుటయేమి మహారాజ్ఞి నివ్వెఱబోవుటయేమి యేమిటి యీవిధి విపర్యయము! అజస్ర జాగరణమున నుత్తీర్ణమైన నాబుద్ధియు నేడు ప్రమాదోపహతమైనదేమి? నారాజుతో నెన్నడేని జయస్పర్థకు గడంగియెఱుఁగుదునా! దేశభద్రము వర్థించి, యిరుపురియందును వ్యక్తిత్వ పిశాచములతలనూపు నేమొయని కనుగలిగి యట్టి సంఘటనల దూరముగ నుంచెడివాడనే. ఎవరి ప్రేరణమైన నగుగాక నాలో గుప్తముగ నిద్రవుచ్చిన యహమ్మతి నేడు కొంతనఱకైన పొగరుజూపినది వాస్తవము, ఆపరవశమున నాహస్తము చేయు నుగ్రఖేల గుర్తించలేకపోతిని. నివారించుట కవకాశమైన లేకుండ నేమిటి యీనూత్న స్వేచ్ఛావేశము! నీకాయలనుండి మంత్రిని తీసివైచి యతను నాతరపున ప్రజ్ఞా శంఖమూదినాడు? రాయలు చిన్నబోయెను. ఎందుకట్లు చిహ్నాలున లేచిపోయెను. చిలుకపిలుపు పట్టెనెపము. నాకుదెలియును వాని స్వాభిమానము ప్రకోపించినది. రక్తార్ద్రమగు వానికపోల దీప్తిలో నాప్రతిజ్ఞ మిట్టిపడినది; దానితళుకులో ప్రళయశ్లేషయు నొకటి ధ్వనించినది. అదృశ్యము

గీ. కర్మవిధిరథమేగెడి గతిని చెఱపి
తీవి యాత్మార్థ్యమున దాని జేర్చునడత
సారథి యెఱింగి తద్రథాశ్వముల మగుడ
ద్రిప్పి రుసరుసఁ బోనైన రీతిఁదోచె.

ఈ యుదయ సమావేశము వికృతసంధి యగుచున్న దేమి!

(దండనాథుడు ప్రవేశించును)

దండనాథుడు:—మహామంత్రివారికి జయము!

తిమ్మరుసు:—ఎవరవోయి! పురానగరమైన యగ్రతస్సరణినుండి వెనుద్రోయఁబడినది యేమిటి యీ యవక్షిప్తజయము?

దండనాథుడు:—(తొట్రుపాటుతో) రాణీవారి యాజ్ఞాపత్రము—

తిమ్మరుసు:—ఏమది (అతనిహస్తముల నుండి తీసుకొని చదువును.) మంజీర స్వేచ్ఛ యొడిలోఁబోయి కూర్చెనట యిదియా? రాజశాసనము నిందించినది! దండనాయకా విచారణార్థము బంధించుకొని పోవచ్చితివి; జడియుచుంటివేల (ఈ సమయమున రాయలు రామకృష్ణకవి వారికి వెనుకగా మంజీరయుఁ ప్రవేశింతురు) మా అధికార భాగ్యమును, బలమును స్వార్థసంచితములు కావె, మంజీరా!

రామకృష్ణ:—ఏమిది (అనుచు తిమ్మరుసును సమీపించును. అతడు మాట్లాడకుండ నాజ్ఞాపత్రమునిచ్చును. రామకృష్ణకవి ఆపత్రమును చూచుచు రాయలకడకేగును.)

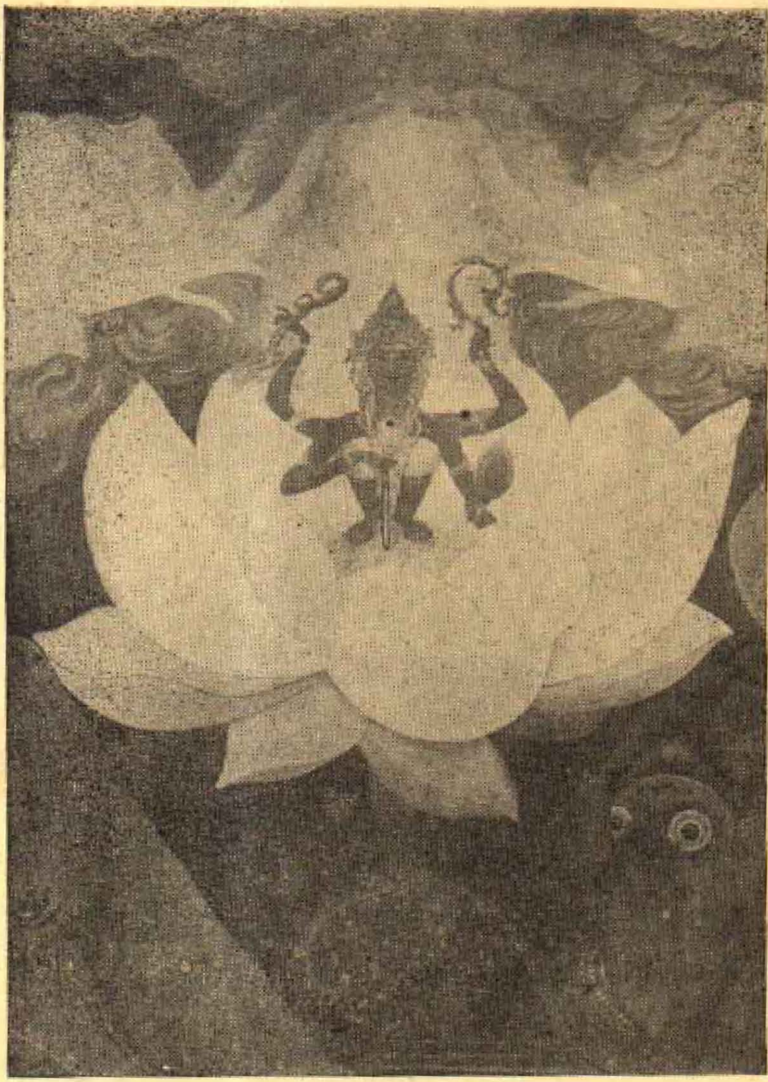
మంజీర:—(బెదురుచు నాటబల్ల సమీపముగ నిల్చొనును.)

రామకృష్ణ:— (తాను చదివి యా పత్రము సచమత్కారముగ రాయలకిచ్చును.)

తిమ్మరుసు:—(మంజీరను చూచి) ఇటు రమ్మ!

మంజీర:—జనకా! (భయసంశయములతో ముందుకు వచ్చును.)

రాయలు:—(పత్రమునుచదివి శాంతముగ నాలోచనామగ్నుడగును. పత్రముజారి క్రిందపడును.)



లక్ష్మి

శ్రీ ప్రమోదకుమార ఛటోపాధ్యాయగారి త్రివర్ణచిత్రమునుండి

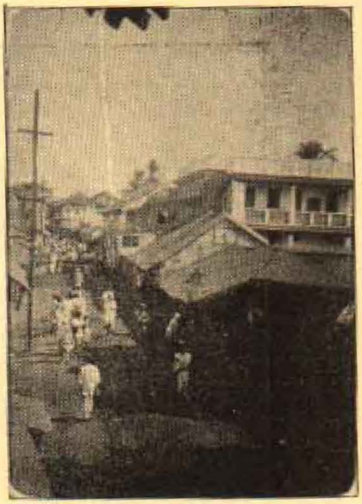
శ్రీ అడివి బాపిరాజుగారుపంపిన ఛాయాచిత్రము.

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు



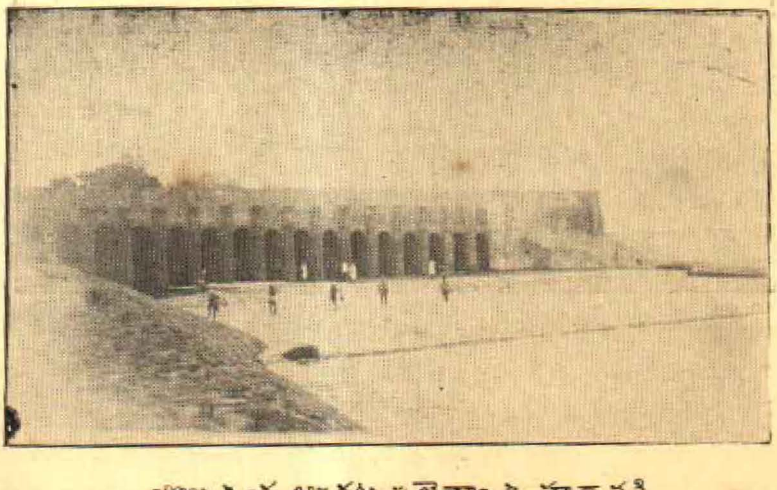
ప్రతిబింబము

శ్రీ వి. ఆర్. తెన్నేటిగారి చిత్రము.



బజారు వీథి

శ్రీ ఏ. రాజారావుగారి చిత్రము.



బొబ్బర్లంక అనకట్ట-పల్లెవాండ్ర హాడవడి

శ్రీ బి. పి. పట్టాభిరామరావుగారి చిత్రము.

తిమ్మరుసు:—(అంతవఱకు రాయలను గమనించుచున్న దృష్టిమరల్చి మంజీరను చూచి) నీవీ దండనాథుని వెంట మహారాజ్ఞి దర్శనమునకు బోవలయును.

మంజీర:—నా—

తిమ్మరుసు:—అపరాధమా? రాజసువతిని నిందించితివి. మహారాణివారు విచారించి శిక్షింతురు. పొమ్ము.

మంజీర:—కాదుజనకా! విశ్వపతి—

రామకృష్ణ:—అంధేయాత జ్ఞాపకము.

తిమ్మరుసు:—కుమారీ! ఆశవలదు. నామంత్రిత్వము నిన్ను రక్షింప గలదనుకొనుచుంటివేమొ ప్రయోజనము లేదు. కోమలమగు నీ ముఖకమలము దైన్య కలుషితముగాకమున్నె నా సమక్షమునుండి పొమ్ము. ఆ శాసనమమోఘము.

రాయలు:— (గంభీరముగ నధికారపాదమున ముందువచ్చును.)

మంజీర:—(దండనాథునివైపు బోవును.)

దండనాథుడు:—(సెలవు వేడికోలు నభినయించి బోవును.)

రామకృష్ణ:—(అటు నిటు జరుగుచు) సమతా శయమాత్రగౌరవయోగ్యమే కాబోలుదానికి!

రాయలు:— రామకృష్ణ కవిగారూ!

(గోవిందరాజు ప్రవేశించును. చేతిలో
విచ్చుకత్తి యున్నది)

గోవిందరాజు:—సోదరి! ఆగుము. రాజబంధువను మాత్రమున నొక దురాపతుని యహంకారపు తోట యంతటి యాగడముజేయ జాలినచో సత్యబలము దాని దిరోహము జేయజాలదేమి! బంధుతిపత్ని పాత్రమునరాజు కర్తవ్యమును తెలుసుకొనలేదు. సేవకధర్మమును జనకులు రక్షాదక్షాంగబలములను కట్టిపెట్టుకొనినాడు. ఒక నీచుని దురాకరణమునకు కోమలకుసుమకోరకము బలికావలయునా దుస్సహము సోదరీ? అనుమానాస్పదమునకు ధిక్కారము జెప్పుచుంటిని. దండనాయకా నీయు ద్రోహమున నీఘోరఖడ్గపాతము ప్రతిరోధము. (కత్తిని అడ్డముగా బెట్టును.)

రాయలు:—ప్రతిరోధము! ఖడ్గమును పడవేయుము.

తిమ్మరుసు:—మహారాజు నెదుట ఖడ్గచాలనమా! దండనాయకా! వీనిని బంధింపుము. విచారణ అక్కరలేదు. దోషము ప్రత్యక్షము. వీనికి జన్మాంతకారావాస శిక్ష విధించుచున్నాడను.

రామకృష్ణ:—భ్రాంతిమగు వధకర్మమును నివారించు నుద్రేకమున నీ బాలయోద్ధ మతివిభ్రమము శ్రీవారి శాంతిసౌశీల్యముయొక్క యాంతర్యమును గ్రహింప జాలకపోయెను.

గోవిందరాజు:—నా యపరాధము నంగీకరించి శిరసా శిక్షను స్వీకరింతును. కాని మంజీరది దోషము కాదు. ఆయాజ్ఞానిరోధమున కవకాశము కాపలెను.

రామకృష్ణ:—నిరోధమునర్పువానిపై పూర్ణ దేషము తీవ్రశిక్ష నరిమినది. మహారాజునే వైశ్వర్యముగ వలవాని శాసనమునకు తిరస్కారియా సంభవమా?

రాయలు:—అవును. ఈ రాజ్యమునకు నేను మహారాజును. నాయెదుట నిట్టి విజృంభణమా! ఈశాసనములను నేను పరాస్తముల జేయుచున్నాను. (దండనాథునిజూచి) పొమ్ము.

గోవిందరాజు:—నేను శిక్షార్హుడనే. కరుణింపబడుట కంగీకరింపను.

రాయలు:—అంగీకరింపవు? మా శిక్షాగారములలో నాప్తుల ప్రకుటులకు తావులేదు. అప్పాజీ! తిరిగి దర్శన మొసగుడు. వందనములు. (ప్రస్థానము)

మంజీర:—జనకా!

రామకృష్ణ:—(గోవిందరాజుని మంజీరని చూచి) పొండు.

(గోవిందరాజు మంజీర నిష్క్రమింతురు.)

కింకర్తవ్యతాన్వేషయందు కంపించిన రాజహస్తమునుండి యాజ్ఞాపత్రము జారిపడుట యాధారముగ వారియభిమతమును తమ కపార్థము చేసుకొనిరి.

తిమ్మరుసు:—అపార్థమా? అనర్థమా!

రామకృష్ణ:—అనర్థమేమి? తమరు తొందరపడకుండ నుండిన రాయలవారాయాజ్ఞను త్రిప్పివైచెడివారు. గోవిందరాయల యవిధేయత సంఘటిల్లెడిదికాదు.

తిమ్మరుసు:— తమకు దెలియదు. నారాజును నే నెఱుగనా? పెంచినది దిద్దినది యీ చేతులతో. ఆపరిచయమహత్తు దమరూహింపజాలరు. ఎట్టిదియును గాక వాని యంతస్స్వరధోరణి నయనతారళ్యమున మెరయుట, దాని తీవ్రత కపోలదీప్తియం దంకితమగుట వాని రహస్యస్వత్వమును నే నీచర్మచక్షువులతోడనే చూడగలను. అతని జీవితము నాపరిశీలన కంతిసమీపమున నున్నది. ఏది జరుగకుండ నేటివఱకు జాగ్రత్తపడుచుంటినో యా యమంగళము స్వయంభవమై నా గృహము నుండియె బయలుదేరినది. ఓ—

రామకృష్ణ:—తమరు త్రైజితలగుచుండిరి నేఁడు—

తిమ్మరుసు:—నా సాధన కింతవఱకు జయపెట్టుచు వచ్చిన దైవసామగ్రి ఔను నేఁడు ప్రతిముఖమును జూపుచున్నది.

రామకృష్ణ:—గుప్తస్వార్థమునకు ముప్పు కల్గినపుడు గాని యెవరు నిట్టియలజడిని పొందరు. తమ—

తిమ్మరుసు:—స్వార్థమా? దానిని భద్రస్మృతి యందుంచుకొనియె యీ మంత్రిత్వమును మెడకు గట్టుకొనునది.

రామకృష్ణ:—అదియేమి!

తిమ్మరుసు:—సందేహమెందులకు? స్వార్థము చేతనే యీ విషాదిమమును భుజించుట కొప్పుకొనినది. లేకున్న నావంటి మధూకర బ్రాహ్మణుడనుగ నేయుండి పోయెడివాఁడను.

రామకృష్ణ:—అయ్యో, పరిహాసమునకై—

తిమ్మరుసు:—పరిహాస మేమి? రామకృష్ణ కవివరా! తమయందు నాకు గురుభావమే కలదు. ఈ ప్రపంచమున నా విశ్వాసమునకు పాత్రమై లోకహితమును లక్ష్యమునకుంచుకొని జీవించునుదారచరిత్రి తమదియని యెఱుగుదును. అందుచే నా కపట నాటకమును మీకు వినిపింపవలెననియున్నది. వినుడు: అప్పుడీవృద్ధుని యలజడియెల్ల తమకు బోధకాగలదు.

అప్పుడు నా కిరువది వత్సరములు. మాతాపితృహీనుడనగు నొకదరిద్ర బాలకుడను. ఏకాకినై జీర్ణవసనములతో చేత జోలెపట్టుకొని కూడెత్తికొనుచు చంద్రగిరిలో మారుమూల నొకవీథి నొకవాకిట నిల్చితిని. "భవతి భిక్షాం దేహి" యని యతి దీనతతో నవనర్గితిని. ఆ భవనద్వారము తెరువఁబడియే యుండెను. కాని అభ్రపటావరోధమున నా కేమియును గానరాలేదు. దానహస్తముయొక్క స్వాగతచాలన యొకట మబ్బులో నీడవలెఁ బొడఁగట్టినది. నే నట్లనే నిలుచుంటిని. ఒకహస్త మాలింగనము చేసుకొనెను. ఒకహస్తము నాకంటి యవరోధజలమును తుడుచుచుండెను. ఆ దీర్ఘకాయుని విశాల తేజోనయనములు నా శిరస్సున జలాభిషేకము సేయుచుండెను. మరలఁ గనులు మూసుకుంటిని. "వత్సా" ఈ ప్రేమశబ్దమొకటి యతని యధరములనుండి వెలువడి యుద్గీథమువలె నాపీనాంతరంత్రుల నిస్వనించినది.

అతడా కరుణదృష్టితో నన్ను జూచి శాంతశాసనవాణితో "వత్సా! యొకప్రతిజ్ఞ చేయుము. నిన్ను దేశమునకు గావలయువానిగ జేసెదను. ఈశ్వరుడు నీకొఱకు జీవించుటకు కాదు నిన్నుసృష్టించినది. పతితజాత్యుద్ధారమునకు నీజీవిత ముద్దేశింపబడినది." యనెను. ఆమంత్రమహాత్మ్యమున చిరనిద్రను విడిలించుకొని పొంగిన నారక్తనాళముల మూర్ఛ జీవచైతన్యమని యుత్తరంగితమై పరవళ్లొట్టినది. పరవశుడనై ప్రతిజ్ఞ జేసితిని.

రామకృష్ణ:—పవిత్రమగు నా ప్రతిజ్ఞ.

తిమ్మరుసు:—ఏమందురా? శకలచ్ఛిన్నమగు జాతిహృదయము నేకోన్ముఖముగ నేయు నొక యాదర్శపురుషుని యావశ్యకము. ప్రజాహృదయముల బ్రవేశించి ధర్మశిక్ష నొసగ సమర్థుడగు నొకచక్రవర్తి పరిపాలనము క్రింద కీ దేశమంతయు రావలెను. అట్టివాని నన్వేషింపవలెను. లేకున్న సృష్టింపవలెను. ఇది యా ప్రతిజ్ఞ. ఈసాధనకై నలయుసామగ్రిని తీసుకొని యీ రాజ్యమునకు వచ్చితిని. గురుదేవుడు నాకనుగ్రహించిన మహా

స్త్రము రాజనీతి దానిసహాయమున నిట చిక్కిన్ని ప్రారంభించితిని. వానిని కాదని వీనిని, వీనినికాదని వానిని సింహపీఠి నెక్కజేసితిని దిగలాగితిని, ఈస్వార్థమునకై నేను చేయని దేమి.

సీ. జన్మసిద్ధస్వత్వ సౌభాగ్యమున గద్దె
        నెక్కెడుకాల్ పట్టి యీడ్చివైచి
   రాజనీతిహుంకారి రాజిలో రాజుల
        శ్రీవంశములు నీఱుఁజేసివైచి
   రజనిద్రోహ కార్య ప్రవీణత నన్ను
        నమ్మినస్నేహకంఠ దుమ్ముగొట్టి
   ప్రణయంబుజిదిపి దుష్కరసముద్వాహశృం
        ఖలల స్త్రీపురుషులఁ గట్టివైచి
గీ. రాజచక్రముగట్టుల రాజనీతి
   పేర నాయిచ్చవచ్చిన విధియమించి
   కాదనిన వాని బడద్రోచి కాలరాచి
   ప్రబల నిస్స్వార్థ పరతరొ వ్యాజమయ్యె.

కాని యెంతయ శ్వేషించినను నాస్వార్థముకోరు ఫలము నిచ్చు నావస్తువు లభింప లేదు.

రామకృష్ణ:— మరిదొరకనప్పుడు.

తిమ్మరుస్స:— సృష్టించుకొనవలెను. నిజమే. కాని సులభమా అది.

మ. తనవ్యక్తిత్వముపొంగ నీయక ప్రజా
        ధర్మాధికారంబుగా
   పనపంచాలనమాది భద్ర జయమై
        శాంపత్యమున్నమ్మి ని
   ల్చినవాడే పతిరాజనీయముల
        సాక్షిమాత్రు డైయుండిచే
   సినవాడే నృపు డట్టివాని మనుజుల్
        సృష్టింపగా నేర్తురే.

కాని నేను ప్రయత్నలోపము చేయలేదు. ఇప్పటికి ముప్పదివత్సరముల క్రింద నొకనాడు "కమలుసాడిచిదంపివేయు" మని యొకబాలని తండ్రియే నాచేతులలో పారవైచెను. ఆయనాథబాలుని ముందుపెట్టుకుని కర్తవ్యతామూఢుడనై చింతించుచు గూర్చుంటిని. ఇంతలో నాగురుదేవుని మధురవాణి స్మృతికి వచ్చినది. సరి, వీడే యధికారియని యీబాలుని వత్సా! యని పిల్చితిని. ఇంతవఱకు నాతడు నాయొడిలోనే యుండెను. నాస్వార్థము పూర్తికావచ్చువేళకు మధ్యదూరము వచ్చినది. ఇంతకు విధియొకగీతను గీసెను. దానిని చెఱుపయత్నించిన వలసిపోదుముగాని సాధ్యమగునా? రామకృష్ణకవిగారు నాశీర్షితమును సింహావలోకనము జేసుకొనిన నవ్వువచ్చుచున్నది;

ఉ. పుల్లలుపట్టుకొంచు నొక
        ప్రాటు మధూకర మెత్తుకొంచు ని
   ల్లిల్లుబరిభ్రమించి సుఖ
        మేమియు లేని యభాగ్యపుత్రునిన్
   చల్లనిమాపుతో తెలిచి
        జాలగలాడని దేశమందు నీ
   యల్లరి సేయఁబంచెను మ
        హాగురు డాతని దెంతస్వార్థమా.

రామకృష్ణ:— నేడు తమ పుణ్యాదర్శసాధన చరిత్రశ్రవణమున మాకు నూత్నలక్ష్య మేర్పడుచున్నది. మాకీ యుదార శాంతశూరులగు రాయలవారి ధర్మప్రభుత్వము తమ సాధనాఫలితమే. ఆంధ్రదేశమున కాదర్శప్రాయుడును, కీర్తిసంపాదియు, తేజఃప్రసారుడు నగు నొక చక్రవర్తిని ప్రసాదింప బ్రతిజ్ఞ వట్టి నెరవేర్చుకుంటిరి. "నమోగురుభ్యః" పవిత్ర లక్ష్యధారియగు చిట్టిగంగనామాత్యులు చిరస్మరణీయులు.

తిమ్మరుస్స:— శిల్పియేమో యత్నించి శిలామూర్తికి ప్రాణప్రతిష్ఠ జేసెను. అదియు పలముసుగొని శిరస్తాడన ప్రారంభించెను.

రామకృష్ణ:— తమ దక్షైర్యపడిన నేమిలాభము. రాయలయందు కొంచెము వ్యక్తిత్వ ముదయించుటయు తత్ఫలితముగ కొన్నినష్టములు కల్గుటయు నయ్యెనైన నేమి గురువులు తమ కాశించిన యాశీకుసుమము లింకను వాడిపోలేదు. తమ కపజయ భయమేమిటికి?

తిమ్మరుస్స:— ఆహా! ఇది క్షణిక దౌర్బల్యము కాన. అపజయ భయమేటికి?

గీ. భక్తి గురుప్రేమల వట్టి నప్రతిహతీర్ప
నఘట నాఘటన క్రియాభ్యస్త శక్తి
వెలయుచో జయదేవిని బట్టి యింటి
ముంగిటను గట్టివైతు దత్తృప్తి నలర.

ఇప్పు డొక క్రొత్తనాటకము ప్రారంభము కాబోవుచున్నది. తమరును భూమికను ధరింపవలయును. అప్పు డాప్రదర్శన మపూర్వమగును. వ్యక్తిత్వము సంఘహితధర్మము లేమిటో వాని సంఘట్టనాఫలిత మీనాటకమున దెలపవలయును. రెండు మూండు ప్రయత్నముల నుండవలెను. దానికిప్పుడు జరిగిన యిది ప్రస్తావము.

(ఉభయులు నిష్క్రమింతురు. చిత్రావతివచ్చి క్రిందపడియున్న శిక్షాపత్రమును తీసుకొనును.)

చిత్రావతి:—ఇదేనా ఆ శిక్షాపత్రం! అన్నాజీకికూడా కోపం వచ్చిందిట. ఎన్నడూలేదు గోవిందరాజుతో పోట్లాట్టం. ఉత్సవానికి భంగం వచ్చింది. చిన్నారాణీ అసలిట్లా ఎందుకు వ్రాయాలి. నన్నీ జాగారి చూపించి అందరికీ చివాట్లు పెట్టించాలి. (ప్రస్థానము)

(యవనిక)

గీతములు

బసవరాజు వెంకటప్పారావు గారు

౧
దీపావళి

(యమునాకళ్యాణి-జంపెతాళము)

లోకాని కుత్తుత్త దీపావళీ,
నాకుమాత్రము దివ్యదీపావళీ!
వేదాల నాథుడో
వేదాద్రినరసింహ
దేవుడే నాయింట
దీపమైనాడు!
లోకాని కుత్తుత్త దీపావళీ,
నాకుమాత్రము దివ్యదీపావళీ!
వేదవృక్షములాగు
వేదాద్రినీడ నా
వంశవృక్షమ్ము శా
శ్వతముగా నిలవాలి!
లోకానికుత్తుత్త దీపావళీ,
నాకుమాత్రము దివ్యదీపావళీ!

౨
జేజేలు

(విహాగరాగము-బ్యాండ్ వరస)

ఎవ్వరనుకున్నారో ఎరగరా మీరు?
పాపాయి సాక్షాత్తు పరమాత్ముడండీ!
తరతరాలా గొప్ప తపసు జేశాము,
స్వామి నాటికి నేడు వరమిచ్చినాడు. ఎవ్వ.
ఎన్నో యుగాలగా విన్నవించాము,
ఇన్నాళ్లకీనాడు విన్నాడు మనివి! ఎవ్వ.
వేదాద్రినాథుడే వెలిసినాయింట
ఉయ్యాలతొట్టిలో ఊగుతున్నాడు! ఎవ్వ.
చేతులెత్తండోయి జేజేలనండోయ్,
నరసింహ దేవుడే నాచిట్టితండోయ్!
ఎవ్వరనుకున్నారో ఎరగరామీరు?
పాపాయిసాక్షాత్తు పరమాత్ముడండీ!

అతన్ని గూర్చి

౧

ద్వారకనాథశాస్త్రి, నేను చిన్నప్పటి నుంచి ఒకేస్కూల్లో బి. యే. వరకు చదివి కడతేరాము. ఆరోజుల్లో అతనంటి వాడు లేడనిపించుకున్నాడు శాస్త్రి. మేమంతా అతన్ని ముద్దుగా 'ద్వారక' అని పిలుస్తూ ఉండేవాళ్లం. మంచి లక్షణాలన్నీ అతనియం దుండేవి. ఇతరులకి ఏవిషయంలోనైనా తాను సహాయభూతుడుగా వుంటే అతను మిక్కుటంగా ఆనందించేవాడు. తన కున్నదాంట్లో ధనమో పణమో బీదవిద్యార్థులకు యిస్తుండేవాడు. ఇటువంటి సుగుణాలు గాక అతనిలో మరొక విశేషం ఉండేది. బాల్యంనుండీ గూడా ద్వారక అందమైన వస్తువులను చూచినా, సొగసైన దృశ్యాలను చూచినా, శ్రావ్యమైన గానం విన్నా, మృదువైన కవిత్వం చదివినా, అపరిమితానంద భరితుడై ఉప్పొంగేవాడు. వేషంలో మహాశ్రద్ధవహించి, ఉన్నంతలోనే, అతిరమణీయంగా తయారయ్యేవాడు. తనగది అంతా సొంపైన చిత్రాలతో అలంకరించేవాడు. తానట్లా ఉండడమే కాకుండా, యితరులకుగూడా ఆవిధంగా ప్రవర్తింప వలసిందని సమయానుకూలంగా చెప్తూండే వాడు. కొందరు అపార్థం చేసికొని అతనిమాటల్ని ఆలకింపక పోయినా, కొందరియందైనా అతను ఉత్తేజం కల్గించ లేక పోలేదు. నేనున్నూ, యిం[కా] యిద్దరు ముగ్గురు స్నేహితులూ ద్వారక యందున్న శక్తిసామర్థ్యాలకు అచ్చెరువొంద[ు]తూ, తరచుగా అతన్ని కలుసుకోవడం, అత[ని] యింటికి పోయి మాట్లాడడం చేస్తూండే వాళ్లం. ద్వారకతో ఎప్పుడు సంభాషించినా ఏదో క్రొత్తవిషయం నేర్చుకోకుండా ఉండే వాళ్లం కాదు. ఏ రసవంతమైన పద్యమో చదివి ఆనంద పరవశుల్నిగా చేసేవాడు; మరొకప్పుడు ఏచిత్తరువును గురించో ముచ్చ[ ]టిస్తూ కళారహస్యాన్ని తెలియజేసేవాడు. ఆ విధంగా ఆర్టిస్టిక్ జీవితం గడపుతూండే వాడు. జీవిత కాలమంతా సౌఖ్యంగాను, ఆనందంగాన[ు] యెందుకు సాగించకూడదని అతని పట్టుదల. జీవితమంటే ఒక సుస్వప్నమన్నమాట అ[ని] అంటూండే వాడు. ఆవిధంగానే ద్వారక త[న] జీవితమంతా సామాన్యవ్యావహారిక ప్రప[ం]చంతో సంబంధం లేకుండా స్వప్నతుల్యంగా జరుపవలెనని, ఆర్టిస్టిక్ జీవితమే మోతీప్రా[ ]యకమని అతని ఆశయము. దానికోసం చదువుకునే రోజుల్లోనే బహు ఆవేదన ప[ ] వాడు. వీలైనంతవరకు తన ఆశయాలను అ[ ] చరించే వాడు. కాని కొన్ని సందర్భాలవ[ ] అందులోనూ ముఖ్యంగా ప్రపంచక వ్యవ[ ] రాలలో మునిగివుండే తండ్రివల్లనూ, అత[ ] కొన్ని సమయాలలో హతాశు డయ్యే వా[ ]

కాని ధైర్యమునుమాత్రం మొక్కవోనిచ్చే వాడు కాడు.

ద్వారకను చూచి అప్పు డప్పుడు మేము అనుకొనేవాళ్లం, జీవితంలో యెలా నెగ్గుకొస్తాడా అని. ఇంత ఆదర్శప్రాయంగా జీవించటం సాధ్యమేనా? ఎన్నెన్ని కష్టాలు కలుగుతై? ఎన్నెన్ని విపత్తులు వాటిల్లుతై? జీవిత సంగ్రామ మన్నారు మనవాళ్లు — అని కొంచెం భయపడుతూ ఉండేవాళ్లం. ఇవతల యిట్లా అనుకున్నా ద్వారక దగ్గరకు పోయేసరికి యివన్నీ మాయమయేవి. అతనితో ముచ్చటించినంతసేపు భావసౌధాల నెక్కించి, ఊహాప్రపంచకంలో విహారం చేయించి, రసజగత్తులో నోలలాడించి, స్వప్నసౌఖ్యం పొందజేసేవాడు. ఒక్కొక్కప్పుడు ఉక్కిరి బిక్కిరి అయేవాళ్లం.

ఈ విధంగా ఉంటుండగా యిద్దరం బి.ఏ. ప్యాసయినాం. సామాన్యస్థితిపరుణ్ణి గనుక నేను వెంటనే ఉద్యోగంలో ప్రవేశించక తప్పిందిగాదు. ద్వారకకు ఉద్యోగం చేయవలెననే యిచ్ఛా లేదు, అగత్యమూ లేదు. కావలసినంత ఆస్థిగలవాడు. ఒక్కడే కొడుకు. కాని అతని తండ్రిమాత్రం అతన్ని పట్నం పంపి బి. యల్. చెప్పించవలెనని పట్టుపట్టాడు. ఆ చదువు, వృత్తి యేమాత్రం యిష్టం లేదు ద్వారకకు. దానికి బదులుగా ఏ శాంతినికేతనమంటి చోటికో పోయి జీవితం గడపవలెనని తలంపు. అట్లాగని తండ్రికి తెలియజేశాడు కాని, అయనకు యివి యిష్టమవుతాయా? ద్వారక ఎంత చెప్పినా తండ్రి విన్నాడు కాదు. లా కాలేజీకి వెళ్లక తప్పింది కాదు.

౨

అయిదేళ్లు జరిగిపోయినై. ద్వారక తండ్రి ఆస్తినంతా వర్తకంలో కోల్పోయినాడు. ఆ బెంగచేతనే త్వరగా పరమపదించాడు. ద్వారక ఒక్కడు. పిత్రార్జిత మేమీ లేకపోగా ఆయన చేసిన అప్పులుమాత్రం కొన్ని సంక్రమించినై. యాడ్వకేటు పట్టా ఒక్కటే శరణ్యం. కాని ఆ మహాపట్నంలో యిత నెంత? అందులోనూ క్రొత్త. ఇట్టి యిక్కట్లు అతనెప్పుడూ అనుభవించ లేదు; అనుభవించ దల్చుకోనూ లేదు. కాని యిట్టివిషమపరిస్థితులలో జీవితసంతరణ మేలా, తన ఆదర్శములను అనుచరించే దెలా?......ఎంతైనా ద్వారక అతని విచారాన్ని కనపర్చేవాడు కాడు.

ఒకపర్యాయం పనిమీద క్రిస్టమస్ సెలవుల్లో పట్నం వెళ్లాను. అక్కడుండగా ద్వారకమాట స్మరణకు వచ్చింది. వెంటనే అతని నెలవు కనుక్కోలి బయల్దేరాను. ట్రిప్లికేనులో, యెక్కడో చివరగా, ఒక మిద్దెలో అద్దెకున్నాడు. ఇల్లు చిన్నదే అనుకోండి, కాని అతనొక్కడికీ చాలు. అందంగా గూడా వుంది. ముందు చిన్నతోట ఉంది. మేడమీదికి సముద్రంగాలి రివ్వున వీస్తుంది. లోపలంతా ఎంతో రమణీయంగా అలంకరించాడు ద్వారక. బల్లల మీద ప్లవరువాజులు, పుదుచ్చేరీ కుక్కలు, కొండపల్లి గోవులు, చలువరాతి చిలుకలు,

నెమళ్లా ఉన్నాయి. గోడలనిండా ఆర్టుచిత్రాలు వ్రేలాడవేశాడు. అడుగు పెట్టడం తోనే నాకు పూర్వకథ జ్ఞప్తివచ్చింది. మా చిన్ననాటి దృశ్యమంతా ఒక్కమారు స్మృతిపథంలో తళుక్కుమన్నది. మొత్తానికి ద్వారక తన ఆదర్శ జీవిత నియమాలను వ్యావహారిక జీవితంతో సమన్వయం చేసికొన గలిగినాడే అని సంతోషమైంది.

ఆరోజు రాత్రి చాలాసేపు నేనూ, ద్వారక మిద్దెమీద అనేకవిషయాలను గురించి ముచ్చటించాము. అప్పుడే జరుగుతున్న పార్కుఫెయిర్ నిగురించి, అక్కడకు వచ్చిన రకరకాల మనుష్యుల్ని గురించి, వింతవిషయాలనుగురించి, తరువాత మాస్కూలు విషయాల్ని గురించి, నాఉద్యోగపు చిక్కుల్ని గురించి,—యీవిధంగా నేనేఎక్కువకాలం లో కాభిరామాయణకాలక్షేపణచేశాను. ఇంతసేపు నేను నాఘోషతో అతన్ని హింసించినా ద్వారక ఏవిధమైన అసహనము వెలిబుచ్చలేదు. మధ్య మధ్య ఊఁకొడుతూ, అట్లాగా, ఓహో, ఎంతపని, నిజంగా, పాపం, మొదలైనపదము లుచ్చరిస్తూ నేను చెప్పినదంతా విన్నాడు. మధ్యలో ఎప్పుడో ఒక్కమారు కాబోలు, అవనీంద్రనాథ టాగూర్ గీసిన 'తిష్యరక్షిత' చిత్తరువునుగూర్చి, రవీంద్రనాథ టాగూర్ రచించిన 'రెడ్ ఓలియాండర్స్' నాటకమును గురించి ప్రస్తావన తెచ్చి చిన్ననాటిధోరణి రుచి చూపించాడు.

మరునాడు ఊరికి ప్రయాణమవుతూ ద్వారకతో అన్నాను: "జీవితం సరళంగానే సాగుతోం దనుకుంటాను. ఏదో కోర్టువ్యవహారం, అదీ—ఊఁ."

"ఏదో జరిగిపోతోంది. ఆగుతుందా" అని వ్యంగ్యంగా జవాబిచ్చాడు.

"అయితే, ద్వారకా, పెళ్లెప్పుడోయ్? ఇంకా యీడు రాలే దనుకున్నావా? మీ ఆవిడ వచ్చింతర్వాత మా జోటివాళ్లు వచ్చి నాలుగురోజు లుండడానికి ఎక్కువ అవకాశ ముంటుంది" అన్నాను.

"అదే, నేను ఆలోచిస్తున్నా. ఇంతకూ కళ్యాణం ఘడియ రావద్దూ? నా పెళ్లి కేం గాని, నీవు వేసంగికి తప్పకుండా రా. ఇక్కడ బీచీ అదీ చల్లగా ఉంటుంది. చూడూ, మరచిపోయినా, యీమాటు మీ గృహిణినికూడా తీసుకురాసుమా" అని చిరునవ్వుతో నన్ను సాగనంపాడు. ఇంకా పూర్వపుద్వారకే—అనుకుంటూ యింటికి బయల్దేరాను.

3

కాని అతను కోరిన ప్రకారం వేసంగికి పట్నం వెళ్లడం పడలేదు. అనేకపనులు అడ్డం వచ్చినై. ఏమనుకుంటాడో ద్వారక అని ఆలోచిస్తుండగా నెల్లూరునుంచి మిత్రుడు విజయరెడ్డి ఉత్తరం వ్రాశాడు. బి. యే. చదువుకునే దినాల్లో మే మ్ముగ్గురం ఒకజట్టుగా వుండే వాళ్లం. అంతే కాదు; నామోస్తరే రెడ్డికిగూడా ద్వారక అంటే అనురాగం, ఆదరణ...ఆ ఉత్తరంలో యిలా ఉంది: "నీ వీ మధ్య యెప్పుడైనా ద్వారకను చూచావా? నా కెప్పుడూ

జ్ఞాపకం వస్తూఉంటాడు, అతను. తండ్రిపోరు పడలేక దిక్కుమాలిన ప్లీడరీలో ప్రవేశించాడు. శాంతినికేతనం, అటువంటిచోట్లకు పోయి కాలం గడపాలని అంటూండేవాడు వెనక, జ్ఞాపకంలేదూ? ఇప్పుడు దమ్మిడీ రావడంలేదట. అసలు ద్వారకకు వకీలువృత్తి అంటే ఎంత అసహ్యమో అప్పుడే చెప్తూండేవాడు. బహుశా వేదన పడుతూ ఉండాలి ద్వారక; పాపం...... ఇంతకన్న విచారమైన దేమంటే, తండ్రి అప్పులన్నీ యితను తీర్చడానికి పూనుకొన్నాడట. ఛాందసం గాదూ, యిది? తన జీవితమే కష్టసాధ్యంగా ఉంటే, మెడకు యీడోలు గూడా ఎందుకు? ... ... ఇంతకూ యిది ద్వారక స్వయంగా చెప్పింది కాదు సుమా; వినికిడివల్ల తెలియవచ్చింది. నేనూ రెండుమూడు మార్లు ద్వారకను కలుసుకున్నా గాని యీ విషయా లేమి అందనీలేదు అతను. చిత్రంగా ఉంటై వ్యవహారాలు."

ఈజాబు చదివేసరికి నాకు మిక్కుటమైన జాలి కలిగింది. వెంటనే పోయి సంగతి యేమిటో విచారించి ద్వారకకు ఉత్సాహ మివ్వా వనుకున్నా. కాని దౌర్భాగ్యపు మాష్టరీ; శెలవు దొరికింది కాదు......పోనీ, పెద్ద ఆవేశ పూరితమైన ఉత్తరమైనా వ్రాద్దా మనుకున్నాను. కాని ఒకసందేహం కల్గింది. ఇదంతా నా కెట్లా తెలిసింది అని అనుకొనిపోతాడేమో?—అని. ఇదీ గాకుండా మరొకటి ఆటంకం వచ్చింది. అప్పుడే కొత్తసంసారం, కొత్త వ్యవహారం. చిన్నీ అప్పుడే గృహిణిగా అవతరించింది. ఆ దినాల్లో ఒకటి తోచేదా? ఎప్పుడూ చిన్నితోడిదే లోకం. ఆ మెకళ్ల నీలిమను, కుట్మలముల నలుపును, చేతి సొంపును, శరీరచ్ఛాయను స్తుతించడమే సరిపోయింది. ఒకరిలో ఒకరు లీనమై ప్రణయపారావారంలో యీదుతున్నాం. అనుభవజ్ఞులకే తెలియాలి అప్పటి సౌఖ్యాల సందర్భం. ఆ ఆనందజగత్తులోనే ఆమె నాకు ఉత్సాహ మివ్వడం, నే నామెనుగూర్చి కథలు వ్రాయడం, అవి లోకం చదవడం సంభవించింది...........ఆపరిస్థితుల్లో ద్వారకమాట పూర్తిగా విస్మరించాను. ఉత్తరంగూడా వ్రాయలేదు. ఇప్పుడు పరితపిస్తాను,ఏమిలాభం?

ఇట్లా ఆరుమాసములు గడచినై. తిరిగి విజయరెడ్డి జాబుమూలమున ద్వారక విషయం కొద్దిగా తెలిసింది. ఈవిధంగా వ్రాశాడు: "చోద్యంగా ఉంటుంది వినడానికి, వ్రాయడానికి. నేను కలలోనైనా ద్వారక యిట్లా అవుతాడని అనుకోలేదు. దైవఘటన కాక మరేమిటి, పాపం.తల్చుకుంటే గుండె తరుక్కుపోతుంది... ఇప్పుడు ద్వారక పైవేటుట్యూషన్లు చెప్పి ధనార్జన చేస్తున్నాడట. కొంత భుక్తి గడచేటందు కనుకో; ముఖ్యంగా తండ్రి చేసిన అప్పులు తీర్చడానికట!.........విన్నావా, ఎట్లా పరిణమించినాయో పరిస్థితులు? ఎప్పుడైనా అనుకున్నామా, మన మిట్లా? పాపం. ద్వారక తాను అనుకున్న దానికీ; యిప్పుడు జరిగేదానికీ వ్యత్యాసం ఎట్లా భరిస్తున్నాడోనోయ్! విద్యార్థుల కోసం రోజుకు పదహారు గంటలు పనిచేస్తున్నాట్ట.

అంత పని ఎట్లా భరిస్తున్నాడో. ఎప్పుడైనా అనుభవించడా యిట్లా? నాకే చాలా కష్టంగా వుంది......" నాకు తల దిమ్మెక్కింది. మనస్సు పరిపరివిధాల పోయింది. చెంగున పోయి అతని కష్టాలన్నీ ఒక్కమారు నివర్తిద్దామనుకున్నా. అంతశక్తి లేకపోయినా తుదకు పలుకులతోనైనా అతని బాధ కొంత వారించవచ్చును గదా అనుకున్నా. కాని సంకల్పానికి, అది సిద్ధి పొందడానికి మధ్యకాలంలో సముద్రాలు దొర్లిపోతై అన్నాడొక ఆంగ్లకవి. అట్లాగే జరిగింది......ఏమాత్రం తీరుబడీ అయింది కాదు. ఒక్క దినం శెలవైనా దొరకలేదు .... ఇంతలో అసహాయోద్యమ ఝంఝామారుతం దేశంలో కాశ్మీరంనుంచి కన్యాకుమారివరకూ వీచింది. ఆమహాప్రళయంలో అన్నీ—సంస్థలు, సభ్యతలు, భావసౌధాలు,—అన్నీ తారుమారైనవి. దానికి అనుగుణ్యంగానే వ్యక్తులలో గూడా పరివర్తనం కలిగింది. సబర్మతీ ఆశ్రమంనుంచి గాంధీమాత శంఖము పూరించేసరికి ఆసేతుహిమాచలపర్యంతమూ నిద్రా నైర్మల్యం వీడి అంజలి ఘటించి, సమరసన్నాహమైంది. ఆఉద్రేక వాయువులు నన్నుగూడా ఆవరించినై. ఒక్కమారుగా ఉద్యోగానికి స్వస్తి చెప్పి, రంగభూమిలోకి దుమికాను.........

౪

ఆసంవత్సరంలోపుగా హిందూదేశానికి స్వరాజ్యమిప్పిస్తా నన్నాడు గాంధీ. ప్రచారం తీవ్రంగా జరుగుతోంది. అధికారులలో దార్ఢ్యం మొక్కవైనకొద్దీ ప్రజల్లో ఆవేశం ఎక్కువౌతోంది. ఊరూరు తిరిగి మా బోటివాళ్లం ప్రబోధం చేయడం ప్రారంభించాం. ఇటువంటి సంచారంలోనే ఒక్కమారు విజయరెడ్డిని కలుసుకున్నాను. కొద్దికాలంక్రిందటే తాను ద్వారకను చూచివచ్చాననీ, అతనిలో తీవ్రమైన మా ర్పున్నదనీ, ఆరోగ్యంగూడా హీనస్థితిలోకి వస్తోందనీ, అట్లాగే యింకా ఉపన్యాసాలు చెప్తున్నాడనీ, ఆవృత్తి విసర్జించమంటే వినలేదనీ చెప్పాడు రెడ్డి.

ఇది విన్న కొద్దిరోజులకే నాకు ద్వారక ఒకలేఖ వ్రాశాడు. ఆతురతతో విప్పి చదివాను: "ఈమధ్య నీపేరు వార్తాపత్రికల్లో తరుచు చూస్తున్నాను. నాన్-కో-ఆపరేషన్‌లో పనిచేసే ప్రచారకుల్లో నీవు చాలా సమర్థుడవని నాదృఢవిశ్వాసం. హిందూదేశం యొక్క బానిసశృంఖలాలు తెంపవలెనంటే నీవంటి తరుణోత్సాహులంతా నడుములు బిగించాలి. ఉత్సాహం లేనిదే ఏపనీ సాగదు...... మొన్న నీవు పన్నుల నిరాకరణం విషయంలో చూపెట్టిన ధైర్యం, సాహసం శ్లాఘనీయములు. ఒకమాసం కఠినశిక్ష ననుభవించడం గౌరవనీయము. అటువంటి అదృష్టం మెందరికో కలుగదు. దేశమాతకు నీ వింకా ఎక్కువగా సేవ జేసేటందుకు ఈశ్వరుడు ఆయురారోగ్యములను యిచ్చునట్లుగా ప్రార్థిస్తున్నాను... మఱచిపోయినా; ఈ మాటు వేసంగిసైన నీవు, చిన్నీ నాతో గడపవలసింది. మఖ

భాగ్యం అనుకుంటాను. మీయిద్దరికి నా ఆశీస్సులు......ఉంటాను......ద్వారక......"

నిజంగా, యీ లేఖను భగవత్ప్రసాదితమైన అమృత కలశంగా భావించా నంటే, నమ్మండి......నెలకు నూఱురూపాయలు వచ్చే ఉద్యోగం పోవడమే కాకుండా, ప్రయాణాలవల్ల, ప్రచారాలవల్ల మిక్కుటంగా డబ్బు వ్యయంకావడం, నెలరోజులు జైలులో అష్టకష్టాలు అనుభవించడం, వీటి అన్నింటి మూలాన యింట్లో జగడం, యింతలో వొంట్లో ఆరోగ్యం చెడడం—దానా, దీనా తీవ్రమైన మనోవేదనతో బాధ పడుతున్నా. అట్లాంటి సమయంలో, ద్వారక వ్రాసిన ఉత్తరం ప్రావృట్కాల పయోధరస్వామి శీతలస్పర్శ వలె కొంత చిత్తశాంతి చేకూర్చింది. ఆరాత్రి ఉత్తరాన్ని ఎన్నోమార్లు చదివి, దినమంతా రోదన చేసి చేసి సాయంకాలాన తల్లి చేత బుజ్జగింపబడి జోకొట్టబడ్డ పిల్లవాడిరీతి, స్వస్థతగా నిద్రించాను......

※

అపూర్వగౌరవం చూపించాడు ద్వారక. స్టేషనుకు వచ్చి స్వాగత మిచ్చి తన యింటికి తీసుకువెళ్లాడు నన్నూ, చిన్నీని. అతను, అతని నివాసస్థానమూ యిదివరకురీతినే ఉన్నా, అప్పటికీ యిప్పటికీ కొంత వ్యత్యాసం కన్పడ్డది. మునుపటి ఉత్సాహం, ఉత్తేజం తగ్గింది అతనిలో. ముఖం తీక్ష్ణత తగ్గి కొంచెంగా మందగించింది. కాని మమ్మల్ని చూచేసరికి ఎక్కడలేని సంతోషం తెచ్చిపెట్టుకుని తనలోని మార్పును మాటుచేయడానికి ప్రయత్నించాడు. నాలుగురోజులుమాత్రమే అతని ఆతిథ్యం అనుభవించడానికి అవకాశ మైంది. అప్పటికీ, యీ నాలుగుదినాలూ ద్వారక మమ్మల్ని అమితంగా ఆనందింపజేశాడు. తన గృహంలో స్త్రీలేని లోపం కనపడకుండా సదుపాయాలన్నీ చేకూర్చాడు. హోటలునుంచి వొచ్చిన భోజనాన్ని తానే వడ్డించడానికి సిద్ధపడేవాడు. కాని ఏ పూటకు ఆపూటే బలవంతంమీద ఆపని చిన్నీకి వదిలేసేవాడు. "ఇక్కడికి వచ్చినందుకు బాగానే వుంది" అనేవాడు నవ్వుతూ. "ఈ మాత్రానికేనా" అని నాకంటె ముందే అనేది చిన్నీ......రోజూ సాయంకాలం బీచికి వెళ్లేవాళ్లం, ముగ్గురం. సందర్భానుసారంగా అన్ని విషయాలను ముచ్చటించేవారం. అన్నింటిలోనూ ద్వారక పాల్గొని ఏదో కులాసామక్కు అంటూండేవాడు. అతను క్రుంగి పోతున్నా అతనిలోని ఉత్సాహఝరి యింకిపోలేదని కన్పడింది......ఒకనాడీవిధంగానే వాహ్యాళినుంచి తిరిగివచ్చి భోజనం కానిచ్చి మిద్దెపైన దక్షిణదిక్కున వరాండాలో కూర్చున్నాం మిత్రత్రయమూ. అంటే జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఈకొద్దికాలంలోనే చిన్నీ తననైజరీత్యా ద్వారకతో చనువుగానే ఉండేది......అట్లా కూర్చున్నాం. దక్షిణదిశ కాబట్టి గాలి దివ్యంగా వీస్తోంది. సముద్రపుఘోషయే కాకుండా, దూరాన సముద్రం వెన్నెట్లో మెరుస్తోంది. పట్నం కొంచెం జనసమ్మర్దం తగ్గి నిశ్శబ్దమైంది. తన యీస్థితిక్

సెన్సుఅంతా ఒక్కమారుగా చూపెట్టడానికి కాబోలు చిన్నీ అన్నది: "ఆ చెట్లమాటునుండి చందమామను యెలా దాక్కుడుమూచ్ ఆడుతున్నాడో!" దానితో మేమిద్దరంగూడా రస జగత్తులోకి దిగవలసొచ్చింది. ఇంతలో చిన్నీ మాట అందుకుని ద్వారక "యిదివరకు యిటు వంటివి యెన్ని మనం......"అని నావైపు తిరిగి అని, పూర్తిచేయలేక పోయినాడు. దానితో నాకు తరుణావస్థంతా కంటికి స్ఫురించింది. ఇట్లా మేము కొద్దిగా భావసమాధిలో ఉండగా అంతా ముంచుకుపోయినట్టు, "చూడండీ, చూడండి, ఆ తారక లెట్లా చంద్రుడిచుట్టూ లాస్యం చేస్తున్నాయో......అవిగో, పెద్దమేఘా లెట్లా తరంగమాలికల్లే ఊగులాడుతున్నాయో"— అని, ఆగకుండా నావైపు తిరిగి, "వీటి నకళ్లేనా యేమిటి మీ ఫేనమాలికలు" అన్నది నవ్వుతూ. నే నేదో మాట్లాడడానికి ఉపక్రమిస్తూండగా ద్వారక అడ్డువచ్చి, "ఇటువంటి సందర్భంలోనే కాబోలు బిల్హణుడు

> 'నేసం నభోమండలమమ్బురాశి
> ర్నైమాశ్చ తారా నవఫేనఖండాః,
> నాయం శశీ కుండలితః ఫణీన్ద్రో
> నాయంకళంకః శయితో మురారిః'

అని అమోఘంగా అన్నాడు" అని మాధుర్యంగా చదివాడు. అప్పుడతని గాత్రకోమలత్వాన్ని గమనించి వెంటనే చిన్నీ "అయితే మీకు సంగీతజ్ఞానంగూడా బాగా ఉన్నదన్న మాట!" అని ప్రశ్నించింది. "ఉన్నదని పెద్దగా చెప్పడానికి వీలులేదు గానండి, ఈమధ్యనే ఏడాదినుంచీ ఫ్లూట్ నేర్చుకుంటున్నాను, స్వంతంగానే. అందుచేత కించిత్ జ్ఞానం" అన్నాడు ద్వారక లౌక్యంగా.

"అయ్యో, యింతకాలం చెప్పారే కారు. అయితే శ్రమ అనుకోకుండా ఒక్కమారు వీను లకు విందు......"అన్నది చిన్నీ సరసంగా.

"ఆఁ. మతిచెడగొట్టేమాట లంటున్నారు. మీ రనుకొన్నంత ఏమీ ఉండదు."

"ఏదో నిమేషకాలం కాలక్షేపం—"

"అయినా మీకు వొచ్చినదాంట్లో నాపాల యెంత?"

"సరేలెండి! పోరగా, పోరగా, మొన్ననే వీణె కొనిపెట్టారు. ఇంకా నేను శైశవంలో ఉన్నా ఆవిషయంలో."

"తక్కినవిషయాల్లోనో?" అన్నా నేను.

"ఊఁహు. అందుకున్నారూ —" అని చిన్నీ అంటూండగా ద్వారక తనగదిలోకి వెళ్లి ఫ్లూట్ తీసుకువచ్చి, "మీకు శ్రమ యివ్వడమౌతుంది"అన్నాడు.

"లేదు, లేదు" అన్నాం యిద్దరమూ ఒక్కమారుగా. మరోకమారు అడిగించుకోకుండా ఉత్తరక్షణంలో పాట ప్రారంభించాడు. "నాటిమాట మఱచితివో, ఓరామ, నాటి మాట......"అనే త్యాగరాజకీర్తన దేవక్రియా రాగంలో రసవంతంగా గానంచేశాడు. ఆగాన

ఫ్లూటులతో మేమిద్దరే గాకుండా సాగరేశ్వరి గూడా లీనమైనట్లు కన్పించింది.

"ఓహో, యింత తెలిసేనా, మొదలు మొహమాటం పడ్డారు" అన్నది చిన్నీ.

"అబ్బే. అటువంటి దెప్పుడూ లేదు. ఇంకా ప్రారంభ దశలో నే వున్నాను కాబట్టి కొంచెం అనుమానించాను. ఇంతకూ, సంగీత శాస్త్ర జ్ఞానము సారూప్యసౌఖ్యదమే, మనసా, అని త్యాగయ్య మహామహుడు అన్నాడుగదా యని మొదలుపెట్టాను యిది" అన్నాడు ద్వారక.

ఇంతలో నే నందుకుని, "ఎంత త్వరలో నేర్చుకున్నావు, ద్వారకా. నిజంగా మనస్సు బృందావనం......" అంటూండగా అత నడ్డంవచ్చి, "వీటి కేంగాని, ఇవి నాకు ఈరోజుల్లో బాగా ఉపయోగపడుతోంది. జీవితకష్టములన్నీ పాటలో మాయమవుతై" అన్నాడు.

"ఇంతకూ, అదృష్టవంతుడవోయ్"— అని నే నన్నది వినేసరికి అతనిముఖం వికృతాకారం పొందగా, "నేనా?" అని ఊరుకున్నాడు. ఆమాట నాలో దూరి హృదయనాళాలను జలదరింపజేసింది.

ఇంతలో నిద్దర వస్తోందని క్షమాపణ చెప్పి చిన్నీ నిష్క్రమించింది.

"ద్వారకా, క్షంతవ్యుణ్ణి—" అన్నా అతన్ని చూస్తూ.

"దేనికి, దేనికి—" అన్నాడు ఆదుర్దాగా.

"ఇంతవరకూ నీకష్టాల్ని గూర్చి విన్న..."

"చాల్లేవోయ్. నేర్చుకున్నావు... ఏమన్నా వుంటే నేనే చెప్పేవాణ్ణిగా...... ప్రొద్దు పోతోంది, పడుకుందాం పద."

"ఈమధ్య, రెండుమూడుమార్లు రెడ్డి..."

"అవును నీ మాస్తరు వెర్రివాడే రెడ్డి గూడాను...... అన్నీ సావకాశంగా యీ మారు నీవు వచ్చినప్పుడు మాట్లాడుతానుగాని, యిప్పుడు పోయి నిద్రించు. తిరిగి తెల్లవారే ప్రయాణం చేయవలసినవాడవు" అన్నాడు. నేను మరొక ప్రశ్న వేసేందుకు వీల్లేకుండా, ఏమీ లాభం లేకపోయింది. మనస్సులో మాత్రం పొరబాటు జరిగిందని తీవ్రంగా బాధ పడ్డాను.........

ఊరికి బయల్దేరాం. నాకూ, చిన్నీకి బట్టలతో గూడా అంపకాలు చేశాడు. స్టేషను దాకా వచ్చి, "దసరాకు రావాలి సుమా!" అంటూ సాగనంపాడు.

త్రోవలో అన్నది చిన్నీ — ఏమండీ. ఎప్పుడూ చెప్పారే కారు. ఆయన దగ్గర ఎంత పాండిత్యం, ఎంతప్రతిభ ఉంది. ఎంత ఉదాత్తుడు. నిజంగా, అటువంటి ఒక్కమిత్రు డున్నా చాలు—అంటూ కొంత సేపు ద్వారక భావోత్కర్షాన్ని, సౌహార్దాన్ని కీర్తించింది......

౬

మేము యింటికి జేరుకున్న నెలకు విజయరెడ్డి ఉత్తరం పంపాడు. "ద్వారక చాల జబ్బు స్థితిలో ఉన్నట్లు అతనిమిత్రు డొకడు నాకు కబురుజేశాడు. ప్రస్తుతం జనరల్ ఆస్పత్రిలో

ఉన్నాట్ట. జీవించడం కష్టసాధ్య మనుకుంటు న్నారట. వెంటనే రావలసింది ......"

మరుదినం ఉదయానికి పట్నంలో ఊడి పడ్డాను. ఆస్పత్రిలోకి జనాన్ని పోనిచ్చేవేళ యింకా కాలేదు. అయినప్పటికీ అక్కడున్న నర్సు నాఆవేదన కనిపెట్టి రహస్యంగా తీసుకు పోయింది లోపలికి. రోగి హీనస్థితిలో ఉన్నా డనీ, ఎక్కువగా మాట్లాడకుండా త్వరితం రమ్మని చెప్పింది.

తెర అడ్డంకట్టివున్న మంచంమీద ద్వార క శయనించాడు. మేలుకునే ఉన్నాడు. నన్ను చూడగానే "వచ్చావా......" అని స్వాగత మియ్య ప్రయత్నించాడు. లేస్తాడేమో అనే భయంతో చెంగున దగ్గర జేరి ప్రక్కగా కూ ర్చుని,—'విశ్రమించు'—అన్నా.

"ఆఁ. ఇదిగో. కొంచెంసేపట్లో శాశ్వతం గా విశ్రమిస్తాను."

"ఎప్పుడూ యింతే, ద్వారకా, నువ్వ పడుకో......"

"అయితే చిన్నీ కులాసాగా......"

"ఇప్పు డవన్నీ యెందుకు...... ఇంతలో యిట్లా సంభవిస్తుందని అనుకోలేదు. ఏం పని జేశావు, ద్వారకా" అని కళ్లల్లోకి నీరు తెచ్చు కున్నా,ఆశల్యపంజరాన్ని చూచి......"అదేం పనోయ్, జీవనసంధ్య ముగియబోతోంది. పున ర్జన్మలో మిమ్మల్ని కలుసుకొంటాలే ...... అయితే మొన్న జరిగినఆర్టు ఎక్జిబిషన్‌లో..."

ఇంతలో నర్సువచ్చి నాకు వచ్చేయమని సైగ జేసింది. ద్వారకను తుదిమారు దర్శించి వెనక్కు తిరిగాను. అత నప్పుడే నేత్రాలు ముకుళించాడు. ద్వారకను ఆహ్వానింపమని దేవ కన్యకలనుగూర్చి ప్రార్థించాను.

౨

ద్వారక ఆస్తివిషయం నేనూ, విజయ రెడ్డీ ఏమి చేయడానికీ ఏమీ మిగిలింది కాదు. అతని నిలయంలో తండ్రి ఋణములను తీర్చి వేసిన తాలూకు కాగితాలు, మజుందార్ చిత్ర సంపుటి, త్యాగరాజుకీర్తనల పుస్తకం, జయ దేవుడి గీతగోవిందం,—దొరకినాయి. ఇవి గాక పెట్టిఅడుగున గుప్తంగా ఉన్న కాగితాలు తీస్తే, శాఫో ప్రేమగీతాల అనువాదములూ, అతను రచించిన "జూకామల్లెలు" అనే పద్యాలవ్రాత ప్రతి—బయటపడ్డాయి. మొదటిది విజయరెడ్డికి కృతియిచ్చాడు. రెండోది చిన్నీకి, నాకు అంకిత మిచ్చాడు......అవును. అది అతని నైజం. తాను కృశిస్తున్నా, యితరుల సంతోషానికి సహాయభూతుడుగా ఉండడానికి ప్రయత్నించే వాడు. తనయొక్క జీవితాన్ని తనఆదర్శముల ప్రకారం సాగించుకోలేక విదళిత హృదయ డైనా, పైకి ఏమాత్రం కన్పడనీకుండా, అ త్యమువరకూ ఆనందంగానే ఉన్నాడు! మహ చిత్రమైన మానవుడు, ద్వారక.

౧

చివురుమేసిన కోయిలే చిన్ని చిన్ని
గీతములఁ జేయ మధుర సంగీత రచన
ఫలరసాలను ద్రావు నీచిలుకకొదమ
పాడ దేమమ్మ! పెదవులపవడమదర!

౨

ఈప్రశాంత నిశావేళ నెచటిదచటఁ
బ్రకృతిగంభీరగళమె నిద్రను మునుంగ
విపినవీథిని దిరుగాడు వెఱ్ఱితేఁటి!
ఎగయుకంఠాన శ్రుతిఁగూర్తు వెవనికొఱకు?

౩

సుఫలవెదచల్లు నీతెలిచుక్క వెలుఁగె
యనుభవింపని మోహశూన్యంపు బెడఁద
యీజగత్సీమ—ఓశశీ! యేల కోరి
యొలకఁబోతువు? పండువెన్నెలల తళుకు!

౪

ఎనసినంతన నులివెచ్చఁదనము లేని
వెలితికౌఁగిలి-క్రొవ్వాడి వలపుచెమ్మ
లిగిరిపోయిన హృదయమింకేల నాకు?
వట్టి గుసగుసలో మందపవనయిట్టి
మార్గశిరనిశాపర్యంక మధ్యమందు?

౫

మోహవనవాటి నెన్నెన్ని పూలు లేవు?
వెదకి తెచ్చితి నచటి చాంపేయసుమము
కోరికలుదీర మనసార నారగింపఁ
దేనెలేదని యలిగి గద్దింతు నెవని?

౬

గడగడవడంకునాకనికరపు బెడఁదఁ
గూర్చు కన్నీటిముత్యాల క్రోవలెల్లఁ
బగిలిపోవేఁడి యూర్పులుబుగులు కొల్పి
చిన్నవోయితిఁ గడగంటఁ జెమ్మలేక!

౭

కమ్మనిరసమ్ముఁ జిలుకురాగమ్ము మేసి
కోనకడకేగె మధుమాస కోకిలమ్మ
రంగవల్లులనిడి భవత్ప్రాంగణమున
మఁదురుటాకుల తోరణములు రచించి
వేచియున్నావె? ముదుసలి పెండ్లికొడుక!

౮

కడల వెలుఁగొందు తళుకునిల్కడల నలరు
నాణిముత్యాలు కడలి గర్భాన డాఁచి,
యేలకురియింతు విశ్లథనెడఁ గదల్చి
యడఁగిపోయెడు మంచుముత్యముల జల్లు?

౯

జాలు జాలుగ విరియు నీపూలవేళ
నెగుడుదిగుడులఁ జిన్నవోయినది బీడు!
నందనోద్యాన కుసుమసంతతులు మానె-
పులకరింపంగఁ దంగేటిపొదలు లేవె?

---

* ఈ 'ముత్యాలు' లోని మొదటి ఇరువది పద్యములును ఆంధ్రపత్రిక శుక్ల సంవత్సరాది సంచికయందు ప్రకటితము లైనవి. అన్నియు నొకచో నుండుట మంచిదని మరల వానినికూడ నిందు ప్రకటించినాము.

—సంపాదకుడు-భారతి.

౧౦

ఫలరసమ్మయి తేనియ పలుచఁబారె
కంఠమై రేకు రేకునఁ గలసిపోయె
వలపుచవి యయి లోలోన నిలిచిపోయె
నలరుపై నేలకనులు మోహమ్మువిడవు?

౧౧

జాలిచేఁ దూలి తొలిరహస్యముగ నెన్ని
వేఁడినూర్పులు నీయెద విడిచినానొ,
వడవడవడంకు కౌఁగిలిపట్టువీడి
మఱచితే నన్నుఁ గరువలీ! కరుణమాలి?

౧౨

చిక్కిపోయిన నా తెలిచెక్కులంటి
దొరలు కన్నీటిధార ముద్దులహరించి
యవల నీవల గుసగుసలాడి యాడి
దండడించెడు నిట్టనిదాఘవేళ
మఱచితే నన్నుఁ గరువలీ, కరుణమాలి?

౧౩

మురిపెములఁజల్లు నీతొలిప్రొద్దులోనఁ
బూరికొన నాడు మరకతమ్మును దెమల్చి
కోసికొని డాఁచికొంటి నక్కునగదించి
ఇంతలోనన జాముప్రొద్దెక్కి పోయె!
నవసిపోయిన యొంటితృణమ్మె మిగిలె!

౧౪

పవలుతీవియ సాగించుపడమటికొన
విడిన సంధ్యాప్రసూనమే వడలిపోయె!
అదరు తారకాతుహినకణాళినిట్లు
ద్రాఁటిమెటుపోవు నీరేయి తేఁటి కదుపు?

౧౫

పెదవిఁదడుపని యీ తేనె పెరఁగదల్చి
యీఁగపోటునఁ దూటువోయినది మేను
తపము గైకొని మధుపగీతమున మునిఁగి
తేఁటినై నేను కన్నులు తెఱచువేళఁ
బూవులన్నియు వసివాడి పోవునేమొ!

౧౬

వెగటుఁదనమునఁ గెమ్మోమువివిఱుచుఁ జిగురు
చిఱునగవులోన నెగతాళి సేయుఁ బూలు
క్రించుఁదనమున లత తలవంచికొనును
నిలువుపాటునఁ దరులు కన్నీరురాల్చు
నదరు బెదరుల ననునేన యరసికొందు!

౧౭

చివురు దొన్నెలఁ బూరేకు చిప్పలందు
వన్నియలుగూర్చి, లేప్రొద్దు చిన్నిరేక
కుంచియలు గట్టికొనెడు నీకొమరుఁ జూచి
కోకిలము రెక్కఁ జిత్రించి కొందువంచు
నంతసించితి-నిదియేటి జాణతనము!
ప్రకృతిలోఁగల క్రొందళుకన్నెలెల్లఁ
గలిపి యీరాయాకుచిలుకకే పులిమినావు!

౧౮

చిక్కవడి తారహారముల్ సెదర దెసలఁ
గాఱుచీఁకట్ల కుచ్చెళ్లు గంతులిడఁగ
నందెమోమున మసిబూసి నందడించు
నీయమావాస్య రాత్రి యిందెవనికొఱకు?

౧౯

ఈప్రశాంత విశ్రాంతిలో నింతకదలి
పూలతావుల నిలువునఁ బులకరించి

కలఁగని శకుంతగీతాలఁ గలవరించుఁ
గాంతుని దలంచి యీ నిశాకాంత నేఁడు!

౨౦

నవరసవిహీన వేణుదండంబునుండి
చల్లుచున్నావు గానరసమ్ము నీవు!
తరుణ మధురసపూర్ణేక్షు దండమంది
పాడలే నేను తందనపదమునైన!

౨౧

సోగమేనేల? నీ వన్నెసొగసులేల?
తళుకులేలను? గ్రొవ్వాడి వలపులేల?
వెఱ్ఱిదానవు సుమ్ము చాంపేయ సుమమ!
తేనె గలపూల నెఱుఁగదే తేఁటికొదమ?

౨౨

నాడు నేనొంటిమై నూపిరాడకుండఁ
గొట్టుకొను వేళ నీ విందుఁగురిసితంట
రమ్యమధుమధుమాస పుష్పసౌరభములెన్నొ!
నేడు తాలిమినిట్టూర్పు నిగుడఁబుచ్చి
వేచియున్నాఁడ-నొకమరుద్వీచికైన
విరులరెక్కలఁ గదలించి విసరరాదె?
అనుభవమునకు హేమంత మైననేమి?

౨౩

లీల భవదీయ కుసుమమాలికలనుండి
రాలి కొరలిననాటి నిర్మాల్యములను
గడఁక నేఁగోరి యొక్కటొక్కటిగ నేరి
పొదుపుగాఁ గూర్చికొంటిని పూలపడవ
నీభవాబ్ధిని నేఁదరియింతు ననుచు
కాని, కడపఁగ నొక్కచుక్కాని లేదు!
మున్ను నీచేత మ్రోగిన మురళి లేదె?

౨౪

కొనల వసివాడి గొగ్గుగొగ్గులను ముడిఁగి
కడలఁ గసిబిసి వెలితి రాగమ్ము సెదర
పీడి పీడని నగము క్రొవ్విరి మదీయ
హృదయమో ప్రభూ! భక్తి నర్పింతు నీకు
దాని నిరసింపకుము-లోనఁ దేనె గలదు!

౨౫

వెలయఁ దీయనినుడు లెఱ పెట్టిపెట్టి
లాగి విదలించి చూచ్కి గాలంపుకవ్వఁ
బఱపి యీ తీరమున రెప్పపాటు లేక
మరియుచున్నాఁడ నాసలప్రొద్దు వాలె!
కీవి నీ తెలికన్ను బేడిసలజంట
యేగభీరతరంగాల నిమిడె దేవ?!

౨౬

ప్రేమకారణమునఁ బ్రవర్తిల్లునట్టి
వెఱ్ఱిలోకమ్ము నానాఁట వృద్ధిఁ బొంద
నొక్క కౌపీనమును బట్టెఁ డోగిరమ్ముఁ
జాల నేమట్టు మీరు జంజాట మేల?
రావు లేటికి! నీపటాటోప మేల?

౨౭

నవ్యకళ లూరఁ బ్రకృతి భాణము నటించు
నటకుఁడవు నీవు-ప్రవిమలానందమునకు
గాఢదుఃఖమ్మునకుఁ గూడఁ గనులనుండి
బాష్పములె రాల్తు వందలిభావ మేదొ
తెలియఁజాలక నే నిందుఁ దెల్లవోదు.

౨౮

తాపమునఁ బొక్కు నాఁటి నిదాఘ వేళ
నీడ కాసించి చేరువ నిలుచునంతఁ



సుందర రూప అనూప బన్యౌ అతి ఉజల అంగ విభూతి లగావే ।
ఘటే జటా స్తుతి సుప్రమతి గ్యానసొ ముందిత నైనని ధ్యాన హిలావే ।
ఐసో ఉదాస రహై బనబాసమే తాపసో తంత్రన నిలఖావే ।
రాగనీ రంగ హిండోలకీ రాజతి దేవగంధార యో నామ కహావే ॥
[జయపుర చిత్రము: దివాన్ బహదూరు చతుర్భుజదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతిని.

హైందవ శిల్పచరిత్రము

ఎ. వి. రత్నము గారు

ఇటీవలి ప్రాచీన శిల్పవాఙ్మయ పరిశోధనములవలన భారత జాతీయ నాగరికత కేవలము ఆర్యులవలన నుత్పత్తియైనదే కాదనియు, నందు ద్రావిడ నాగరికత చాలవఱకు జీర్ణమయి యున్నదనియు తెలియవచ్చుచున్నది. అందు జ్ఞానభాగమునకు సంబంధించినదంతయు ఆర్యజనితమనియు, శిల్పమునకుఁ జెందినది ద్రావిడజనితమనియు నేతత్పరిశోధనముల మూలమున తెలియుచున్నది. నేటివఱకుఁ గావింపఁబడిన తత్పరిశోధనా ఫలితములు నేను జూచిన కొన్ని గ్రంథములనుండి — ముఖ్యముగ నిందు సర్ జాన్ మార్షల్ మున్నగు సుప్రసిద్ధ శిల్పకళా పరిశోధకుల ప్రచురణములనుండి—యిట సంగ్రహపఱచి వ్రాయుచున్నాను.

భారత జాతీయమతము, శిల్పము పరస్పర సంబంధ జనితములై పెంపొందినవి. మతాభివృద్ధి యను కొలఁది శిల్పాభివృద్ధియు నగుచుండెను. ఈదేశమున మతమును విడిచి శాశ్వతముగ నిర్మింపఁబడిన శిల్పము లేదు. మన దేశపు శిల్పములందా యాకాలముల మతసాంఘిక చరిత్రములు ప్రతిఫలించుచుండును. నేటి శిల్పమునకు వెనుకను చాలకాలపునాఁటి ఆర్యద్రావిడ సమ్మిశ్రిత జీవిత చరిత్రము గలదు. ఈసమ్మిశ్రణమునుండి ప్రభవించిన హైందవ శిల్పమునందు ఆర్యుల ప్రతిభ, ద్రావిడుల ప్రతిభ లెట్లు రూపొందియున్నవి?

వేదకాలమున ఆర్యులు శిల్పరచన నెఱుంగరు. వైదికార్యులు విగ్రహారాధకులు కారనియు, దేవతలకు విగ్రహరూపముల నిచ్చి పూజించు భావము వారికి లేదనియు వేదపండితులు చెప్పుచున్నారు.

కావున ప్రాచీనార్యులు శిల్పకళలను సృజించినవారు కారు. ఇందుకు నిదర్శనములు: దేవతావిగ్రహములను నిర్మించుటకు ముందు దేవతలు విశేషమహిమను గల్గి మనుష్యులను బోలియుందు రను భావమొకటి కలుగవలెను. కాని "దివ్ - దేవుఁడు" అను పదమును ఇండో యూరోపియన్ భాషలందు విమర్శించి చూచినచో దాని కర్పుటను నిట్టియర్థము కన్పట్టదు. వైదిక దేవతల ప్రకృతిశక్తుల కధిష్ఠాన దేవతలు. అనార్యజాతులంద ప్రత్యేకము దేవుఁ డొకఁడు కలఁడని, మృతులయినవారి దేవుఁ డొక సుఖలోకమునం దుంచు ననెడిభావము నే కిని గలదు. వేదములందు యజ్ఞములే కాని దేవతల మఱొకవిధమగు పూజ లేదు. యజ్ఞమున దేవతలెల్ల హవిర్భాగంబులు గొనువారే. అందఱు సమానస్వత్వమ గలవారలే. వీరిలో నెవరెక్కువవారో, "కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ" యని నిరీక్షించుచుండెడివారు. బ్రాహ్మ యుగము వచ్చునప్పటికి యజ్ఞపురుషుఁ డధిష్ఠింప బడెను. యజ్ఞభాగములే యజ్ఞపురుషుని భాగములు యజ్ఞపురుషుఁడే విరాట్స్వరూపము. ఇట్లు రానురా ఉపనిషత్తులకాలము నాఁటికే యజ్ఞపురుషుఁడు నిర్గు స్వరూపమునకు వచ్చెను. "శ్రోత్రస్య శ్రోత్రం, మనసో మనో యద్వాచో హవాచం, సాయు ప్రాణాసీర్ ప్రాణా అను శ్రుతివాక్యములు దేవుని విగ్రహమున బంధించుటక దగినవి కావు. బుద్ధుఁడు యజ్ఞకర్మలను ఖండించెను గా యొప్పుటను విగ్రహారాధనమును ఖండించినట్లు లే ఆత్మబోధకొఱకు సన్యసించెనుగాని, యేదేవతను ధ్యాని నట్లు గాని, యేవిగ్రహమును పూజించినట్లు గాని లే బ్రాహ్మణకర్మకాండమున విగ్రహారాధన యొకభాగ యుండినట్లయిన, ఇదికూడ యజ్ఞాదిక్రతువులతో పా బుద్ధుని ఖండనమునకు గురియై యుండెడిది. బ్రాహ్మణ యజ్ఞములందు పశుబలి నిచ్చుచున్నారు గాని విష్ణు యములయందుఁ గావించుట లేదు. ప్రాచీనార్యుల ములో దేవాలయములే యుండినచో, తప్పక దేవా ములందు జంతువులను బలియిచ్చుట ఆచారముగ సం చెడిది. మహాభారత రామాయణములందు తపము, దే ములనఁగలుగు మహాత్మ్య ప్రతిపాదింపఁబడినది కాని దే

పూజగాదు. వేదమునందుఁగాని, యోగమునందుఁగాని విగ్రహప్రతిష్ఠ యెందును చెప్పఁబడియుండలేదు. ఇవి యిట్లుండ ప్రబలనిదర్శన మొకటి గలదు. శిలాస్తంభముల మీఁదను నేక బౌద్ధధర్మములను చెక్కించిన అశోకమహారాజు బుద్ధునివిగ్రహము నొక్కటియైనను చెక్కించియుండ లేదు. ఇది హైందవ శిల్పచరిత్రమునందు స్మరింపఁదగి నది. దేవతలకు రూపము నిచ్చి పూజింపవలె ననెడిభావ మింత వరకును ఆర్యులయందు జనింపలేదు. ఈవిధము గనే పార్శీకుల మతసంస్థాపనములును గన్పట్టును. పార్శీకులకు విగ్రహారాధనము లేదు. ఈస్థితియంతయు అశోకునకుఁ బిమ్మట 5 శతాబ్దములలో (క్రీ. పూ. 200-క్రీ.శ.300) పూర్తిగ మారిపోవును. ఈయైదు శతాబ్దముల లోను ఆర్యులదేవతలు విగ్రహరూపములను ధరించి మ్రొక్కు లందుకొనవత్తురు.

క్రీ. పూ. 200 వఱకు దేశమునం దేదయిన శిల్ప మున్నదా? యని ప్రశ్నించినచో, ఆర్యమతసంబంధ మయిన ప్రతిమరూపమును దాల్చిన శిల్ప మున్నట్లు కన్పట్టదు. కాని ఆర్యులీదేశమునకు వచ్చునప్పటికి నాగరకత యందున్న ద్రవిడులసంగతి యేమి? వారికి గ్రామదేవతలు గలరు. నేఁటికిని చెన్నపురిరాష్ట్రమున, ఒక్కొక్కగ్రామమున కొక్కొక్క అమ్మవారు గలరు. ద్రావిడులు సర్పములు, రాళ్లు, భూతములు మొదలగువానిని గొలుచుచుండిరి. ఇట్టిపూజ కాలక్రమమున ప్రతిమలయందు నెల కొల్పఁబడుట సహజము. శక్తిపూజ ద్రావిడులయందే మొదట ఉత్పత్తిని గాంచినది. నవీనహిందూమతమున పూజింపఁబడు దేవతలలో చాలమట్టునకు ద్రవిడదేవతలే గలరని ఫ్రేజరుగారు చెప్పుచున్నారు. రానురాను ద్రావిడుల సంపర్కమున మానవరూపము దేవతలకీయఁ బడినది. పశ్చాత్ నాయా దేవతలకు చిహ్నముల నిచ్చి కొలుచుచుండిరి. ఈచిహ్నత (symbolism) ప్రాచీన హైందవశిల్పమునకు మూలమయ్యెను. ఈచిహ్నములచే, ఒక్కొక్క దేవతయొక్క బాహువుల, శిరస్సుల బహుత్వమునకు వెనుక నెంతయో కాలమునాఁటి జాతీయ చరిత్రము గలదు. క్రమముగ ఆర్యుల జ్ఞానసంపర్కమున ద్రావిడులశిల్పము నూతనచైతన్యమున వికసింపఁదొడఁగి, మౌర్యులకాలము నాఁటికి స్వజాతీయమయిన శిల్పము పూర్తిగ దేశములో నావిర్భవించియుండెను.

ఈనూతనచైతన్య మెట్టిది? మొదట ద్రావిడుల శిల్ప మేస్థితిలో నుండెను? విచారింపవలయును.

మిగుల పురాతనమగు హిందూదేశపు శిల్పము నందు—భార్హుట్, బుద్ధగయ, సాంచిప్రదేశములందుఁ గన్పట్టు రాతిచెక్కడములందు—'నగిషీపని' విశేషించి యున్నది. ఈశిల్పము పాంచాలమునందుఁదక్క, తక్కిం గల హిందూదేశమునం దంతటను విరివిగ వ్యాపించి యున్నది. ఈశిల్పము మొదటనుండి చివరవఱకును అలం కారముతో నిండియున్నది. ఈయలంకారరచన హిం దూదేశపు శిల్పకళలందు స్థిరముగ నిలిచియున్నది. ఈ యలంకారశిల్ప మంత యౌన్నత్యమునకు వచ్చియున్న కాలమునందు మానవప్రతిబింబములను చూచినచో నీకళ ప్రాథమికదశలో నుండుట విశదమగును. మథురాపట్టణముదగ్గఱ నున్న పర్ఖాంలోని విగ్రహము లిందుకు నిదర్శనము. వీనియందు నిమ్నోన్నత స్వరూపము యొక్క (relief) ప్రస్ఫుటత్వము లేదు. ముఖమంతయు (frontality) విశదముగ చూపింపఁబడును. ఇవి silhouttes వంటి మానవాకృతియొక్క ఛాయామాత్రములే యై యున్నవి. భార్హుట్‌స్తూపమునందలి రాతిచెక్కడములను బరీక్షించినను, నవికూడ నింతకు మించి యుండలేదు. ఇందలి మర్త్యబింబములు సర్వాంగమూర్తియగు మానవుని నిర్మించుటయందుఁగల శిల్పి యభిలాషమాత్రమే చూపించుచున్నవి. ఈస్తూపమునందు జీవు లన్నియు సమాన మనెడిబౌద్ధగాథ యొకటి చెక్కఁబడియున్నది. అందు మానవుఁడుగూడ నితర జంతువులవలెనె భావరహితుఁడయిన ప్రేక్షకునివలె నిర్మింపఁ బడుట గాంచనగును. ఇటుమీఁద క్రమముగ మానవవిగ్రహమును చెక్కుటయందు శిల్పులు నైపుణ్యమును గాంచిరి. అయినను సర్వతోముఖవిభ్రాజమానమగు గుప్తయుగము వఱకును పరిపూర్ణవిగ్రహనిర్మాణమునందుఁగాని, చిత్తవృత్తినిరూపణమునందుఁగాని మహోన్నతత్వమును బడ

యాలేదు. గుప్తచక్రవర్తులకాలము నాఁటికే ప్రాథమిక దశ యందున్న శిల్ప మనేకవిషయములందు వైశిష్ట్యమును, సౌష్ఠవమును జెందెను. దీనియందు ప్రాథమికకళాలంకారము నివసించియుండుటయేగాక, మునుపటికంటె నెక్కుడుగ నిది సొంపు జెందినది. మొదటి భావ రహిత మయినస్థితినుండి భావప్రకటనమునకుఁ దీసికొనిరాఁబడినది. ఆర్యులజ్ఞానదృష్టి శిల్పమునందును ప్రతిఫలింపఁజొచ్చెను. జ్ఞానసంపర్కమున శిల్పము మారినచిహ్నితను దాల్పఁజొచ్చెను. ఆకార నిరాకారములు, పరాపరములు, దృశ్యాదృశ్యములు ప్రకటింపఁబడఁజొచ్చెను.

గుప్తరాజులకాలమునం దుదయించిన యపూర్వ మానసికప్రవృత్తి, రాజ్యశ్రీతోపాటు, హైందవనాగరికత ననేకముఖముల భాగ్యవంతముగఁ జేసెను. ఈయుగమునందే సంస్కృతవాఙ్మయము, కావ్యకళావికాసము నొక్క మాటుగ వసంత సమయమునందువలె వికసిలఁ బుష్పించెను. ఈ యపూర్వమానసిక ప్రవృత్తి శిల్పమునందును నావిర్భవించెను. గుప్తకాలపుశిల్పము పూర్వపు శిల్పమువలె స్వేచ్ఛా విహారమున చిందులుత్రొక్కుచుండ కట్టుపాటునకు వచ్చెను; సురుచిరమయిన రూపనిష్పత్తిని గాంచెను. విగ్రహములందు, చిత్తరువులందును అంగవిన్యాసప్రక్రమత, సరళత, వస్తువివేకము, రచనావిలాసము ప్రాధాన్యము నొందెను. శిల్పి రూప సౌందర్యమునే గాక మానసికాధ్యాత్మికవృత్తులను బ్రకాశింపఁజేయుటయందు సిద్ధహస్తుఁ డయ్యెను. జాతీయప్రవృత్తినివృత్తి భావములనువ్యక్తపఱచుటయందు పరిపూర్ణతనుగాంచెను. కాని యిది గుప్తరాజ్య మంతరించినతోడనే కేవలము నివృత్తిపర మయ్యెను. అంతనుండియు శిల్పమునందు మానవునిసౌందర్యవిలాసములు, హావభావములు, మనోధర్మప్రవృత్తులు, జీవితనిమ్నోన్నతావస్థలు కనఁబడుట యరుదయ్యెను.

దేవతావిగ్రహముల కప్రాకృతవిలాస మొసంగఁబడుటకుఁ గారణ మేమి? అవి యతిరూపములగను, సాంకేతికములగను రచింపఁబడుటకుఁ గారణ మేమి? దీనికి కారణము నాలుకుట్టినకు ప్రాచీనార్యుల తాత్త్వికదృష్టియే.

దర్శనముచేతను, ధ్యానముచేతను ననుభవింపఁదగిన
రత్వము ప్రతిబింబరూపమున నెట్లు వ్రాతమగును
రేఖలచే నెట్లు బంధింపఁగలను? కావున ఆర్యుల
విగ్రహములందు సంతృప్తి నొందలేదు. పర
రూపరేఖలచే నిర్వచించుటకు వా రియత్నించలే
కారణముగ పౌరాణికయుగమునందున్నంత వి
ప్తి, విగ్రహారాధన మంతకు పూర్వము లేకుండెన
జలి మహాభాష్యమునందును, కౌటిల్యుని యర్థశా
నందును నిందుల కాకాలపుటార్యుల యనుమతిని
జేయు వాక్యములు గలవు. "మౌర్యులచే పామ
నుండి లాభము పొందుటకు శివుఁడు, స్కందుఁడు
దేవతావిగ్రహములుచేయఁబడుచున్నవి" యని మహా
మున V-3, ౯౯-౧౧౧ సందర్భమునఁ గలదు
శాస్త్రమునందు పామరజనుల విగ్రహములను
కొని ఖజానా నిండించు టొక మంచిపద్ధతి యని
ల్యుఁడు హెచ్చరించుచున్నాఁడు. ఇది యార్యసం
యం దింకను విగ్రహారాధనయెడఁ గల తిరస్కా
మును సూచించుచున్నది.

కావున ఆర్యులతపమునకును, యోగము
ధ్యానమునకును ననుగుణముగ శిల్పరచనయందు
న్యాసములతోడను, సాంకేతికములతోడను,
తోడను, అప్రాకృత ముఖవైఖరులతోడను భా
సంపద కల్పన చేయఁబడెను. ఇట్లు బుద్ధదేవుఁడు
చక్రముచేతను, బోధివృక్షముచేతను నాదరింపఁ
"ఇట్టిచిహ్నిత వేదకాలమునుండి మౌర్యులకాలము
గల విగ్రహరహితమయిన హైందవ శిల్పసంప్రదా
సంగ్రహపఱచుచున్నది" యని కాశీదాసు నా
వ్రాసియున్నారు.

తర్వాతది గ్రీకుల సంపర్కమువలనఁ గలిగిన
రూపము. విగ్రహ రహితమయిన ఆర్యశిల్పుల
ద్రావిడ సంపర్కమున విగ్రహరూపాపేక్షము
గ్రీకుల సంపర్కమున రూపనిష్పత్తిని జెందెను.
బుద్ధుని ధర్మకాయముతో సంతృప్తి నొందలేదు.
త్, సాంచి, బుద్ధగయ ప్రదేశములందు విగ్ర

యిన సాంకేతిక శిల్పములను స్వదేశీయశిల్పులు నిర్మిం
నుండి, తక్షశిల, గాంధారములందు గ్రీకులు బుద్ధదేవుని
గ్రహములను నిర్మించుచుండిరి. బుద్ధుని మొదటి విగ్ర
హమును నిర్మించినవారు గ్రీకుశిల్పులు. కాని వారు
హైందవశిల్పుల సాంకేతికములను తమ విగ్రహములందుఁ
ప్రకాశింపఁ జేయలేకపోయిరి. అయినను మహోత్కృష్ట
న బుద్ధవిగ్రహములయందు హైందవశిల్పుల నభిముఖు
గఁ జేసిరి. బుద్ధునిగూర్చిన కథలను బుద్ధునిమధ్యస్థముగఁ
సి చెప్పుట నారంభించిరి. మొదట కథలను చిత్రిం
టయందు గ్రీకులు బార్హూత్, సాంచిశిల్పులకు సాటి
లేకపోయినను, క్రీస్తుకాలముననే యీకళయందు
రంధై, తక్షశిలయందు, శాహిబహలులనందు గ్రీకులు
దేశీయ శిల్పులను జయించిరి. అంతియ కాదు; దేవాల
ాది కట్టడములందు వస్తుతిపరిశ్రమను జాతీయ
వమున కనుగుణముగఁ గావించిరి. హైందవ గ్రీకు
రచనాపద్ధతుల సమ్మేళనమునుండి గాంధారశిల్పకళా పీఠ
కటి యుద్భవించెను. తర్వాత బౌద్ధవిహారముల కిది
ాలమయి, తురుష్కస్థానము, మధ్య ఆసియా మున్నగు
దేశములకుఁ గొంపోఁబడెను.

హిందూ దేశమున బౌద్ధవిగ్రహములే కాక, వానితో
టు హిందూవిగ్రహములును పండలకొలఁది పెరిఁగిపోవు
కు మొదట గ్రీకులే కారణము. "విగ్రహారాధనమును
దేశములందు వ్యాపింపఁజేసిన గొప్ప 'జేరస్తులు'
కు"లని ఫౌచరుగారు పరిహాసముగ వ్రాసియున్నారు.
రాణిక యుగమునాఁటికి దేశమున బౌద్ధమత మంతరిం
ను. బుద్ధుఁడు విష్ణువుయొక్క యవతారముగ గ్రహిం
బడెను. నాఁటి ... యుగమున దుప్పతిల్లిన
్రమంతయు గ్రీకు సంప్రదాయపు రచనాపద్ధతిని
పూర్తిగ విడనాడి ప్రాచీన హిందూసంప్రదాయమును
గ చేకొనెను. ఈయుగమున నుద్భవించిన సాంచి,
రనాత్, అజంత, జగ్గయ్యపేట, సింహళ బుద్ధవిగ్రహ
లను గాంధార బుద్ధవిగ్రహములతో పోల్చిచూచిన
వ్యది విశదమగును. "గ్రీకుపాశ్చాత్యరూపవిన్యాసము,
నా పద్ధతి (technique), గ్రీకుల అంగ సంబంధ
మ్యము (proportion) మున్నగు గ్రీకుల శిల్పలక్షణ
ములు భారతజాతీయసంప్రదాయమును నెదుర్కొని
దానిని గ్రసించుటయందు జయమొందలేదని విన్సెంటు
స్మిత్ గారు చెప్పుచున్నారు.

హైందవజాతీయ సంప్రదాయశిల్పమునం దల్లెడ
లను 'నగిషి' పని—అలంకారవైభవము—ప్రాము
ఖ్యమును వహించియుండుట గాంచనగును. మిగుల
పురాతనకాలమునుండి నేఁటివఱకును ఇండియాయం
దుద్భవించిన శిల్పరచనాపద్ధతు లన్నిటియందు—బౌద్ధుల
విహారములందేమి, హిందువుల కట్టడములందేమి, తర్వా
త ప్రభవించిన రాజపుత్రుల, మొగలుల శిల్పరీతులందేమి,
కఱ్ఱ, దంతము, లోహపుపనులయందేమి, 'నగిషీ' పని,
యీయలంకార కళావైభవము, విశేషించి కన్పట్టుచు
న్నది. ఈ యలంకారశిల్పము (decorative art)
ఎందుండి వచ్చినది? మున్నెన్నఁడు లేని శిల్పకళావిజృంభ
ణము గుప్తచక్రవర్తుల యుగమున ప్రాదుర్భవించుటకుఁ
గతం బేమి? అను ప్రశ్నలను పరిశోధించి సర్ జాన్
మార్షల్ గా రిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

"హైందవ శిల్పమునుగూర్చి వ్రాసిన వారిలోఁ
జెక్కుంద్ర కిది హైందవార్యులదనియే యభిప్రాయము.
హైందవ నాగరికతయం దుత్తమమయినదంతయు ప్రా
చీనార్యులచే, వేదములతోపాటు, దీక్షొనిరాఁబడినదని
వీరు తలఁతురు. ఈ 'ఉత్తమమునందు' శిల్పకళలను గూడ
చేర్తురు. అయినను సంగతి సందర్భములను విచారింతము:
హైందవ శిల్పముయొక్క మొదటికర్తలు వైదికార్యులే
యయినచో, వీరు మొదట నెచ్చోట నివసించిరో య
చ్చోట నతి ప్రబలముగఁ గన్పట్టవలసియుండును,—అనఁగా
పంజాబు, పశ్చిమోత్తర ప్రాంతములందు. కాని కన్పట్టు
నదంతయు నిందులకు వ్యతిరేకముగ నున్నది. పంజాబును
విడిచి దక్షిణమునకు పోయినకొలఁది దీనిప్రాభవము ఎక్కు
వగుటను గాంతుము. పంజాబునకు మిక్కిలి దూరమున
నున్నట్టి దక్షిణదేశమున నియ్యది ప్రబలియున్నది. మధ్య
యిండియా యందును, హిందూస్థానమునందును నిది
మిక్కిలి దుర్బలముగను, మార్పుచెందియు నున్నది.
పంజాబునందు మిక్కిలి దుర్బలమయి, చూచుట కరుదై

యున్నది. బాగుగ చూచినచో, నేఁటి హైందవశిల్పము మనోహరమయిన యలంకారములతో పరివేష్టితమయి యున్నది. కాని, యీమనోహరత దక్షిణమునకుఁ బోవు కొలఁది స్పష్టముగఁ జూడనయ్యెడిని. చెన్నపురి రాజ్యము నందును, సింహళద్వీపమునందును సహజ పరిపూర్ణవిలాసమును జెందియున్నది. దాక్షిణాత్యశిల్పి-చిన్నబాలుఁడు సూడ—అద్భుతమయిన హస్తలాఘవమున, ఎంతయో సశీలముగ, చిత్రగతుల నించుకైనను చెదరిపోకుండ, సగిషి పనిని చేయుచున్నపుడు చూచుటకంటె వ్యామోహితునిగఁ జేయునది నాకు హిందూదేశపు శిల్పము నందు మఱియొకఁ గన్పట్టలేదు. వారి హస్తనైపుణ్యము, స్ఫూర్తిలాలిత్యము, కల్పనాశక్తి, నిర్దుష్టరచనావిలాసము, రేఖల సుందరగమనముకంటె నద్భుతమయినది మఱొకటి లేదు. నేఁడిది యెంతసత్యమో, ఆనాఁడును నంత సత్యముగ నుండెను. అమరావతి చెక్కడములందు, మఱియెచ్చోటను గానని, భాగ్యవంతములగు నలంకార కళావిలాసములు గలవు: కల్పనాపటుత్వమున, రేఖావిలాసమున సాటిలేనివయి యున్నవి (the richest, most rythmical and most imagi- native designs). పంజాబులో—నేఁడు తక్షశిలయందుఁ ద్రవ్వఁబడినవి రుజువుచేయునట్లుగ—గ్రీసులు రాక పూర్వ మేవిధమయిన శిల్పమును లేదు. అందుచేతనే, స్వజాతీయమయిన శిల్పము పంజాబులో పుట్టియుండ లేదు గావుననే, విదేశీయులయిన గ్రీసుల శిల్పకళాభివృద్ధి కంతటి సారవంతమయిన భూమి దొరంగినది."

కావున స్వతస్సిద్ధమయిన యీయలంకరణశిల్పము హైందవార్యులది కాదనుట స్పష్టము. ఆర్యుల ప్రతిభావిశేషము శిల్పమునందు లేదు. వారియుపజ్ఞ మఱొకమార్గమున ప్రకాశించినది. వారు బుద్ధిబలసంపన్నులు, వే[illegible]దాంతులు, తత్త్వవేత్తలు. సాంఘికనైతికాదర్శలంక[illegible] జీవితరేఖావిలాసరచనా నిపుణులు. ఈజ్ఞాన గుణ[illegible] కారణముననే వీరిపరిపాలనము, నాగరికత దేశమునం[illegible] తటను క్రమ్మకొనుటయు, ఆర్యేతరజాతుల సభ్య[illegible] నాగరికతఅడుగంటుటయు సంభవించెను. తదాదిగ, ఆర్య[illegible] ద్రావిడ సమ్మిశ్రణమునుండి యొక విశిష్టజాతీయ[illegible] ముద్భవించినది. శిల్పకళలు నాఁటినుండి నేఁటివఱకు స[illegible] మునందుతక్కువగ చూడఁబడుకులములందు నిలిచియుం[illegible] టచే నిది ద్రావిడులదని నిస్సందేహముగ చెప్పవచ్చు[illegible]

ద్రావిడు లార్యసభ్యతయందు తమ వ్యక్తిత్వమ[illegible] గోల్పోయినను, శిల్పకళలందు మాత్రము సంరక్షిం[illegible] కొనఁగల్గిరి. సంఘమునందు హీనముగ చూడఁబడుచు[illegible] ప్పటికి శిల్పవృత్తులు (arts and crafts) తమహస్త[illegible] ముగుటఁజేసి, ప్రభువులవలన ప్రత్యేకసౌకర్య సన్మా[illegible] ములు పడయుచుండెడివారు. *

ఈ విశిష్టభారతజాతీయ శిల్పకల్పనము [illegible] మునం దొక గొప్పదైన సత్యతాసమీకరణము. ఈ [illegible] శ్లేషమునుండి యొకశిల్పచిహ్నతి—హైందవశిల్పమున[illegible] నిర్గ్గ గాంచినది—ప్రభవించెను.† వాగ్రూపవేవిత [illegible] దివ్యత్వము శిల్పరూపతగన వెలుబలిచి, శిల్పరచనమున[illegible] సాంకేతికములు సంభవించుట మరిసంబంధమైన [illegible] కళాపరిణామమునందు సహజము. ఈసాంకేతిక నిరూ[illegible] ణము (symbolic representation) హైశిలదశ [illegible] బౌద్ధశిల్పమునందు మాత్రమే యమోఘముగ నిలిచి[illegible] న్నను, బౌద్ధమతమునకు పూర్వము దేశమునందు శిల్ప[illegible] లేదని భావింపఁగూడదు. కొందఱు శిల్పకళాపండితుల[illegible] ప్పినట్లు హిందూశిల్పముయొక్క యుత్పత్తికి బౌద్ధమ[illegible]

* అప్పటినుండియే కాఁబోలు మనదేశమున నౌకరిమాన్యములు పుట్టఁబడినవి.

† As a result of the fusion of the Aryan and Dravidian elements—the interpene[illegible] tion of philosophy and art,—there arose the grand Hindu art—one of the grand[illegible] cultural synthesis in history. It gave birth to the gorgeous symbolism—the meet[illegible] ground of the Seen and the Unseen, the actual and ideal. This symbolism [illegible] and still remains the keynote of the Hindu art...It is a mystic Heroglyphic which [illegible] waits for its Champollion.

Dr. KALIDAS NAG.

కారణము కాదు. బార్హుత్, సాంచి, బోధిగయ, అమ
రావతిచోట్ల నింకను మిగిలియున్న శిల్పములను గాంచిన,
బౌద్ధమతమునకు చాలపూర్వమే స్వదేశీయమైనశిల్పము వేద
కాలమునుండియు విచ్ఛిన్నముగ వచ్చుచున్న
ట్లు,-అక్కాలపు వాఙ్మయమునందుఁ గూడను నిదర్శనము
లుగలవు, గాన—చెప్పవచ్చును. దాని యుత్పత్తికి మూలము
స్వదేశీయులయిన వ్రసంగులు, దంతపు పనివాండ్రు,
విశ్వబ్రహ్మలు మున్నగువారి వంశ పారంపర్యముగ వచ్చు
నభ్యాసములందుఁ గననగును.* మౌర్యులకాలము నాఁటికే
యీశిల్పము పరిపక్వమయిన స్థితిలో నున్నది. సాంకేతిక
మైన (conventional) ఈ స్వజాతీయ శిల్పసంప్ర
దాయమునకు బౌద్ధమత ముద్దీపనకారి యయ్యెను. ఇంకను
బుద్ధవిగ్రహములను చెక్కుటయందు శిల్పులకు మనస్క
రింపలేదు. బహుశః వీరింకను విగ్రహములను చెక్కుట
యందు నిపుణులు గాలేదేమో. ఇదే యథార్థముగఁ గన్ప
ట్టును. ఆకారణమేదైనను, బుద్ధుని ప్రబోధమును బోధి
వృక్షముచేతను, బుద్ధదేవుని ధర్మచక్రముచేతను, నిర్వా
ణమును స్థూపముచేతను (ఉత్తరోత్తర పరిణామమున
పౌరాణిక యుగమునం దుపయోగించిన లింగములకును,
దేవాలయ గోపురములకును స్థూపము మూలము), ఇట్లు
సాంకేతిక రూపాత్మకమైన శిల్పము నిర్మింపఁబడుచు
వచ్చెను.

గ్రీకుల సంబంధము

ఇట్టిస్థితిలో విదేశీయుల సంపర్కము,—ముఖ్యము
గా నెన్నఁదగినది గ్రీకులది, హిందూదేశమునకుఁ గల్గినది.
గ్రీకులు రాకపూర్వము హిందూదేశమున విగ్రహారచన,
విగ్రహారాధనము బొత్తిగ లేకుండ లేదు. కాని గ్రీకులరాక
మూలమున హైందవశిల్పచారిత్రమునం దొక గొప్పపరివర్త
నము కలిగెను. ఇంతనుండియు స్థైర్యస్థిర్యములతో చిర
స్థాయిగ విగ్రహరూపసంపద మహోదర్కముగ విజృం
భించును. హైందవశిల్పమునకు గ్రీకు ప్రాభవము మిళిం
దునికాలమునుండి కలిగినది. భారతీయశిల్పకళాపరిణా
మమునం దీగ్రీకురాజన్యులరాక నూతనశకమును గల్పించు
చున్నది. హిందూదేశచరిత్రమునందే గాదు, ఆశియాఖండ
చరిత్రమునందును ఆశియాఖండపుశిల్పము, మతముగూడ
నూతనపరిణామ విలాసమునందును. అశోక మహారాజా
బోధకుల వంపి దేశదేశములందు బౌద్ధమత ప్రచారమును
సాగించెను. బుద్ధవిగ్రహములద్వారా గ్రీకులు గాంధా
రము, బాక్ట్రియా, చీనా, తురుష్కస్థానము, మున్నగు
పశ్చిమదేశములందు బౌద్ధమతమును విరివిచేసిరి. ధర్మాశో
కునిచే ప్రారంభింపఁబడిన దేశాంతర ద్వీపాంతర ధర్మ
ప్రచార మిట్లు అశోకునకు పిమ్మట నొక నూఱేండ్లలో
సఫలీకృతమయ్యెను. రూపముగ్ధులు, మనోధర్మప్రవృత్తు
లగు గ్రీకులకు భారతీయ నిరాకార శిల్పరచనము, విగ్ర
హరూప రహితమయినది, నచ్చకపోవుటచే సాకారశిల్ప
రచనకు, విగ్రహనిర్మాణమునకుఁ గడంగిరి. హిందువుల
వలె కేవలము బుద్ధుని ధర్మకాయముతో గ్రీకులు సం
తృప్తి నొందలేదు. బుద్ధుని వాస్తవిక కాయమును,
స్వరూపమును సాక్షాత్కారము చేసికొనఁదలఁచిరి. బుద్ధ
దేవుని మొదటి విగ్రహమును నిర్మించినవారు గ్రీకులు.
విగ్రహరూపమునందే గాదు, వేరువిధములను శిల్పసం
స్కారమునకు దారిచేసిరి. శిల్పచిత్రములనుండి భవన
నిర్మాణమునకుఁ (architecture) గడంగిరి. ప్రాచీనస్థితి
యందున్న (primitive stage) భారతీయ భవననిర్మా
ణమునం దపూర్వపరివర్తనమును గావించిరి. ఈపరివర్త
నమునందు గ్రీకు లద్భుతబుద్ధిసూక్ష్మతతో భారతజాతీయ
మతానుసారమయిన కల్పనాదృష్టిని (indigenous
motifs) సమ్మేళనము చేసిరి. ఈసంయోగమునుండి
Græco-Buddhist Artఅని పేరు గాంచిన గాం
ధార శిల్పకళాపీఠ మొకటి ప్రభవించి, యీ నూతనశైలి
ఆశియాలోని పశ్చిమోత్తర దేశములందలి బౌద్ధగుహాల
యములందు విలసిల్లు శిల్పవైభవములకు మూలమయినది.
గాంధారమునందు గ్రీకులు నిర్మించిన స్థూపములు, చైత్య
ములు, గుహాలయములు మొదలగుచోట్ల చెక్కఁబడిన శిల్ప
ములు (sculptures) హిందూదేశమందలి శిల్పముల
లోనెల్ల చాల సొగసైనవని (" the finest India

* Mon. Fovcher.

has to show") కొందఱి యభిప్రాయము. కాని, యీ గ్రీకు శిల్పము పశ్చిమోత్తరమునందు తప్ప తక్కిన హిందూదేశమునందు వ్యాపింపలేదు. మధ్యయిండియా, దక్కను విహారములందలి శిల్పము కేవలము స్వజాతీయ మయినది.

బౌద్ధ-పౌరాణిక యుగము

మధ్య, దక్షిణ యిండియాయందు ప్రబలినశిల్పము నందు గ్రీకుప్రాబల్యము లేశమయినను, వారి శిల్పరచనా పద్ధతి వారితోపాటు దేశమునుండి నిర్గమించినను, విగ్రహ రూపనిష్పత్తికి, విగ్రహారాధనమునకు వారు చేసిన పని మాత్రము శాశ్వతకల్పమై, ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము దేశమందంతట నిలిచిపోయినది. వారు వేసిన బీజము మహావృక్షమై "బోధివృక్షమును" గూడ మ్రింగివేసి, అనంతకోటి దేవతావిగ్రహములకును, విగ్రహారాధనము నకును ఫలప్రదమయ్యెను. బుద్ధుని మొదటి విగ్రహమును నిర్మించి యిచ్చిన వారు గ్రీకులు; బౌద్ధధర్మమును పుచ్చు కొని భారతీయులు పెట్టినధర్మభిక్షకిది వారి ప్రత్యుపకా రము! ఈధర్మభిక్షను గైకొని, చాలకాలమునుండి ఆకార నిరాకారములమధ్య పడి దేవతారూపరచనాసందిగ్ధమాన సులగు హిందువుల దీర్ఘసంశయార్తిని బాపిరి. గ్రీకులు సుం దరమైన బౌద్ధవిగ్రహములను నిర్మింపనారంభించిన దాదిగ దేవతారూపరచనము, విగ్రహారాధనము దేశమునందు విస్త రించును. ఇందు బౌద్ధజాతకకథలును, హిందూ పురాణ కథలు నొండొంటితో విగ్రహరూపసంపత్తిని కొల్ల గొనుటయందు స్పర్ధించును. తన్నిరూపణమునకు బౌద్ధ విహారములు, గుహాలయములు, హిందూ దేవాలయములు దేశమునం దెల్లెడల నావిర్భవించును. ఈశిల్పవికాససమ యమున అనేక జాతులవారి మతములు, దేవతలు, రసజ్ఞ తలు సంక్రమించి రచనాపద్ధతియందు సాంకర్యమును, రూపత్వమునందు వివిధత్వమును కలుగఁజేయును. ఎప్పు డయితే ఒకసారి బుద్ధునిధర్మకాయముతో 'రాజీ' కుదిరి నదో, అంతనుండి క్రమముగ ప్రజలచిత్తము, శిల్పుల దృష్టి బుద్ధదేవుని సంభోగకాయములోనికి, అటు పిమ్మట నిర్మాణకాయములోనికి (ఇది జాతకకథలకు, దశావతార ములకు తావలమయినది) జారిపోవును. కాకున్న ... నాదివిధులు లేకుండ, దర్శనస్పర్శలు లేకుండ, జన న్యము, అశేషజనము వట్టిధర్మకాయముతో సం తృప్తిచెందియుండఁగల్గును? ఈనూతన విగ్రహశిల్ప మునకు కేవలము పారమార్థిక ముక్తికోటియే కాదు, ఆ కూడ చాలవఱకు కారణమగును. అదియును శిల్పులుమాత్ర మెంతకాలము సారములేని, శృంగా లేని సాంకేతిక శిల్పరచనమునందు మెదలుండఁ కావున, ఒకవైపున క్రొత్తక్రొత్త విగ్రహములు మయములు, దారుమయములు, లోహమయములు) పడుచుండ, మఱొకవైపున శిల్పులు, చిత్రక కథలను, గాథలను ఉలి, కుంచెతో నిర్మించుచు ఇంతనుండి శాక్యముని స్వరూపము వెనుకఁబడిపో బుద్ధదేవుఁడు అవలోకితేశ్వరులు, సామంతభద్రులు భద్రులు మున్నగు ప్రముఖగణపరివారముచేఁ గప్పి బడును. బుద్ధరూపము సామాన్యమై స్థిరమగును. " బుద్ధులు" ముద్రాంకితులై (విష్ణుమూర్తికి చక్ర ములు) వెలయుదురు. ఇట్లు, అమితాభుఁడు ధ ద్రతో, వైరోచనుఁడు (బుద్ధుని యొక్కయవతారము చక్రముతో, అక్షోభ్యుఁడు భూమిస్పర్శముద్రతో సంభవుఁడు వరదముద్రతో, అమోఘసిద్ధి అభయము బుద్ధుని యవతారములు మూర్తిభవించును. ఇట్ల కల్పనము బయలుదేఱి మతాభివృద్ధికిని, పురా గాథలు పెరిగి శిల్పాభివృద్ధికిని పరస్పరము తో బౌద్ధమతమునకు పోటిగ పౌరాణికయుగమున మతము మించిన నేర్పుతో విజృంభింపసా మీఁద సత్యాగ్రహము చూపి యింతకాలము యున్న బౌద్ధధర్మమును తనలోఁగలుపుకొనుటకు మతము విశ్వప్రయత్నమున కుపక్రమించెను. రంభమున విజయహస్తము హిందూమతమునకే బౌద్ధధర్మములు హిందూశాస్త్రములో ప్రశస్తముగ నారంభించెను. బుద్ధుఁడే విష్ణువు యొక్క మూర్తిగ పరిగణింపఁ బడెను. శివుఁడును వొకటియే, వేఱు కాదనెడి "బోధసత్త్వము దేశెను. శైవమతము, బౌద్ధమత మభేదరంజకము

రాంతః ప్రవేశము గలిగి వర్తిల్లఁజొచ్చెను. శాక్యముని క్రమేణ శివుని యవతారముగ, యోగీశ్వరుఁడుగ, తుదకు పురాణములలోనికి వచ్చునప్పటికి విష్ణుని యవతారముగ మారిపోవును. ఈమార్పుతోపాటు "నిర్వాణము"యొక్క మొదటిసంగతికూడ మారిపోవును. గీతలలోని "ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే" యనెడి వాక్యము స్మృతిపథమునకుఁ దెచ్చునట్లు, నిర్వాణగతుఁడైన బుద్ధభగవానుఁడు లోకసంగ్రహార్థము అవతారములు దాల్చునట్లుగ, "న బుద్ధః పరినిర్వాతి న ధర్మః పరిహీయతే"యని నిర్వాణసిద్ధాంతము పరిణామమునందును. మరియు నొకవైపున బౌద్ధనుహాలయందు 1000బుద్ధమూర్తులు చెక్కఁబడుచుండ, మఱొకవైపున శివసహస్ర నామావళి, విష్ణుసహస్ర నామావళి రచింపఁబడుచుండెను. స్తూపములకు సమానాంతరముగ లింగప్రతిష్ఠ, బౌద్ధవిహారములకు దేవాలయములు, బుద్ధవిగ్రహములకు శివకేశవులు-ఇట్లు బౌద్ధమతమునకు ప్రతిగ హిందూ మ త ము న సమస్తాంగములందును నూతన చైతన్యమును బొంది, క్రొత్త పొందికతో వెలువడెను. ఈ రూరతీరుసు వాసులు తమతోకూడ వెంటఁ గొనిపోయెడు నాలుసు శాఖలుగల దీపప్రశస్తములు ఆనాఁడు బోధివృక్షమునకు చిహ్నముగా వచ్చినవే. ఇట్లు ధ్వజస్తంభములు, మకరతోరణములు, త్రిశూలములు, చక్రములు, దేవాలయములమీఁది 'పసిఁడికుండలు' మున్నగునవి బౌద్ధమతము లోనివానికి ప్రతిచిహ్నములుగ వచ్చినవే! ఇట్లు నూతన ప్రబోధమును గాంచిన హిందూమతము బౌద్ధమతమును మదిగా చేసికొని, తనలో నైక్యముచేసికొనుటయే ముఖ్య కారణము గానోపు, బౌద్ధమతము హిందూదేశమున శాంతముగ నిర్వాణము చెందుటకు.

హిందువుల తత్త్వమునందు 'సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ'యే గాని పృథక్త్వము లేదు. ఏకత్వమే గాని ద్వైత్వము లేదు. అద్వితీయమే కాని ద్వితీయము లేదు. సృష్టినుండి సృష్టికర్త వేరు చేయబడుటలేదు. ఈయాధ్యాత్మిక సామరస్యభావముచే సర్వమతములవారి దైవతములు హైందవ దైవతానీకములోనికిఁ జేర్పఁబడును. మొదట ముగ్గురయిన వైదిక దేవతలు 33 గురయి, కాలక్రమమున 33 కోట్ల దేవతలుగఁ బరిణమింతురు. అంతే సృష్టియంతయు సృష్టికర్తయొక్క రూపము-చిహ్నము. ఈయభేద ప్రతిపత్తిచే మొదటి ప్రకృతిపురుషులు శివశక్తులుగ, తర్వాత అర్ధనారీశ్వరరూపముగను, శివకేశవులు హరిహరరూపముగను పరిణమింతురు.*

గుప్త యుగము

ఈప్రకారము నూతన చైతన్య ప్రబోధములను గాంచి పునరుద్ధృతమైన హిందూమతము బౌద్ధమతము యొక్క స్థానము నాక్రమించి, గుప్తచక్రవర్తుల యనుగ్రహాదరములకు పాత్రమై, మిగుల ప్రాభవముతో వికసింపఁదొడఁగెను. ఈకాలమునందే సకల విద్యలయందును, శాస్త్రములందును, వృత్తులయందును, సాంఘిక జీవితమునందును గొప్పసంచలనము కలిగినది. రాజ్యము సర్వదిశల వ్యాపించెను. వాణిజ్యము ద్వీపాంతరములతో జరుగుచుండెను. వివిధజాతులవారు, వివిధమతములవారు ద్వీపాంతరములనుండి వచ్చిపోవుచు హిందూమతమునందు క్రొత్తసంగతులను చేర్చుచుండిరి. జాతులపరస్పర సాంకర్యము ప్రబలముగ నుండెను. ఈయుగమునందే వివిధశాస్త్రవిజ్ఞానకావ్యకళాసంపత్తి వికసించెను. దానితోపాటు పురాణములు, స్మృతులు, ధర్మశాస్త్రములు సంస్కరింపఁబడినవి. † ఇట్లు సకలవిషయములందు నభ్యుదయము మహోదయంబగుటంజేసి గుప్తచక్రవర్తుల కాలమునను (క్రీ. శ. 400 - 700) స్వర్ణయుగమని (the Golden Age of India) చరిత్రప్రసిద్ధ మయ్యెను. ఈయుగమున శిల్పకళావైభవము వాఙ్మయవికాసముతోపాటు మహోన్నత స్థితికి వచ్చెను. ఈ యుగమునం దావిర్భవించిన శిల్పము

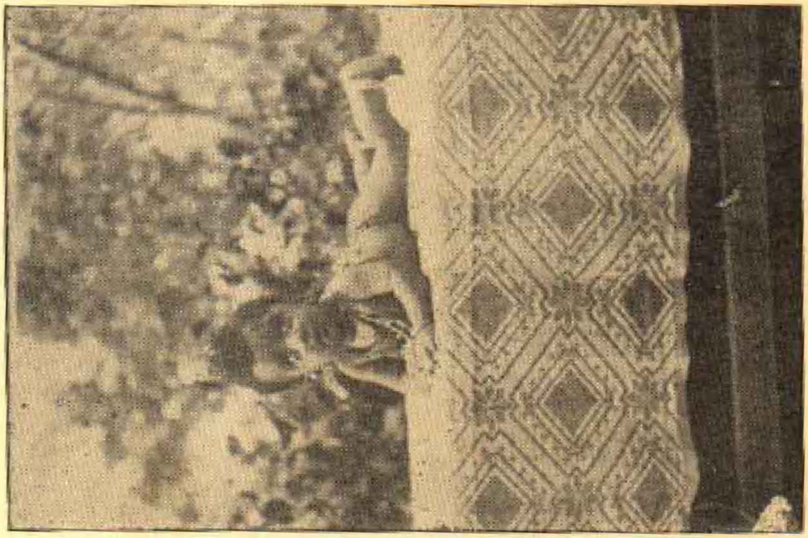
---

* The syncritistic tendency of the Hindu mythology is a most powerful factor on formation of Indian Gods.—Prof JACOBI.

† ఇట్టి సాంకర్యమునకు వెఱచియే కాఁబోలు, సముద్రయానము, పరదేశగమనము మున్నగు నాచారములు కాలమునుండి నిషేధింపఁబడినవి.

ఆకస్మిక ఛాయా చిత్రములు

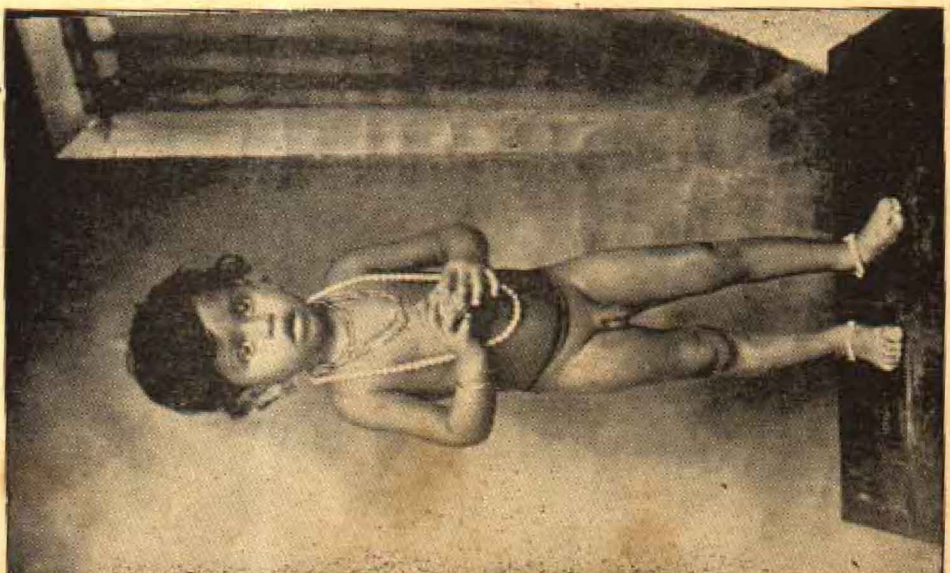
(SNAP SHOTS)



చిట్టినాన్న!

శ్రీ ఏ వి. అప్పారావుగారి ఛాయాచిత్రము.

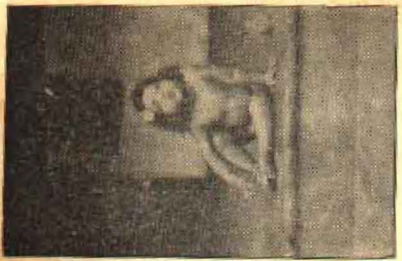
(రెండవ బహుమానము)



అమ్మో!!

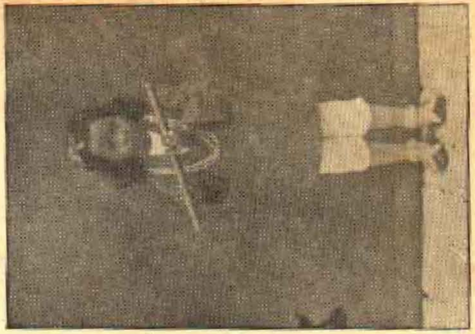
శ్రీ సి. యస్. శేషాచలంనాయుడుగారి ఛాయాచిత్రము.

(మొదటి బహుమానము)



౮. ఏకాంతము

శ్రీ ఏ. యస్. గోవిందరాజుగారి ఛాయాచిత్రము.

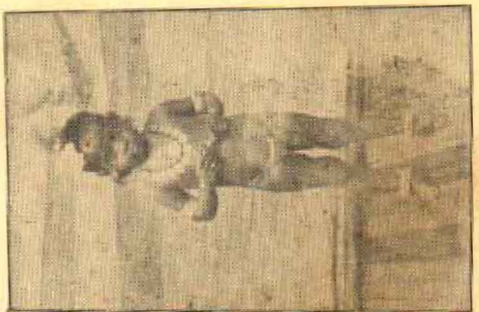


౯. 'మురళి'



'ఇంకాచేపుకు రాలేదు'

శ్రీ బి. వి. పట్టాభి రామరావుగారి ఛాయాచిత్రము.
(మూడవ బహుమానము)



'విశ్వరూపము'

శ్రీ యం. సుబ్బారాయడుగారు పంపిన
ఛాయాచిత్రములు.

బూలఁ జల్లినయట్టిరసాలశాఖ
రాల రువ్విన స్వార్థపరాయణుండు
నరుఁడు ద్రూచించు నీకరుణారసమ్ము!

౨౯

నుడుల కమ్మనకపురంపువిడెము చేతఁ
జూడ్కి తిన్ననకాటుక సొగసుచేతఁ
దలఁపు చల్లనముత్యాల దండచేత
నలవడినఁ జాలు సృష్టిరాజ్యమ్ము నాది!

౩౦

ఇంత వెగ్గలై విడంబించు హృదయపీమఁ
బూలదండల వరుసలఁ గీలుకొల్పి
కులుకుచును గాని క్రొవ్వాఁడి వలపు దూఁగ
నవ్యరాగాన నశ్రు కణాలు రాల
జిల్లుజిల్లునఁ దేనియ చిలుపలార
నంతలో సౌమనస్యమ్ము నందఁగలనె?

౩౧

మృదుపదమ్ముల మడతలఁ బొదివి, చూడ్కి-
తీవయల్లికలందుఁ గదించి, నగవు
పూఁత నిమిడిచి, కన్నీటిబొట్ల డాఁచి,
కలదు కలదని యఖిలజగమ్ము సెప్ప
హృదయమో ప్రభూ! యెవఁడుగుర్తింపఁగలఁడు?

౩౨

పండుటాకునఁ బొరాణిపన నలంది
తొందరను ముక్కురంగేని దుమువ కుండఁ
జదువుచున్నది యీశుకశాబకమ్ము
తడవతడవకు-రసగర్భితమ్ము లయిన
భావిఫలముల కథ లిందు వ్రాయఁబడెనె?

౩౩

తొగరు చిగురాకు గుత్తుల తోరణాలు
మధువనమ్మునఁ గొమ్మకొమ్మలను గట్టి
యడుగులకుఁ బూవు రేకులమడుఁగు లొత్తి
కరడుగట్టిన తేనె మోగిరము పెట్టి
తేఁటి నటు లాదరించి గుర్తుంతు వేల?
కడు మనోహారిమే దీని కాలురూపు?
చెవులపండువయే దీని జీరపాట?

౩౪

తేటకెరటాల పయ్యెద దిద్దుకొంచు
తమ్మిరేకుల కనులు విదల్చికొంచు
నలరు నీ పైలినీటి పాయంపు కొలను
లోలతఁ గలంతపడు దీనిలోఁతు లెవఁడ
నిరవుకొనుచుంచు చిక్కుల నెవ్వఁడెఱుఁగు?

౩౫

కనులముంగలఁ దీవియకొనల విరియు
చిన్నిపూవులలోఁ దేనె చిలుప లూర
సృష్టి విరియు భవద్వికసిత విశాల
చారుహృదయసుమ ప్రవేశమున నమృత
ధారల పరంపరలు జాలువారు టరుదె?

౩౬

క్షణము నిల్కడ లేని యీసంజ కింత
మురువువన్నెలవేసాలు పూఁత లేల?
స్థిరతరమ్మైన రాత్రి కీదిగులు కొల్పు
మసక తెర లేల? చీఁకట్ల మాటు లేల?

౩౭

లలిత బాహువసంత వల్లరులఁ బొదివి
చివురులే మేపి నన్నింతఁ జేసినావు

తరతరమ్ముల నీమేలు మరువలేక
పాడుదును గాని కోకిలస్వరము గాదు.

౩౮

రాగమున దువ్వ నీదుకరమ్ము నీశ
మురువు లాలికింప నాయరమోడ్పు కనుల,
రెక్కముడుపులఁ దగ సవరింతుఁ గాని
పలుకులు రచింపలేను రాచిలుకవోలె.

౩౯

ఇంతపని నడిపెడి సమాయికపు వ్రేళ్లఁ
గూర్చెదవు చెలీ! మందార కుసుమమాల
చెలఁగని మదీయ కుటిల హృత్సీమకంటెఁ
గదలెడు త్వదీయ కుటిలాలకములు మేలు.

౪౦

పులకరించెడు నుమ్మెత్తపూవుఁ జూచి
యింత వలపేని లేని యాకృతికి భ్రమసి
రాగమే లేని మేని నైర్మల్య మరసి
భ్రమరి! మధులేశమున కాసపడెద వేమొ
చల్లగా వినుదీని విశాలముఖము
కంటకావృత విషఫలాకరము సుమ్ము!

౪౧

గాలి కదలిక సుమధుర గానరసముఁ
జిలుకుతంత్రుల హృద్బాహ్య సీమ విడిచి
నిశ్చలమ్మయి యావీణె నిదురవోవ
మ్రోఁగఁజాలని యావాడుపోఁగు లెల్లఁ
బొట్టలోఁ డాఁచికొని తలమున్కనీట
నీవెడఁగుతూఁడు గడగడ నేల వడఁకు?

౪౨

పలుతెఱంగులఁ దడఁబడి ప్రాఁకులాడి
భూజమును గౌఁగిలించి యాజాజితీవ
విడిసపూవుల మోదాశ్రు బిందుతతులు
ప్రేమ తళుక్కొత్తఁ దన్పదసీమ రాల్చు
నిలువుపాటుః వెఱగంది నిలుచుఁ గాని
మారుసేఁతఁ దలంప నీ మ్రానికొమ్మ.

౪౩

తరుణశాఖాగ్రధర్మ సౌధమ్ము లేదు
నవ్యపల్లవ సింహాసనమ్ము లేదు
కలసి పులకించు పుష్పకోమలులు లేరు
తనరు లీలావిహార భూస్థలులు లేవు
బురదఁ దిరుగాడు నీతమ్మి, పూలరేఁడు!

౪౪

రేకురేకులఁ దెలితళుక్కు ప్రాఁకులాడ
సగుదుఁ గమ్మనినూర్పులు బుగులుకొల్పఁ
బెదవిఁ దెఱచినయంత నే రదనపంక్తి
మల్లెలయ్యెనె, కమ్మనిమాటతేనె
బొట్టు లెడనెడఁ దులకించి పొడమకున్న?

౪౫

సుందరమ్మయి, విమలమై, సున్నితమయి,
సరసమై, మధురమయి, విశాలమగుచు
విరియు క్రొవ్విరిలోన నాప్రేమ డాఁచి
హాయి నిదురింపఁబోక బ్రహ్మాండమెల్ల
నరయుచున్నాఁడ నొక హృదయమ్ముకొఱకు.

౪౬

ఏను నినుఁగూర్చి నా గళ మెత్తి పాడ
జాలుజాలుగఁ దూఁగు తచ్ఛబ్దతతులు
చెట్లఁ బూరేకుసందులఁ జిక్కువడను
మలలకొన లంటి వెనుకకు మరలిపోవు
కడలి తరఁగల నురుఁగులఁ గరఁగిపోవు

వలచుచిఱుగాలికౌఁగిటఁ బట్టువడెడు
నక్కటా! యిన్ని యంతరాయములు దాఁటి
యీపలుకు లెల్ల నీచెవి నెట్లు పడును?

౪౭

గాలిలో గచ్చపొదవోలె గలగలమను
చప్పుడుల నిండికొనియె నీజగము నీవు
పిల్లమెలుఁగున నే నాలపించుపాటఁ
దొడరి యీవేళ శ్రుతి దేనితోఁ గదింతు?

౪౮

నసుకు బూసుకులఁ దడబడు నాదుపాట
చైత్రకలకంఠగాన సుస్వరముకంటె
మధురమా? చిలుక కొదమల మాటకంటె
స్పష్టమా? పారుసెలయేటి పాటకంటె
సరళమా? మాటి కిట్లు ముస్తాబు సేసి
యింత పనివడి నన్నుఁ బాడింతు వేల?

౪౯

నడల తూనిక మురువుటందంబు దూఁగఁ
గొంగకాళ్ళకు గజ్జియ ల్గూర్చినాఁడ
పలుకు నవ్వడిలో మార్దవమ్ము గదుర
మిసిమిముద్దులఁ గాకికి మేపినాఁడ
నసల రేకులఁ గమ్మవాసనలు పొదలఁ
బెరట మోదుఁగుఁ బన్నిటఁ బెంచినాఁడ
కఠినచిత్తము రసతరంగములఁ గరఁగఁ
గోరి వలపుల వానలు గురిసినాఁడ!

౫౦

వీణపాటను గొంతుక వెలికిఁ గప్పి
తప్పెటల మ్రోఁతఁ బలుకుల తప్పుఁ గప్పి
గజ్జియలసడి శైలిపక్రిలను గప్పి
భరతమున లక్షణమ్ము లోపమ్ముఁ గప్పి
పాడి నటియింతుఁ గాని, సెబాసనంగ
గళము పైకెత్తి గానసంగతులు దూఁగఁ
బాడలే నొంటి నొకగీత పాదమైన.

౫౧

కాఱుటామని చివురాకు కఱకుకొసల
ముత్తెమై తేఱుకొని, విడ్డపూలలోనఁ
దేనెయై చిందు, పండులఁ బానకమయి
జాలువారెడు నేటిరసస్రవంతి
పరభృతమ! నీదు గానప్రవాహమేమొ!

౫౨

పండువెన్నెల వీణెలీవల బిగించి
యా శరత్తున రాత్రికృశాంగి నీదు
పాట కువ్వెళ్ళగోని శ్రుతి పదిలపఱచి
వేచి, నీపాట వినరాక విసువుఁ జెంది
తీవలెచ్చటి వచ్చటఁ ద్రెంచిపోయె
నేఁడు తొలకరిమబ్బుల నీడ నాపె
కూర్కు వేళలఁ గోకిలా! కూసె దేల?

౫౩

ముదురుటాకుల ముంగాలు మోపలేదు
మెఱుఁగు కిగ్గినపూనీడఁ దిరుగలేదు
గోరువెచ్చని విరితావిఁ దూఱలేదు
పట్టుమని యొక్క బిగిగీతిఁ బాడలేదు
పలికి మురిపించు నీ సుకవాసి పికము!
పలుచఁబడి యట్లు దాని వెంబడియె నేల?
గడుసుటామని కడగొట్టు గాలికుఱ్ఱ!

౫౪

గాలి తరఁగలఁ దేలఁ బద్మాల ముగ్గు
వెట్టుసాలీఁడు చిఱుగాళ్ల వ్రేలికొనల
వలపు నర్తించి యీగంధవహుఁడు నేఁడు
జలకణమ్ముల మాల లంచంబు వెట్టు
తేనె కాసించి యీవెఱ్ఱితేఁటికొదమ
విడిన రేకులఁ బ్రాయోపవేశ మగును!

౫౫

వెండి తళుకుల మొఱకల విప్పులోన
జాలుజాలుగ మంచిముత్యాలు రాల
నలల మెలపుల మేని యొయ్యారమెల్లఁ
దూఁగ నిటు లీఁదికొని తమ్మిత్రోవఁ బోయి
రాజహంసము, కిరితేనెఁ ద్రావలేక
వెలితిపడి యిట్లు తూఁ డేల విఱిచి తినును?

౫౬

కమ్మఁదనముల తొలకరి గాలి చూసి
చన్న లే ప్రొద్దుటందపు సన్న రేక
పలుఁరకమ్ముల వన్నెల బయలుపడియె
వలపుచెమ్మల వ్రేఁగైన పదను వెడఁద
నడఁగునే యేని గూఢరహస్యమైన?

౫౭

ప్రేమ సమసిన యీశర్వరీగభీర
గర్భకుహరాల నెచట నేకాంతసీమ
సన్నసన్నగ జరుగు మోనమ్ముఁ జూచి
కనలెనో శశి, కాఱుచీఁకటిఫలమ్ము
నమలి చుక్కలగింజల నుమియుఁ గడఁ!

౫౮

హృదయ మాధుర్య మెట్టిదో యెఱుఁగకుండ
వన్నెచిన్నెలఁ బయి పయి వలపుఁ జికె
సవ్వనంతన సంపెఁగ నవకుఁ జిక్కి
చొక్కుపవనుని జూచి కింశుక సుమమ్ము
కనలి నిలువెల్ల జేవురించినది-తప్పె?

౫౯

జిలుఁగు టొడికట్టు చిఱుమసతల విదల్చి
పసక నేలను ముత్యాలు పారఁబోసి
తొగరు చివురులఁ గింజల్క ధూళి రేఁగఁ
బూవుటీఱాలలోఁ దూఱి పొదలఁ దారి
వెదకులాడెడు నీగాలిపిల్లఁ గన్న
తల్లి యెటు వోయె నీప్రభాతమున లేచి?

౬౦

విరియు వెన్నెలచే వత్తి వెలుఁగులోన
రేకురేకుల విడఁదీసి రేయియెల్లఁ
బూలగుత్తుల వన్నెలఁ బూసిపూసి
కొనలు చెదిరిన యాప్రాఁతకుంచికులను
దూఱుతొలిప్రొద్దు సంజను బాఱవైచి
యింతలోనన చిత్రకుఁ డెందుఁ బోయె?

౬౧

చెమటఁ గింజల్కగంధంబు చిత్తడివడ
జిలుఁగు పత్రాలమకరికల్ సెదర, మోము
చివురుగుత్తులు పులకించి జేవురింప
గొనబుబొదల నసితూఁడు ననలు రాల
నిలుకడలు దక్కి యడరి కొనలు చలింప
మించి యొండొంటి బిగిఁ గౌఁగిలించికొనెడు
నీలతల ప్రేమతత్త్వ మిం కెంత కలదో!

౬౨

లీల నోడిఁ బోసికొన్న ముత్యాలు దీసి
యలల పిడికిళ్ల సరిబేసులాడుఁ గడలి

మేదినీశుల మకుటాల మెఱయుఁ గొన్ని
పూరితలనాడి పుడమిని జారుఁ గొన్ని.

౬౩

పగలు పగలాఁడి వలలోనఁ దగుల్కొన్న
భాస్కరుని జాడ మో మెఱ్ఱవారఁ జూచి
యాలిగి శశిఁ జేరు తనత్రోవ కడ్డునిలిచి
రేఁగి యెడనెడఁ గికురించి రేపడంతి
కుంతలమ్ముల నుఱిఁ బోసికొనియె సంజ
ప్రియునికౌఁగిటఁ బూవట్లు విరిసి మురిసి
కుటిలవర్తిని రేయి పక్కున హసించె.

౬౪

రేపకడ నొంటిమై నిదురించుచున్నఁ
దట్టి మేల్కొల్పి, చివురాకుకట్టలెల్ల
విప్పి, నీవాసికొన్న క్రొవ్విరిపటాల
నొక్కటొక్కటి చూపింతు వోసమీర!
మెచ్చికొన నేర్తునే నేను మేలిపనుల?

౬౫

తొంటిమునుమాపు సవ్వడిఁ దొట్రుపడుట
నీదుపాటను నే వినలేదటంచుఁ
గోరి మునుమున్న నీవ వేకువను లేచి
నాకొఱకె నేఁడు పాడుచున్నావె పికమ!

౬౬

జిలుఁగు తొలిప్రొద్దు బంగరు కొలనుమీఁద
పటుల తెలిమబ్బుతునుక రాయంచపిండు
గొనబుటొయ్యారమున నీఁదికొనుచుఁ బోవు!
విరిసె నెచ్చోట గగనారవింద తతులు?

౬౭

సన్న ముంజేతి ముద్దిడు నెలఁత విచ్చు
కెంబెదవిలోని నుడులు వార్తికము లట్టు
లేతికొంచువు! నీ తీవ నెన్నికొన్న
చక్కెరలకంటె మధురరసమ్ములందు
వెలయునే నాఁడునాఁటికి? వెఱ్ఱిచిలుక!

౬౮

ప్రియునికై కాఱుచీఁకటి వీథిలోనఁ
దిరుగులాడుచుఁ ద్రోవ గుర్తింపలేక
తడఁబడెడు నే విరహిణీపదమ్ము దగిలి
యొలికెనో, రాగ మీసంజ నొఱసి పాఱు!

౬౯

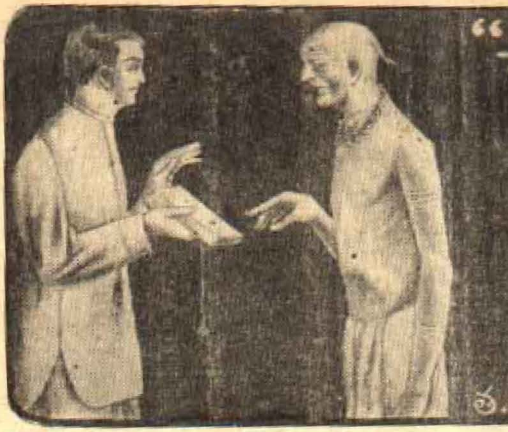
సన్నచీరముసుంగున జాఱుకురుల
పాయలను బొండుమల్లెల వరుసలదర
నవ్వొలి మొగమ్ము నిశి పొలయల్కఁ బోవు
నానిశాంగన భుజము కరాన నిమిరి
సరససంభాషణమ్ముల శశి రచించు
తద్రసగ్రహణాసక్తిఁ దగిలిపోలు
నఖిలవిశ్వమ్ము నిశ్శబ్దమై తనర్చె.

౭౦

తొడరి తెలిమబ్బురాళ్ల సందులను నడచి
పోవు పసిచందమామ! నీత్రోవఁ జూచి
కొనవు? చిఱునందిటఁ గదించి కొన్నకందు
పాలగిన్నియ తొణఁకఁ బైపై నటించు
నురుఁగ లీరెల్ల నేలలఁ దొరఁగి పాఱు.

౭౧

ప్రొద్దుపొద్దునఁ గమ్మని పూలతావి
మొత్తముగ ముత్తెముల వెలఁ బోసికొన్న
కరువలీ! నేఁడు దాపరికమ్ము లేని
పూవు లెచ్చోట విడు? వెలఁ బోసికొందుఁ
దావి, నాకడ నిన్ని ముత్యాలు గలవు.



"నేనిల్లావుండడానికి కారణం"......

కాళ్ళూరి వేంకట రామారావు గారు

౧

మధ్యాహ్నం పన్నెండుగంటల వేళ. వైశాఖ మాసం; ఎండలు తీవ్రంగావున్నాయి. మాతమ్ముడు పాలి కాపుని తీసుకుని తాటిముంజెలకోసం వెళ్లిపోయాడు. గదిలోకూచుని మా ఆవిడా నేనూ కబుర్లు చెప్పుకుంటు న్నాం. ఆవిడ తమలపాకులు చిలకలుచుట్టి యియ్యడానికీ, నేను నమలడానికీ విధీవిరామమూ లేదు. ఇంతలో మా నాన్న "అబ్బాయీ యిలారా!" అన్నాడు.

"ఎప్పుడూ యిలాంటప్పుడే పిలుస్తావు" అని గొణు గుకుంటూ విసుగుతో నేను వెళ్లాను.

"చూడూ! పెద్దపెట్లో మనకీ మళ్లపూడివారికీ జరిగిన దావాలో హైకోర్టు (High Court) తీర్పున కళ్లుంటాయి వెతుకూ, అవికూడా కోర్టులో దాఖలు చెయ్యాలి" అన్నాడు మానాన్న.

"ఎప్పుడూ హైకోర్టు తీర్పులూ, దిగూకోర్టు తీర్పులూ అంటూనే వుంటావు" అని విసుక్కుంటూ పెద్దపెట్టెతీసి కాగితాలు తిరగెయ్యడం ప్రారంభించాను. తాటాకుల పుస్తకాలూ పాతకాగితాలూ లెక్కలేనన్ని వున్నాయి ఆపెట్లో, తియ్యగా తియ్యగా శితాబ్దాలకిం దటి పుస్తకం ఒకటి చేతికొచ్చింది. దాన్నిండా ధూళీ, బూజూ, చుట్టుకుని వున్నాయి. అసహ్యంతో "ఛీ! దరిద్రగొట్టు పుస్తకం" అని విసిరికొట్టాను. నేలమీద పడ్డంలో ఆపుస్తకం తెరుచుకుంది. అందులో నాగరీలిపి నాకు కనపడ్డాది. వెంటనే "యిదేదో గొప్పశాస్త్రం కాబోలనుకుని జాగ్రత్తగా తీసి కళ్లనద్దుకుని చదవడం ప్రారంభించాను.

సంస్కృతం అనుకున్న భాష హిందీగా మారి పోయింది. ఏదోశాస్త్రం అనుకున్న విషయం ఒకవిచిత్ర చరిత్రగా మారింది. పూతచరిత్రయైన ఒక రాజపుత్ర నారీరత్నము తాను యావజ్జీవమూ అవివాహితగానే వుండిపోవడానికి గల కారణాలు తెలియచేస్తూ వ్రాసిన ఒక వ్రాతపుస్తకంగా చివరకి తెలుసుకున్నాను.

ఆచరిత్ర చదువుతున్నకొద్దీ యింకా చదవాలనే అభిలాషతోపాటు ఆగ్రంథ రచయితయెడల గౌరవం కూడా నాలో హెచ్చిపోయింది. నేను చదవడమైన తర్వాత ఆగ్రంథాన్ని మానాన్నకి చూపిద్దామని తీసు కెళ్లాను. ఆయన దాన్ని చూడ్డంతోటే "అదెందుకు తీశావురా? తాతయ్య కాశీయాత్ర వెళ్లినప్పుడు పట్టు కొచ్చార్రా, అందులో యేవేవో వుంది వుంటుంది; దాచు. "అప్పప్పు శాస్త్రుల్లకి చూపిద్దాం" అని తనలు కున్నాడు. అతని గొడవంతా అయిపోనిచ్చి దానిసంగ తంతా చెప్పి, చదివి వినిపించాను.

అదివిని మానాన్న "ఇదేకో ఉత్తరహిందూస్థా నపురాజకన్య చరిత్ర అయివుంటుందిరా. ఈ కాగితాలన్నీ కాశీచుట్టుపట్లవున్న యేదో చిన్నపల్లెటూళ్లో తాతయ్యకి దొరికాయట. ఆయనపట్టుకొచ్చారట" అన్నాడు.

విషయం చాలామంచిదవడంచేత మనభాషలోకి ఆ చరిత్రాన్ని తర్జుమాచేసి సోదర సోదరీమణుల సంతో

ష్టార్థం సమర్పించుకున్నాను. అసలు పుస్తకంలో ప్రకరణ విభజన లేదు. పాఠక సౌకర్యార్థం నేను అల్లాచేశాను.

౨

"ఆజన్మాంతమూ వివాహంచేసుకోకుండా ఒంటి జీవనం గడిపిన వాళ్లు ప్రపంచానికి ఒకవిధమైన వింత పశువుల్లాగు కనబడుతారు. వాళ్ల నిమూసేసరికి ఓమోస్తరు నిరసనభావం జనసామాన్యంలో కలుగుతూవుంటుంది మిగిలిన జనులందరి ప్రమేయమూ వాళ్లకి అక్కర్లేక పోయినా, ప్రతిమనుష్యుడూ వాళ్ల వ్యవహారాలన్నీ విధిగా కనిపెడుతూవుంటాడు. వాళ్లేకారణంచేత వివాహం చేసుకోలేదో పసిపట్టడంకోసం ప్రాణాలనేనా అర్పించేసే మహానుభావులు దేశంలో వున్నారు

"ఆగర్భ బ్రహ్మచారుల ముఖాలని వెలిగే దివ్యతేజాన్ని చూసి ఆనందించేబుద్ధి సామాన్యుడికి తోచదు. కాని వాళ్ల రహస్య జీవనదుర్గాన్ని భేదించాలనే పట్టుదల నిముషంలో తోస్తుంది. ఒకవేళ ఆ రహస్యాలని కనుక్కో లేకపోయినా యేవో కారణాలుమాత్రం చిటికెలో కల్పించేస్తారు. "డబ్బూగిబ్బూ లేని యీ మొహానికి పెళ్లేమిటి" నీ "లోకంలో గొప్పకోసంగాని మనః పూర్తిగా బ్రహ్మచర్యం యెవరు చెయ్యగల" రనీ, "ఈ అందాన్ని చూసి పెళ్లెవరుచేస్తా"రనీ యిల్లాంటి కారణాలకి లోటులేదు. కొన్ని విషయాల్లో పైకారణాలు నిజమైనా, ఏ విధాన్నీ లోటులేనివ్యక్తి వివాహంచేసుకోకపోవడానికి కారణం తేల్చాలంటే, ఆ వ్యక్తియొక్క జీవితాన్ని శ్రద్ధతోనూ ఓర్పుతోనూ పరిశీలించాలి. న్యాయబుద్ధికూడా యిందుకు చాలా అవసరం. అంతే కాని తొందరపడి నిర్ధారణచేసినట్లయితే లోకంలో అసత్యప్రచారంచేసినద్రోహులై వుంటారు.

"అయితే అంత ఓర్పుతో పరిశీలించేవారు చాలా అరుదు. నేను పరువుగల రాచకుటుంబంలో పుట్టినదాన్ని. జయపురదుర్గాన్ని సంరక్షిస్తూ యజమానుడి కోసం మాతాత తనపవిత్రరక్తంచేత భూమినితడిపివేసిన మహావీరుడు. సమస్తైశ్వర్యాలూ, మహోన్నతపదవీ, అక్బరుచక్రవర్తి తనకు సమర్పిస్తానన్నప్పుడు, వాటిని తృణప్రాయంగా కాలదన్ని, పేదరికాన్ని వరించి, రాజకులభూషణుడైన రాణా "ప్రతాపసింహు"ని కుడిచేయియై, అనేక యుద్ధాల్లో జయంసంపాదించిన రాజభక్తుడు మాతండ్రి. ఉత్తరహిందూస్థానంలో మా వంశీయులు పోరాడి పేరొందని యుద్ధమే లేదు. "రాణా ప్రతాపసింహు"ని దక్షిణపార్శ్వంలో కూచుని సహాపంక్తిని విందారగించే గౌరవం మాకుటుంబానికే వుంది.

"అటువంటి రాచవంశంలో జన్మించిన నేను వివాహంచేసుకోకుండా వుండడానికి ప్రజల్లో ముందు ముందు అనేకసందేహాలు బయలుదేరవచ్చును. ఆకారణంచేత ఒకప్పుడు నిర్మలమైన వంశానికి కళంకంకూడా వొస్తేరావొచ్చు. అలాంటి ఆపదనుంచి మాకుటుంబాన్ని రక్షించాలనే వుద్దేశంతో నేనిల్లా వివాహంచేసుకోకుండా వుండిపోయినందులకు గల కారణాలు వ్రాస్తున్నాను. అంతకిమించి వేరే విశేషం యేమీ లేదు."

3

"అక్బరుచక్రవర్తిపరిపాలన. సమస్తక్షత్రియదేశాధీశ్వరులూ మొగలు సామ్రాజ్యానికిచేతులు జోడించారు. ఒక్క రాణా ప్రతాపసింహుడుమాత్రం కొద్దిమంది అనుచరులతో అక్బరుకి పక్కలో బల్లెంలాగు లొంగకుండా వున్నాడు. రాణావారి కోటలన్నీ మొగలులచేతుల్లో పడిపోయాయి. అతని ధనాగారాలన్నీ ఢిల్లీకి తరలిపోయాయి. రాజపుత్రసింహానికి నిలవడానికి నీడలేదు. రాత్రేసి పగళ్లు మహారణ్యాల్లో పరుగులెత్తి ఏకొండ, గుహల్లోనో తలదాచుకోవలసివచ్చేది."

"అనుచరుల్లో చాలామంది ఆకష్టాలకోర్వలేక అతన్ని విడిచిపెట్టారు. కొందరు అక్బరుచక్రవర్తి కొలువులోచేరి భోగాలనుభవిస్తున్నారు. మాతండ్రిని తనవద్దకు రమ్మని మొగలు చక్రవర్తి చాలా కబుర్లు పంపాడు. జాగీర్లూ, సైన్యాధిపత్యమూ యిస్తానన్నాడు. కాని మానాయనగారు దుర్నిరీక్ష్యప్రతాపుడగు రాణా ప్రతాపసింహుని కష్టకాలంలో విడిచిపెట్టి శత్రుకోటిలోచేరే రాజద్రోహికాలేదు.

"రాణావారితో పాటు మేంకూడా అడవుల్లోనే వుంటూవుండే వాళ్లం కొండగుహల్లో నిద్ర. ఏ అర్ధరాత్రి వేళ శత్రువులొస్తున్నారని తెలిసినా అప్పటికప్పుడే ఆచీకట్లోనే యింకోచోటికి ప్రయాణం. రాళ్లూ, ముళ్లూ మాకే లొంగిపోయాయి. చీకట్లలో చూడ్డం మాకలవాటైపోయింది. భయంకరమైన వడితో ప్రవహించే కొండ గెడ్డలుదాటేటప్పుడు కాళ్లుజారి మా అనుచరులలో ఎందరుపడిపోయేవారో లెక్కలేదు. చెవులుంపరుస్తూ వుండే ఆగెడ్డలహోరులో మాకు మనుష్యులు పడిపోయే శబ్దంవినిపించేదికాదు. ఇల్లాంటికష్టాలు మేము పడుతూ వుండేవాళ్లం.

"ఇంతలో వానకాలం రావడంవల్ల కొంతకాలం యుద్ధం మానవలసివచ్చింది. వర్షాకాలంలో మొగలు సైనికులు అడవుల్లోకిరారు గనక మేం ఒక కొండలోయలో పెద్దకుటీరం నిర్మించుకున్నాము. మానాయనగారి కింద వుండే పరివారమంతా మాకుటీరానికొక అరమైలుదూరములో నివసిస్తూవుండేవారు. రాణావారి శిబిరానికీ మాకూ మధ్య ఒక మహారణ్యంవుంది. మాకూవారికీ యిరవై మైళ్లదూరం.

"మా నివాసానికి ముందుండే గెడ్డ బ్రహ్మాండమైన సవ్వడితో ప్రవహిస్తూవుండేది. లేళ్లగుంపులు మాయింటిచుట్టూతిరిగి గంతులేస్తూ వుండేవి. సూర్యోదయం అవుతూవున్నప్పుడు, ప్రాతఃకాలమలయానిలాన్ని యనుభవిస్తూ, అనేకజాతుల అడవిపువ్వులుగుప్పే సువాసన భోగిస్తూ కోడెతాచులు నిశ్శబ్దంగా సంచరిస్తూవుంటే నదురూ బెదురూ లేకుండా చూస్తూవుండేవాళ్లం. ఆపాములంటే మాకు సంతోషమే కాని భయంవేసేదికాదు. దూరాన్ని గిరిగహ్వరాలలోనించి తరుచుగా సింహగర్జనలు వినబడుతూవుండేవి, అలాంటప్పుడు మావేటకుక్కలు రోషావేశంచేత గొలుసులు తెంపేస్తాయేమో అన్నంత బింకం చూపించేవి.

"పగలు ఆనందంగానే వున్నప్పటికీ రాత్రి అయేసరికి మాత్రం ఆమహారణ్యాన్నిచూస్తే భయంవేసేది. ఒక్కొక్క పెద్దపులి బొబ్బ పెట్టిందంటే పర్వతసీమలన్నీ గగ్గోలుపెట్టి మారుమోగేవి. మాయింటిచుట్టూ నమ్మకమైన సేవకులు పహరా యిచ్చేవారు. కుక్కలకి జడిసి అడివిజంతువులాట్టే చొరవగా కుటీరందగ్గిరకివచ్చేవి కావు.

"వానకురవగానే కొండగెడ్డలన్నీ ఒక్కసారుగా పొంగిపోయేవి. నేను గెడ్డఒడ్డునకూచుని ప్రవాహతీవ్రాన్నిచూస్తూ వుండేదాన్ని. కాలుజారికాబోలు అడివి పందులూ, జింకపిల్లలూ అందులోనుంచి కొట్టుకుపోతూ కనిపించేవి."

౪

"వర్షాకాలం వెళ్లిపోవచ్చింది. గెడ్డల్లో నీరు తగ్గింది. ఆకాశం సాధారణంగా నిర్మేఘమై, నిర్మలమై వుంది. ఇంక కొద్దిరోజుల్లో మేము మాప్రస్తుత నివాసస్థలాన్ని వొదిలేసి వేరొకచోటికి వెళ్లాలని నాయనగారు అంటూవుండగా విన్నాను.

"ఒకనాడు మానాయనగారు రాణావారితో మాట్లాడాలనివెళ్లి, రాత్రి కేవేళకైనా వస్తాననిచెప్పివుండడంచేత ఆయనకోసమని యెదురుచూస్తూ నేను మా వాకిట్లో ఒకచాపరాతిమీద కూచున్నాను.

"సాయంకాలం. సూర్యాస్తమానమై రెండుమూడుగడియలకంటే ఎక్కువకాలేదు. ఆకాశం నిర్మలమై కొద్దిపాటి నక్షత్రాలతో ప్రకాశిస్తూంది. త్రయోదశీ చంద్రుడు మనోహరకాంతితో అరణ్యసీమలని అలంకరించాడు. అడివిపువ్వుల సౌరభం శాంతంగాహాయిగా వెన్నెట్లో నిండిపోయింది.

"దూరాన్నుంచి గుర్రపుడెక్కలసడి వినబడ్డాది. దారికికొంచెం యెదురుగా వెళ్లాను. మాకుక్కగూడా నాతోనే వుంది. చెట్లనీడల్లోన్నుంచి రెండుగుర్రాలు వస్తున్నట్టుగా కనబడ్డాయి. 'రెండవవారెవరూ?' అని నేను వితర్కించుకుంటూ వుండగానే వారు దగ్గిరకొచ్చేశారు. నేను త్వరగా లోపలికెళ్లి కిటికీలోనుంచి చూస్తున్నాను.



"చెట్లనీడల్లోంచి రెండుగుఱ్ఱాలు......కనపడినవి"

"నాయనగారు ముందు గుఱ్ఱందిగి, రెండో అతనికి చేయూతయిచ్చి గౌరవంగా దింపారు. ఇద్దరు నౌకరులు రెండు గుఱ్ఱాలనీ తీసుకుపోయారు. గుఱ్ఱందిగి వాళ్లిద్దరూ లోపలహాలులో ప్రవేశించి కుర్చీల్లో కూచున్నారు. మాఅతిథికి సుమారు పాతికసంవత్సరాలవయస్సుంటుంది. సలక్షణమైనరాజఠీవి అతని ముఖాన్ని తాండవిస్తుంది. చిన్నప్పుడెప్పుడో అతనితో కొద్దిగా పరిచయంవున్నట్లు నాకు తోచింది. కాని సరీగాజ్ఞాపకం చాలిందిగాదు. ఒక గంట మాట్లాడుకున్న తరువాత యిద్దరూ భోజనాలకి లేచారు."

"తర్వాత నన్నుపిలిచి మానాయనగారు నాకు మా అతిథినిచూపించి "అమ్మా! చూడూ, ఇతన్నెరుగుదువా?" అన్నారు. నేను పోల్చుకోకపోవడం చూసి ఆయనే మళ్లా "మన 'జయసింగ్, కొడుకు, హరిసింగు, ఎరగవూ? చిన్నప్పుడాడుకునేవానివికావూ?'అన్నారు. అప్పటికి నాకు కొద్దిగా జ్ఞప్తికలిగి ఒక్కసారి మా అతిథిముఖం వంక చూశాను. "మేము చిన్నప్పుడు కలిసిమెలిసి ఆడుకున్న వాళ్లమేము. మాకూ వాళ్లకీ యేదోదూరపుబాంధవ్యంకూడా వుంది. అయినా ఆ రోజులుగడిచి ఎన్నో సంవత్సరాలవడంవల్ల యువజన సహజమైన సిగ్గు నన్నావరించి అతనితో వెంటనే మాట్లాడనిచ్చిందికాదు. కాని అతడేముందుగా"శ్రీ--, చిన్నప్పటి మనగుఱ్ఱపుస్వారులూ, ఆటలూ, అన్నీ మరిచిపోయావా ?" అన్నాడు.

బాల్యంలో సుపరిచితమై, ప్రియతమమైన ఆ కంఠస్వరము వినేసరికి నాశరీరం ఆనందపులకాంచితమైంది. అతన్నిచూసి చాలాకాలమైనప్పటికీ ఒక్కక్షణంలో మాచిన్ననాటిరోజులన్నీ తళుక్కున నా జ్ఞప్తిలో మెరిశాయి. బాల్యస్నేహితులమై చిరవియోగానంతరాన్నిమళ్లా కలుసుకోవడంవల్లనో, ప్రియజనసహవాసం చాలారోజులనించీ దూరమైపోవడంవల్లనో, ఏకారణమోకాని అతని మాటలు నాకనంతమైన సంతోషాన్ని కలిగించాయి. కాని యింకా సిగ్గు నన్ను పూర్తిగా విడిచిపెట్టలేదు. ఎలాగో ధైర్యం తెచ్చుకుని జవాబుచెప్పకపోతే మర్యాద కాదని " అన్నీ మరిచిపోలేదు" అన్నాను.



"తరవాత చాలాసేపు మానాయనగారు అతనితో మాట్లాడుతూ వుండగా నేనక్కడే వింటూ కూచున్నాను. హరిసింగుతండ్రి మొగలులతో యుద్ధంచేసి చనిపోయాడనిన్నీ, అక్బరుచక్రవర్తివారి రాజ్యమువశపరుచుకోవడంవల్ల అతడిల్లా రావలసి వొచ్చిందనీ వారి సంభాషణవల్ల నాకు తెలిసింది."

*

"హరిసింగు తండ్రి మా నాయనగారి బాల్యస్నేహితుడు. ఇద్దరూకూడా రాణావారిసేవలో తల నెరిసినవాళ్లే. రాణా వారాతని చావు విని చాలా విచారించారు. హరిసింగు అప్పటినుంచీ మాయింట్లోనే వుండిపోయాడు.

"ప్రథమసందర్శనవల్ల ముప్పుకున్న సిగ్గు నన్ను క్రమంగా వొదిలింది. బాల్యస్నేహితులం కాబట్టి నేను హరిసింగుదగ్గిర మామూళ్లులాగే చనువుగా తిరిగేదాన్ని. ఎప్పుడు చెప్పుకున్నా మాచిన్నతనపు ఆటలూ, అప్పటి సరదాలూ, ఆశావ్యాలే మాట్లాడుకునేవాళ్లం. 'అల్లాంటి రోజులు మళ్లీ రావడం దుర్లభంకదా' అనుకునేవాళ్లం. దేదీప్యమానమైన తేజంతో వెలిగే రాజకుటుంబానికొచ్చినదీనదశ మామనస్సుల్ని కలిచివేసేది. మొగలుసైనికుల వల్ల దుర్గమారణ్యాల్లోకి తరుమబడిన క్షత్రియకుటుంబాలు పడేకష్టాలు చెబుతూ హరిసింగు అశ్రువులురాల్చేవాడు.

"రోజూదగ్గిరకొండల్లోకి షికారుగా వెళ్లేవాళ్లం. హరిసింగు విల్లూ అమ్ములూపట్టుకొని నా సంతోషంకోసమని ఎన్నో వినోదాలు చేసేవాడు. అతను విల్లెక్కుపెట్టినప్పుడు ఆజానుదీర్ఘాలైన ఆబాహువుల సౌందర్యం యెంతచూసినా నాకు తనివితీరేదికాదు. అతనిదగ్గర నేను కూడా కొంత విలువిద్య నేర్చుకుంటూవుండేదాన్ని.

"ఇల్లా రమారమి నెలరోజులుగడిచాయి. ఒంటిగా వున్నప్పటికంటె హరిసింగు వచ్చిన దగ్గిరనుంచీ నాకు ఉత్సాహం యెక్కువయింది బాల్యస్నేహితుడు రావడంవల్ల నేనదివరకనుభవించే ఒంటరితనం తగ్గిపోయినట్లయింది. మునుపు యేమీతోచకుండా కష్టంగాగడిచే రోజులు యిప్పుడు నిమిషాల్లో గడిచిపోతున్నాయి.

"ఒకనాడు ఝామురాత్రి దాటింది. ఆవేళ సాయంత్రంనించీ ప్రళయమైన తూర్పుగాలి బయలుదేరి ఆకాశంఅంతా గాఢమేఘావృతమైపోయింది. చీకటి పడ్డమే తడవుగా చినుకులు ప్రారంభమై క్రమంగా కుంభవృష్టిలోకిదిగింది. ఉరుములకీ, మెరుపులకీ అంతు లేదు. ఆవానకి జడిసి ఘాతుకజంతువులు సహితం బైటకి రాలేకపోయాయి. అప్పుడప్పుడొకసింహగర్జనమాత్రం మేఘగర్జనలో కలిసిపోతూవుండేది. మా యింటి పక్కనున్న గెడ్డ దారుణధ్వనితో రాళ్లలోసుళ్లుదిరుగుతూ ప్రవహిస్తూంది. ఆ భయంకరరాత్రి నేటికీ నాస్మృతిలో తోచి శరీరాన్ని జలదరింప చేస్తుంది. మేమెవ్వరమూ గుమ్మందాటి వీధిమొహం చూడలేకపోయాం. పహరావాళ్లుమాత్రం ఆతుపానుతో కలహిస్తూ నిష్ఠురమైన తమవిధిని నిర్వహిస్తున్నారు. సంవత్సరాల తరబడ్డి జీతబత్యాలులేక, కేవలం రాజభక్తినే ప్రధానంచేసుకొని యిడుములుపడుతూవున్న ఆదేశసేవకుల విధి నిజంగా జాలికరమైనది.

"మాఅందరిభోజనాలూ అయాయికాని యింకా యెవ్వరమూ నిద్రపోలేదు. తలుపులు బిగించుకొని, మధ్యహాలులో మేము మాట్లాడుకుంటున్నాం. ఒక్కొక్కసారి గాలిహోరు మాకు భయంకలిగిస్తూవుండేది. ఆగాలి ఉరవడిని మా కుటీరం గడగడవొణికిపోయేది. పహరావాళ్ల కేకలుమాత్రం అప్పుడప్పుడు గాలిహోరుని మించి వినబడుతూవుండేవి.

"అలాంటి సమయంలో హఠాత్తుగా గుర్రపుడెక్కలసడి వినబడ్డాది. 'ఈ ప్రమాదకరమైనస్థితిలో వచ్చేవారెవరూ' అనుకుంటూ వుండగానే గుర్రం మా యింటిముందే ఆగింది. మా సేవకుడొకచీటి తెచ్చి నాయనగారికిచ్చాడు. అది చదువుకుని ఆవచ్చినయతన్ని లోపలప్రవేశపెట్టమని ఆజ్ఞచేశారు.

"ఆ ఆశ్వికుడు లోపలకొచ్చికూచుని ఒకవరలో యిమిడ్చిన జాబుతీసి మానాయనగారి కందించాడు. ఆయన దాన్ని చదువుకుని కళ్లనద్దుకుని హరిసింగుని చూసి "అబ్బాయీ! రాణావారీరాత్రి అడివిదాటాలనుకుంటున్నారట. కొంతమంది మొగలు సైనికులువంతెన

దగ్గరవున్నట్టుగా తెలిసిందట. కాబట్టి రెండుజాములు దాటింతరవాత పదిమందితో మనం వారి సహాయార్థంవెళ్లి ఈ అడివిదాటించిరావాలి వింటూన్నావా?" అన్నారు

"ఇంతలోనే మొగలు లెక్కడ కొచ్చారయా?"

"శ్రీవారు యెక్కడున్నారో కనుక్కోవాలని వాళ్లు విశ్వప్రయత్నాలూ చేస్తున్నారు. అందులో ఆశ్చర్యం యేముందీ? అవసరమైతే పోరాడే ప్రయత్నమిమ్మీద బయలుదేరు". అని ఒక సేవకుణ్ని పిల్చి రెండు ఝాములుదాటిం తరవాత తెలపవలసిందని చెప్పి మా నాయనగారు లోపలికెళ్లారు. హరిసింగుకూడా తన గదిలోకెళ్లాడు. జాబుతీసుకొచ్చిన అశ్వికుడు తిరుగు జాబుతో రాణావారితావుకి వెంటనే వెళ్లాడు."

౬

"నేనుకూడా నిద్రపోదామనుకుంటూ దైవప్రార్థన చేసుకుని మంచంమీద శరీరంవాల్చేను. కాని ఎందుచేతనో కన్ను మూతపడలేదు. గుండెల్లో యేదో భారంగావున్నట్టూ, ఒళ్లుతిరుగుతున్నట్టూ తోచింది. నా ఆలోచనలు చాలామారంపోయాయి 'హరిసింగు కూడా వెళ్లుతున్నాడుకదా! ఒకవేళ—యుద్ధంజరిగితే—ఆయుద్ధంలో హరిసింగు హతుడైతే—చేసేదేమిటి?' అనే ఆలోచనకలిగినప్పుడల్లా గుండెలు గడగడకొట్టుకుని బద్దలైపోతాయేమో అనిపించేది.

"ఈ అభిప్రాయం నాకదివరకెన్నడూ కలిగి వుండలేదు. హరిసింగు జీవనంతో నాకు యింతగాఢమైన సంబంధంవున్నట్టు ఆరాత్రి—ఆకబురువినేవరకూ నా మట్టుకునేనేయెరగను! రాణావారికోసం నేలకొరిగిన వీరు లెందరు ప్రాణాలను అర్పించలేదు? మరి యితన్నిగురించి మాత్రం నాకు విచారమెందుకూ?' అనుకుని సమాధానపడదామనుకుంటే నా మనస్సు ఎంతమాత్రమూ ఒప్పుకోలేదు."

"హరిసింగు లేకపోతే ఒంటిబడిపోతానేమో అని భయంవేసింది. 'ఇదివరకు అతను లేకుండా ఒంటిగా వుండలేదూ? ఇప్పుడెందుకుండకూడదూ?' అని ప్రశ్నించుకునేదాన్ని కాని తగినజవాబు నాకు కనబడలేదు. ఇదివరకెలాగున్నా ఇకమంచి అతనితోడిదే నా జీవనమని నామనసులో నాటిపోయింది. ఇదివరకతను లేనప్పుడింటిదగ్గరమాత్రమే ఒంటిగావుండేదాన్నిగాని యిక ముం దతను లేకపోతే ప్రపంచంలోనే ఒంటిదాన్నై పోతానన్న భీతి నన్ను కలవరపెట్టింది.

"అయితే యిప్పుడు కర్తవ్యమేమిటి? ఈ రాత్రి యెటూ వెళ్లొద్దని హరిసింగుతో చెప్పనా? ఎంతపని! రాజకులప్రదీపకుడగు ప్రతాపసింహుని జీవన మాపదలోనుండగా, స్వార్థపరురాలనై అతన్ని వుండిపోమనడానికి నోరాడుతుందా? అతడు సుఖంగా దైవానుగ్రహంవల్ల మళ్లా యింటికిరాగూడదూ? 'అనే అభిప్రాయాలు కలిగేవిగాని ఏవిధాన్నీ మనస్సు సమాధానపడలేదు. 'హరిసింగు మళ్లాయింటికి రాడేమో? జాగ్రత్త!' అని అంతరాత్మ మాటిమాటికీ హెచ్చరిస్తూవుండేది. చివరకీపూర్వాపరసందర్భాలుతర్కించుకుని తక్షణం అతనిదగ్గరకెళ్లి నాహృదయాన్ని విప్పి చెప్పేయ్యాలని నిశ్చయించాను.

"అప్పటికప్పుడే ఝామున్నరరాత్రి అయింది. వర్షం కొంచెం తెరిపి యిచ్చిందికాని తుపారంపడుతూనే వుంది. మళ్లా ఝంఝవృష్టికురిసే సూచనలు కనబడుతున్నాయి ఆకాశంమీద. అల్లాంటప్పుడు నేనొక కాశ్మీరపు శాలువ ముసుగేసుకుని వెనకదారిని హరిసింగు గదిదగ్గిరకెళ్లాను. కిటికీలోనించి అతడు లోపలపచారుచేస్తున్న



ట్టుగా గ్రహించాను. తలుపు తోసిచూశాను. లోపల గడియవేసివుంది. 'హరిసింగ్' అని పిలుద్దామనుకున్నాను. కాని ఆశబ్దం నా పెదవుల్లోనే అణిగిపోయింది. గుండెలు తీవ్రంగా కొట్టుకుంటున్నాయి.

"ఎలాగో ధైర్యంచేసుకుని మెల్లిగా తలుపు తట్టాను. అతడు తలుపుతెరిచి ఆశ్చర్యంతో "ఏమిటీ, శ్రీ—, యింతరాత్రివేళ యిలాగొచ్చా వెందుకూ?" అన్నాడు మెల్లిగా. నాకు జవాబుచెప్పడానికి శక్తిలేకపోయింది. ఒకకుర్చీలో కూలబడి తలుపుమూసేయ్యమని సంజ్ఞచేశాను. తలుపుమూసేసి నాకెదురుగా అతడొక కుర్చీమీదకూచుని నాజవాబుకి యెదురుచూస్తున్నాడు. కాని నాకు ముందుమాట్లాడ్డానికి ధైర్యంయేదీ? కొంచెముసేపుచూసి అతడే నిమ్మళంగా "శ్రీ—, ఏంపనిమీదొచ్చావు? చెప్పు" అన్నాడు. కొంచెంకుదుటబడి "హరిసింగ్, నేనొచ్చినపని నీతో యేలాగుచెప్పడమో తెలియకుండవుంది. ఇంకొకగంటలో ప్రయాణంవుంది కదూ? అప్పుడు నేనూ నీతోవద్దామనుకుంటున్నాను" అన్నాను.

"నాతోనా? ఎక్కడికి? నేను మళ్లీ తెల్లారకుండానే యిక్కడికొచ్చేస్తాను కదూ?"

"ప్రస్తుత పరిస్థితుల్ని బట్టిచూస్తే అక్కడ దెబ్బలాట జరిగేటట్టు తోస్తుంది."

"అయితే?"

"అయితే అంటావేం? జయాపజయాలు ఎవరు నిర్ణయించగలరూ?"

"అవును. నిర్ణయించలేము. అందుకేమంటావూ? (నవ్వుతూ) వెళ్లడంమానేయ్యమంటావా?"

"నిష్కళంక క్షత్రియకన్యక కెవరికీ ఆమాట నోటరాదన్న సంగతి నువ్వెరుగవూ?"

"ఎరుగుదునులే. హాస్యానికంటే అంతపౌరుష మెందుకూ? చిన్నప్పటి ఉడుకుమోతుగుణం యిప్పుడు పౌరుషంగా మారిపోయింది కాబోలూ? నువ్వక్కడకొచ్చి యేంచెయ్యదల్చుకున్నావు?'

"నీపక్కనే నిలబడి నీప్రాణానికి అపాయంవచ్చేటప్పుడు నాప్రాణం అడ్డుపెడదామని నావుద్దేశం."

హరిసింగు సాభిప్రాయంగా నావేపుచూస్తూ కొంతసేపూరుకుని "శ్రీ—, నీనిశ్చయం గొప్పదేగాని నువ్వురావడానికి మాత్రంవీల్లేదు' అన్నాడు

"హరిసింగ్! నేను రాకతీరదు. నిన్ను వొదిలి వుండలేను"

"నామాటల్లో ఒణుకుపుట్టి మనోగతమైన భావోద్రేకాన్ని సూచిస్తూంది. అప్పటికి హరిసింగుకి నాహృదయం పూర్తిగా తెలిసిపోయింది. కుర్చీదగ్గరగా తీసికుని నాచెయ్యి తనరెండుచేతుల్లోనూ పట్టుకొని 'శ్రీ—, యింతభాగ్యానికి నోచుకుంటానని యెన్నడూ అనుకోలేదు. నామైని నీ అనుగ్రహం కలిగింది. ఇంకనేనుబతికినాసరే, ఏమైనాసరే విచారంలేదు. నా జన్మ ధన్యమైపోయింది. ఈ పాటిదానికి నువ్వుకూడా రావడమెందుకూ. రాణావారిని నిముషంలో అడివిదాటించి వొచ్చేస్తాను. నీకటాక్షం వుండాలి కాని నూరుమంది మొగలాయీలనైనా లక్ష్యపెట్టను. మళ్లీ తెల్లారకుండా వచ్చేస్తే సరికదా! "అన్నాడు.

"ఆమాటలు నా కమృతధారలై యిప్పటికీ నా హృదయకుహరంలో ప్రతిధ్వనిస్తూవుంటాయి. నాఆందోళన కొంత ఉపశమించింది. నేను వొస్తానని చాలాసేపు వాదించాను గాని అతడన్నిటికీ సమాధానం చెప్పి ఓడించేశాడు.

"రెండుఝాములుదాటింది. సేవకుడొచ్చి నాయనగారితో సర్వమూ ప్రయాణసిద్ధంలోవున్నట్టు చెబుతున్నాడు. ఆమాటలు విని యింక మేము విడిపోవలసిన సమయం ఆసన్నమైనట్లు తెలుసుకుని తుదిపలుకుగా నేనిల్లా అన్నాను.

"హరిసింగ్! అరుగో నాయనగారు ప్రయాణంలో వున్నారు. నువ్వు జాగుచెయ్యకూడదు. నామూలాన్ని రాణావారిపనుల్లో లోటు జరిగిందంటే నేను భరించలేను. కాని కడసారి మాట ఒక్కటే చెబుతున్నాను విను. నీప్రేమకి పాత్రురాలనయ్యానన్న సంతో

షం భరించలేకుండా వున్నాను. నీ ఆజ్ఞకి వ్యతిరేకం చెయ్యలేక వుండిపోతున్నాను కాని, నీతోటి చావు కంటె నాకు స్వర్గంలేదు. నువ్వు సర్వేశ్వరానుగ్రహం వల్ల మళ్లా రాగలిగితివా ధన్యురాలనే, అలాగ్గాకుండా వేరేవిధంగా జరిగినా యిప్పుడు నాకు విచారంలేదు. ఎందుచేతనంటే ప్రేమభిక్ష నాశించిన నాకు నీవు దానిని దయచేశావు. ఈ లోకంలో కాకపోతే యింకో లోకంలోనైనా మనం కలుస్తాం కదా! అన్న ధైర్యం నాకుంది. హిందూ నారీమణులకి అందులోనూ రజపుత్రరమణులకి పరలోకం చాలా సమీపంగా కనబడుతుంది.

"నీ ప్రాణాలకి ఒకవేళ ఆపదవొచ్చినా, నా శరీరంలో జీవమున్నంతవరకూ నిన్నే తల్చుకుంటూ, ఏ లోకంలో తుచ్ఛమానవవ్యాపారాలు మనలని వేరుచెయ్యలేవో ఆ లోకంలో నీ పునస్సందర్శనభాగ్యంకోసం నిరీక్షిస్తూ కాలం గడుపుతాను. మమ్మాటికీ యిదే నిశ్చయం. సర్వరక్షకుడు నీ యెడల కరుణాళుడై వర్తించుగాక—"

"మరి మాటాడలేక పోయాను. కంఠం గద్గదికమైపోయి అశ్రుప్రవాహం ఆపశక్యంగాకుండా వుంది. అతను నన్ను దగ్గిరగా చేరదీసుకుని నా ముంగురులు వెనక్కి తోస్తూ" శ్రీ—, ఎందుకీ విచారం? మళ్లీ గడియలో ఒచ్చేదానికి ఖంగారెందుకూ? చాలా ధైర్యవంతురాలినని చెప్తూ వుంటావే? ఆ ధైర్యం యిప్పుడెక్కడికి పోయింది? అదుగో అంతా ప్రయాణం అవుతున్నారు. సెలవియ్యి. అని పోబోతూవుంటే చెయ్యిపట్టుకుని ఆపి ఆ మనోహర వదనం వంక చూస్తూ 'హరిసింగ్! నువ్వెంత ధైర్యం చెప్పినా నా కెందుచేతనో గాని బెంగగావుంది. ఏదీ ఒక్కసారి నీ ముఖం దగ్గిర నా ముఖం చేర్చనీ' అన్నాను.

"అతడు నన్ను కౌగిలించుకొని – ఒక్కసారి – ముద్దాడినాడు. అదే నేను యౌవనవతినైన తర్వాత – మొదటిసారి – అనుభవించిన సంతోషలాంఛనం. అబ్బా! ఆ శరీరస్పర్శ యెంత తాపోపశమనంగావుంది!

"గుర్రాలొచ్చి వాకిట్లో వున్నాయి. మా నాయనగారూ, హరిసింగూ గాక మరి యిరవైమంది ఆయుధపాణులైన రజపుత్రసైనికులు బైలుదేరారు. వాళ్లు నా దృష్టిపథాన్ని దాటేవరకూ నేనల్లా చూస్తూవుండి తరవాత లోపలికి పోయాను. బైట ప్రమాదంగా వర్షం కురుస్తూనే వుంది. 'రాజాజ్ఞకీ ప్రేమకీ చాలా దూరం' అనుకుని నిరాశతో ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచాను."

౭

"రాజపుత్రులకి జయం కలగాలనీ, హరిసింగుని సంరక్షించమనీ, సర్వేశ్వరుని చాలాసేపు ప్రార్థించాను. చాలా సేపటికి కష్టంమీద కొద్దిగా నిద్రపట్టింది. అందులో అనేక స్వప్నాలొచ్చాయి. భయంకర యుద్ధరంగాలని ఆ స్వప్నంలో చూశాను. ఇలాగ ఒకరుఝాము సేపు జరిగి వుండొచ్చు. ఇంతలో మా నాయనగారు తిరిగొచ్చి నా పక్కని నిలబడి 'అమ్మా' అని పిలిచారు".



"అదే నేను... ...అనుభవించిన .సంతోషలాంఛనం".

నేను దువ్వునలేచి 'నాయనగారూ' అన్నాను గాభరాతో సవితర్కంగా. ఆయన విచారపూరితవదనంతో "అమ్మా ఘోరం జరిగి పోయింది. రాణావారు సౌఖ్యంగా అడివిదాటారు కాని మనలో చాలా మంది హతులై పోయారు. హరిసింగు పదిమంది మొగలుల్ని సంహరించి తాను వీరస్వర్గం అలంకరించాడు" అన్నారు.

"ఎన్నడూ దీనత్వంతోచని ఆముఖంలో దుఃఖోద్రేకం స్పష్టంగా కనబడుతూంది. ఆలోతుకళ్లలో రెండు మూడు నీటిబిందువులుకూడా వున్నాయి. నాకా సంగతి పిడుగుదెబ్బలాగైంది. "తెలివితెచ్చుకుని నాయనగారూ! శవాన్ని అక్కడే వుంచేసి మీరిల్లావొచ్చారా? అని అడిగాను".

"లేదమ్మా, తీసుకొచ్చి ఆగదిలో పెట్టించాను. రేపుగాని దహనాదిక్రియలు జరగడానికి వీల్లేదు."

"మా నాయనగారు వెళ్లిపోయారు. హతశేషులైన సైనికులు బసలకి పోయారు. కుటీరంలో—భయంకర నిశ్శబ్దం—మృత్యుదేవత స్వేచ్ఛావిహారం చెయ్యడానికి తగిన గంభీరనిశ్శబ్దం — కుటీరంలో తాండవిస్తూంది."

"ఇంకా ఝామురాత్రి వుంటుంది. వానవొడితగ్గకుండాకురుస్తూంది. ఒక్కొక్కచోట యేదో మహావృక్షం కూలినశబ్దం ఆనిశ్శబ్దాన్ని చీల్చుకుని వొస్తూవుండేది. నా కేంచెయ్యడానికీ తోచలేదు. నేనుకూడా ఆరనిముషంలో యీప్రాణాలని విడిచిపెట్టి ప్రాణేశ్వరుని సన్నిధికి పోదామనుకున్నాను. కాని నాచావువల్ల, నామీదే ప్రాణాలన్నీ పెట్టుకున్న నాయనగారిగతి యేమాతుంది? యౌవనవంతులూ, మహాపరాక్రమశాలులూ, అయిన నలుగురు పుత్రులను తన నిశ్చలరాజభక్తికి బలిచేసి వృద్ధుడైపోయి, నన్నే సర్వంగా చూసుకుంటూవున్న జనకుని కెంత మనఃక్లేశం కలిగించినదాన్ని అవుతాను? అందుచేత నేను మరణించే ఆలోచనకి తావే లేకపోయింది.

"కాని కడసారి హృదయేశ్వరముఖారవింద సందర్శనం చెయ్యాలని బుద్ధిపుట్టింది. ఏగదిలో గంటకిందట ప్రియునితో ప్రేమాలాపాలాడుతూ గడిపానో, ఆగదిలోనే గతజీవుడైవుండగా చూసేటప్పుడు ధైర్యం నిలబడుతుందా? అన్న సందేహం కలిగింది. అనాథపరిపాలకుడైన సర్వేశ్వరుని ఒకగడియసేపు నిశ్చలంగా ప్రార్థించి ఆగదిలో కెళ్లాను.

"అబ్బా! అందులోనిదృశ్యం నేను వర్ణించలేను. హరిసింగు శరీరమంతా గాయాలతోనిండి హృదయవిదారణంగా వుంది. ఆగదిలో మృత్యుదేవత సాక్షాత్కరించి నాకు భయం కలిగించింది. నాకాళ్లు వణికిపోయాయి. నాశరీరమంతా ముచ్చెమటలు పోశాయి. మెల్లిగా హరిసింగుదగ్గరకెళ్లి పక్కనే కూచున్నాను.

"గాయాలతోనిండి రక్తంలో మునిగివున్నప్పటికీ ఆముఖసౌందర్యమూ, తేజమూ కొంచెమైనా తగ్గలేదు. శత్రుభీకరములై, దుర్నిరీక్ష్య తేజోరాజితములై వున్న ఆకనుదమ్ములు ముకుళీభూతములై వున్నాయి. ఆస్థితిలో ఆవిగ్రహాన్ని చూసేసరికి నాకాతనియందు గల ప్రేమా, గౌరవమూ, ద్విగుణీకృతములై పోయాయి. వీరరసస్వరూపమగు నాశౌర్యనిధి నిర్జీవకళేబరమందు గల భక్త్యుద్రేకంచేత నాహస్తాలు నాప్రయత్నం లేకుండానే జోడింపబడ్డాయి.'

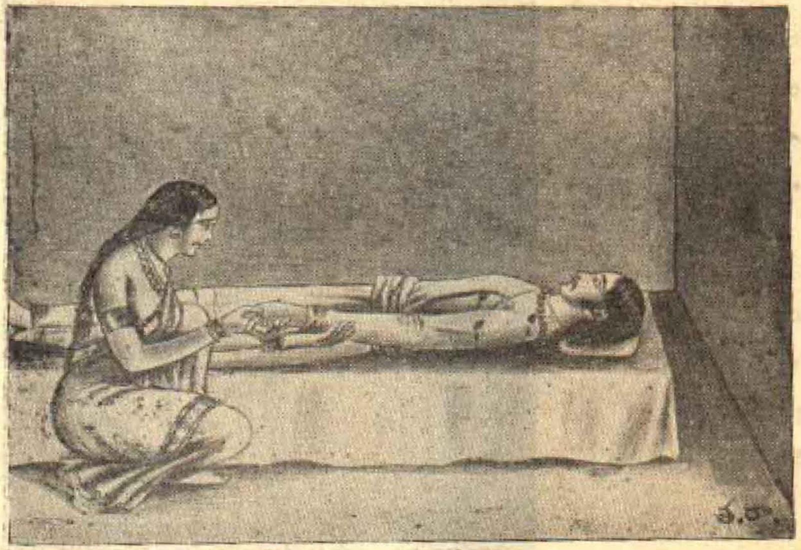
'ఆసమయాన్ని నాలోకలిగినభావాలు వ్రాయబూనుకుంటే పెద్దగ్రంథమవుతుంది. త్వరలో నన్ను నా ప్రియునిచేర్చుమని దీనరక్షకునిగూర్చి కొంతసేపు ప్రార్థించి నాచేతివుంగరం హరిసింగువేలుకి పెట్టి, అతనివేలునవున్న వుంగరంతీసి కళ్లనద్దుకుని నావేలుకి పెట్టుకున్నాను.'

'ఆవుంగరం తీసేటప్పుడు హఠాత్తుగా అతడుకళ్లు తెరిచి నావేపు చూస్తూన్నట్లయేసరికి, నాశరీరం రోమాంచితమై గడగడలాడిపోయింది. ఇప్పటికీ—అంటే యీ విషయం రాసేటప్పుడుకూడా ఆవుంగరం నా వేలునేవుంది. ఈలోకంలో మాప్రేమకి నిదర్శనంగా నాహృదయేశ్వరుడు దయచేసిన భౌతిక చిహ్నం అదిఒక్కటే. ఉదయాన్నే లేచి ఆవుంగరానికి నేను నమస్కారము చెయ్యనిరోజు లేదు.'

౮

'రోజులు గడిచిపోయాయి. తానొకటి తలుస్తే దైవము వేరొకటి తలుస్తాడన్నట్లు హరిసింగుతో నిరా

ఘాటసౌఖ్యాన్ని అనుభవించడానికి సంకల్పించుకుని ఉవ్విళ్లూరిన నా బ్రతుకు కిల్లా అయిపోయింది.'



"అతనివేలికి నవున్న వుంగరంతీసి......నా వేలుకి పుట్టుకున్నాను."

'హరిసింగు గతించిన రెండుమూడునెల్లకి ఒక నాడు మా నాయనగారు నన్నొక నిర్జనస్థలానికి తీసుక పోయి యిల్లాగన్నారు. 'అమ్మా! నీస్థితిచూస్తే నా కేమీ తోచడం లేదు. హరిసింగుపైని నీకుగల గాఢానురాగాన్ని నేను గ్రహించకపోలేదు. అతనిశవాన్ని దహనంచేసే టప్పుడు అతనివేలున నీవుంగరం కనబడ్డాది నాకు, అప్పుడే మీయిద్దరిప్రేమనీ నేను బోధపరుచుకున్నాను. నీ వింక వివాహంచేసుకోనని నిశ్చయించుకున్నట్లుగా నాకు తెలిసింది. నువ్వు యీ మోస్తరుగా నీజీవన మంతా అతనికే సమర్పించడం నాకు చాలా సంతోషం. పవిత్రప్రేమను వెల్లడించే యిటువంటి ప్రతిజ్ఞలు భారత స్త్రీలకు చెల్లును.'

'కాని ఒక్కసంగతి. నేను కనుక్కున్న సంతానం అంతటికీ నువ్వే మిగిలి వున్నావు. నీ అన్నలుంటే నీకు రించి నాకింత విచారం వుండకపోను. వాళ్లు క్షత్రియో చితమైన వీరమరణం పొంది శాశ్వతయశస్సు సంపాదిం చారు. ఇంక నువ్వొక్కర్తెవే నాకున్న సర్వస్వమూను.'

'నీ సౌఖ్యం చూసింతర్వాత నేను జాగ్రత్తపెట్ట వలసిన విషయం యేమీ లేదు. ఆ పైని నేను నిర్విచా రంగా నీ అన్నల అడుగు జాడలనే పోయి ప్రభువు కోసం యీ జీవనం వొదిలేసి ధన్యత పొందుతాను. నీకు మంచి మంచి సంబంధాలు వొస్తున్నాయి. వాటికి యేం చెప్పడానికి నీ నిశ్చితాభి ప్రాయం కనుక్కుంటేనేగాని నాకు వీలుండదు!'

'అలాగన్నానని నీవు పొరపాటుగా గనుకోవద్దుసుమా! వేసవికాలపు జ్యోత్స్నతో యమునాజలంవలె, నిష్కళంకమై పవిత్రమైన మీ ప్రేమని భంగ పెట్టడానికి ప్రయత్నించే టంత దురాగ్రహం నాకు లేదు. నే చెప్పే దేమంటే నువ్వు నవయౌవనవతివి. హరిసింగుని ప్రేమించినమాట నిజమే కాని వివాహం కాలేదు. అట్టి సమయంలో యిప్పుడు నువ్వు వివాహం చేసుకున్నప్పటికీ భగవంతునిదృష్టిలో నీవు అపరాధంచేసిన ట్లవదు అని పెద్ద వాడనైన నా అభిప్రాయం. నిన్ను తగినవరుడికి అప్ప చెప్పి నేను చింత లేకుండా ప్రాణాలు వొదులుతాను'

'అలాగుకాకుండా, వివాహం చేసుకోకుండా, ఆపన్నప్రాయమై, శూన్యమై, సుఖరాహిత్యమైన జీవనం గడపడమే నీయిష్టమంటావా? అందుకు నా అభ్యంతరం యేంతమాత్రమూ లేదు. నా ఆస్తితోపాటు నిన్ను రాణా వారికి అప్పచెప్పేస్తాను. నాతరవాత నిన్ను పోషించేటంద్కి ఆప్రభు వొక్కడే నాకు కనిపిస్తున్నాడు. శ్రీవారికి నాయందుండే గౌరవమే నాకటువంటి నమ్మకం గలిగి స్తూంది. కాబట్టి నీఅభిప్రాయం చెప్పు.'

'నాయనగారు భావోద్రేకంతో చెప్పుతున్నా రు. ఎంతోస్థలాల్లోనూ అధైర్యం కనపర్చడం ఆయన స్వభావంకాదు. కాని ఆమాటలు చెప్పేటప్పుడుమాత్రం

కంఠం అప్పుడప్పుడు దగ్గుత్తికపడి మనోగత విషాదాన్ని స్పష్టపరుస్తూంది. అది బయలుపడకుండా ఆయన యెన్ని ప్రయత్నాలో చేశారు. కాని దుఃఖం ఆగలేదు. నా స్థితిచూసి మందరాచల సమాన స్థైర్యంగల ఆయన హృదయం కూడా చలించిపోయింది.'

'ఆయన దుఃఖంచూడ్డంతోటే నా ప్రాణం కొట్టుకుపోయింది. నా రెండుచేతులూ ఆయన మెడకిచుట్టి 'నాయనా ? ఎందు కీవిచారం ? మీకోసమునే యీ జీవనం నిలబెట్టుకుని వున్నాను అందుచేత మిమ్మల్ని వొదిలి పెట్టి వుండలేను. నేను వివాహం చేసుకోకూడదనే నిశ్చయించుకున్నాను' అన్నాను.

'ఇంకా యేవో చెప్పాలని నామనస్సులో వుండేదికాని, నోటమాట వొచ్చిందికాదు.'

* * * * *

'పై సంగతులు జరిగి యిప్పటికనేకసంవత్సరాలు గడిచిపోయినప్పటికీ అల్లాంటి నిశ్చయం మానాయనగారికి చెప్పినందుకు నేనెన్నడూ విచారం పొందివుండలేదు'



"నాయనా ? ఎందు కీవిచారం ?"

పాల్లు

కవిభూషణ, శ్రీరాజా వత్సవాయ వెంకటనీలాద్రిరాజు గారు

సార్వభౌముని మహాసామ్రాజ్యధన మెల్ల సమితంబులైన సైన్యములపాలు
దేశాధినాథుల దివ్యస్వ మదియెల్ల రమ్యాంతరీపాంతరములపాలు
మండలాధిపుల యఖండవిత్తంబెల్లఁ గడు న్యాయవాదివర్గములపాలు
కోటీశ్వరకుమార కులద్రవ్య మదియెల్ల గణికలసిలుకుజాకట్లపాలు
పిసినిగొట్టులసొత్తది పెంటపాలు-హోరగలవారి సొమ్మది యోట్లపాలు
సారసారస్వతప్రపంచంబులోన-సుస్థిర యశోధనుని కల్మి సుకవిపాలు.

తా జేసిన తప్పు

కూర్పు: వేణుగోపాలస్వామి, శేషుబాయిగోపాలస్వామి గార్లు

(రష్యన్ గ్రంథకర్త చెకోవునుండి తెనిగించబడ్డది.)

మిగూవ్ అనే పేరుగల కలిజియేట్ ఎస్ససర్, ఒకదినం మామూలు ప్రకారం సాయంకాలంషికారుకు వెళ్తోన్నాడు. దారిలో ఒక టెలిగ్రాఫ్ స్తంభందగ్గఱ ఆగి వేడినిట్టూర్పు విడిచాడు. అంతకు ఒకవారంముందు సాయంకాలం షికారునుండి తిరిగి వస్తోండగా, ఇదివఱకు తనయింట్లో పనిచేస్తోన్న పిల్ల, ఆగ్నెయా, ఆస్థలంలోనే తన్నుకలుసుకొని యిలా ద్వేషంతో అంది.

"కొంచెం ఆగు! చూసుకో. అమాయకురాండ్రగు ఆడపిల్లల్ని చెరిపినందుకు, నీరోగం కుదురుస్తా. ఆపసిబిడ్డను, నీయింటితలుపుదగ్గఱ విడిచిపెస్తా-నీమీద వ్యాజ్యంవేస్తా-నీభార్యతో చెప్తా కూడాను........"

అయిదువేల రూపాయలు తన పేర బ్యాంకులో వెయ్యమని ఆపిల్ల ఖండితంగాఅడిగింది. మిగూవ్‌కు ఇదిఅంతా జ్ఞాపకంవచ్చింది. నిట్టూర్పు విడిచాడు. ఒకనిమిషంకిందే ఆమోహంకోసం తాను యింత ఆదుర్దా, వేదనా పడవలసివచ్చెగదా అని మనఃపూర్తిగాపశ్చాత్తాపపడుతూ, తన్ను తాను నిందించుకొన్నాడు.

తన బంగాళా చేరగానే, విశ్రాంతి కోసం మెట్లమీద కూర్చున్నాడు. అప్పుడు పదిగంటలయింది. చంద్రుడు మేఘాలవెనుకనుంచితొంగి చూస్తోన్నాడు. ఆవీథిలోగాని, ఆబంగళాదగ్గఱగాని ఒక్క ప్రాణిఅయినాలేదు. ఎండాకాలం సెలవల్లో ఆ ఊరువచ్చే పొరుగూరివాళ్లల్లో ఏళ్లుగడచినవాళ్లు అప్పుడేపక్కలేశారు. పడుచువాళ్లు వనంలోకి షికారుకు వెళ్తోన్నారు. మిగూవ్ సిగరెట్టువెలిగించుకుందాం అని అగ్గిపెట్టె కోసం రెండు జేబులు తడుంకున్నాడు. ఇంతలో తనమోచెయ్యికేదోమెత్తగా తగిలింది. సోమరితనంగా, తనకుడిచేతివైపు చూసాడు. చూడ్డంతోనే, పామును తన ప్రక్కన చూస్తే ఎంతభయం వేస్తుందో అంత భయంగలచూపుతో, ముఖం ఎడుచుకున్నాడు. తలుపుదగ్గరే మూటొకటుంది. ఏదో పొడుగ్గా ఉన్నవస్తువు. దేనిలోనో చుట్టబడి ఉంది. అది పట్టిచూస్తే ఒక బొంతలాగ కనిపించింది. ఒకచివర ఆమూట కొంచెం తెరిచే ఉంది. మిగూవ్ అందులో తనచెయ్యిపెట్టి చూసాడు. అదిఏమేదో కొంచెం తడిగాను, వెచ్చగాను తగిలింది. భయంతో ఒకగంతువేసి నిలబడ్డాడు. అపరాధం చేసినవాడు కాపలాకాసే వాళ్లదగ్గఱ్నించి తప్పించుకోడానికి ప్రయత్నం చేసేలాగ మిగూవ్ అటూఇటూ చూసాడు.

"అది విడిచిపెట్టి వెళ్లింది!" అని మహా కోపంతో పళ్లు కొరుకుతూ, గుప్పిళ్లు పడుతూ గొణుక్కున్నాడు. "ఇది యిక్కడపడి ఉంది. ...నే చేసినపాపం యిక్కడపడి ఉంది! ఓ దైవమా.

భయంతోనూ, కోపంతోనూ, అవమానంతోనూ స్తబ్ధుడయి పోయాడు......ఇప్పుడేంచెయ్యాలి? తనభార్యకు తెలిస్తే ఏమంటుంది? ఆఫీసులో తనతోపాటు పనిచేసే వాళ్లకు తెలిస్తే వాళ్లేమంటారు? గవర్నరు తన పక్కలో పొడిచి గఫాకొడుతూ "నాకు చాలాసంతోషం అయిందయ్యా...హి—హి—హి—నీ గడ్డం నెరిసినా, నీహృదయం ఇంకా వయస్సులోనే ఉంది......నీవు పచ్చి దొంగవోయ్, సెమ్యాన్ ఎఱాస్టోవిచ్!" అని తప్పకుండా అంటాడు. ఎండాకాలం సెలవల్లో ఆపూరువచ్చిన కూటం అందటికీ తన రహస్యం ఇప్పుడు తెలిసిపోతుంది. బహుశా మర్యాదగల కుటుంబాలలో ఉన్న తల్లులందఱూ తన్ను వాళ్ల యిళ్లకు రానియ్యరేమో. ఇటువంటిపనులు ఎప్పుడూ పేపర్లో కెక్కుతాయి. ఈఅల్పస్థితిలో నున్న మిగూవ్ పేరు రష్యాదేశమంతా వెల్లడవుతుంది.........

ఆబంగాళామధ్య కిటికీ తెరిచేఉంది. తన భార్య, అన్నాఫిలిప్పోవ్నా, రాత్రి భోజనానికి బల్ల తయారుచేస్తూ ఉండడం, తనకు స్పష్టంగా వినబడుతోంది. దొడ్డిలో గేటుదగ్గఱ పోర్టర్, ఎర్మోలే, బాలలైకా విచారంగా వాయిస్తున్న శబ్దంకూడా వినబడుతోంది. ఆ పసిబిడ్డ లేచి ఏడవడం మొదలుపెట్టడమే తరువాయి, రహస్యం బయలుపడ్డానికి. త్వరపడవలెనని మిగూవ్ మనస్సుకు పట్టరానికోరిక గలిగింది.

"త్వరగా, త్వరగా!......" అని గొణుక్కున్నాడు. "ఈనిమిషమే. ఎవ్వరూ చూడకముందే. దీన్ని తీసికొనివెళ్లి ఎవరి మెట్లమీదయినా విడిచిపెడ్తా,........."

మిగూవ్ ఆమూటను ఒక చేత్తో తీసికొని నెమ్మదిగా, ఎవ్వరికీ అనుమానం పుట్టకుండా ఉండడానికి, జాగ్రత్తగా అడుగులు వేసుకుంటూ, వీథి వెంట వెళ్లాడు.........

"ఇది మిక్కిలి అసహ్యకరమైనస్థితి!" అని అనుకున్నాడు, ఏం విచారంలేని మనిషిలాగ ఉండాలని ప్రయత్నిస్తూ. కలీజియేట్ ఎస్సెసర్ ఒకపసిబిడ్డను ఎత్తుకొనివీథివెంట నడుస్తోండడం! అయ్యో దైవమా! ఎవ్వరైనా నన్నుచూసి నాస్థితిగతులు తెలిసికొంటే నాపని అయినట్టే......ఈ మెట్లమీద దీన్ని పెడ్తే మంచిది... లేదు, ఆగు, కిటికీలు తెఱిచి ఉన్నాయి, బహుశా ఎవరైనా చూస్తోన్నారేమో, దీన్ని ఎక్కడపెట్టను? తెలిసింది! దీన్ని మ్యెల్కిన్ అనే వర్తకుడు దగ్గిఱికి తీసికెళ్తా......వర్తకులు ధనవంతులు, కనికరం గలవారు; బహుశా వాళ్లు దణ్ణాలుపెట్టుకుంటూ దీన్ని పెంచుకోవచ్చుకూడాను."

ఆ వర్తకుని బంగళా చాలా దూరపువీథిలో నదికి సమీపంలో ఉన్నప్పటికీ, మిగూవ్

ఆపసిబిడ్డను మ్యెల్కిన్ ఇంటికే తీసికొని వెళ్ల డానికి నిశ్చయించాడు.

"ఇది కేకలుపెట్టకుండా ఉండి మూట లోంచి గిజగిజ కొట్టుకొని బయటపడకుండా ఉంటేను." అని అత డనుకొన్నాడు. "ఇది నిజంగా సంతోషం గలిగించే ఆశ్చర్యమే! ఇక్కడ నేను ఒకప్రాణిని కాగితాల సంచి లాగ చంకలో పెట్టుకొని వెళ్తోన్నా. జీవం గలిగి, ఆత్మగలిగి, అందర్లాగ భావాలు తెలి సిన ప్రాణినే...అదృష్టవశాత్తుగా మ్యెల్కిన్ వీణ్ణి పెంచుకుంటే, వీడు ఏదో ఒకటి అవా చ్చు...ఏదో ఒక ప్రొఫెసరో, పెద్ద సేనాధిపతో, గ్రంథకర్తో అవొచ్చు...ఏం జరిగినా జరగ వచ్చు! ఇప్పుడు వీడ్ని నేను చేతికింద ఒకచెత్త మూటలాగ మోసుకొని వెళ్తోన్నా, కాని, బహుశా ముప్పయి, నలభయి సంవత్సరాలకి అతనిముందఅ కూర్చోడానికైనా సాహసపడ జాలనేమో..."

మిగూవ్ మనుష్యులులేని ఒకసందులో, నిమ్మచెట్ల కారు నలుపునీడలో నడుస్తోం డగా, హఠాత్తుగా తన మనస్సుకు తానేదో ఘోరమైన అపరాధం చేస్తోన్నట్టు తోచింది.

"నిజంగా ఇది ఎంతనీచమైన పని!" అని అనుకున్నాడు. "ఇంతకంటె నీచమయింది యెవరూ ఎఱుగరు.........ఎందుకు మనం ఈ పసిబిడ్డను గుమ్మంనించి గుమ్మానికి తిప్పడం? పుట్టినందుకు దాన్దేం తప్పులేదు. అది మనకు ఏహానీ చెయ్యలేదు. మనం తుచ్ఛులం...... మనసౌఖ్యం మనం అనుభవిస్తాం; నో రెఱుగని పసిబిడ్డలు దానిశిక్ష భరించాలి. ఈ వెధవపని చూడు! తప్పుచేసింది నేను. ముందుఉండే దుర దృష్టం వీడిది. నేను వీణ్ణి తలుపుదగ్గఱ విడిచి పెడ్తే, వాళ్లు దిక్కులేని బిడ్డలఆసుపత్రికి పంపి స్తే, అక్కడవీడు కొత్తమనుష్యుల్లో, ఎప్పుడూ ఒకటేమో స్తరుగా ఉండే ఏర్పాటుల్లో పెరుగు తాడు......ప్రేమాలేదు, ముద్దూలేదు, గారా బంలేదు......ఆతర్వాత ఒకజోళ్లు కుట్టేవాడి దగ్గఱ పనినేర్పుతారు ...... తాగడం మొద లెడ్తాడు, బూతుమాట్లాడడం నేర్చుకొంటాడు, ఆకల్తో ఉంటాడు. జోళ్లుకుట్టేవాడు! మంచి కుటుంబములో ఉన్న కలీజియేట్ ఎస్సెసర్ కొడుకైనవీడు......వీడు నా మాంసం, నా రక్తం........"

మిగూవ్ నిమ్మచెట్ల నీడలోంచి మంచి వెన్నెలకాయుచున్న రోడ్డుమీదికివచ్చిమూట విప్పి, ఆపసిబిడ్డను చూసాడు.

"నిద్రపోతూన్నాడు?"అని మెల్లగా అను కున్నాడు. "చిట్టిదొంగా! ఇదిగో, నీకూ నీ తండ్రిలాగే కోటేరేసిన ముక్కుంది......నిద్ర పోతున్నాడు. తనతండ్రే తన్ను చూస్తోన్నట్లు తెలియదు! ఇదిఅంతా ఒకనాటకం.అబ్బాయీ సరే, సరే, నన్ను నువ్వు క్షమించాలి. నన్ను క్షమించు అబ్బాయీ......ఇది నీ ఖర్మంలాగ కనుబడుతోంది......"

ఆకలీజియేట్ ఎస్సెసర్ బిత్తరపోయి చూసాడు. చెక్కిళ్లలో నరాలు పాకినట్లు

తల్చాడు. బిడ్డను బట్టలో చుట్టి, చంకకింద పెట్టుకొని నడిచాడు. మ్యెల్కిన్ బంగళాకు వెళ్లే దోవలో అంతా, సంఘానికి సంబంధించిన ప్రశ్నలెన్నో తన మనస్సుకు వచ్చాయి. అంతరాత్మ మనస్సులో బాధిస్తోంది.

“నేనే న్యాయంగా బ్రతికే వాణ్ణయితే, దేనికీ లెక్కచేయకుండా, ఈ బిడ్డతో, అన్నా ఫిలిప్పోవ్నా దగ్గఱకు వెళ్లి, ఆమె కాళ్లమీద పడి: క్షమించు! నేను పాపంచేసాను! నన్ను నీయిష్టంవచ్చినట్టు బాధపెట్టు, కాని నోరెఱుగని ఈ పసిబిడ్డను మనం నాశనం చేయవద్దు. మనకు బిడ్డల్లేరు; మనం వీణ్ణి పెంచుకుందాం, అని చెప్తా. ఆమె చాలా మంచిమనిషి, ఒప్పుకుంటుంది...అప్పుడు నాబిడ్డ నాదగ్గరే ఉంటాడు...ఎచ్చ్! అని అనుకున్నాడు.

మ్యెల్కిన్ బంగళాచేరాడు. అనుమానిస్తు కదలకుండా నిలబడ్డాడు. తాను తన యింట్లో చావిట్లో కూర్చుని, పేపరు చదువుతోన్నట్టున్ను, కోటేసిన ముక్కుగల ఒక చిన్నిపిల్లాడు తన డ్రెస్సింగు గౌన్ కుచ్చులు పట్టుకొని ఆడుకుంటోన్నట్టున్నూ భ్రమపడ్డాడు. తనతో పని చేస్తోన్నవాళ్లు కనుసంజ్ఞలు చెయ్యడం, గవర్నరు తనపక్కలో పొడిచి గఘాకొట్టడం, కళ్లకు కట్టినట్లు కనిపించింది... తన అంతరాత్మ బాధించడం కాకుండా, తన హృదయంలో ఏదో వెచ్చగాను, విచారకరంగాను, కోమలంగాను, ఉన్నట్లుంది.........

అతడు వరాండా మెట్లమీద ఆబిడ్డను జాగ్రత్తగాపెట్టి, చెయ్యి ఊపాడు. మళ్లీ తన ముఖంలోపల నరాలు పాకినట్లయింది......

“అబ్బాయీ, నన్ను క్షమించు! నేనొక తుచ్ఛుణ్ణి. నామీద ఏ ద్వేషం జ్ఞాపకం పెట్టుకోకు!” అని మెల్లగా అన్నాడు.

వెనక్కి అడుగుపెట్టాడు. కాని తక్షణమే నిశ్చలబుద్ధితో గొంతుకు సవరించుకొని,

“ఓ, ఏమయితే అవనీ! మునిగితే మునగనీ! నేను వీణ్ని తీసికొని వెళ్తా. ప్రజలు ఏమన్నా అనీ!” అన్నాడు. మిగూవ్ బిడ్డను తీసికొని, త్వరగా వచ్చినదారిపట్టాడు.

“ఎవరిఇష్టం వచ్చినట్లువాళ్లు చెప్పుకోనీ. నేను మాత్రం తక్షణంవెళ్లి కాళ్లమీద పడి, ‘అన్నా ఫిలిప్పోవ్నా! రక్షించు!’ అంటా. అన్నా మంచిమనిషి. అర్థం చేసికొంటుంది ... . మేమే వీణ్ని పెంచుకుంటాం......పిల్లాడయితే వ్లడిమీర్ అని పిలుస్తాం. పిల్లయితే అన్నా అని పిలుస్తాం! ఎలాగయినా, మా ముసలితనంలో ఇది ఒక సౌఖ్యం అవుతుంది,” అని అనుకున్నాడు.

తాను నిర్ధారణచేసుకొన్నట్లే చేసాడు. ఏడుస్తూ, అవమానం వల్లా, భయంవల్లా, కొంచెం నీరసపడి గంపెడాశతోనూ, ఒకవిధమైన సంతోషంతోనూ, తన బంగాళాచేరి, భార్య దగ్గఱకెళ్లి, ఆమెకాళ్లమీదపడి.........

“అన్నా ఫిలిప్పోవ్నా! “ రక్షించు! ” అన్నాడు ఏడుస్తూ, బిడ్డను నేలమీద పడుకో

పెట్టాడు. "నీవు నన్ను శిక్షించే ముందు నే చెప్పేది విను......నేను పాపం చేసాను! ఇది నాబిడ్డ......ఆగ్నేయా నీకు జ్ఞాపకం ఉందా? పాపం నన్ను అల్లాతరిమింది......" అన్నాడు.

అవమానంతోనూ, భయంతోనూ, ఇంచుమించు ప్రపంచకం తెలియకుండా, జవాబుకు ఎదురు చూడకుండా, ఒక గంతువేసి, దెబ్బలుగట్టిగా తిన్నవాడలాగ బయటికి పరుగెత్తుకొని వెళ్లాడు......

"ఆమె నన్ను పిలిచేవఱకూ నేను ఇక్కడే ఉంటా", అని అనుకున్నాడు. "ఆమెకు కుదురుపడ్డానికి, ఆలోచించడానికి సమయం ఇస్తా."

పోర్టరు, ఎర్మోలై బాలలైకా పుచ్చుకొని అతని పక్కనుంచి వెళ్తూ, అతనివైపు చూసి బుజాలు కుంచుకున్నాడు. ఒక నిమిషం తర్వాత మళ్లీ అతని పక్కనుంచి వెళ్లి, మళ్లీ బుజాలు కుంచుకున్నాడు.

"ఇదొక వింత! ఎప్పుడైనా విన్నారా?" అని ఇకిలిస్తూ అన్నాడు. "ఆ చాకల్ది, అక్సీన్యా, ఇప్పుడే, ఇక్కడికి వచ్చింది. ఆ తెలివితక్కువ మనిషి, తన బిడ్డను ఈ మెట్లమీద పెట్టి లోపల నాతో ఉండగా, ఎవరో ఆబిడ్డను ఎత్తుకుపోయారు......ఇలా ఎవ రనుకుంటారు!"

"ఏమిటి? ఏమిటి నువ్వు చెప్తున్నావు!" అని మిగూవ్ గట్టిగా అడిగాడు.

ఎర్మోలై, తన యజమానునికోపం తనకు తెలిసినట్టు అర్థం చేసుకుంటూ, తలగోక్కొని, నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"నన్ను క్షమించాలి, ఎండాకాలపు సెలవులు.........బతకడానికి వీల్లేదు...... ఆడది లేకుండా.........అది......" అన్నాడు.

తన యజమాని కళ్లు, కోపంతోనూ ఆశ్చర్యంతోనూ, గగుర్పోన్నట్టు చూసాడు. తప్పుచేసినవాడిలాగ గొంతు సవరించుకొని అన్నాడు:

"తప్పకుండా యిది ఒకపాపమే, కాని ఏం చేయడం?.........మీరు పరాయి మనుష్యుల్ని ఇంట్లోకి తీసుకొని రాకూడదని చెప్పడం నాకు తెలుసు, కాని, ఇప్పుడింట్లో ఎవరూ లేరు. ఆగ్నేయా ఇక్కడున్నప్పుడు బైటి ఆడాళ్లు రాలేదు, ఇంట్లో ఒకర్తి ఉండబట్టి. కాని ఇప్పుడు, మీరే ఆలోచించండి.........బైటివాళ్లు రాక తప్పదు. ఆగ్నేయా ఉండే రోజుల్లో తప్పేదీ రాలేదు, ఎందుకంటే......"

"తుచ్ఛుడా, పో!" అని మిగూవ్ అతని మీద కేకలెట్టి, కాళ్లు కిందకొడ్తూ, గదిలోకి మళ్లీ వెళ్లాడు.

అన్నా ఫిలిప్పోవ్నా ఆశ్చర్యంతోనూ, కోపంతోనూ, ఇంతకు ముందు కూర్చున్నట్లే కూర్చుని కన్నీటితో తడిసిన కళ్లతో బిడ్డ వంకే చూస్తోంది.........

"అదుగో! అదుగో!" అని మిగూవ్ తెల్లబాఱిన ముఖంతో నవ్వడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నాడు, మెల్లగా, "ఇది అంతా తమాషా ....ఇది నాబిడ్డకాదు......ఇది ఆ చాకల్దాని.........నేను......నేను తమాషా కన్నా ....దీన్ని పోర్టరుదగ్గఱకు తీసికెళ్లు."

---

2. ఆటపాటలు

౩౬

గుడుగుడుగుంచం, గుండారాగం
పాములపట్నం, పడగారాగం
అత్తారిచెవులో ముత్యాలేస్తే
బయటికి రావే, పందికొక్కా.

౪౦

కొంగకొంగ గోళ్లు
రంగడిచేతి రాళ్లు
నాచేతి పూలు.

౪౧

ఏనుగమ్మా ఏనుగు
ఏవూ రెళ్లిం దేనుగు
మావూ రొచ్చిం దేనుగు
మంచినీళ్లు తాగిం దేనుగు.

... ...

౪౨

చెమ్మచెక్క చారెడేసి మొగ్గ
అట్లు పొయ్యంగ ఆరగించంగ
ముత్యాల చెమ్మచెక్క ముగ్గు లెయ్యంగ
రత్నాలచెమ్మచెక్క రంగు లెయ్యంగ.

౪౩

బావాబావా పన్నీరు
బావని పట్టుకు తన్నేరు
వీధివీధి తిప్పేరు
వీసెడు గుద్దులు గుద్దేరు
పట్టిమంచం వేసేరు
పాతికగుద్దులు గుద్దేరు
నులకమంచం వేసేరు
నూరుగుద్దులు గుద్దేరు.

3. పణతి పాటలు

౪౪

చుట్టు చక్కందమ్మ చక్కిలపుచుట్టు
చూలింత చక్కంది ఓరాచదేవి!
పండు చక్కందమ్మ పనసయ్యపండు
బాలింత చక్కంది ఓరాచదేవి!
ఆకు చక్కందమ్మ తామల్లపాకు
అయిదువ చక్కంది ఓరాచదేవి!
కొమ్మ చక్కందమ్మ గోరింటకొమ్మ
కొమరాలు చక్కంది ఓరాచదేవి!
పోక చక్కందమ్మ బొబ్బిల్లిపోక
భోగపుది చక్కంది ఓరాచదేవి!

౪౫

ఓయిఓయిఓయి ఓకాపు పిల్ల!
తాటిమేకచల్ల తాగడే గొల్ల
నిన్నమొన్నటిచల్ల నేటిక్కి పుల్ల
కవ్వాన్ని తిప్పింది కమ్మన్నిచల్ల.

౪౬

చిలకల్లు చిలకల్లు అందురే కాని
చిలకలకు రూపేమి పలుకులే కాని
హంసల్లు హంసల్లు అందురే కాని
హంసలకు రూపేమి ఆటలే కాని

పార్వాలు పార్వాలు అందురే కాని
పార్వాలకురూపేమి పాటలే కాని
కోయిల్లు కోయిల్లు అందురే కాని
కోయిలకు రూపేమి ఘోషలే కాని
చిలకల్లు మాయింటి చిన్నకోడల్లు
హంసల్లు మాయింటి ఆడపడుచుల్లు
పార్వాలు మాయింటి బాలపాపల్లు
కోయిల్లు మాయింటి కొత్తకోడల్లు.

౪౭

వండా రారమ్మ వడకమంటల్లు
వల్లభుడు అబ్బాయికి వడుగు మాయింట
కట్టా రారమ్మ కలవతోరణాలు
కాముడిఅబ్బాయి కళ్యాణ మన్ని
పెట్టా రారమ్మ పెళ్లిముగ్గుల్లు
పెంపుడు అబ్బాయికి పెళ్లిమాయింట
తియ్యా రారమ్మ చిప్పగంధాలు
సింహాలక్ష్మి అమ్మాయికి సీమంత మసిరి
పుయ్యా రారమ్మ పురిటిగోడల్లు
పుణ్యశాలి సీతమ్మకి పురుడు మా యింట.

౪౮

చింతచెట్టుకింద చికిలింతగడ్డి
మెయ్యరుగ మాఆవు పెయ్యల్ల కన్ని
ఆవుపాలు తెచ్చి పరమాన్నం వండి
కుడువరుగ మాఅమ్మి కూతుళ్లకన్ని.

౪౯

సీలాటిశేవంత నిగ్గు తేలింది
ఏచేడె కడిగింది యీచాయపసుపు
పచ్చిపసుపు బావల్ల మరదలాడింది
అణుప్పసుపు అన్నల్లచెల్లెలాడింది
కొట్టుపసుపు కొమాళ్ల తల్లి యాడింది
కోమాళ్ల తల్లియే తాను గోపమ్మ
గొంతియాడిన పసుపు గోవపూఛాయ
అన్నల్లచెల్లెలే తాను అమ్మాయి
అతివె ఆడినపసుపు ఆవపూ ఛాయ
బావల్ల మరదలె తాను అమ్మాయి
పణతి ఆడినపసుపు బంగారుఛాయ.

4. ప్రకీర్ణములు

౫౦

దంపుదంపనగానె దం పెంతసేపు
ధాన్యరాసులమీద చెయి వేసినట్లు
వంటవంటనగానె వం టెంతసేపు
వదినెల్లు మరదళ్లు వాదించినట్లు.

౫౧

అత్తపోసినగంజి సత్తావలేదు
అల్లూడు సిరిపురవుగట్టెక్క లేడు.

౫౨

కోటీవేలాధనమైన చాలు
గోపికృష్ణుడివంటి కొడుకైన చాలు
లక్షావేలాధనమైన చాలు
లక్ష్మణదేవరవంటి తమ్ముడైన చాలు.

౫౩

విశాఖపట్నాన వీధిగుమ్మాన
వింత రాచకొడుకు బంతులాడేడు
బంతి వెళ్లి పాలకొండసభలో పడితే
యిది యెవరిబంతన్ని వివరించె రాజు
గోలకొండవారి గొలుసుల్ల బంతి
పాలకొండవారి పచ్చల్లబంతి

శ్రీకాకుళమువారి చిత్రాల బంతి
నెల్లూరివారిదే నీటైనబంతి
బొబ్బిల్లివారిదే బంగారుబంతి.

౫౪
ఓయిఓయిఓయి వడ్డాదిరాజ
పొడిచి గెలిచినరాజ బొబ్బిల్లిరాజ
బొబ్బిల్లి పాడుగాయె కిమిడి కిందాయె
మాడుగులు మనకాయె మళ్లుమీా రాజా.

౫౫
నరసన్నపేటలో భాగోతులాట
రాజు కూర్చున్నది రత్నాలపీట
పీటకింద వున్నది వరహాలమూట
ఆమూట మాకిస్తె మహామంచిమాట.

౫౬
కొయ్యతోటాకూర కొయ్యక్క చెడెను
కొండంత కాపురం కొండేల చెడెను

౫౭
చిచ్చెమ్మ చినగాలి పెట్టు పెదగాలి
అయోధ్యవీథుల్లో అణిగనే గాలి.

౫౮
చలికి వెరిచినట్టు పులికి నే వెరువ
ఆలికి వెరిచినట్టు అమ్మకీ వెరువ.

౫౯
పాటల్ల పచ్చడి రాగాలబుఱ్ఱ
నిత్తైకయ్యలమారి మొగుణ్ణి పాడింది.

౬౦
కొడుకుల కననివాళ్ల కడుపేమి కడుపు
కుల ముద్ధరించన్ని కొడుకేమి కొడుకు.

౬౧
పిడికెడు వితనాలు మడికెల్ల జాలు
పక్కడే కొడుకైన వంశాన జాలు.

౬౨
కొత్తచింతపండు గోనెల్ల చివుకు
గొడ్రాలివస్త్రాలు పెట్టెల్ల చివుకు
దేవదారుచెక్క చెట్టున్న చివుకు
దేవుడివస్త్రాలు గుళ్లోనుచివుకు
రావిచెట్టు చెక్క రంపాన్న చివుకు
రంభచక్కదనము దుఃఖాన్న చివుకు.

౬౩
నాచేతికోకళ్లు నల్లరోకళ్లు
నే పాడిన అన్నల్లు రామలక్ష్మణులు
రామలక్ష్మణులాల్ల రతిపతులాల్ల
మీా రెక్కగుఱ్ఱాలు నీలమేఘాలు
మీాచేతికత్తుల్లు చంద్రాయుధాలు.

... ...

౬౪
ఎవ్వరే చుట్టాలు యెవరుపక్కాలు
ఎవ్వరే మాపాల కలిగివున్నారు
మాపాల శ్రీవెంకటప్ప వుండగను
మనసులో చింతేల మరిభయమ్ము లేల.

౬౫
సింహాద్రి అప్పన్న గుళ్లముందార
పడ్డారె గొడ్రాళ్లు ప్రాణచారమ్ము
ఎందాకు పడ్డారు యేల పడ్డారు
సంతాన మియ్యమని చాల పడ్డారు- సంతాన.
బిడ్డల నియ్యమని ప్రియముపడ్డారు- బిడ్డల.
కొమాళ్ల నియ్యమని కోరిపడ్డారు- కొమాళ్ల.
సింహాద్రి అప్పన్నకు యేమి లంచమ్ము
గుడిదిరుగువస్త్రము గుమ్మాడిపండు
దాగళ్ల వడపప్పు చండుబెల్లాలు.



౧

నవబ్రహ్మలలో నొకడయిన కశ్యపునకు పరశురాముడు తానుజయించిన భూమిని ధారవోసెను. అతడద్దానిని భూమిసురులకు ధారవోసెను. బ్రాహ్మణులు తాము 'రాజ్య పరిపాలనార్హులము కా'మని నిశ్చయించుకొని రాజు నొకని నియమించుటకు స్థిరపరచుకొనిరి. పరశురాముడాతనికూడ చంపునెనెడిభయము చే నాతనియొద్ద కేగి యిట్లనిరి: "అయ్యా! తాము భూమిని దానముచేసితిరి. కాన మీ కిందుండుట కర్హత లేదు. ఇందుండక ఆవల కేగుడు."

పరశురాముడు తాను వెడలునపుడు వారలకు మేలుసేయనెంచి వారితో నిట్లనియె: "ఆర్యులారా! మీ అజ్ఞానుసారము నే నావల కేగెద. మీరు కష్టపడ నక్కర లేకుండ మీకు కావలసిన సస్యములు-మీరుదున్నక యే-సాగు చేయక యే-నీరు మొదలగునవి పెట్టనక్కర లేకుండ నే-పండునట్లు చేయుదును. మీ కవసరమయిన సస్యబీజములను తెండు. అభి మంత్రించిచల్లెద. సుఖముగ జీవింపుడు."

వారామాటలను విని తమలో తాము నవ్వుకొని-ఆతడనినఅసూయపడు వారగుటచే-ఆతని మాటలయందు నిర్లక్ష్యముచే, కొన్ని బొమ్మజెముడు, ఉమ్మెత్త గింజల నిచ్చిరి. వాటి నాత డభిమంత్రించి భూమిమీద చల్లెను.

నాటినుండియు నేటివరకు బొమ్మజెముడు, ఉమ్మెత్తజాతులు-ఎవరు నీరుపోసి పెంచకపోయి నను-అవిచ్ఛిన్నముగ- మంచి యేపుగ పెరుగు చున్నవి.

తరువాత పరశురాముడు మహేంద్ర గిరికి తపముచేసికొనుట కేగెను. [శర్మ]

౨

పాపంపాపం-పుణ్యంపుణ్యం

విష్ణుశర్మయను విప్రుం డనుదినము ఒక నిమ్మపండును హస్తమం దిడుకొని తన దేశపు రాజును దర్శింప గోటలోనికి బోవుట గలదు. రాజునకా నిమ్మపండిచ్చి 'పాపంపాపం-పుణ్యం పుణ్యం'-అని సెలవుదీసికొని తన నిజగృహ

బునకు జనుచుండెడివాడు. వైరిబాపడను కొనుచు రా జామాటల కానందించెడివాడు. పట్నమందా విష్ణుశర్మ రాజుగారి కోటలో చాల గౌరవము, పలుకుబడి గలవాడను వదంతి విస్తరించి పొంగిపొర్లుచున్నది.

అంత నా దేశపు మంత్రి కుటిలబుద్ధియందు ప్రజలకు గల గౌరవాతిశయములు క్షీణింప జొచ్చెను. విష్ణుశర్మయం దనురక్తులై ప్రజ లుండుటజూచి కుటిలబుద్ధి చాల విచారించి దీర్ఘాలోచనాపరుడై యొక మాయోపాయ ముబన్నెను.

కుటిలబుద్ధి ఒక నాడు రాజును దర్శించి, 'ప్రభూ! తమదర్శనార్థమై నిచ్చలువచ్చు విష్ణు శర్మ, తమరు పల్లెకులమున బుట్టినవారనియు, తమ ఘర్మబిందువు లుప్పగా నుండుట యానవా లనినగరమందున జాటుదుండె'నని చెప్పిపోయె ను. అంతనా రాజు ఘర్మబిందువులు చవిచూచిన వాడైవిష్ణుశర్మయందుకోపోద్దీపుడై, తనభటుల బిలిచి, 'సింహద్వారము గుండ కోటలోపలి నుంచి నిమ్మపంఢును పట్టుకొనివచ్చువానిని జంపి వేయు'డని యాజ్ఞాపించెను. మఱియు కుటిల బుద్ధి విష్ణుశర్మతో, "మీరు మాట్లాడునప్పుడు తుంపరలు నోటినుండి తూలుచుండునని రాజు గారు కోపముగా నుండి"రని చెప్పెను.

విష్ణుశర్మ చింతిల్లినవాడై యథాప్రకారము రాజుగారిని దర్శింపబోయి నిమ్మపండీయబోవ రాజు పుచ్చుకొనక నిరాకరించెను. అంతనా విష్ణుశర్మ మంత్రిని దర్శింప బోయి యాతనికా నిమ్మపండిచ్చి తననిజగేహంబునకు స్వేచ్ఛగా జనెను. మంత్రి, కుటిలబుద్ధి రాజును దర్శించి రాజకీయవ్యవహారములు కొంతవఱకు ముచ్చ టించి సెలవుతీసికొని నిమ్మపండు నెగురవైచు కొనుచు కోటలోపలినుంచి సింహద్వారము కడకు రా వేగమే భటులా నిమ్మపండును జూచి రాజాజ్ఞప్రకారము కుటిలబుద్ధిని జంపి వేసిరి.

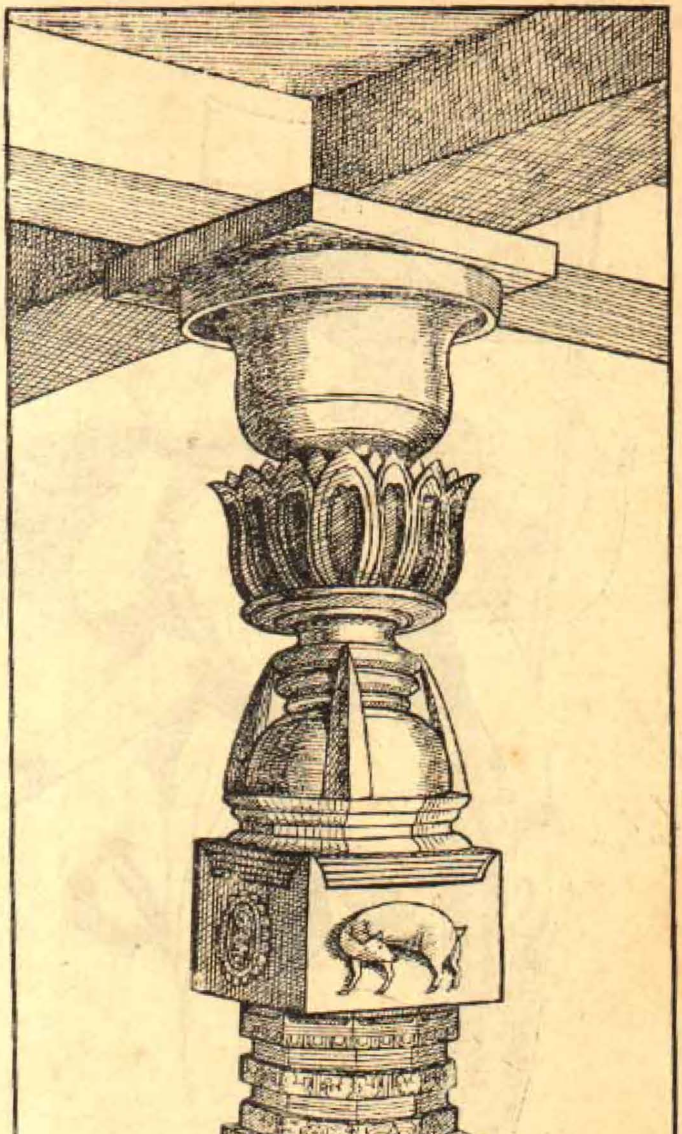
రాజీహత్యకు గారణంబేమని దరియాప్తు చేయగా నిజము బయల్పడినది. విష్ణుశర్మను మంత్రిగా నియమించెను. పాపం పాపం-పుణ్యం పుణ్యం.

నామగిరి చంద్రశేఖర సోదరులు.

[ఈకథ మాకు మా పెద్దలవల్ల లభించినది.]



హంపీశిథిలములలోని
దేవాలయపు ద్వారాలంకారము



శ్రీ కూర్మ దేవాలయమునందలి స్తంభము

ఈ రెండుచిత్రములు శ్రీ డి. బుచ్చి కృష్ణమ్మగారు (రాజమండ్రి) చిత్రించినవి.



భారతమాత ఆహ్వానము

శ్రీ చేపూరి సింహాచలముగారు-పర్లాకిమిడి.

౨

గోలుకొండదాడి

దక్కనునందలి యౌరంగజేబు రెండవ ప్రతినిధిత్వము కడు ముఖ్యము. ఆతని నఖండసామ్రాజ్యధౌరేయు నొనరింపఁజాలిన దియ్యదియె. కాని, 'కాందహారు' ముట్టడియందు దురదృష్టవశమున నోటుపడి పితృదయాభిమానచ్యుతుఁడైన యీ పాదుషాపుత్రుఁడు కడు నిడుములు బడవలసివచ్చెను. ఆర్థికదురవస్థయు, నంతకంటె నిశితతరముగ జనకుని నిరసనమును ఆతని నెంతేని గాఱించెను. ఐనను, మహావీరుఁడగు నౌరంగజేబు కష్టస్థితిసమున డిందుపడక, స్వీయరాష్ట్రాభ్యుదయమునకును, సామ్రాజ్యక్షేమమునకును, పరిస్థితిపరిణామానుగుణముగ స్వీయలాభము కొఱకును అవిచ్ఛిన్నముగ బాటుపడి, తుదకు సామ్రాజ్యాభిషిక్తుఁడు కాఁగలిగెను. ఔరంగజేబు భ్రాతృపితృ రాజద్రోహములొనరించిన నొనరించుఁగాక. ఐననాతని యపారధీశక్తియు, గార్యదీక్షయు, సమయోపాయ ధురీణతయును గలిన విమర్శకులనైన దిగ్భ్రమచేతస్కుల నొనరించును. ఔరంగజేబు మహాగుణదోషము లీకాలమున బహిర్గతములాయెను. తాదృశవిషయసంకీర్ణమగు రెండవ రాజప్రతినిధిత్వము పరిశీలనార్హము.

నిరంతరాయము లగు యుద్ధములవలన మొంగలాయీ దక్కనురాష్ట్రము చెదపడియుండెను. మఱియు నౌరంగజేబు ప్రథమ ప్రాతినిధ్యానంతరము తదుద్యోగభారము వహించినవార లొక్కొక్కఁడొక విధమున నాదేశమును నికృష్టపఱచిరి. ఒకఁడు కఠినుఁడై, ప్రజను హింసించెను. ఇంకొకఁడు కేవలస్వార్థపరుఁడై, ప్రజాప్రభువుల నిర్వురను గనుబ్రామి యశేషధనార్జన మొనరించెను. మఱియొకఁ డసమర్థుఁడాయెను. కొండొక కాలము ప్రతినిధిగనుండిన మురాదు—పాదుషా నాల్గవ పుత్రుఁడు—అసమర్థుఁడగుటయేగాక, సమర్థుఁడగు 'షానావాజుఖాను' హితము గైకొనక ఆతనిపైఁ గోపించి పూర్తిగ నుపేక్షించెను. ఇట్టి ప్రతినిధుల చేతఁబడిన దక్కను దేశము యథాశక్తి సామ్రాజ్యకోశమును బూరించుటకు మాఱుగ నష్టకరముగఁగూడఁ బరిణమించెను. మూఁడు కోట్ల యిరువది లక్షలరాఁబడి జూపవలసిన యీ దేశ మౌరంగజేబు చేతెంచుసరికి కోటిరూపాయ లొసఁగుటయే కష్టముగ నుండెను.

పరిపాలనాదక్షుఁడగు నౌరంగజేబు నాఁడు ప్రబలియున్న దోషములను దొలగింపవలయునని సంకల్పించెను. ఆరాష్ట్రమున కిరుదెంచిన దాది యాతఁ డాకార్యమున నిమగ్నుఁ డాయెను. సైన్యస్థితి యతిహీనముగనుండెను. అంతవఱకుఁ దగిన యధికారము లేకుండుటచేత, సైన్యములు శిక్షారహితములై, వృద్ధజనసంకీర్ణములై, దుర్బలములై, నిరర్థకములై యుండెను. ఔరంగజేబు సముచితాధికారిని నియోగించి, తొలుదొల్త సైన్యవ్యవస్థ సంస్కరించెను. పరిపాలనమంతయుఁ గుంటుపడి యుండుటచేతఁ గుక్షింభరులను దొలఁగించి, సమర్థులగు నుద్యోగులను నియమించి, ప్రభుత్వపటుత్వము నెలకొల్పెను. సత్పరిపాలనము లేమి సుక్షేత్రము లూషరక్షేత్రములై యుండెను. కొన్ని భూములు దశాంశము మాత్రమ ఫలింపఁ దొడఁగెను. ఔరంగజేబు దివానగు 'మూర్ష ఖూలీఖాను' విశ్వసనీయులగు నమీనాది శుల్కగ్రహణాధికారుల నేర్పఱచి, క్షేత్రములను జక్కఁగఁ గొలిపించి, వలయు ధనసాహాయ్యమొసంగుచు వ్యవసాయదారులను బ్రోత్సహించి, దేశమును సుభిక్షమొనరింపఁ గలిగెను. ఈయెడ నౌరంగజేబు చూపిన పరిశ్రమ శ్లాఘనీయమని చరిత్రకారులు వ్రాయుదురు.

దేశము పాడుపడుట సులభము. కాని, బాగుపడుట కష్టసాధ్యము. వ్యవసాయ పునరుద్ధరణము మ

లతో నగునదికాదు. షాజహానువంటి యనుభవజ్ఞుఁడా పాటి యెఱింగి యుండవలయును. కాని, ఔరంగజేబుపై నారంభముననే కుపితుఁడై యుండుటచేతను, స్వార్థపరులు కొంద ఱాతనిపైఁ గొండెములు పల్కుటచేతను, అతని యెడ నైఁపని దారాయొక్క కుతంత్రములచేతను గూడఁ గావలయు, షాజహాను ఉచితానుచిత వివేచనారహితుఁడై, పరిపాలనోద్ధరణ కార్యైకపరుఁడై యుండిన యౌరంగజేబు ననేకవిధముల నిరసించి కలత పెట్టఁదొడంగెను.

జనకుఁ డెంత నిరసించినను, ఔరంగజేబు నిజవంశ క్రమానుగతమగు రాజనీతి మఱువలేదు. ఆతఁ డరుదెంచిన దాది గోలుకొండ భాగ్యాపహరణము దలపెట్టెను. కుతుబుషా యని పేరొందిన గోలుకొండ సుల్తాను తొల్లి మొగలులచే నోటువడి షాజహానునకుఁ గప్పము చెల్లించుట కొడఁబడినను, అతని భాగ్య మఖండముగ నుండెను. కృష్ణా కావేరీనదీ మధ్యస్థమగు కర్ణాటదేశమునందలి చాల భాగము మాత్రమేకాక, ఆసుల్తాను ఒరిస్సావఱకుఁ గల దేశముగూడ జయించి, శ్రీకాకుళమునందుఁ దన ఫౌజుదారుని నిలుపఁజాలెను. జగత్ప్రసిద్ధిగాంచిన 'ఊాను స్కు-సు' ఖద్గములకు గోలుకొండ దేశమునందలి గనులే లోహాపినామునం దెను. ఇఁక నత్యద్భుతములగు గోలకొండ వజ్రపుఁ గనులు ప్రపంచవిఖ్యాతములు: భరత,ఆసియా ఖండములకు మాత్రముగాక, యపరార్థగోళమునకుఁగూడ హైదరాబాదు నగరము కేంద్రమై, సమస్తదేశ వణిగ్వర నిలయమై, యనంతభాగ్యభూయిష్టమై యలరుచుండెను. చిత్రవర్ణాంచిత వస్త్రపరిశ్రేమకుఁ దానలమై పాశులకు పాశ్చాత్య ప్రభువులనుగూడ వెఱఁగుపఱచిన మన మచిలీపట్టణము గోలకొండ రాజ్యమునందే యుండెను. నదీ తటాకాది జలసమృద్ధమై, మనోహరశ్యామల సస్యగర్భమై, వజ్రఘనినిలయమై, యఖండభాగ్యములోఁ గల లలాడు గోలకొండరాజ్య మౌరంగజేబునకు నయనకంకముగ నుండెను. ఆ ఖని నెట్టులైన భంగపఱచి తద్భాగ్యాపహరణ మొనరింపవలయునని యాతఁడు తలచెను. పాదుషా సార్వభౌమత్వమున కొడఁబడిన కుతుబుషా రక్షణీయుఁడగుఁగాని దండ్యుఁడుగాఁడు.

కాని, యౌరంగజేబు న్యాయాన్యాయములు దలంపక, వాని విధ్వంసమున కొకనెపము మాత్ర మరయుచుండెను. చిత్తము కార్యాయత్తమగునపుడు వ్యాజము సులభముగాఁ జిక్కుఁగదా. ఔరంగజేబునకు 'మీరు జుమ్లా' యను గోలుకొండ మంత్రి తప్పను సానుకూలముగఁ జిక్కెను.

మీరు జుమ్లాయనునంత మద్భుతము. ఈతనితండ్రి పెరిషియా దేశమునందుఁ దైలవర్తకుఁడు. రాజపూజితుఁడు గాఁదలఁచిన 'మీరు' తన దేశమున నికృష్టజీవన మొనరింప నొల్లక, యౌవనముననే గోలుకొండ దేశమున కరుదెంచి, వజ్రవ్యాపార మొనరించి భాగ్యవంతుఁడై, స్వీయప్రతిభా విశేషమున నృపాలుదృష్టి నాకర్షించి, యమాత్యుఁ డాయెను. వ్యాపారమునందు మాత్రమేకాక పరిపాలనయందును రణవ్యాపారమునందునుగూడ నా సటివుఁ డసమానుఁడని పేర్వడసి, గోలుకొండ రాజ్యాధికారము దన యధీన మొనరించుకొనెను. సుల్తానగు 'నబ్దుల్లా' కాతఁడు సర్వముపై యుండెను. రాజానుమతంబున నా ప్రధాని కర్ణాటదేశముపై దాడివెడలెను. రణకుశలుఁడగు 'మీరు' పాశ్చాత్య పిరంగీకారులను జేరదీసి హైందవ దేవాలయాంతర పవిత్రతామ్ర విగ్రహములను గూడ కరగించి ఫిరంగులొనరించి, సైన్యమును లెస్సగ వృద్ధిపఱచి శైత్రయాత్రకుఁ గడంగెను. కర్ణాటదేశాధిపతియగు శ్రీరంగరాయలు వైరినివారింప నేరకపోయెను. రాజ్యసంపాదన మేగాక, తన యధీనమునన్న వజ్రపుఁగనులను శ్రద్ధ మెయిఁ బనిచేయించి యామూలమునగూడ సాటిఁజమిత ధనార్జన మొనరించెను. ఇరువది మణుగుల వజ్రములను ప్రోవుచేసిన యాపారసీకుఁడు దక్షిణ హిందూదేశ ప్రజాళిలో నెల్ల నత్యంత భాగ్యవంతుఁడాయెను. తన చాకచక్యమువలన నాతఁ డచిరకాలమున ౧౫౧౧౧ మైళ్ల వైశాల్యముగల దేశము స్వాధీనపఱచుకొనఁజాలెను. నలుబదిలక్షలు రాఁబడిగల విశాలదేశము, అనంతధనరాశి, ౮౦ వేల సంఖ్యగల ప్రచండ చతురంగబలము గలిగి యుద్దండుఁడై యుండిన మానిసి యన్యజనవిధేయుఁడై యెట్లుండఁ గలఁడు? అతని వైఖరి గమనించిన గోలుం

కొండ సుల్తాను భయాగ్రహపరుఁడై, యసమర్థుఁడై, మాయోపాయ మాలోచించెను: తన రాజధాని కాతని రప్పించి, యాకస్మికముగఁ బట్టి యాతని బంధన మొనరింపఁగలననని యోచించెను. మంత్రి యామోసమెట్టులో కనిపట్టి గయ్యమ్మనఁ బలాయన మొనరించెను. సుల్తానును ధిక్కరించి తానన్యసాహాయ్య విరహితముగ మనఁజాలుట యవివేకమని గ్రహించి, యాతఁడు బీజపుర సుల్తాను సైన్య మపేక్షించెను. 'ఆదిల్షా' నామధేయుఁడగు నాసుల్తాను సంతుష్టాంతరంగుఁడై సానందముగ సగౌరవముగ నాయమాత్యశేఖరు నాహ్వానించెను. కాని, అనేకోపాయాన్వేషియగు మీరుజుమ్లా యంతమాత్రమున దనివినొందక, తాను నిక్షేపించిన యనంత ధనరాశితోపాటు దనదేశమునకుఁ బోవుటకుఁగూడ నంతవ మొనరించెను. చంద్రగిరి రాజధానిగ నొనరించుకొనిన శ్రీరంగరాయలు నీకే బాధింపనని చెప్పి యాతనిసఖ్య మపేక్షించెను. బీజపుర రాజ్యవశమైన కర్ణాటదేశముఁ బాలించు 'నిష్కలసుఖాను'తోడ నిర్బంధము లాడినంతనే, తానుగూడ నట్టులే స్వతంత్రరాజత్వము గడింపవచ్చునని యూహించి ఖానుఁడాతనికి సన్నిహితుఁ డాయెను.

సమర్థతంత్రజ్ఞుఁడగు మీరుజుమ్లా బీజపుర సుల్తాను నకేగాక మొగలులకుఁగూడ వాంఛనీయుఁ డాయెను. గోలుకొండరాజ్యవిధ్వంసము దలపెట్టిన యౌరంగజేబు తత్కార్యమాతని సాహాయ్యమున సులభసాధ్యమగునని యెంచి మీరుజుమ్లా నాహ్వానించెను. సుల్తానువలనఁ దనకెట్టి యపాయమువాటిల్లకుండ యభయమిత్తుననియు, మొగలాయిసామ్రాజ్యమున నున్నతోద్యోగ మిప్పింతు ననియు నాపాదుషాపుత్రుఁడు రహస్యరాయబారము నంపెను. గోలుకొండసుల్తాను నీచెద్దములు గనిపెట్టి, తన యమాత్యునిఁబాపుగుడఁ బరిగ్రహింప వలయునని యెంచి యనువయప్రయత్నము లొనరించెను. మీరు జుమ్లా నిక్కముగ ధన్యతముఁడుగదా! తనకేఁ డొక వంకను, బీజపురసుల్తానొక వంకను, అఖండభూమండల వ్యాప్తంబగు మొగలాయి ప్రభుత్వ మొక వంకను నాతనిసైన్య మపేక్షించెను!

ఔరంగజేబు సలహాపై షాజహానునకు విజ్ఞాపన మంపియు, మీరుజుమ్లా ద్వైధీభావము విడువఁ డాయెను. మొగలుపాదుషా ప్రదానము తృప్తికరముగ లేక పోవుట చేతనో, ఇంకఁ గొంతయాలసించినచో నధికతరలాభము చేకూరునని యెంచియో, తన భాగ్యము ప్రోవుచేసి కొనుట కొక సంవత్సరము వ్యవధి కావలయునని చెప్పి, తదనంతరము వారి సేవకుఁడ నగుదునని బాసచేసి, యాలోన సుల్తానువలనఁ దనకుఁ బ్రమాదము రాకుండ తన్నీ సమాచారము రహస్యముగ నుంచవలయునని యాతఁడు కోరెను. కాని, ధీశాలియగు నౌరంగజేబాతని చిత్తము గుర్తింపలేకపోలేదు. గోలుకొండ బీజపుర సుల్తానుల వలనఁ దనకపాయము ఘటింపకుండ సంతకాల మా 'మీరు' స్వరాజ్యసౌఖ్య మనుభవింపఁ జూచుననియు, దపుయుండనుండఁజూచుట యొక తంత్రమనియు నెఱింగి యాతఁడు పేక్షాపరుఁ డాయెను. అనంతర మాతంత్రజ్ఞుని ప్రవర్తనము గోలుకొండ బీజపుర సుల్తానుల కిరువురకును దెల్లమాయెను. తమనిరువురను పొసపుచ్చిన టక్కరిని భంజించుట తమకిరువురకును నవశ్యకర్తవ్యమని యా సుల్తానులు సక్రోధముగ నిశ్చయించిరి. తానిఁక నిలుచుట యసాధ్యమగుటచేత, బహురాజ వాంఛితుఁడైన మీరు జుమ్లా తక్షణ మౌరంగజేబుసాహాయ్య మర్థించెను. అతఁ డామంత్రిరాక కెదురు చూచువాఁ డయ్యు, సుల్తానులు దండెత్తువఱకు వేచియుండినచో నాతఁడు పూర్తిగఁ దనయధీనుఁ డగునని యౌదాసీన్యము వహించెను.

గోలుకొండ రాజ్యవిధ్వంసనోత్సాహి యగు నౌరంగజేబున కాలోపుననే తదుచితావకాశ మాకస్మికముగఁ జిక్కెను. మీరుజుమ్లా దారా పుత్రాదికుటుంబము గోలుకొండయందే యుండెను. అతని పుత్రుఁడు పితృభాగ్యవైభవ సంస్మరణమునఁ గన్నుగానక సుల్తానును దృణీకరింపఁ దొడఁగెను. వాని దుష్ప్రవర్తన మనదిన మధికమగుచుండెను. వాఁడొకనాఁడు తప్పత్రావి మైమఱచి, సోలుచు సభాగారముఁజొచ్చి రాజాసనముపై వ్రాలి, యందు శయన మొనర్చెను. సుల్తా నీకఁ బట్టి

జాలక, వానిని సకుటుంబముగఁ జెఱయందుఁ ద్రోయించెను (౨౧-౧౧-౧౬౫౫). సమయనిరీక్షణ మొనరించుచుండిన యౌరంగజేబదియే యొక మహాపరాధముగఁ బురస్కరించుకొని యుద్ధసన్నద్ధుఁ డాయెను.

రాజప్రతినిధియగు నౌరంగజేబు స్వతంత్రుఁడు గాఁడు. సామ్రాజ్యాధీశుఁడగు షాజహాను సమ్మతించినఁ గాని యాతఁడు యుద్ధము చేయఁజాలఁడు. పాదుషాసమ్మతి యెట్లయినఁ గాంచవలయును. కాని, మూర్ధాభిషిక్తుఁడై మకుటధారణ మొనరించిన సుల్తానును కేవల మక్రమముగ నడచుటకు షాజహాను సమ్మతింపఁడు. కావున; గృతనిశ్చయుఁడైన యౌరంగజేబు కఠిన కుటిలోపాయమున కుద్యమించెను.

పాదుషాకు విజ్ఞాపనమంపిన మీరుజుమ్లా తత్సేవకుఁడు. పాదుషా సేవకపుత్రుని నిర్బంధించిన సుల్తాను పాదుషా యెడ ద్రోహ మొనరించెను; అట్టిద్రోహి తప్పక దండనీయుఁడు:— అనివాదించి, సమరమున కానతీయుమని యౌరంగజేబు షాజహానును గోరెను. కాని, యాతఁడాలోపుననే మీరుజుమ్లాను బంచసహస్రాధిపతిగను, అతని తనయుని ద్విసహస్రాధిపతిగను నియమించి యాసనములను గూడ నౌరంగజేబున కంపెను. మీరుజుమ్లా సకుటుంబముగ ఢిల్లీనగరమునకుఁ బోవలసియుండెను. ఆతనివారిం పరాదనియు, నాతని ధనకనకాదులనుగూడ నిరోధింపరాదనియు సుల్తానున కొకజాబు వ్రాసెను. ఆ లేఖయు నౌరంగజేబునకే వచ్చెను. (౧౪-౧౨-౧౬౫౫). తత్క్షణ మాజాబు సుల్తానునకంపి, తదాజ్ఞాబద్ధుఁడై యాతఁడు మీరు జుమ్లాకుటుంబధనములను వెంటనే విడువఁడేని, మొగలాయీసైన్యములు వచ్చిపైఁబడునని రాజప్రతినిధి తెలియఁబఱచెను.

పాదుషా వ్రాసిన జాబుచూచియైనను, ఔరంగజేబు బెదరింపు గమనించియైనను, సుల్తాను మీరుజుమ్లాకుటుంబమును విడిచిపెట్టిన బాగుండెడిది. కాని, తనకంతమాత్రమునఁ బ్రాపించు ప్రమాదము లేదనియో, కేవలజడత్వముచేతనో యాతఁ డెటు లొనరింపకపోయెను. మీరుజుమ్లా పుత్రనిర్బంధవార్త తెలియుటకుఁ బూర్వము గదా పాదుషా వ్రాసెనని యసడ్డ యొనరించెనేమొ. సుల్తాను చిత్తమెట్టులున్నను, విపత్సమరప్రయత్నములు రయమ్మునఁ బూర్తియాయెను. అంతలో, మీరుజుమ్లా పుత్రనిర్బంధోదంతము దనకుఁ దెలియ, షాజహా నాతని సకుటుంబముగ విడువవలయునని సుల్తాను నాజ్ఞాపించెను. సుల్తాను తప్పక తదాజ్ఞాబద్ధుఁడగుననియు, యుద్ధావసర మంతరించుననియు బాదుషా విశ్వసించెను. ఐనను, తన పుత్రుని దృప్తిపరచుటకై, సుల్తా నవిధేయుఁడై చలము వహించునేని, దండెత్తవచ్చునని యాతఁడు వ్రాసెను. (౨౯-౧౨-౧౬౫౫).

సుల్తాను పాదుషాయాజ్ఞ శిరసా వహించునేని, యుద్ధావసరము తొలంగును. కాని, యుద్ధార్థియగు నౌరంగజేబు దురాశయెట్లు ఫలించును? కాన నాతఁ డాజాబు సుల్తానునకు సకాలమున నందనీయక, పాదుషా యాజ్ఞ నాతఁడు ధిక్కరించెనని నేరారోపణ మొనరించి, తా నాయత్తపఱచిన సేనాబలంబును హైదరాబాదునగరముపైఁ బంపెను. * పాదుషా యాజ్ఞ చేరిన స్వల్పకాలమునకే భయంకరరిపుసేనాగమనవార్తగూడ సుల్తానుహృదయము వ్రయ్యలగునట్లు తెలియవచ్చెను. జడుఁడైయుండిన సుల్తాను మిథ్యాస్థైర్యము మంచువలె నంతరించెను. మంత్రిపుత్రునితోడనే సకుటుంబముగ నాతఁడంపివైచెను. తానెల్లపుడు పాదుషాకు విధేయుఁడనని దీనసందేశముగూడ నంపెను. కాని, తత్పూర్వమే ప్రబలాశ్వికసేనా ముఖంబున వాయువేగమున గోలుకొండ రాజ్యప్రవేశ మొనరించి, హైదరాబాదు నగరమున కిరువదినాలుగు మైళ్ళదూరమున విడిసియుండిన యౌరంగజేబు కుమారుఁడు—మహమ్మదు సుల్తాను నామధేయుఁడు మీరుజుమ్లాభాగ్యమింకను సుల్తాను నిరోధించెనను నెపమున నాతని వినయసందేశము నిరసించెను.

---

* పాదుషా డిసెంబరు ౨౯ తేదీని వ్రాసినజాబులు ౧౬౫౬ జనవరి ౮ తేదీన నౌరంగజేబున కందెను, తత్క్షణమాతఁడు తన పుత్రునాజ్ఞాపింప, నతఁడు ౧౦ తేదీన బయలుదేఱెను.

వెంగలాయీ సేనానివహములు ప్రళయసన్నిభముగఁ దన రాజధాని డాయుచున్నవని కుతుబుషా యెన్నఁడుఁ దలంప లేదు. తదపూర్వజనమును, స్వీయవినయసందేశతిరస్కారమును నిశ్చయముగ నపాయసూచకములని సుల్తానునకు స్ఫురించెను. నగరరక్షణ ప్రయత్నము లొనరించుట కిఁక నవకాశము లేదు. పాప, మామంద భాగ్యుఁడు భయభ్రాంతుఁడై, దారాపుత్రాది బంధుజన సమేతుఁడై, సురక్షితము గు గోలుకొండ దుర్గమునకు రయమ్మునఁ బాఱెను. (౨౨-౧-౧౬౮౫).

కుతుబుషా యట్లు శీఘ్రపలాయన మొనరించుటయే మేలాయెను. ఆతని భీరుత్వమే యాతని రక్షించెను. లేదేని- మహమ్మదు క్రూరకుటిలఖడ్గ ధారావిదళితుఁడై యాతఁడు ముహూర్తమాత్రమున మరణించియుండును. ఔరంగజేబు మాయావియై దాడివెడలుట యేకాక, అమాయికుఁడగు సుల్తాను నాకస్మికముగ వధింపవలయునని గూడఁ గ్రూరముగ నాలోచించెను. గమనింపుఁడు. "కుతుబుషా భీరుఁడు నిన్నెదిరింప వీరుఁడు దుర్గముచుట్టును ఫిరంగుల నమర్చుము: అతఁడు గోలుకొండకుఁ బాఱిపోఁడే యప్రమత్తుఁడవై యుండుము: నీవరుదెంచి నన్నాహ్వానింతువని చిరకాలము వేచియుంటి ననియు, నీవు రాకుండుటచేత నేనే యరుదెంచితినని యుఁ బల్కుచు నా ప్రమత్తునిఁ జయ్యనఁ బొడిచి సాలి యింపుము: స్థైర్యలాఘవకౌశలంబులచే నీకార్యము సులభసాధ్యము."-ఔరంగజేబీవిధముగఁ దన కుమారున కుపదేశించెను. * విస్పష్టవిషయ వివర్ణన మనవసరము.

హైదరాబాదు నగరమున ౧౫౧౧౧ సైన్యముండెను. కాని, ఝరీవేగమున నరుదెంచు రిపుసేనా నివహమును నిరోధింపఁగడఁగుటకు సాహసము చాలక తత్సేనాను లౌరంగజేబుకుమారుని శరణుజొచ్చిరి. వారి ప్రణతు లాతఁడు గ్రహించి, పౌరులను బాధింపనని యభయమిచ్చి, తన సైనికులనట్లే యాజ్ఞాపించి, సగర్వముగఁ బురప్రవేశమొనరించెను. కాని, ప్రపంచవ్యాపారమునకుఁ గేంద్రమగు హైదరాబాదు భాగ్యము వర్ణనాతీతము. వెంగలాయీ సైనికు లాజ్ఞమీఱి, రెండు దినము లానగరమును నిరాఘాటముగ దోచుకొనిరి. సుల్తానగు కుతుబుషా యమూల్యాభరణాదులను గొంపోయినను, ఆతని యంతఃపురభాగ్య మనంతముగ నుండెను. తన సైనికు లరక్షితప్రజాధనాపహరణ మొనరించినపుడు తనపాప మేమని తలంచి కాఁబోలు, వెంగలాయీ రాజకుమారుఁడు స్వీయసైన్యపరిరక్షితుఁడై, యన్యరాజధనగ్రహణము యథేచ్ఛగ నొనరించెను. నాఁటి దోపిడి గణనాతీతము. ఐనను, ఆనగరభాగ్య మెట్టిదో, గాని, శత్రునిగ్రహణానంతరమయ్యది యథాభాగ్యముతోఁ గలకల లాడుచుండెనని నాఁటి చరిత్ర కారులు వ్రాసిరి.

స్వీయరక్షణార్థము గోలుకొండకుఁ బాఱిన కుతుబుషా సంధికొఱకుఁ గడుఁ దత్తరపడెను. విహారు జాబ్లా ధనంబులిచ్చివైచి, యౌరంగజేబు పుత్రున కనుదినము బహుధనము లంపుచు, క్షమింపవలయునని యనుదినము సందేశమంపుచునే యుండెను. కాని, ప్రయోజనమేమి? సంధిప్రయత్నము భగ్నమగుటచేత, కుతుబుషా బీజపుర సుల్తానుసాహాయ్య మపేక్షింపుచు నభేద్యమగు గోలుకొండ దుర్గమున నప్రమత్తుఁడై యుండెను.

బీజపురసుల్తాను భయంబునఁ గొంతకాలము వేచియుండిన యౌరంగజేబు తద్భయ మంతరించినంతనే, యతిరయమున గోలుకొండ దుర్గము సమీపించెను. సుల్తాను నిరపాయముగ నటుపోఁజొచ్చుటచేత నాతఁ డాదుర్గమును యథాక్రమమున ముట్టడింపవలసినవాఁ డాయెను. ఆదుర్గ మొకవంక దుర్గమారణ్య పరిరక్షితమైన కారణమున రిపుసైన్యములు మూఁడువైపుల నప్రమత్తతతోఁ గావలియుండెను. వడివడి నేతెంచిన వెంగలాయీ ఫిరంగులకంటె గోలుకొండ ఫిరంగులు ఘనతరము లగుటచే నౌరంగజేబు కార్యాతురుఁడయ్యుఁ దనశతఘ్నిదళ మరుదెంచునంతకుఁ దాళవలసినవాఁ డాయెను. గోలుకొండ సైనికు లప్పుడప్పుడు వైరుల నాకస్మికముగఁ దాఁకి, చేయఁగల సంహార మొనరించి, రయమున దుర్గ

* cf. J. N. Sarkar, P. 230.

ములోనికిఁ బాఱుచుండిరి. ఈముట్టడి యీవిధమున ౧౬౫౫ ఫిబ్రవరి ౭ మొదలు మార్చి ౩౧ వఱకు జాయెను.

సుల్తాను స్వీయరక్షణోపాయ మరయుచున్నను, సంధిప్రయత్నమమాత్ర ము పేక్షింపలేదు. అతని యవిరళోపాయనము లౌరంగజేబున కందుచునే యుండెను. కాని, యాతఁడా రాజ్యమంతయుఁ గబళింపనెంచి, సుల్తానును దృఢీకరించి, తనతండ్రియాజ్ఞ కొఱ కెదురు చూచుచుండెను. షాజహాను వతఁడెట్లు ప్రోత్సహించెనో గమనింపఁదగియున్నది.—"తండ్రీ, హైదరాబాదు భాగ్యవైభవము లద్వితీయములు: లెక్కకుమిక్కిలిన జలాధారములతోడను, ఎటుచూచినను మరకతములు పండించినట్లు పచ్చఁగఁ గలకలలాడు విశాలక్షేత్రములతోడను, వెలలేని వజ్రపు గనులతోడను నిండి నిబిడమైయున్న యీదేశమును వర్ణింపఁజాలను... ఈ తేఁడు 'షియా' మతస్థుఁడు, నాస్తికుఁడు: మన మిట్టి నీతిబాహ్యుని శిక్షింపకుండుట యధర్మము......ఈతఁడు ప్రజాకంటకుఁడుగూడను ఇట్టి యవకాశముఁ బోనిచ్చుట యవివేకము*".—పాదుషాకు నీతిరుద నాశామతావేశములు రగులుకొల్పి, యాతని యనుమతివడసి, కుతుబుషాను భంజించి రాజ్యమ్మును నొసరించి, యా రత్నగర్భ నాక్రమింపవలయునని యౌరంగజేబు నిశ్చయించెను. తనదేశము సుభిక్షమై భాగ్యవంతమై యుండుటయే సుల్తాను చేటుమూఁడుటకుఁ గారణమాయెను!

కాని, షాజహాను అంతటి కఠినుఁడుగాఁడు. నిజకుమారవిరచిత మాయానాటకమింకనెఱుంగకున్నను, ఒక యల్పనేరము బురస్కరించుకొని మూర్ధాభిషిక్త భూపాల రాజ్యాపహరణ మొనరించుట కిచ్చగింపక, యుచితపరిహార మునడసి యాతని రాజ్యము విడిచివేయవలయునని పాదుషా యౌరంగజేబు నాజ్ఞాపించెను. (ఫిబ్రవరి, ౮)కాని, యాజాబుచేరు లోపున సుల్తానుస్థితి యింకను విషమమాయెను. అతని సైనికులు స్వామిభక్తియు, దేశభక్తియు నలంపక, శత్రుపక్షమునకుఁ బాఱ నారంభించిరి. సుల్తాను భయవిహ్వలుఁడై యెట్టులైన సంధిగావించుకొనవలయునని తత్తరపడెను, మొగలులు బాకీమాపిన పైకమేగాక, విశేషపరిహార మర్పించుటకును, ఔరంగజేబు కుమారునకుఁ దన కుమారి నొసంగుటకును ఆతఁడు సంసిద్ధుఁడాయెను. ఈ రాయబారము దనపైనైచుకొని, యౌరంగజేబును దర్శించి, ప్రార్థించి, సంధి యొనరింపవలయునని సుల్తాను తల్లియే బయలుదేఱెను. ఇట్టిదైన్యమునకుఁ బాల్పడిన కుతుబుషా షాజహాను వ్రాసిన లేఖాసమాచార మెఱుంగునేని చెట్టుసేయునని యెంచి, యౌరంగజే బావిషయమును మఱుఁగు పఱచెను. అందులకు షాజహాను సమ్మతించెనట! మహారాజులు చపలచిత్తులుగదా! ఔరంగజే బొకకోటి రూపాయల పరిహారము గోరెను.

కాని, షాజహానున కంతలోఁ దనపుత్రుని కుటిల వర్తనము పూర్తిగఁ దెల్లమాయెను. కుతుబుషాయొక్క రాయబారి జహానారాదారాలను బ్రసన్నుల నొనరించుకొని, వారి ముఖమునఁ బాదుషాకు యథార్థము విన్నవించెను. తోడనే, రారాజు క్రోధప్రకంపితుఁడై గోలకొండముట్టడి తత్క్షణము చాలింప వలయుననియు, నారాజ్యమునుండి యాతఁడు సైన్యము గ వెడలవలయుననియుఁ దన కుమారు నాజ్ఞాపించెను. ఈయాజ్ఞరహస్యముగనుండక సైన్యమున కంతటికి వెల్లడియగుటచేత నా యవమాన మౌరంగజేబునకుఁ గడుంగడుదుస్సహమాయెను. గోలకొండదేశాధిపతియగు కుతుబుషా నాచరించిన యపాయ మేఘము మాటలఁగుఁన దొలంగెను. వినను, సుల్తాను తన పుత్రిక నౌరంగజేబు కుమారునకొసఁగెను. అధికపరిహార మర్పించుటకుఁ గూడ నాతఁడు సమ్మతింపవలసినవాఁడాయెను. తద్భారము నొకింత షాజహాను క్రమముగాఁ దగ్గించెను. కాని, సుల్తాను రామగిరియను జిల్లాగూడ మొగలుల కర్పింపవలసినవాఁడాయెను.

* "Not to punish such a heretical ruler would be a failure of duty on the part of an orthodox Islamic Emperor! To miss this opportunity of crushing such an enemy would be highly impolitic."

Sarkar—p. 236.

మన మీమాంసదర్శనమున గమనింపవలసిన ముఖ్య విషయ మెద్దియన, నౌరంగజేబునకును దండ్రికినిగల కలఁతలు మితిమీఱెను. ధనాభావముచే నౌరంగజే బెట్లు సంకటపడెనో, షాజహా వాతని విశ్వసింపక యెంతటాల నాడెనో గమనించియే యుంటిమి. గోలుకొండసుల్తా నొసఁగు పరిహారమునందుఁ బాలిత్తునని పాదుషా తొల్లి బాస యొసరించెనట. ఆమాటఁ బాటించి ఫహరసహ్వాహము లోవరించిన యౌరంగజేబు ఋణగ్రస్తుఁడాయెను. కాని, యతనిపైఁ గుపితుఁడైన షాజహాను తనపుత్త్రుఁ డాదాడియందు నమితధనార్జన మొనరించెనని విశ్వసించి తను వాఁడు వంచించెననియుఁ దలంచి, కఠినముగ నిరసించి, కుతుబుషా యొసఁగిన బహుమానములను పరిహారమును దక్షిణము లోన కంపవలయునని యాజ్ఞాపించెను. నౌరంగజేబు సేరమింఁ దానంతయు లేదు. అతఁ డటు లొనరింపఁ దలంచియే యుండెను. తన్నిష్ఠురవచోఘాతముల కోర్వఁజాలక, ప్రాణమొక చీరికింకొనక రాజసేవాపరతంత్రుఁడైయుండు తన్నట్టి ఘోరావమానము నకుఁ బాల్పఱచుట యన్యాయమని విలపించి, షాజహాను కోరినవానినేగాక, తనకుమారుఁడు, దానును గైకొనిన యల్పబహుమానములనుగూడ నౌరంగజే బంపివైచెను. తాదృశ బహువిధావమానములచే నాతని హృదయము కఠినతరమై తుదకు దయారహితమాయెను. ఆమహాశూరుఁ డచిర కాలమున భ్రాతృరుధిరార్ద్రశరీరుఁడై, పితృనిర్బంధకారకుఁడై, సామ్రాజ్యసింహాసనారోహణ మొనరింపఁ జాలిన పరిస్థితు లెటులేర్పడెనో యిఁక నరయవలయును.

మెఱుపులు

సాధకుఁడు

౨౬

నీకును ఇంతభేధము కలదా? నన్నింత యెడముగా నుంచితివేమి?

౨౭

నేను నీ త్రొక్కుడు బండిని.

౨౮

నేను ఎఱుకనొందితి నని కలనైనను రా దేమి?

౨౯

జ్ఞాని కర్మయోగి కానిచో లోభి.

30

మానసమను ఇసుకదిన్నెలో పడిన నీ యడుగుజాడల వెంబడి పోవఁగాఁబోవఁగా దరిలేని యేఱు అడ్డమువచ్చెను. నీపాదచిహ్నములే కరఁగి ఆ యేఱాయెనా?

శరీర మందు తేలదు. ప్రాణము లంతకంటెఁ దేలవు. అంతఃకరణమందు దిగిన వెంటనే ఈవలి యొడ్డునకుఁ గొట్టుకొనివచ్చును.

3౧

మంచిచెట్టలు మనుజుఁ డెఱుఁగు. తెలిసియు చెట్టలో నడుగిడువాఁడు మనుష్యపశువు. మంచిలోనే మంచె కట్టువాఁడు మనుష్యదేవుఁడు. మంచిసెబ్బరలకు ఆవలనున్నావు నీవు.

3౨

చెట్లు తమంత ఫలించును. వేళ్లువెల్లఁకులు తమంత మొలుచును. మనుజుఁడు సర్వాధికారముతో వానిని అమ్ముకొనును.

33

ఎవరిమతము వారి కభిమతము. ఇతర మత మతిపాతము.

౩౪

ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు ‘నీవు’ ‘నేనూ’ అని పాటపాడుచున్నవి.

౩౫

కర్మయోగము జ్ఞానికి ఆయుధము ; సాధనకు బడి.

౩౬

కలలో మా గురువులు నేఁడు వేంచేసిరి.

వారు వందనము స్వీకరింపరు.

రాకరాక వచ్చిన గురువులను పాదాభివందనము చేయక ఊరక యెటులుంపుట ?

వింతగా ఒక ఛాయ పుట్టి మాగురువుల పాదము లంటుకొనెను. వారు వారింపలేదు. నేను దానివెనుకనే దాఁగి వారిపాదములమీఁద బాష్పాభిషేకము చేయుచుంటిని

ఉలికిపడి లేచి చూతునుగదా మంచపుఁగోళ్ల శిఖరములు రెండును నా రెండు చేతులక్రింద.

౩౭

నేను స్త్రీనీ, పురుషుఁడనూ.

౩౮

ఒకొక్క పూవు ఒకొక్క భక్తి

౩౯

౧

వైరాగ్యము గభీమని ఇంద్రియముల మూతులు కట్టివైచెను ; నిన్ను వెతుక మొదలిడెను. ఇంద్రియము లన్నియు నెండిపోయెను! అధిష్ఠాత వైరాగ్యమును ఎండిపోయెను. ఇంద్రియములు నశించెచు ; వైరాగ్యమును నశించెను. నిగ్రహః కిం కరిష్యతి? వైరాగ్యము మరల కామనగా జన్మించెను.

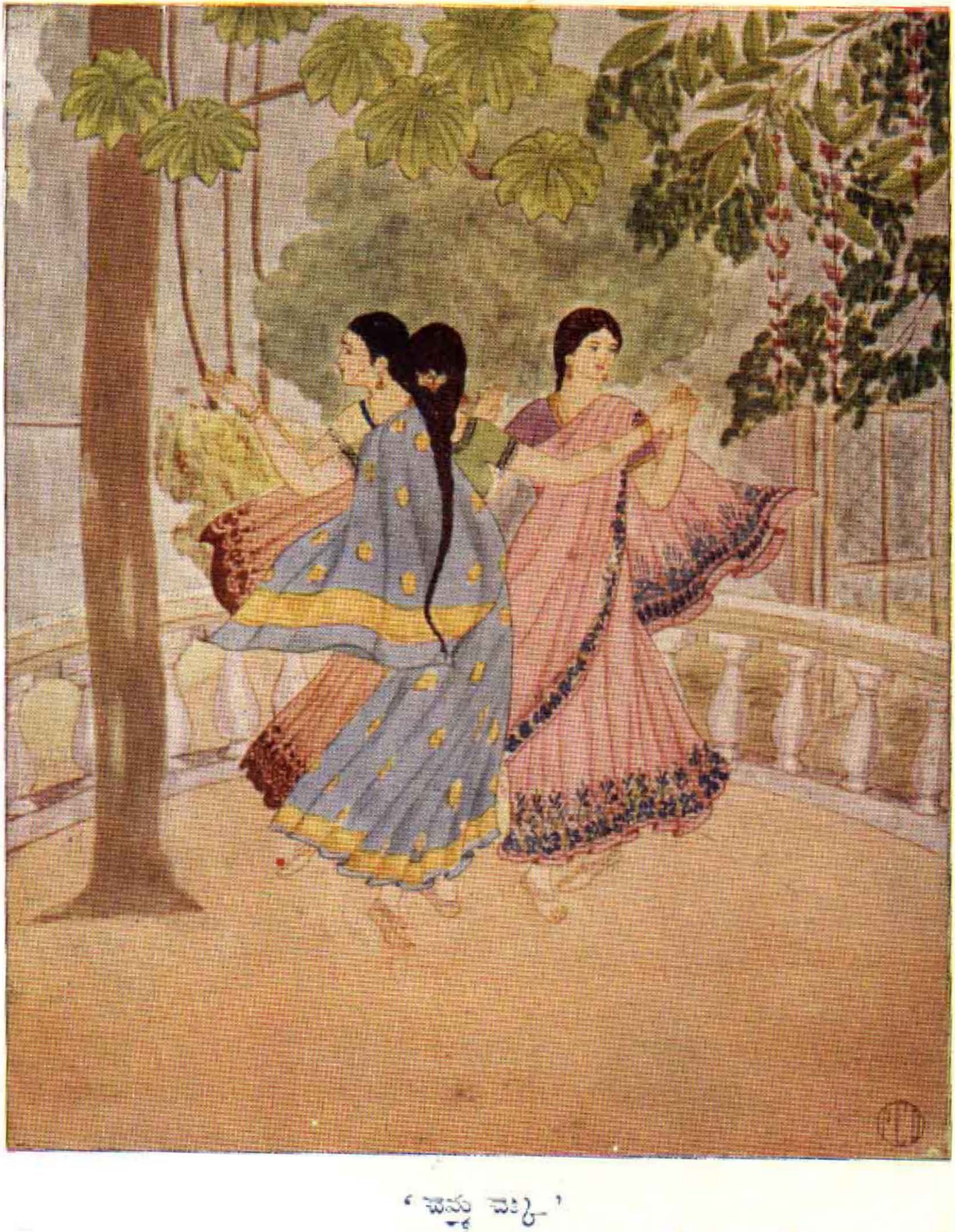
౨

ఇంద్రియముల కెడ తెఱపి లేదు. అన్నిటిఁ దినెను. అన్నిటిని బీల్చెను. అన్నిటిని వినెను. అన్నిటిఁ జూచెను. ‘మహాశనో మహాపాప్మా’ నాని పొట్టలుబ్బెను ; ఎండియుండి యెటులు బాధపడెనో ఉబ్బియుబ్బి యటులు బాధపడెను.

౪౦

మనుజుఁ డనుకొనెను—‘నా శరీరము ముడతలుపడెను. వెంట్రుకలు జనపనార యాయెను’ అని

మనస్సనెను. ‘నీమాట నిక్కమే. నాకుఁ బ్రాయమెపుడును ముప్పదియే. నాకెపుడును క్రీడయే’ అని.



'చెమ్మ చెక్క'

చిత్రకారుడు: శ్రీ దామెర్ల ప్రబోధచంద్రుడు గారు, రాజమండ్రి.

కేంద్రరాష్ట్ర ప్రభుత్వముల ఆర్థిక సంబంధములు

౨

కేంద్రప్రభుత్వమువారు చేయవలసినకార్యములనుబట్టి చూచిన వారికి ఇప్పుడున్న ఆదాయము వచ్చుమార్గములు వారు ఖర్చుపెట్టవలసినదానికంటె ఎక్కువ ఆదాయము నిచ్చునవైయున్నవి. ఆప్రభుత్వమునకు ముఖ్యమైన ఆదాయమార్గము ఎగుమతి దిగుమతి పన్నులు Customs Duties). ఈపన్నులనుండి సంవత్సరమునకు 48 కోట్లరూపాయల ఆదాయము వచ్చుచున్నది. ఈ సొమ్మంతయు ప్రస్తుతము ఆదాయముకొరకే (Revenue Duties) వేయు సుంకములవలనే వచ్చుచున్నది. దేశపరిశ్రమలను రక్షించు (Protection) నిమిత్తము ప్రభుత్వమువారు చాల తక్కువ దిగుమతి పన్నులను విధించుచున్నారు. ప్రభుత్వమువారిచ్చుచున్న దేశపరిశ్రమల రక్షణ విధానము వలన పెంపొందుచున్న పరిశ్రమలు చాల తక్కువగ నున్నవి; ఇంకను ఈ విధానమును అనేకములైన ఇతర పరిశ్రమలకు పొడిగించుటకు చాల అవకాశమును, అవసరమునుకూడ కలవు. ఇప్పుడు మన దేశమందు దిగుమతి పన్నులు బట్టలు, పంచదార, మోటారుకార్లు, ఇనుము ఉక్కుసామానులు మొదలగు వస్తువులపై విధింపబడుచున్నవి. ఇవిగాక పరదేశములనుండి దిగుమతియగు వస్తువు లనేకము లున్నవి; వాటియన్నిటిపైనను సుంకముల విధించుటవలనను, వాటి దిగుమతి నరికట్టుట వలనను దేశమునకుచాలలాభము చేకూరును అట్టివిధానమువలన ప్రభుత్వమునకు ఆదాయ మువచ్చుటయే కాక దేశప్రజలకు పరదేశ వస్తువులపై వ్యామోహమునుతగ్గించి స్వదేశపుస కులను కొనుటకు ఒకవిధమైన పూనికనుకూడ పుట్టించును. కేంద్రప్రభుత్వమువారు రక్షణ సుంకముల నిప్పుడు ఇనుము, ఉక్కుసామాను పైనను, సిమెంటు, అగ్గిపుల్లలు మొదలగు వాటిపైన మాత్రమే విధించుచున్నారు. ఇవి గాక అనేక పరిశ్రమలకీరక్షణపద్ధతి నేర్పాటు చేయుటవలనను, ఇతరసరకులపై దిగుమ సుంకములను విధించుటవలనను ఇప్పటికన్న 10 కోట్ల రూపాయల ఎక్కువ ఆదాయ వచ్చుటకు వీలున్నవి. ముఖ్యముగా రక్ష నీయవలసిన పరిశ్రమలలో బట్టల పరిశ్ర ప్రధానస్థాన మాక్రమించుచున్నది. ఈ శ్రమకు రక్షణనిచ్చు విషయము నాలోచిం టకు ప్రభుత్వమువారు ప్రత్యేక సంఘ (Special Textle Tariff Board)నొకదానినే టుచేసిరి. వారు రక్షణనిచ్చుట అవసర

సూచించినప్పటికిని ప్రభుత్వమువారా సూచనపై ఏవిధమైన చర్యనుగాని తీసుకొనలేదు. ప్రపంచమం దన్నివిషయములలోను చాల ముందడుగు వైచుచున్న అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములవంటి దేశముకూడ దిగుమతి పన్నులను విధించి ఆ దేశమునకు పరదేశవస్తువులు రాకుండ దారి బంధించుచుండ, ఇంకను పూర్తిగ పరిశ్రమలు వృద్ధికాని మన దేశమందు ఇష్టము ననుసరించి వర్తకము (Free Trade) చేయుపద్ధతిని అనుసరింపజేయుట చాల విపరీతమైన విషయము. ప్రపంచమం దితరసంయుక్త రాజ్యములం దన్నిటియందును, అనగా అమెరికా, దక్షిణాఫ్రికా, ఆస్ట్రేలియా, జర్మనీ మొదలగు వాటియందు, ఎగుమతి దిగుమతిపన్నులు కేంద్రప్రభుత్వ ఆదాయమార్గములలోనే చేర్చబడినవి. ఇతర దేశములవారి ఉదాహరణను బట్టి చూచినను, ప్రస్తుత మమలులోనున్న పద్ధతినిబట్టి చూచినను ఈపన్నులను విధించుట, వాటి ఆదాయమును ఖర్చుపెట్టుట మొదలగు పనులన్నియు కేంద్రప్రభుత్వమువారి యాధీనమునం దుండుటయే సమంజసము.

భారత ప్రభుత్వము వారికి ఇప్పుడున్న ఆదాయమార్గములలో రెండవది అదాయపు పన్ను (Income-tax). ఈ పన్ను మన దేశమం దిప్పుడిప్పుడే విరివిగా వాడుకలోనికి తేసికొని రాబడుచున్నది. దాని మార్గముగా ప్రతిసంవత్సరమును ప్రభుత్వమువారికి 16 కోట్ల రూపాయలు అదాయము వచ్చుచున్నది. ఇప్పటి కాలములో ప్రపంచమందు ప్రభుత్వములన్నిటికిని ఈఆదాయపు పన్ను కామధేనువుగా నుండి వారివారి పన్నుల విధానములలో (Tax systems) ప్రధానస్థాన మాక్రమించుచున్నదని చెప్పవచ్చును. దానిని సరియగుమార్గములం దుపయోగించుకొనినను, జాగ్రత్తగను, పరిశీలనగను రేట్లు ఏర్పాటుచేసి విధించినను ఇప్పుడు వచ్చుచున్న దానికన్న ఇంకను చాలఎక్కువ అదాయము వచ్చుట కవకాశములున్నవి. చిన్న ఆదాయములపై తక్కువపన్ను, పెద్ద ఆదాయములపై ఎక్కువపన్ను (Progressive Taxation) ను, ఇతర దేశములందునివసించు హిందూదేశపు ఫించను, ఉద్యోగస్థులఫించను ఆదాయములపైపన్నును, ఆదాయపుపన్నులకు దగ్గర సంబంధము కలిగియుండునట్టి మరణ సుంకములు (Death Duties), ఆదాయపు అదనపు పన్ను (Super Tax)లను—వీటినన్నిటిని ఒక పద్ధతిపై ఏర్పాటుచేసి విధించుచుండిన, ఇప్పుడు వచ్చుచున్న దానికన్న 12 కోట్ల రూపాయిల ఎక్కువ ఆదాయమును సంపాదించుటకు వీలున్నది. పోయిన రెండుమూడు సంవత్సరములనుండి ప్రభుత్వమువారు ఆదాయపుపన్ను శాఖను జలపర్చి ఆపన్నును విధించుట యందును, వసూలు చేయుటయందును క్రొత్త పద్ధతుల నేర్పాటు చేయుచున్నారు. ఆ ఏర్పాట్ల ఫలితము లప్పుడే కొద్దికొద్దిగ కన్పించుచున్నవి. ఈవిషయ మట్లుండ ఆదాయపుపన్నులమూల సూత్రములను విచారించిన ఆపన్ను రాష్ట్రప్రభుత్వ ఆదాయమార్గములపట్టికలో చేర్చుట

ఎక్కువ సమంజసమని బోధపడును. ఆదాయపు పన్ను ఒకసూటిపన్ను (Direct Tax). అనగా దాని విధించువారి ఉద్దేశ్యము అది ఎవరిపై విధించబడినదో వారే చెల్లించవలెను గాని ఆ బరువును (Incidence) ఇతరుల భుజములపైకి మార్చకూడదు. ఇప్పుడు పైన విచారింపబడిన ఎగుమతి దిగుమతిపన్నులు(Indirect Tax) పద్ధతిలో చేరును. అనగా అవి ఎవరిపై విధింపబడినవో వారు ఆపన్నులబరువును ఇతరులమీదికి మార్చుట కవకాశ మున్నది. ఎగుమతి దిగుమతిపన్నులు మొట్టమొదట వర్తకులు చెల్లించినప్పటికిని వారాపన్నులను వస్తువులుకొనువారి (Consumers) పై త్రోసివేయుట కవకాశము లున్నవని చెప్పిన, Indirect Tax అనగా నేమో సుబోధకమగును. సూటిపన్నులన్నియు ఇతర దేశములలో రాష్ట్రప్రభుత్వమువారి అధీనములోనే యున్నవి. అట్లు చేయుటవలన పరిపాలనా సౌకర్యదృష్టినుండి చాలలాభము లున్నవి. మరియు రాష్ట్రములకీపన్నును విధించుటకును, వసూలుచేయుటకు ండు సౌకర్యములు కేంద్ర ప్రభుత్వమువారి కుండవు. ఈవిషయము లాలోచించిన ఆదాయపుపన్ను రాష్ట్రప్రభుత్వముల యాజమాన్యముక్రిందకు మార్చుటయే మంచి పద్ధతియని చెప్పవచ్చును. దానికి ప్రత్యామ్నాయముగ కేంద్రప్రభుత్వమువారికి వేరుఆదాయ మార్గములను సూచించుట అవసరము. రాష్ట్రములక్రిందనున్న మద్యపానపు సుంకములను వారికి ఇచ్చుటవలన, ఆదాయము పన్నును వదులుకొనుటవలన వారు చేయు స్వార్థత్యాగమునకు సరిపోవునట్టిపని జరుగును. ఈవిషయమునుగూర్చి విపులముగ మద్యపానసుంకముల విచారణసందర్భములో ఆలోచించెదము.

ఇండియా ప్రభుత్వమునకు ఆదాయము వచ్చు మార్గములలో మూడవది రైల్వేలు. నాలుగుసంవత్సరముల క్రిందటివరకును ఇనుపదారులు ప్రత్యేకయాజమాన్యముక్రింద నుంచబడి వాటివలన వచ్చు ఆదాయము ఇండియా ప్రభుత్వమువారి సాంవత్సరిక ఆదాయవ్యయ పట్టికలో (General Budget) ఇతర విషయములతోపాటు కలిపి చూపబడుచుండెడిది. కాని 1925 సం.లో అక్వర్తుకమిటీ (Acworth Committee) వారిసూచన ప్రకారము వాటి ఆదాయవ్యయపట్టిక వేరుచేయబడినది. ఆసంవత్సరమునందే మన దేశస్థులుచిర కాలమునుండి కోరుచున్న ప్రకారము కొన్ని రైలుమార్గములను ప్రభుత్వమువారు తమస్వంత యాజమాన్యము state (management)) క్రిందకు తీసుకొనిరి హిందూదేశములో రైలుమార్గముల ప్రాముఖ్యమును, వాటివలన వచ్చులాభమును, దేశాభివృద్ధికై ఖర్చుపెట్టుటకు ప్రభుత్వమువారి అంగీకారమును, ఈమార్పు చేయుటవలన తేటతెల్లమగుచున్నవి. దాని మూలమున ప్రభుత్వమునకు ఎక్కువ ఆదాయము చేకూరుటయే గాక ప్రజలకు సౌకర్యముగా నుండునట్లు రైలుమార్గములు నడుపబడుటకుకూడ అవకాశము లేర్పడినవి. కంపెనీలయాజమాన్యమునందుండుటకన్న ప్రభుత్వయాజమాన్యముక్రింద నుండుట

వలన ప్రజలకు ఏవిధముగ ఎక్కువ లాభము అను ప్రశ్న కొంతమంది వేయవచ్చును. కంపెనీలు ప్రజల కేమియు బాధ్యత వహించని సంస్థలు. వాటి డైరెక్టరులకు వీలైనంత ఎక్కువలాభము సంపాదించవలెననియే కాని రైళ్లలో ప్రయాణము చేయు ప్రజాసామాన్యమునకు సౌకర్యము లేర్పాటు చేయుటకేబాధ్యతయు లేదు. ప్రభుత్వ యాజమాన్యమన్ననో, ప్రజాబాహుళ్యముయొక్క బాగోగులను విచారించుట ప్రభుత్వమువారి విధియై యున్నది. రైల్వుప్రయాణీకుల సౌకర్యవిషయములందేమి, రైలుమార్గములలో పనిచేయుచున్న పనివారల మంచిచెడ్డలను విచారించు విషయములోనేమి, దేశాభివృద్ధికి తోడ్పడు క్రొత్తరైలుమార్గములను ఏర్పాటు చేయుటయందేమి, దేశీయులను రైల్వే ఉద్యోగములలో అధికసంఖ్యాకులుగ చేర్చుకొని విదేశీయులచేతిలోనుండు అధికారమును తగ్గించుటయందేమి ప్రభుత్వయాజమాన్యము క్రింద సంస్కారము వచ్చినట్లుగ కంపెనీవారి యాజమాన్యముక్రింద రాదు. రైల్వేమార్గముల నిర్వహణమందేలోటు లున్నను శాసనసభలో నున్న ప్రజాప్రతినిధులు వాటిని తగువిధమున మందలించి కావలసిన మార్పులను కోరుటకు కూడ ప్రభుత్వ యాజమాన్యములో ఎక్కువ అవకాశము లుండును. 1925 సం.లో కేంద్ర శాసనసభ (Legislative Assembly) లో చేయబడిన తీర్మానముప్రకారము రైల్వేఆదాయము నుండి జనరల్ రెవిన్యూ (General Rcvenues) లకు ఖర్చులన్నియు పోను మిగిలిన సొమ్ములో 1/5 భాగమును, ఇంకను మిగిలిన సొమ్ము 3 కోట్ల రూపాయిలకు ఎక్కువగానున్న, దానిలో 1/3 భాగమును ఇచ్చుట కేర్పాటు చేయబడెను. ఇప్పుడు మన దేశము మొత్తముమీద 40,000 మైళ్లకుమాత్రమే రైలుమార్గము లున్నవి; ఇంకను 10,000 నుండి 20,000 మైళ్ల రైలుమార్గములను వేయుటకు అవసరమును, అవకాశము కూడ నున్నవి. దీనికంతకును 50 కోట్ల రూపాయలు మొదట పెట్టుబడి పెట్టవలసివచ్చునను మాట నిజమేకాని దానివలన దేశమునకు కలుగులాభము, ప్రభుత్వమునకువచ్చు ఆదాయము రెండునుకూడ చాల వృద్ధియగును. 1928-29 సంవత్సరపు ఆదాయవ్యయపట్టిక ప్రకారము ఈమార్గమునుండి ప్రభుత్వమునకు 5 కోట్ల 50 లక్షలరూపాయిలు ఆదాయము వచ్చినట్లు కన్పించుచున్నది. పైన సూచింపబడిన మార్పు జరిగిన ఆ ఆదాయము ఇంకొక 5 కోట్లవరకు హెచ్చగునని చెప్పవచ్చును. రైలుమార్గములను ఎక్కువ చేయుటతోడను, వాటిని జాగ్రత్తగ ప్రభుత్వమువారే నడుపుటవలనను ప్రభుత్వాదాయము ఇంతవరకు లాభము పొందుననుటకు సందేహము లేదు. ఇతర దేశముల పరిస్థితులను బట్టి ఆలోచించిన కూడ ఇనుపదారులు కేంద్రప్రభుత్వ ఆదాయమార్గముగానే యున్నవి.

కేంద్రప్రభుత్వమునకున్న ఇతర ఆదాయమార్గములలో ఉప్పుపన్ను, నల్లమందు

పన్ను, పోస్టలు శేట్లనుండి వచ్చు ఆదాయము ముఖ్యమైనవి. ఉప్పుపన్నునుండి ఇప్పుడు ప్రభుత్వమునకు ఏటేట 8 కోట్ల రూపాయలు ఆదాయము వచ్చుచున్నది. ఉప్పుపై పన్ను వేయుట చాల అన్యాయమనియు, ఆపన్నును తగ్గించుటకాని వీలైన తీసివేయుటకాని జరుగవలెననియు ప్రతిసంవత్సరమును అసెంబ్లీలో అనధికార సభ్యులు తీర్మానములను ప్రవేశపెట్టుచున్నారు, కాని ప్రభుత్వమువారుమాత్ర మేదో యొకకారణము చెప్పి దానిని ప్రతిఘటించుచున్నారు. ఇక ముందైనను ఈ పన్నును తగ్గించవలసిన అవసరము వచ్చునని దృఢముగ నమ్మవచ్చును. కాని వేరు ఆదాయమార్గమేమైనను స్పష్టముగ వ్యక్తీకరింపబడిన కాని ఉప్పుపన్నును పూర్తిగ తీసివేయుట తెలివితక్కువయని మాత్రము గ్రహింపనగును. పన్నుల విచారణ సంఘము (The Taxation Enquiry Committee) లో ఒక సభ్యుడగు డాక్టరు పరంజిపైగారు ఉప్పుపన్ను 8 అణాలకు తగ్గించవలెనని సూచించియుండిరి. ఆ సూచన సమంజసముగనేయున్నది. ఉప్పుపన్నును అట్లు తగ్గించిన ప్రభుత్వ ఆదాయములో లోటువచ్చునని తలంచుట పొరపాటు; ఎందువల్ల ననగా, పన్నుతగ్గినకొలదిని దాని ఉపయోగించుట ప్రజలలో ఎక్కువయి అమ్మకము కూడ వృద్ధిచెందును. 1923 సంవత్సరములో ప్రభుత్వమువారు ఉప్పుపన్నును తగ్గించినప్పుడు ఆదాయము 7 కోట్లనుండి 10 కోట్ల రూపాయలవరకు హెచ్చాయెను. మరుసటి సం॥తిరిగి హెచ్చుచేయుటతో ఆదాయము 7 కోట్ల 85లక్షలరూపాయల లోనికి పడిపోయెను. దీనినిబట్టి పైనచెప్పినవిషయములోని నిజము గ్రహించనగును. ఇది కాక ప్రభుత్వమువారిదివరలో చేసిన వాగ్దానము ప్రకారము వారి ఆర్థికస్థితి బాగుపడినవెంటనే ఉప్పుపన్నును తగ్గించుబాధ్యత వారిపైననే కలదు. 1928 సంవత్సరపు మార్చినెలలో సర్ బాసిల్ బ్లాకెట్ గారు ప్రవేశపెట్టిన ఆదాయవ్యయపట్టికప్రకారము ప్రభుత్వమువారి ఆర్థికస్థితి సంపూర్ణముగ మార్పు చెందుటతో రాష్ట్రీయ కప్పములను (Provincial contributions) పూర్తిగ తొలగించుట కవకాశ మేర్పడినది. ఇటుపైన ఉప్పుపన్నును తగ్గించుట జరుగునని తలంచుటలో అసహజ మేమియు లేదు.

పోస్టలు శాఖనుండి ప్రభుత్వమువారికి వచ్చుచున్న నికరాదాయము 60 లక్షల రూపాయలు. ఈమార్గమునుండికూడ ఎక్కువ ఆదాయము వచ్చుట కనేక అవకాశములు కలవు. ప్రజలలో పోస్టాఫీసులయొక్క ఉపయోగముల గూర్చి ప్రచారము జరిగినకొలదిని, దేశమందు విద్యాభివృద్ధియై దేశీయులు ఉత్తరప్రత్యుత్తరములను విరివిగ జరుపుకొనుట ఎక్కువమైన కొలదిని ప్రభుత్వమువారికి పోస్టలుశాఖనుండి ఎక్కువ ఆదాయమును సంపాదించుటకు మార్గ మేర్పడును. ప్రస్తుతము గవర్నమెంటువారీశాఖనుండి లాభము తీయుటకు ప్రయత్నించుచున్నారే కాని దానిని ప్రజోపయుక్త శాఖగా పరిగణించుటలేదు. పోస్టలుశాఖలో

ఒక అంతర్భాగమగు సేవింగ్సు బ్యాంక్ (Savings Bank) యొక్క గుణగణములను సరియైన విధమున ప్రచురణచేసిన ఇప్పటికన్న అనేకమంది తమతమ సంపాదనను దానియందు గుప్తము చేసుకొందురనుటలో సందేహము లేదు. తరువాత పోస్టలురేట్ల విషయములో ప్రతిసంవత్సరమును ప్రజాప్రతినిధులు శాసనసభలో వాటిని తగ్గించి పోస్టుకార్డు 3 పైసలు, కవరు అర్ధణా చేయవలెనని ఉద్ఘోషించుచున్నప్పటికిని ప్రభుత్వమువారు దానిని పెడచెవిని పెట్టుచున్నారు. ప్రభుత్వమువారు ప్రజాప్రతినిధుల కోరికలను మన్నింపకుండుట శోచనీయము! ఎందువల్లనన, ఉప్పుపన్నును తగ్గించిన ఉప్పువాడుక దేశములో ఎక్కువయి ఆదాయము ఎట్లు ఎక్కువ యగునో అట్లే పోస్టుకార్డు కవరుల ఖరీదు తగ్గించినచో వాటిని ఎక్కువవిరివిగా ప్రజలు ఉపయోగింతురు. ఇంతకన్నను ముఖ్యమైన మార్పు ఏమన, ఇతర దేశములలో పోస్టు, టెలిగ్రాఫ్ శాఖలు ప్రజోపయుక్త (Public Utility Department) శాఖలుగా గణింపబడుచున్నవి కాని మన దేశములోవలె ఆదాయమును సంపాదించు శాఖలుగా పరిగణింపబడుట లేదు. మన దేశమందు మాత్ర మట్టి అభిప్రాయములతో ప్రభుత్వము వా రెందు కీశాఖలను పరిపాలించుట కిష్టపడకున్నారో తెలియకున్నది. ఈ శాఖనుండి ఖర్చులు పోను అదనముగా నుండు ఆదాయమును కొంతకాలమువరకైనను ముఖ్యముగా పోస్టలుశాఖలను దేశమందంతటను పెట్టుటకును, పోస్టలు బంట్రోతులు మొదలగు వారి జీతములు వృద్ధిచేయుటకును ఉపయోగించుట అవసరము. కార్డు కవరుల ఖరీదులను తగ్గించుటయు, మనియార్డరు రిజిస్ట్రేషన్ మొదలగు రుసుములు తగ్గించుటయు కూడ అవసరమైన మార్పులై యున్నవి.

ఇంక నల్లమందు పన్నువిషయమై ఆలోచించవలసి యున్నది. ఇప్పటికి రెండు సంవత్సరములనుండి నల్లమందు పన్ను పై వచ్చు ఆదాయము క్రమక్రమముగ తగ్గిపోవుచున్నది. అంతకుపూర్వము ప్రభుత్వమువారికి నల్లమందు వ్యాపారమువలన (నల్లమందును మన దేశములో ప్రభుత్వమువారు తప్ప ఇతరు లెవ్వరను తయారుచేయ కూడదు. అనగా ప్రభుత్వము వారికి దానిని తయారుచేయుటకు Monopoly (సంపూర్ణాధికారము) యున్నది. 3, 4 కోట్ల రూపాయల మధ్య ఆదాయము వచ్చుచుండెడిది. జినివా నల్లమందు సభ (Geneva Inter-National Opium Conference) లో అంగీకరింపబడిన తీర్మానము ప్రకారము ఇండియా ప్రభుత్వము వారు నల్లమందును మందుల (medicinal purposes) కు తప్ప ఇతరముగ ఉపయోగించు నిమిత్తము ఎగుమతి దిగుమతులను నిషేధించి యున్నారు. ఈ నిషేధము వలన ఇండియా ప్రభుత్వమున కాదాయములో కొంత నష్టము కలుగుచున్నప్పటికిని ప్రజల ఆరోగ్యము నల్లమందును తినుటవలన చెడిపోవుచున్నదని ప్రభుత్వమువారు గ్రహించి దానిని నిషేధించుటకును, దానివలన ఆదాయ

మును పోనాడుకొనుటకును ఇష్టపడుట అభినందనీయము.

పైన విచారింపబడినవి కాక భారతప్రభుత్వము వారికి క్రొత్తగా ఆదాయమార్గములు కొన్ని సూచింపవలసి యున్నది. ఉప్పు పన్ను నుండి వచ్చు ఆదాయమును, నల్లమందునుండి వచ్చు ఆదాయమును ఇకముందు తగ్గిపోవలసి యుండునని చెప్పియుంటిమి. మరియు ఆదాయపుపన్నును రాష్ట్రములకు మార్చి ఆబ్కారీ పన్నును కేంద్రప్రభుత్వము వారిక్రింద నుంచవలెనని కూడ సూచింపబడినది. ఆబ్కారీ పన్నుకూడ దేశమందు మద్యపాన నిషేధ సూత్రము అమలునం దుండబడు సందర్భములో తగ్గిపోవుననుట నిజము. దానికి బదులు కేంద్రప్రభుత్వమువారికి ఆదాయమార్గములుగ రెండు క్రొత్తపన్నులను సూచించుట కవకాశములున్నవి. ఒకటి, వర్తక వ్యాపార సంబంధమగు (commercial stamps) స్టాంపులపై రుసుము; రెండు, చావుపన్నులు (Death Duties), దాయభాగపు (Inheritance Tax) పన్నులు. నల్లమందుపన్ను, ఉప్పుపన్ను ఏదైన అత్యావశ్యకమగు సమయములలోను, అనివార్యకారణముల వల్ల ఆదాయములో లోటు వచ్చినప్పుడును ఉపయోగములోనికి తీసుకొని వచ్చుటకు వీలగునట్లు ఏర్పాటు చేయవచ్చును. ఈ మార్పులు జరిగిన కేంద్రప్రభుత్వము వారి ఆదాయము వారి ఖర్చునకు సరిపోవున ట్లుండుటయే కాక అదనముగ కూడ నుండుట కవకాశము లున్నవి.

అపరిచిత వ్యక్తి *

అయ్యగారి సత్యనారాయణమూర్తి గారు

అధికమై, భీతిఁగొల్పెడు నంబుదంబు
లాకసంబంత తృటిలోన నలముకొనియె;
కాఱుచీఁకట్లు భూస్థలిఁ గ్రమ్ముచుండె;
చెంత సమభూమి యెప్పెఁ బ్రశాంత మగుచు.

అట్టి నిబిడాంధకారంబునందు వృద్ధుఁ
డొకఁడు తెరువుఁ గానక డస్సి యుస్సు రనుచుఁ
దుదకు దైవకృప ననతిదూరమందుఁ
గడుముదంబున నొక 'దీపకళిక' గాంచె.

దివ్వెవెల్గు చూపట్టిన దిక్కువైపు
పోయి, యట నున్న శిబిరముపొంత నిలిచి,
కొనయెలుంగున "నాహార"మనుచుఁ బలికె;
అంత, లోనుండి 'అబ్రహా'మనెడువృద్ధుఁ
డేఁగుదెంచి, దిగుల్పడి, యించుకైన
పటిమ లేక, శల్యములెల్ల బయలువడఁగ
వయసు ముదిరి, యూఁకట నున్న బడుగుఁ గాంచి
సాదరంబుగఁ దోడ్కొని చనియె నతని.

* 'Stranger' అను ఆంగ్లపద్యమున కనువాదము.

దివ్యమగు భోజనము గొని తెచ్చి యతిథి
ముందు వడ్డింప, నాతఁడు వందనముల
నాత్త మొప్ప సూచించెను నేత్ర యుగ్మ
మలర మిన్నక కూర్చుండె నంతె కాని
త న్నమిత వత్సలత్వతోడఁ గన్నతండ్రి
కరణి, భీకరంబైన యాకాళరాత్రిఁ
దోచ్చి, తల దాఁచుకొనఁ దావుఁ జూపినట్టి
సర్వవరదుని బ్రార్థన ల్సలుపలేదు,
ప్రాఙ్ముఖుం డౌచుఁ బుడమిపై బ్రాలలేదు.

ప్రభున కొనరించువిందు తెఱంగు దోఁప,
వివిధభక్ష్యములం దిన వేడ్కఁ గరముఁ
జాఁప, 'స్రబహాఁ' మంతట సత్వరముగ,
తనదు దండ మూఁతగఁ జేతఁ దనర లేచి,
"ఓయి! ప్రార్థన సల్పవో? ఉడిగినావొ
దేవపూజ? లేదొకో నీకు దైవభీతి?"

అని యడుగ ముసలి యించుకైన సంశ
యింపకయె "లే"దనఁగ సత్కులీనుఁ డంత
ఖిన్నుఁ డగుచు, "జాలి వొడమె నిన్నుఁ జూడ;
పొమ్ము రయమున, నాకుటీరమ్ము నుండి,
తినకుము మదర్పితాహార"మనుచుఁ బల్కు-
సంధకారమున నదృశ్యుఁ డయ్యె నతఁడు.

అభ్రచయ మప్డు కడు దట్ట మగుచునుండె,
అమితముగ వీచుచుండె ఝంఝానిలంబు
కన్ను గానరాకుండఁగ గాఢమయ్యె
తిమిరపటల, మట్లయ్యుఁ జోద్యముగ నక్కు-
టీరమంతయు వెల్గె నపారమైన
దివ్యతేజంబుతోడ నాభవ్యచరితుఁ
'డబ్రహాము' తన్ను సృజించినట్టి దేవుఁ
డచటి కేతెంచెనని నమ్రుఁడగుచు నిలిచె.

"ఈప్రచండానిలంబునం దేఁగుదెంచి
నిలువ నీడఁ దిన నన్నాదు నిన్ను వేఁడి
ప్రాపు గోరిన బడుగేఁడి? రాత్రియందు
పాంథు నొక్కని దయలేక పాఱఁదోలఁ
గలదె, పరికింప, నీ కధికారబలము?"

అంచుఁ బ్రశ్నించు దేవుని యంఘ్రి యుగ్మ
మునకు భయభక్తు లేర్పడ మోఁకరించి,
కరయుగము మోడ్చి, యొడలెల్ల కంప మొంద,
నురుతరావమానంబుచే శిరము వంచి,
యిలను జూచుచు, "క్షమియింపు మేను వాని
సత్కరించి, యాతిథ్య మొసంగి యుందుఁ
గాని నిన్పూజసేయని కతన నిందుఁ
డయ్యె నతఁడు దేవ!" యనిన నవధరించి,
"ఇంతకాలము వాని భరించినాఁడఁ
గన్ను దెఱచి యాతండు ముం దెన్నఁడైన
మించు సద్భక్తి నన్నుఁ దలంచునే మొ
యనుచు వేచియుంటి; నకట! తినఁగఁ గూడు,
నిదురపోవఁగ నీపంచ నెలవొసంగ
నేరవైతివె? యొకరాత్రి నీ"వటంచు
దేవదేవుఁడు పల్కి యదృశ్యుఁ డయ్యె.

ఆఠగడాదుర్గమునకు సమీపమునున్న శిలాలిపి

శ్రీ శ్రీ శ్రీ లక్ష్మీనారాయణహరిశ్చందన జగద్దేవ రాజా బహద్దూర్,
పురాతత్వవిశారద-విద్యావాచస్పతి, టెక్కలి జమీందారువారు M R.A.S., M.B.D.M.

ఉత్తరగంజాములో అస్కాకు ౧౦ మైళ్లదూరమునను, భోయిరాణికి యీశాన్యమున ౪ మైళ్ల దూరమునన్ను చారిత్రక ప్రాముఖ్యము జెందిన ఒక పెద్దశిలాలిపి కలదు. ఈ లిపి ఖోదితము కాబడినరాయి ౩ అడుగులు పొడవున్ను, ౬౫ అడుగులు వెడల్పున్ను కలిగియున్నది. సదరురాయి వుత్తరమునకు దుర్గము వైపువ ముఖము గలిగియున్నది. అదుర్గముయొక్క పేరు "లాంగ్లోబెణి"దుర్గము. అందులో ఖోదితముకాబడిన లిపి ౨౬ పంక్తులలో నున్నది. సదరు ౨౬ పంక్తులలోను ౧౫ పంక్తులు సంస్కృతశ్లోకములు. తెలుగు లిపిని ఖోదితము కాబడియున్నవి. ౧౬వ పంక్తి సగము భాగము నుండి ౨౪వ పంక్తిసగము భాగమువఱకు సంస్కృత శ్లోకములు ఉత్కలలిపిని ఖోదితము కాబడియున్నవి. మిగతా ౨౫ పంక్తులు ఉత్కలభాషలో ఉత్కలలిపిని ఖోదితము కాబడియున్నవి. ఈ శిలాలిపి ప్రాచీన ఆఠగడాదుర్గముయొక్క హద్దులమధ్యమున గలదు. ఈ స్థలము మంచిప్రాకృతికదృశ్యమున తేజరిల్లుచున్నది. ఈశాసనము కలిగియున్న గుట్ట ప్రస్తుతము "నాగిరిశిఖర" అని పిలువబడుచున్నది. బహుశః సదరు శాసనము నాగరి భాషలో ఖోదితమైయున్న కారణముననో, లేక నగరికి (దుర్గమునకు) సమీపమున నున్న కారణముననో, నాగిరి గుట్ట అని పిలువబడుచున్నది. అనేక సంవత్సరముల నుండి ఈశాసనము ఎండకు ఎండి వర్షమునకు తడిసి శిథిలమయిపోయినను, మిక్కిలి కష్టములో దీనిలోనున్న అక్షరములనెల్లను కనుగొంటిమి. శిలాశాసనముమాత్రము చెడిపోలేదు. అది యెండకు యెండి వర్షమునకు తడియకుండా జాగ్రత్తపెట్టించిన చాలా బాగుగ నుండును.

ఆ శిలాశాసనమున ఒకటితర్వాత నొకటి జరిగిన మూడు ప్రత్యేకపుకాలములయొక్క మూడులిపులు గలవు.

౧. 'లాంగ్లోబెణి' దుర్గమునకు పశ్చిమమున ౧౫౭౯ క్రీ. శ: త్రవ్వింపబడిన సాగరమునుగురించి గలదు. సదరుసాగరమునకు 'సింహసాగర'మని పేరు పెట్టబడినది.

౨. ఆసంవత్సరములోనే మరి ౬౫ మాసములు పోయినతర్వాత రెండవలిపి ఖోదితమైనది. పైనుదాహరించిన సాగరములోని నీరు పంకము తీయించి శుభ్రపరుచుటను గురించి గలదు (బహుశః సదరు సాగరములోని నీరు చెడిపోయివుండును).

౩. క్రీ. శ. ౧౫౯౧లో ఆశిలాలిపివద్ద త్రవ్వబడిన సరోవరమును గురించి గలదు. (సదరు సరోవరము యిప్పుడు పూడిపోయి, ఒక గుంటవలె నున్నది.)

లిపియొక్క పాఠము

౧. శ్రీ గణపతయే నమః శ్రీశ్రీమన్మహామండ లేశ్వ

౨. నమః శ్రీపాదశాశాసనే ఓఢ్రత్రైలింగ్గమధ్య మే క్షితితలే

౩. జౌరానిదుర్గాధిపఃకర్ణోర్గర్వ్వధురంధరః ప్రభు

౪. దోషావైదస్వయే జాతః సుకరెల్లి మోహాన పారేత

౫. క్రమ్యథాత్రీతలం॥౧॥అత్రఃధుకటాహమార్గ జాంగలపర్వతాం

౬. సర్వ్వాక్రాంతాంమహీంకృత్వా శ్రీమన్నోశింహ భూపతిః ॥౨॥ గజపతిహరిపీఠే

౭. క్రమ్యతే సార్వభౌమః సమర విజయదక్ష శార్థచంద్రాన్వయేశః

౮. సకలగుణవిశిష్టః సర్వలోకాశ్రయేష్టః (౧ గజపతినరసింహదేవద

౯. వావతారః ॥౩॥ శ్రీమద్బాహుబలేంద్రచంద్ర కులజో శ్రీశింగ్గోభూపా

౧౦. లకోపూజ్యరాజ మహేంద్రముఖ్యధరణీ కాళింగ్గసౌరాష్ట్రకై

౧౧. సామ్రాజ్యోత్కలభూభుజో గజపతేః సింహాసనంపాలిత శ్రీ శ్రీలంగ్గల

౧౨. వేణిపశ్చిమతటేస్థిత్వా తటాకో కృత ॥౪॥ సింగ్గనామాయాంతటాకో

౧౩. చంద్రతారకం తటాకో లాంగ్ల వేణ్యాంచ పశ్చిమాశాతటేస్థితః ॥౫॥ శాలివాహ

౧౪. నభూపశ్య విలిఖ్యం తేశకా స్సమాః సహస్రార్ధ్వం పంచశతం శశిద్వయం ౧౧

౧౫. ద్వేష్టమీ శరత్ విరోధిచైత్రబః పక్షే దశమ్యాం గురువాసరే చక్రే లంగ్గ

౧౬. లవేణ్యాంచ తటాకం శింహభూపతిః ॥౧॥ శాకే చంద్రేంద్రియేసో శశి

౧౭. న ముపగతే జాయమానే విరోధీ మందవారే శితహీన్న

౧౮. కలశుభపదే కార్తీకే మాసి సాహో మూహో ముద షాలీపాతిపావెస

౧౯. రన్నో శింహనామక్షీతిపతితిలక-కుర్వన్నిర్మ లాంభః సరసిజకుము

౨౦. దమోదితానాధ - యొహేలంగ్గల వేణిదుర్గ సమారసంశో

౨౧. షయన్ కర్దమం - భాస్వవిత్ శ్ (క) ంకొడి దుర్గనాథజంక్వాసాసభూమీ

౨౨. పతిం యోగ్యహ్గోతివిశకింప దుర్గేష్వఖిలన్నౌ శింహదు

౨౩. ర్గంతతో - నిశ్వేర్ధంజశోదాతనో విజయతే కుర్వాణ్

౨౪. సాసాహాసరః (౦) పాండోదో సాబారో వుత్తోరోశోశోరె మహామదో

౨౫. ఖుల్జిపాతిసఖీనోరె భాహుబ ళి ఇంద్రాం కొ అజ్ఞ రసా మొస్తారయి

౨౬. తోమ (నోంకో) నిమితోన్యకొరి సహానుకు లీలిమెసార బారొ ఖులిలె

ఈలిపియొక్క భావార్థము

శ్రీగణపతయేనమః శ్రీ శ్రీ మహామదుషాలీ బాదుషా గారి అధీనములో ఓఢ్రత్రిలింగ దేశమధ్యమున సుకరల్లి మహానసారేతు చౌపురాణిదుర్గములో ఆధిపత్యము చేయుచుండేవాడు. అతడు బాదుషా భుజపరాక్రమమును జూచి గర్వితుడై యుండెను. ఈయన సయ్యదువంశస్థుడు

సముద్రతీరమున వున్న జలపర్వతారణ్య ప్రదేశమునంతయు ఆక్రమించినవాడై నరసింహనామకరాజు ఒకడుండెను ఈయన గజపతి సింహాసనాలంకృతుడు, సమర విజయుడును, సకలసద్గుణవిశిష్టుడును, ప్రకృతిరంజకుడును నై యుండెను. ఇతను చంద్రవంశమున జన్మించినవాడు. ఇట్టి గజపతినరసింహదేవుని రుద్రావతారునిగ భావించి శత్రువర్గము భయపడుచుండేవారు ఇతడు "బాహుబలేంద్ర" ఉపాధిభూషితుడై, రాజమహేంద్రవరము, కళింగసౌరాష్ట్రోత్కల సామ్రాజ్యములను పాలించుచుండేవాడు. ఈశింహరాజు లంగ్గలవేణి దుర్గమునకు పశ్చిమదిశలో నొకతటాకమును స ౧౫౧౧ శతాబ్ది విరోధిసంవత్సర చైత్ర శుక్ల దశమి గురువారమున ఆచంద్రార్కమునుండుటకుగాను త్రవ్వించెను.

౧౫౧౧ శతాబ్ది విరోధిసంవత్సర కార్తీక శుక్ల శనివారమున మహమదు షాలీబాదుషా నరశింహదేవ మహారాజుగారి ఆదేశక్రమమున మీద చెప్పబడిన తటాకముయొక్క నీళ్లను శుద్ధిపరుచుటకున్ను, పద్మకుముద కల్హారములచే నాతటాకము నలంకరించుటకున్ను ఆతటాకముయొక్క బొండుబురద తీయించెను. అందువలన ఈ తటాకమునకు "సాసరోవరమని" నామాంతరము గలదు.

ఈ రాజ్యమునకు ఒకవైపున శింకుదుర్గములో వున్న రాజుయొక్క రాజ్యమున్ను, మఱియొకప్రక్క భంజరాజుల రాజ్యములున్ను గలవు. ఈ రెండు రాజ్యములు నరసింహదేవు మహారాజుగారి అధీనము క్రింద ఉండెను.

౧౪౧౭ శకాబ్దమున మహమ్మదు షల్జీ బాదుషా అధీనమున బాహుబలేంద్ర(గజపతినరసింహదేవు) ఆజ్ఞానుసారము మహామదుకూలీ అనే పేరుగలవాడు ఈ ప్రదేశమున ఒక సరోవరమును నిర్మించెను.

ఈ ప్రదేశముయొక్క ఆకాలపు చరిత్ర కనుగొనుట ఆవశ్యకము గనుక యీ క్రిందను క్లుప్తముగా వ్రాయనైనది.

ఈకాలమున అతగడారాజ్యము ఒరిస్సారాజుల ఆధీనమున వుండెను. గోలుకొండసుల్తానగు ఇబ్రహీము కుతుబ్షా ఉరపు మల్కీ ఇబ్రహీము (క్రీ. శ. ౧౫౫౦-౮౧) గంజాముపరకు వున్న అప్పటి ఆంధ్రత్రిలింగమును జయించి, ౧౫౭౧ క్రీ. శకాబ్దమున అప్పటి అతగడారాజుతో మైత్రిచేసి అతని ఆజ్ఞబడసి భోయిరాణివద్ద ఒక దుర్గమును కట్టించెను. ఇబ్రహీము కూలీ కుతుబ్షా కుమారుడైన మహమ్మదు కూలీకుతుబ్షా సింహాసనారూఢుడై క్రీ. శ. ౧౫౮౦-౧౬౧౧వరకు రాజ్యముచేసెను. ఈశాసనములు మహమ్మదు కూలీకుతుబ్షా కాలములో ఖోదితము కాబడినవి. ఇబ్రహీముకుతుబ్షా దండయాత్ర చేసి తనరాజ్యమును గంజామువరకు ఆక్రమించినప్పుడు, అక్బరు మొగలాయి చక్రవర్తి వుత్తరమునుండి దండయాత్రను గావించి, తనరాజ్యమును గంజాం జిల్లాలోని చిక్కాలివరకు వ్యాపింపజేసెను. గనుక ఇబ్రహీము కుతుబ్షా అతగడారాజులతో స్నేహముచేసెను. ఈ కాలములో ఒరిస్సారాజు గజపతినర్సింగదేవు వురపు రామచంద్రదేవు. ఈయన భోయీవంశీయుడు. ఉత్కల సౌరాష్ట్రరాజమండ్రిరాజ్యములు, అనగా వుత్కలదేశమునుండి గోదావరివరకు సముద్రప్రాంతమునగల యావత్తు ప్రదేశము అతని ఆధీనములో వుండెను. అప్పటిసుల్తానగు మహమ్మదుకూలీ కుతుబ్షాయొక్క మహమ్మదీయ నాయకుడైన సుకరెల్లమొహాను భోయిరాణిదుర్గములో నుండెను.

క్రీ. శ. ౧౫౬౮లో ముకుందదేవు కాలముచేసినప్పుడు అక్బరు మొగలాయి చక్రవర్తియొక్క మొగలాయి గవర్నరు టోడరుమాలు అనేవాడు ఒరిస్సా యావత్తు కొల్లచేసి రెండు భాగములుగా విభజించెను. ఉత్తర

అతగడాదుర్గమునకు సమీపమునున్న శల...

ముగ జలేశ్వరు, భద్రను, కటకు కలసిన ప్రాంతమున్ను దక్షిణమున కళింగము, రాజమహేంద్రవరము-యీ రెండు ప్రదేశములున్ను: ఈప్రకారము ఒరిస్సా రెండుభాగములు చేసెను.

క్రీ. శ. ౧౫౭౧లో గోలుకొండ కుతుబ్షాహీ వంశస్థుడున్ను, మహమ్మదు కూలీకుతుబ్షా తండ్రియున్ను అగు ఇబ్రహీము కుతుబ్షా రాజమహేంద్రవరమును జయించి క్రమక్రమముగా దక్షిణమునుండి ఒరిస్సాపైకి దండెత్తి, తాను దండెత్తిన రాజులవద్దనుండి కప్పము పుచ్చుకొనుచుండేవాడు; ౧౫౯౦ క్రీ. శకాబ్దమున మొగలాయీల క్రిందనున్న ఒరిస్సాకు మానసింగు తర్వాత గవర్నరు. ఇతను ఒరిస్సాలో ప్రబలియున్న కుట్లుఖాను, యితనికుమాళ్లు సులేమాను, ఉస్మాను-వీరలను చెండాడవలసెను. నర్సింగదేవు ఉరపు రామచంద్రదేవుగారికి "మహారాజు" అను బిరుదొసగి, ౩౫౧౧ సవ్రములకు సేనానినిగాజేసెను. ప్రస్తుత గంజాం మండలము కలిపి ౧౪,౧౧౧ చదరపుమైళ్లు పరిమితిగల ప్రదేశము నిచ్చెను. ఒరిస్సాలోని అనేకమంది రాజులు వీరి ఆధీనమున ఉండిరి. ఒరిస్సాలో ఆఫ్గనులు తిరిగి ప్రబలు లగుచుండిరి. మొగలాయీలు తమబలము తక్కువగా నున్నను ౧౬ వ శతాబ్దము అంత్యమునకు దక్షిణమునుండి గంజాంమీదుగా ప్రబలి వెళ్లిరి.

ఈకాలములో రఘునాథహరిశ్చందన జగద్దేవు గారు అతగడాలో రాజ్యము చేయుచుండిరి. వీరు లాంగోళో బేణిదుర్గములో నివసించుచుండేవారు. ఇతను ౧౫౭౫-౧౬౦౭ వరకు రాజ్యమును పాలించెను. మొగలులు దక్షిణమునుండి వచ్చుచున్నపుడు ఉత్తరమునకు దండువెడలుటకుగాను అతగడారాజుగారితో స్నేహము చేసినారు. ఇతనితో మైత్రిచేయుటకు కారణ మేమనగా ఒరిస్సాప్రదేశములో ఇతను ఒక్కడే బహుబలపరాక్రమశాలి. కూలీబాదుషాయొక్క మహమ్మదీయ సేనాని సుకరెల్లమొహాను అనేవాడు భోయిరాణి దుర్గములో ఉన్నప్పుడు, నరశింగదేవు ౧౫౮౯ లో లాంగోళో బేణిదుర్గమువద్ద నోకసాగరమును త్రవ్వించెను. అరుమా

ములు పోయినతర్వాత ఒరిస్సాదేశపురాజగు నరసింగ దేవుగారి ఆజ్ఞానుసారము కాలీఖాదుషా ఆసాగరమును శుభ్రపరిపించెను.

౧౫౮౯లో త్రవ్వించిన సాగరమునకు సింహా సాగరము లేక రామచంద్రసాగరము అని పేళ్లు గలవు. ఇది ఒరిస్సాకు అప్పటిరాజైన నర్సింగదేవు ఉరఫు రామచంద్రదేవుగారి పేరిట పిలువబడుచున్నది; అది దుర్గమునకు వెలుపలనుండుటచేత "బహారొసాగరము" అనిపేరుకూడా గలదు. బహారొ అనుపదమునకు ఉర్క్యాల ములో వెలుపల అని అర్థము.

ఈసాగరమునకు సింహాసాగరము అని పేరు ఉండుటచేత రామచంద్రదేవుగారికి నర్సింగదేవు అని పేరు కూడా ఉండియుండవచ్చును. మహమ్మదు కాలీకుట్బుషా యీసాగరములోని వొండుబురద తీయించి బాగు చేయించినందున దీనికి "షాసాగర్"అని పేరుకూడా కలదు.

ఇబ్రహీము కుట్బుషా ఉరఫుమల్కి ఇబ్రహీముకు భారతీయుల భాషలయందు చాలా అభిరుచి గలదు. అతను గజపతి నరపతికుటుంబములకు చాలా స్నేహితుడు. కవులను చాలా గౌరవించేవాడు. తనఆస్థానమున అనేకమంది కవులను, పండితులను ఉంచేవాడు. అద్దంకి గంగాధరకవి యనేవాడు "తపతీసంవరణము"అను ప్రబంధమును వ్రాసి ఇబ్రహీము కుట్బుషాకు అంకితమొసంగెను.

ఇబ్రహీముకుట్బుషాకు మరియొక పేరు మల్కి ఇబ్రహీము అనివున్నదని యీపుస్తకముద్వారా తెలియుచున్నది. కనుక అతనినుగురించి వర్ణించిన పద్యము యీ క్రింద వ్రాయడమైనది.

సీ. "సకలవేదపురాణశాస్త్రపారగులైన
యొంటరివిద్వాంసు లెక్కచోట
అష్టభాషలయందు నాంధ్యంబు లేకుండు
హూంత్రకారికవీంద్రు లెక్కచోట
గజపతినరపతిక్ష్మాభర్త లంపిన
యొడికంపురాయబా ర్లెక్కచోట
మేరుమందరముల మించగల్గిన మన్న
యులుదండనాథు లెక్కెక్కయెడల
గీ. జేరి కొల్వ భద్రాసనాసీను డగుచు
రమ్యగుణహారి మల్కిభరామశౌరి
భారతక్షీరమయసింధుబంధమధ్య
లలితపుణ్యకథా సుధాలహరి దేవి."

ఆకగడాచరిత్రయొక్క పురాతనపు వ్రాతపుస్తకములలో ఇబ్రహీము కుట్బుషాకు మల్కి ఇబ్రహీము అని మరియొక పేరు వున్నట్లు తెలియుచున్నది.

మేలు కొలుపు

(హరిత కృతము)

గేయము

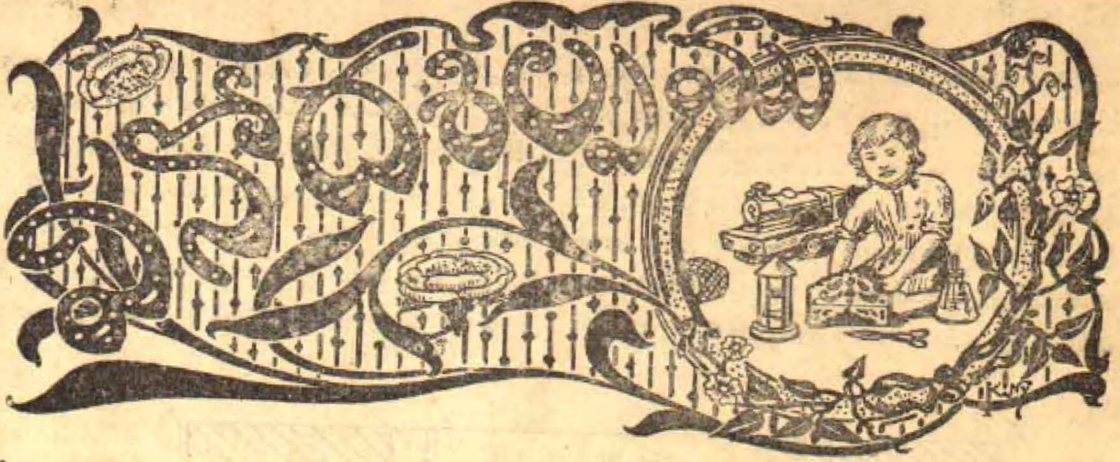
కలవరింతలతోనె కడపితివి తనువెల్ల
కలలేని చోటు గని నిలువవే మనసా. క.

గాలిమేడల నిద్రఁ జాలించి మేల్కనుము
కాలచోరుఁడు పొంచి కబళింప నున్నాఁడు.

గట్టిగా తొమ్మిది గవనులను గట్టేవు
నట్టింటిభూతాల నెట్టలేకున్నావు.

నాడికలు రెండు చెలలాడు నప్పుడె లోని
దాడి యాకట్టి నావాఁడిఁ జూపఁగ లెమ్ము.

దిక్కుదిక్కులుచూచి బిక్కమొగ మేసేవు
చుక్క తూర్పున మెలిచెఁ జూడ లేకున్నావు.



బీరువా

కో. నరసింహాచారి గారు

బీరువాలను వడ్రంగులు సాధారణముగా జాజి, టేకు నూకమ్రాను మొదలగు కలపసామానులతో చేయుదురు. కొయ్యపనికి రంపము, ఉలి మొదలగు పనిముట్లు కావలెను. పాఠశాలలందు చదువు పసిబాలురు వేసుకకొఱకు అట్టి పనులను అట్టతో చేయవచ్చును. ఇందులకు ఏరంపముగాని, ఉలిగాని, చీలలుగాని యక్కరలేదు. ఒక వాడియగు కత్తియు, సూది, దారము, అట్ట, రంగు కాగితములు మొదలయిన సులభముగా వాడదగు వస్తువులుండిన జాలును.

బీరువాలోని భాగములు

బీరువాలో సాధారణముగా మూడు భాగములు కలవు. (౧) బీరువాపెట్టె (body) (౨) తలుపులు (౩) అలమారులు. వీటిలో బీరువాపెట్టె, తలుపులు ఒకే అట్ట ముక్కలో చేయవచ్చును.

అలమారులను మాత్రము వేర్వేరు ముక్కలతో చేయవలెను.

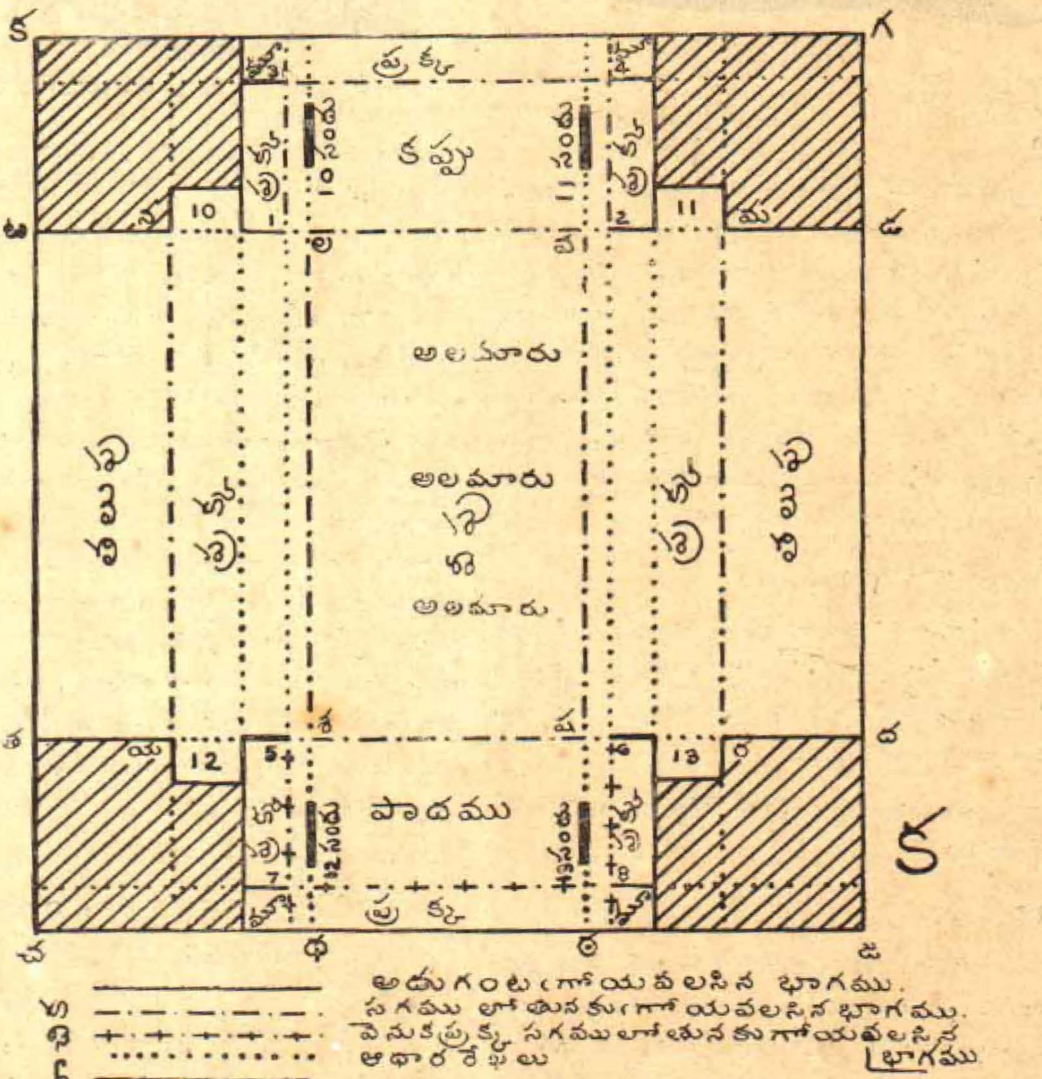
కొలతలు:

ఇచ్చట నేనిచ్చియుండు కొలతలనే తీసికొనవలెనను నిర్బంధము లేదు. వారివారి తెలివితేటల నుపయోగించినయెడల నా కొలతలను మార్చుకొని వచ్చును. కాని ప్రథమ ప్రయత్నమున నేనిచ్చిన కొలతలనే యనుసరించుట మంచిది. పద్ధతి చక్కగా తెలిసిన తర్వాత సొంతముగా కొలతల యేర్పాటుచేసికొని చేయవచ్చును. కొలతలేవియైనను ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన సామాన్యాంశములు కొన్ని కలవు. ౧. తలుపులు రెంటియొక్క వెడల్పుకొలతలు బీరువావెడల్పు కొలతకు సమానముగా నుండవలెను. ౨. చిత్రము క యందుగల ౧౦, ౧౧, ౧౨, ౧౩ అను అతుకుముక్కలును (flaps) వాటిని దూర్చుటకు గాను చేసియుండు సందులును ఒకే పొడవుగలిగియుండవలెను. మఱియు క అను మూలనుండి అతుకుముక్క యెంతదూరమున నుండునో దానికిగాను చేయు సందు కూడ క నుండి యంతియదూరమున నుండవలెను. అట్లు సమానదూరమున లేకున్నయెడల నాముక్కల (flaps) ను సందులలో దూర్చుటకు వీలులేకపోవును. ౩. పొడమునందుగాని, కప్పునందుగాని యుండు ప్రక్కలు మూడు వైపులను ఒకేవెడల్పు గలిగియుండవలెను. ఇట్టి ముఖ్య విషయములను గమనించుచు ప్రక్కన కొలతలను యిష్టము వచ్చినట్లు మార్చవచ్చును.

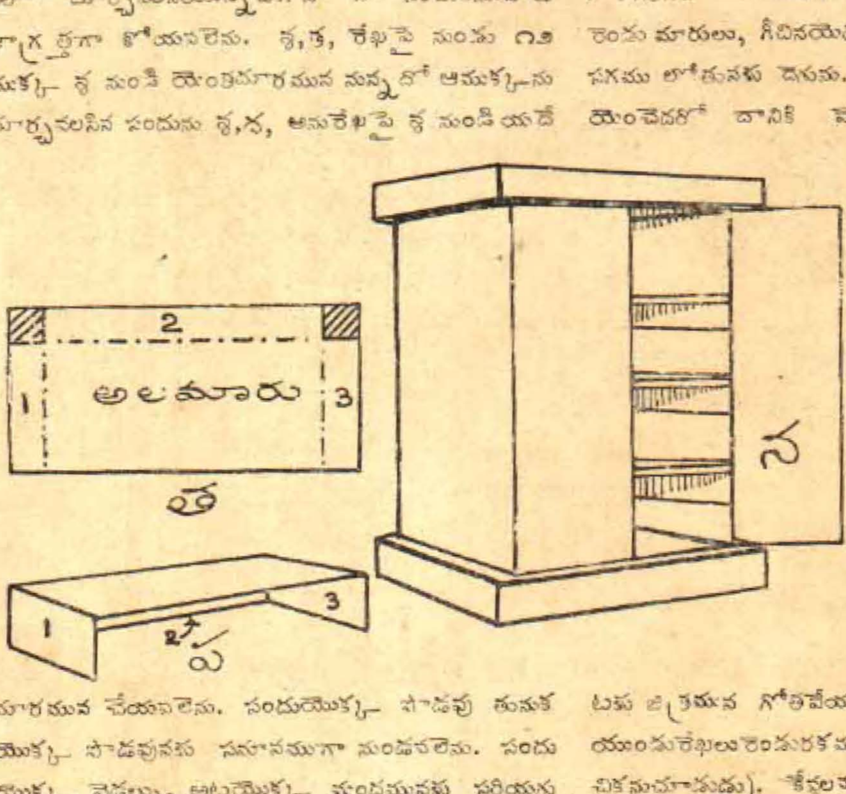
బీరువా కొలతలు:

౧౮౪ అంగుళముల పొడవును, ౧౨ అంగుళముల వెడల్పును గల క,గ,చ,జ అను అట్టముక్కను తీసికొనవలసినది. దానిమీద పెనసలుతో క,చ అను నిడివి ప్రక్కకు సమాంతరము (parallel) గా ౨, ౧, ౪, ౧, ౮, ౪, ౧, ౧, అంగుళముల దూరమున వరుసగా గీత

లను వేయవలసినది. మరల క,చ అను వెడల్పు ప్రక్కకు సమాంతరముగా ౪, ౨½, ౮, ౨½, అంగుళముల దూరమున వరుసగా గీతలను వేయవలసినది, (చిత్రము క.) ఈ గీతలవలన నేర్పడిన భాగములలో ట,డ,త,ద అను దీర్ఘచతురము (Rectangle)న నుండు భాగము బీరువా యొక్క వీపు, తలుపులుగా, నేర్పడును. దీనికి క్రింద నుండు త,ద,చ,జ భాగమున బీరువాయొక్క పాదము లేక పీటయు, పైనుండు ట,డ,క,గ భాగమున కప్పును, వచ్చును. పాదమును కప్పును ఒకేకొలతతో జూపబడి యున్నవి. ట,డ గీతకుపైనను త,ద రేఖకు క్రిందను ౧౦, ౧౧, ౧౨, ౧౩ అను భాగములను అరయంగుళము వెడల్పున కత్తిరింపవలెను. ఇందు ౧౦, ౧౨ ముక్కలు న,య, రేఖకు లోపైపునను, ౧౩, ౧౧ ముక్కలు మ,ర రేఖకు లోపైపునను ఒక్కొక్క యంగుళము పొడవు



గలిసియుండవలెను. మఱియు నిది బీరువాయొక్క పక్క రెండవ ప్రక్కలగు న,ల,య,శ,—వ,మ,స,ర, అను భాగములయం దుండవలెను. బీరువ ప్రక్కలను విడిచి నప్పుడు వాటి స్థానమునందలి జిటవుగా విలిచియుండు టకై యీముక్కల నదేసంఖ్యలతో గుర్తింపబడిన సందు లలో దూర్చవలసియున్నదిగాన నా సంచులనుగూడ జాగ్రత్తగా కోయవలెను. శ,క, రేఖపై నుండు ౧ల ముక్క శ నుండి రెండవమారమున నున్నదో ఆముక్కను దూర్చవలసిన సందును శ,వ, అనురేఖపై శ నుండి యదే



దూరమున చేయవలెను. సందుయొక్క పొడవు తునుక యొక్క పొడవునకు సమానముగా నుండవలెను. సందు యొక్క వెడల్పు, అట్టయొక్క మందమునకు సరియగు నట్లుండవలెను. పాదముయొక్క పొడవు ౫, ౬, బీలు వపీపుయొక్క వెడల్పగు శ వ కన్న నిరుప్రక్కలను, పాతికయంగుళ మెక్కువగా నుండవలెను. ౫, ౬, ౭, ౮, అనుభాగము పాదముయొక్క పరిమితియగును. దానికి మూడుప్రక్కలకు మువ్పాతిక యంగుళము వెడ ల్పుగల ప్రక్కలను గుర్తించియుండుటను గమనింపవలసి నది. ఇదేతీరుగ ౧, ౨, ౩, ౪ అనుభాగము కప్పు యొక్క పరిమితియగును. దాని చుట్టునుగూడ మూడు ప్రక్కలయందు మువ్పాతిక యంగుళము వెడల్పుగల ప్రక్కలు గలవు.

కోయవలసినరీతి:

పైవిధముగ చిత్రమునందు జూపినమార్గము ననుస రించి వివిధభాగములను గుర్తించుకొన్న తర్వాత ఆయా భాగములను క్రిందచెప్పినరీతిగ గోయవలెను. అట్టనుకం పలెనన్న వంపవలసిన భాగమువ గొలతబద్ద సహాయమున నొకగీతగీచి దానివెంబడి వాడిగల కత్తిమొనతో నొకటి రెండు మారులు, గీచినయెడల అట్ట యొక్క మందమున సగము లోతునకు దిగును. అట్టనేవైపునకు వంపవలెనని యెంచెదరో దానికి వెనుకప్రక్క కోతవేయవలెను. బీరువాయందు, వీపు, ప్ర క్కలు, పాదము, కప్పు వీటిసన్నిటి నొకేవైపునకు మడువవలెనుగాన వీటికిగాన వేయవలసిన కోతలన్నియు నొకేప్రక్క నుండవలెను పాదమునకును, కప్పునకును గల ప్రక్కలుమాత్రము వేరు ప్రక్కకు మడువవలసియు న్నదిగాన వీటికోతలు, వీ మొదలగు వాటికోలకు కో లవేసిన ప్రక్కగాక రెండ ప్రక్క వేయవలెను. ఈభే మును సులభముగా గుర్తించ టకు చిత్రమున గోతవేయవలసిన ప్రవేశములను గుర్తిం యుండురేఖలు రెండురకములుగా జూపబడియున్నవి.(ప చికనుచూడుడు). రేఖలతో చుక్కలమూలమున గుర్తిం యుండు రేఖలు ప్రస్తుతమున పెనసలుతో వేయవ యాధారరేఖలను సూచించును. వీటిపైన, నేకోతల వేయరాదు. సాధారణరేఖలు (Continuous line అడుగంటు గోయవలసిన ప్రదేశముల సూచించు గొలుసు (Chain lines) రేఖలు సగము లోతు గోయవలెనని సూచించును. గొలుసురేఖలలో రెం రకము వెనుకప్రక్క సగములోతునకు గోయవలె సూచించును. ఈవిషయములను చక్కగా గమని చిత్రమును పరిశీలించుచు కోతలువేయుట మంచిది. సరసడి యేకోతనైనవేసిన నాయట్టముక్క పనికి

పోవును. తోకలన్నిటిని జాగ్రత్తగా వేసిన తర్వాత ల,శ—వ,ష అను రేఖలపై క్రమముగా ప్రక్కలను వంచవలెను. ఆపైన ల,వ—శ,ష అను రేఖలపై క్రమముగా కప్పును, పాదమును వంచవలెను. అట్లు మడుచునప్పుడు ఆయాసందులలో నాయాముక్కలను (flaps) మార్చవలెను. పిమ్మట స,య—మ,ర అను రేఖలపై తలుపులను మడువవలెను. పాదముయొక్క ప్రక్కలను ౫,౬—౬,౮,—౮,౭ రేఖలపై వెనుకకువంచి **మూ** అనిగుర్తించి యుండు భాగములను ప్రక్కలలోనికి వంచి యదుకవలెను. ఈరీతిగ కప్పునందలి ప్రక్కలను ౧,౩—౩,౪,—౪,౨ అను రేఖలపై వెనుకకువంచి **మూ** అని గుర్తించియుండు భాగములను పూర్వము పాదమును గురించి చెప్పిన రీతిగ నదికించవలెను.

అలమారులు:

చీరువాలోనుంచి యదుకవలసిన భాగములనన్నిటిని యదికిన తర్వాత నలమారుపొడవు, చీరువావీపువెడల్పునకును, వెడల్పు చీరువాయొక్క ప్రక్కల వెడల్పునకు సమానముగ నుండవలెను. అట్లుండినచో అలమారు చీరువాలో నిముడగలదు కావున మనము చేయుచీరువాకు అలమారులపొడవు ౯ అంగుళములు వెడల్పు ౨ అంగుళములు నుండవలెను. చీరువా, లోభాగమున నదికించుటకు గాను పైపరిమాణమునకు జట్టును మూడుప్రక్కల మాత్రము అరయంగుళము వెడల్పున చిత్రము త యందుజూపిన రీతిని గుర్తించవలెను. పిమ్మట నీ ౧,౨,౩ అను భాగములను చిత్రము ఫ యందువలె వంచవలెను. ఇటువంటి యలమారులను మూడింటిని చేసి చీరువయందు మూడు ప్రదేశములందు సమదూరమున నమర్చవలెను. పిమ్మట అంచులయందును, మూలలయందును సన్నని రంగు కాగితములనంటించి చీరువాను పూర్తిచేయవలెను. పూర్తిచేయబడిన చీరువాచిత్రము న యందు జూపబడియున్నది.

గీతి

శ్రీ శ్రీనివాసరావు గారు (కవితా సమితి)

మొయిలుకడుపులనును మేలిముసుగు వెడలి
గగనసీమంతి నీ కటాక్షములు మెరసె
నెమలిపురి నీలిమేలి వన్నెలవికాస
ముల వలె వెలింగి నా భావములు నటించె!



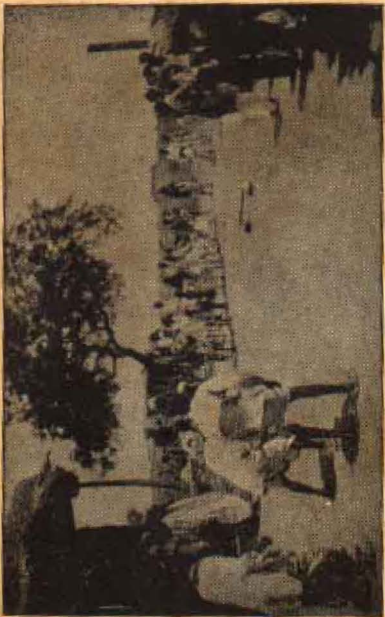
'తల్లి యింటలేనపుడు'

శ్రీ యం. కే. రంగస్వామి అయ్యంగారి ఛాయాచిత్రమ



౮. 'రెడీ' (Ready)

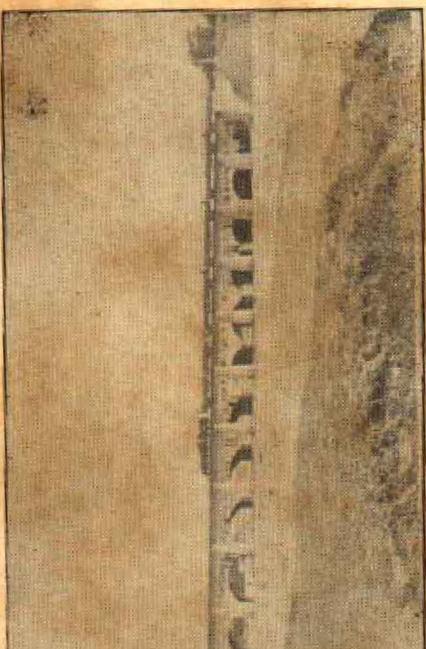
శ్రీ అల్లూరి నారాయణరాజుగారి ఛాయాచిత్ర



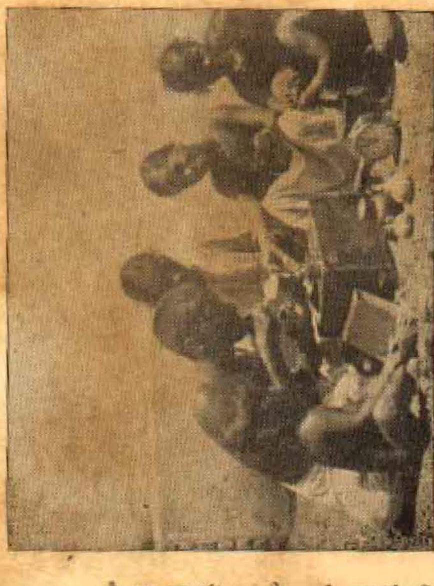
కట్టు చెండాట
శ్రీ కే. వీరన్న శెట్టిగారి ఛాయాచిత్రము.



"దప్పి, దప్పి"
శ్రీ జి. వి. రంగమన్నారుగారి ఛాయాచిత్రము.



"ధన్ ధన్........."
(కర్నూలునద్ద హంద్రీనదిపై గంటకు ౧౫ మైళ్లచొప్పున ప్రయాణించుచున్న రైలు బండి)
శ్రీ యం. యస్. సుబ్బుస్వామి అయ్యరుగారి ఛాయాచిత్రము.



బువ్వలాట
శ్రీ ఆ. వెంకటశాస్త్రిగారి ఛాయాచిత్రము.



సూక్తిసుధార్ణవ విమర్శనమునకుఁ బ్రత్యుత్తరము

శ్రీ శుక్ల సత్సర కార్తికమాసమున వెలువడిన 'భారతి'యందు శ్రీయుతులు ఆంధ్ర శేషగిరిరావు, బి. ఏ. గారు వ్రాసి ప్రకటింపించిన విమర్శనమును జూచితిని. అందులకు నా యభిప్రాయమును విన్నవించికొనుచున్నాను.

ధర్మవ్యాధ పాతివ్రత్యోపాఖ్యానములు ప్రాతవఁట చిన్న గ్రంథమునకు గొప్ప పేరఁట. అట్లయిన ఈ ప్రాంత వర్తి పాతివ్రత్యోపాఖ్యానమునే నేఁటికిని ననేకులు చిత్రవిచిత్రములుగ రచియించి నాటకములఁ బ్రదర్శించుచుండుటకుఁ గారణమేమి? కాళిదాస మహాకవి విరచితమైన యా శాకుంతలమునే పలువు రేల వ్రాసిరి? మన ప్రాచీన భారతీయనాగరకతాది సకలధర్మములకుఁ గుదురైన రామాయణాదుల గతియేమి? ఇఁక గ్రంథనామము యొక్క యౌచితి నించుక విచారింతము. గ్రంథనామము విషయముచేత సార్థకమగునేకాని, పుటలసంఖ్యచేతఁ గాదు. కాలికో బైండు, ఘనరుచెయిటు పేపరు, ఎక్కువ పుటలు, గిల్టుపేరు, మున్నగు నలంకారములు గల్గి, మెండెములవంటి సమాసములతోడను, ఆంగ్లేయ గ్రంథాభిప్రాయజాతీయముల తోడను గూడి వాక్యములు పొంకములుగా లేక, వెత్తి మాటల మాటలైన శాస్త్రము లన్నియుఁ గ్రొత్తవనియు, గొప్పవనియు, మన విమర్శకుల భావము కాఁబోలు. వీరి యభిప్రాయము చొప్పున శ్రీనాథాది మహాకవుల గతియేమి కావలయును? ఇఁక శైలి ప్రయత్నప్రౌఢమఁట అందులకు వీరు నిదర్శనమును జూపకపోయిరి. పోనిండు. కాని, వీరు గ్రంథపీఠికయందలి నా యాశయములను ద్రోసిపుచ్చి, ముఖపత్రమునందలి 'ఉన్నతపాఠశాలలకు' వాక్యమును బట్టుకొని కసితీర విమర్శించిరి. వీరి యీ పంక్తులు నాకు వింతలై తోఁచెను. మఱియు వీరి యభిప్రాయముచొప్పున గద్యతిక్కన విరుదమునకై నే నీ పరిశ్రమముఁ జేయలేదు. ఇఁక వీరాక్షేపించిన వాక్యముల మార్పులను గూర్చి యించుక చిత్తగింపుఁడు.

౧. 1. అపధ్యాతో ద్విజేణ న్యపత ద్ధరణీతలే,
బలాకాం పతితాం దృష్ట్వా గతసత్త్వామచేతనామ్.
సం. భా. వనపర్వము.

2. అలిగి చూచుటయు నది యప్పుడ నిశ్చేతనంబై నేలంబడిన. ఆ. భార. ఆరణ్య. పుట. ౧౭౭.

3. చురచుఱఁజూచిన నది తత్క్షణంబ నిశ్చేతనంబై నేలంబడెను. సూ. సు. ౫.

౨. 1. ధర్మంతు బ్రాహ్మణా ప్రాహు ప్సా స ధ్యాయదనుమార్జనమ్.

* * * *

శ్రుతిప్రమాణధర్మస్స్యాదితి వృద్ధానుశాసనమ్,
సం. భారతము

2. అనిశంబుఁ గీర్తింతు రమరవర్యు లార్జవంబుశమవ ఆ. భా. ఆరణ్య. పుట ౧౭౮.

3. శాంతార్జవంబులు ధూమురులకు శ్రుతిప్రమాణనిర్ణీతంబులైన ధర్మంబులని పెద్దలు చెప్పుదురు.
సూ. సుధా.

3\. 1. భగవానపిధర్మజ్ఞ స్స్వాధ్యాయనిరతశ్శుచిః.
నతు తత్త్వేన భగవాన్ ధర్మం వేత్సీతి మే మతిః
సం. భారతము

2\. నీవు కేవలస్వాధ్యాయపరుండవు గాని ధర్మసూక్ష్మత రయెఱుంగవు. ఆ. భా. ౧౭౮.

3\. నీవు కేవలస్వాధ్యాయపరుండవుగాని ధర్మసూక్ష్మ తరయెఱుంగవు. సూ. సు.

4\. 1. ఉపాలంభ స్త్వయా త్యక్తో మమనిశ్శ్రేయసం పరమ్
సం. భారతము.

2\. నీహితోపదేశంబున నా శ్రేయస్సాధనం బయ్యె.
సూ. సు. ౮.

ఆంధ్ర పద్య భారతమునందును శ్రీశాస్త్రిలవారి భారతమునందును గల వాక్యసజాతీయతకై యొండు నిదర్శనముగ నుండును.

హీనయోని జాతుండైన పురుషుం డేమి తెలియఁడు వడవడిం బరమధార్మికులలోకంబులు వడయు.
ఆంధ్ర భార. పుట. ౨౬౭. ఆరణ్య.

'హీనయోనిజనితుండైనవాఁ డేవడనైధర్మంబుఁ గాంచు నేర్పు' శాస్త్రిలవారిభారతము, ఆరణ్య. పుట. ౨౭౫.

ఇట్టివి పెక్కులుకలవు. విస్తరభీతిచే నే నుదాహరింపలేదు. వలయునేని నన్నయ వలపరిశ్రమమంచికొని శ్రీశాస్త్రిలవారి వలపరిశ్రమము జూడవలయును. ఇంతేకంటెను పెక్కుడుగ శ్రీ శేషగిరిరావుపంతులవారికి నే వివరింపవలసియుండదని తలంచి యింతటితో విరమించితిని. శ్రీరావుగారు సెలవు దయచేసినట్లు రెండు గ్రంథములకును మూలగ్రంథము సంస్కృత భారతమగుటంబట్టియుఁ గవిత్రయమువారి భారతమునుండి నేను గ్రహించిన సజాతీయములను కొన్నిటిని వీరు శ్రీశాస్త్రిలవారి భారతమునఁ జూచుటచేతను, తెలుఁగు భారతము వీరి కంటఁ బడకపోవుటచేతను, నాగ్రహపూరితులై విమర్శనమునకుఁ దొడంగి నా గ్రంథమును దమ తీవ్ర విమర్శనమునకుఁ బాత్రముగఁ జేసికొనఁ జూచిరి 'యతి విటుఁడుగాకపోవుటెట్లు' అన్న మహనీయుఁడే మరల 'పురాతనకవీశ్వరు లేగని వీథి లేదు' అని చెప్పియున్నాఁడు. గనుక, శ్రీశాస్త్రిలవారును, నేనును, గవిత్రయమువారి నాశ్రయింతుమనిలేని సత్యదూరము కాఁజాలదు. విమర్శనమువలెఁ గాక, గ్రంథరచనము మిక్కిలి కష్టతరమను కార్యమని మన విమర్శకులెఱింగి భాషాసేవ చేయుదురు గాక!

తూళ్లా విశ్వనాథశాస్త్రి

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందాదారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారుల సంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేది లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము.

మేనేజరు, 'భారతి'

ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయి (1835-1857) ప్రతివాది భయంకరం రంగాచార్యులు గారు

అసాధారణమగు సౌందర్యము, పరాక్రమము, ఆత్మగౌరవముగల వీరనారీమణి ఝాన్సీలక్ష్మీబాయి. ఆసౌందర్యము, పరాక్రమము, ఆత్మగౌరవము, అన్నియు నొక ఘోరమగు నన్యాయమునకు బలియైనవి. బ్రిటిషు పరిపాలనమున భారతీయుల యాత్మగౌరవమునకు స్థానము లేదని యీ యాత్మసమర్పణము, ఈబలి, స్పష్టముగ జాటినది. లక్ష్మీబాయి భారతీయస్వాతంత్ర్యయోధులకు మార్గదర్శిని యైనది.

లక్ష్మీబాయి బాల్యము; వివాహము.

లక్ష్మీబాయి క్రీ. శ. ౧౮౩౫ సం. నవంబరు ౧౯వ తేదీనాడు కాశీనగరమున జన్మించినది. ఆమె చిన్ననాటిపేరు మనుబాయి. తండ్రి మోరోపంత్ అనునొక మహారాష్ట్రబ్రాహ్మణుడు. ఇతడు కడపటి పేష్వాయగు బాజీరావు కొలువులో నుండువాడు. మనుబాయి మూడునాలుగేండ్ల ప్రాయముననే తల్లిని గోల్పోయెను. నాటినుండి తండ్రియే యామెను స్వయముగ పెంచి పెద్దజేసెను. మనుబాయి దినదినము విడువక తండ్రితోపాటు దర్బారునకు బోవుచు వచ్చుచుండినదగుటచే కత్తిపట్టుట మొదలు కలముపట్టుటవరకు గల రాజకార్యముల నన్నిటిని పురుషులతోపాటు బాగుగ నభ్యసించినది.

ఇట్లుండ ఝాన్సీదేశపుకడపటి రాజగు గంగాధరరావు భార్య మరణించుటచే నతడు ద్వితీయ వివాహమునకై ప్రయత్నించుచుండెను. మోరోపంత్, బాజీరావు పేష్వ మున్నగువారి ప్రయత్నములవలన ౧౮౪౨ సం॥న మనుబాయి-గంగాధరరావులకు వివాహమయినది. అత్తవారింటికివచ్చిన తరువాత మనుబాయి లక్ష్మీబాయియైనది

ఝాన్సీకథకు కారణము

౧౮౫౧ సం॥న లక్ష్మీబాయికి పుత్రసంతానము కలిగెను. కాని మూడు నెలలు మాత్రమే జీవించి యా శిశువు మరణించినది. గంగాధరరావీ దుఃఖము సహింపజాలక, వ్యాధిగ్రస్తుడైపోయి, తుదకు ౧౮౫౩ సం॥ నవంబరు ౨౧వ తేదీనాడు ప్రాణముల వీడెను.

గంగాధరరావుఇంక రెండు రోజులకు తాను మరణించుననగ, ఆనందరావను నొకచిన్నవానిని పెంచుకొని ఆ సంగతిని తాను తెలియపరచవలసిన బ్రిటిషు అధికారుల కందరకును తెలియపరచెను. తన భార్యను, దత్తపుత్రుని బ్రిటిషు ప్రభుత్వము వారి కప్పజెప్పెను. సంతానము లేనివారు దత్తత గావించుకొనుటయు ఆదత్తపుత్రుడు దత్తతచేసికొన్న వారి ఆస్తికంతకు నధికారి యగుటయు హిందూన్యాయశాస్త్ర సమ్మతములు, చిరానుభూతములు నగు భారతీయుల యధికారములై యున్నవి. కాని యానాటి గవర్నర్ జనరలుగా నగు డల్హౌసీప్రభువుగారికి నీపద్ధతి యన్యాయముగ దోచినది. సాధ్యమైనంతవరకు, న్యాయముగనో యన్యాయముగనో, బ్రిటిషురాజ్యమును వర్ధిల్ల జేయుటయే భారతదేశమున తన పదవి తనకు విధించిన కర్తవ్యమని ఆయన యభిప్రాయమై యుండెను. ఇట్టి యీ బ్రిటిషు రాజనీతికి బలియైన భారతీయస్వతంత్రరాజ్యములలో, భారతదేశమునందలి ఆంగ్లపరిపాలన నిజస్వరూపమును విస్పష్టముగ బ్రకటించు ప్రబలసాక్ష్యములలో ఝాన్సీ యొకటి.

డల్హౌసీప్రభువువాదము

భారతదేశమున, దత్తతచేసికొను పద్ధతి సామాన్యులైన సంసారులు మొదలుకొని సామ్రాజ్యాధిపతులవరకు నెట్లు వ్యాప్తిగాంచియున్నదో, ఎట్టిపవిత్రోద్దేశములు దాని కాధారములుగ నంగీకరింపబడుచున్నవో భారతీయులమగు మనకందరకు దెలిసినవిషయమే. మహమ్మదీయప్రభుత్వము గాని, ఆంగ్లేయప్రభుత్వము గాని యీ యాచారమునకు వైరుధ్యము జూపలేదు. డల్హౌసీ ప్రభువైనను బహిరంగముగ నట్లు చేయుటకు సాహసిం

చినవాడు కాడు. కాని మొత్తముమీద ఆయన చర్య మాత్రము నిరంకుశమగు ఆయన తిరస్కారభావమును విస్పష్టమొనర్చుచున్నది. ఝాన్సీరాజ్యము, ఇందూర్ బరోడా మున్నగువానివలె స్వతంత్రరాజ్యము కాదనియు, ఒక జాగీరుమాత్రమే యనియు ఆయనవాదము. జాగీరు అనగా బహుమతిరూపమున ఆంగ్లేయుల కడనుండి సంపాదింపబడిన భూభాగమని ఆయనయభిప్రాయము; అట్టి జాగీరుల ననుభవించువారు సంతానము లేనివారైనప్పుడు వారికి ఔరసులగు ఉత్తరాధికారు లెవ్వరును లేకపోవుదురు కాబట్టి, వానిని స్వాధీనపరచుకొనుటకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమున కధికారము కలదనియు ఆయన తలంపు. ఇంతేకాక, 1835 సం. లోనే ఝాన్సీ రాజవంశమున నిట్టి దత్తతయొకటి తిరస్కరింపబడినదనియు, నందుచే నది తన యిప్పటి (1853 సం. నాటి) దత్తత తిరస్కారమున కుదాహరణముగ నుండదగుననియు గూడ ఆయన వాదించెను.

పై రెండు వాదములును నిరాధారములే.

కాని నిజమాలోచించినచో డల్హౌసీవాదములు రెండును నిరాధారములేయని తేలును. ఝాన్సీరాజ్యము ఆయన తలచినట్లు జాగీరు కాదు. అది పీష్వాలయధికారమునకు లోబడియుండిన సామంత రాజ్యములలో నొకటి. 1817 సం. న బాజీరావు పీష్వాకును ఆంగ్లేయులకును జరిగిన ఒడంబడిక ననుసరించి పీష్వా కొంతప్రదేశము నాంగ్లేయుల వశమొనర్చెను. అందు ఝాన్సీరాజ్య మొకటి. ఇట్లా ప్రదేశము తమవశమైనప్పుడు ఇంగ్లీషువారు ఝాన్సీ మున్నగు సామంతరాజ్యములతో వెంటనే యొడంబడికల గావించుకొనిరి. ఈయొడంబడికలలోగూడ నెందును దత్తతవిషయము చర్చింపబడియుండ లేదు; ఝాన్సీ కేవల మొక జాగీరుగ నెన్నడును నుండలేదని దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది. తరువాతి యొడంబడికలలోగూడ నెన్నడు నది జాగీరుగ నిర్వచింపబడలేదు. ఇంక ఆయన రెండవవాదము విషయమున: 1835 సం. న దత్తత జరిగిన సంగతియే సందేహాస్పదమని ఝాన్సీయందలి బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి రెసిడెంటే తెలిపియున్నాడు. అట్టిచో నాటిదత్తతను బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు తిరస్కరించిరనియు, ఆతిరస్కారమునే తా నిప్పుడొక యుదాహరణముగ గొనుచున్నాననియు డల్హౌసీప్రభువు వాదించిన నది యెట్టి న్యాయము?

ఝాన్సీ బ్రిటిషువారికి విరోధియా?

తమయెడ ఝాన్సీ ద్వేషము బూనియుండెననియు, నందుచే దానిని వశపరచుకొనుటకు తమ కధికారముగలదనియు నొకవాదము కలదు. ఇట్టియధికారము ప్రభుత్వమున కుండవచ్చు. ఏలయన, ఝాన్సీ బ్రిటిషుప్రభుత్వమునకు సామంతరాజ్యముగనుండెను. కాని దీనికి సాక్ష్యమేమియు లేదు. రాణిలక్ష్మీబాయి 1857 సం. నాటి "తిరుగుబాటు"లో చేరునరకు ఝాన్సీ ఆంగ్లప్రభుత్వమునకు విరోధిగ నుండిన యుదాహరణ మొక్కటియు గానరాదు. పైన జెప్పిన రాణితిరుగుబాటు దత్తతతిరస్కారమునకు తరువాతి సంఘటనమే. ఇట్టిచో నీ తిరుగుబాటుకు కారణ మెవ్వరు? ఝాన్సీ అవిధేయత దాని నాంగ్లేయులు వశపరచుకొనుటకు కారణ మెట్లు కాగలదు?

"సిపాయీతిరుగుబాటు"; లక్ష్మీబాయి

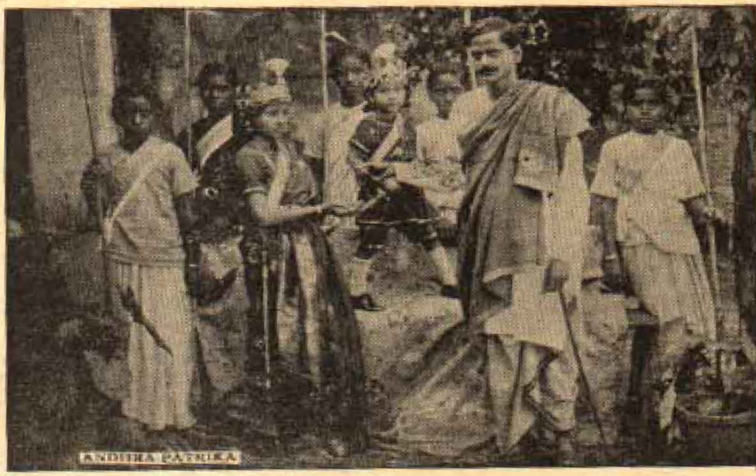
ఎట్లయిననేమి, ఝాన్సీ రాజ్యమును వశపరచుకొనువిషయమున డల్హౌసీ దృఢనిశ్చయుడై యుండెను. ఈ సందర్భమున రాణి లక్ష్మీబాయి దత్తత చెల్లదగునని బ్రిటిషుప్రభుత్వమునకు పంపుకొనిన విజ్ఞప్తులన్నియు నిష్ప్రయోజనములైనవి. ప్రత్యేకముగ తనంత తాను ఈ యన్యాయమును ప్రతిఘటించి నిలుచుటకుదగు సామర్థ్యము ఝాన్సీకి లేదు. ఒక్క ఝాన్సీకే కాదు, భారతదేశమందలి మరి యే రాజ్యమునకును లేదు. ఇంక డల్హౌసీ ఆశ కడ్డమేమి?

ఇట్టి బలవదాక్రమణములు — "దత్తతచెల్లమి" చే నగుగాక, మరి యేకారణమున నగుగాక — ఆ కాలమున ఎన్నియో జరిగెను. ఇవియే భారతీయరాజ్యము లనేకములు ఇంగ్లీషుప్రభుత్వమునెడ ద్వేషము బూనుటకు కారణమైనవి; 1857 సం. నాటి "సిపాయీల కలహము" నకు ప్రధానకారణమైనవి. ఝాన్సీలక్ష్మీబాయి మొదట నీ

"కలహాము"లో జేర లేదు. కాని, తుదకు సంపూర్ణముగ నిరాశ జెందవలసి వచ్చినప్పు డాయక్షిమానవతి, సూర్యు డస్తమింపని సామ్రాజ్యమే యగుగాక, దాని యన్యాయమునకు తలవంచి ప్రణమిల్లజాలక పోయినది. ఆత్మగౌరవమే యా సమయమున లక్ష్మీబాయి మూర్తియై నిల్చినది. భారతస్వాతంత్ర్యయుద్ధమున లక్ష్మీబాయికూడ దుమికెను. యుద్ధరంగమున నామె పరాక్రమము, సైన్యచాలనము విషయమున నామె ప్రకటించిన చాకచక్యము శత్రువుల ప్రశంసలకు గూడ పాత్రములైనవి. ఆమె రాజ్యమును పాలించిననాటి పరిపాలనసామర్థ్యమును ఆంగ్లేయు లంగీకరింపక తప్పలేదు. కాని వారికి ఝాన్సీ రాజ్యము నపహరింపకయు తప్పలేదు!

ఝాన్సీ లక్ష్మీబాయి వార్షికోత్సవములు

ఆంధ్రదేశమునందు పెక్కు-చోట్ల వీరనారీమణి, లక్ష్మీబాయి వర్ధంతి జయప్రదముగ జరుపబడెను. రాజమహేంద్రవరమునం దీయుత్సవమున బాలికలచే లక్ష్మీబాయి నాటక మొకటి యాడించిరి. 12 యేండ్ల కన్యయగు గాజిచర్ల శేషాబాయమ్మ లక్ష్మీబాయి పాత్రనుధరించి ప్రశంసాపాత్రముగ నటించెను. ఆమె ఝాన్సీ కోటను సంరక్షించుచున్న దృశ్యమును, బంగారుపతకమును బహుమతిగా స్వీకరించుటయు నిందు గాననగును.





సౌదామిని

పురిపండా అప్పలస్వామిగారు (కవితాసమితి)

౧

ఆ మెరుపుకన్నె నా ప్రియురాలు, ఆమె
చంచల దృగంచలమ్ముల ఛాయలందె
నే విహరింతు, నామె కెమ్మోవి గాయు
లేత వెన్నెలకొరకె యర్థింతు నా స
మస్త జీవితమును ఆమె మధురమధుర
భాషణమ్ములకొరకె నే పలవరింతు.

ఒక్క చుక్కైన లేని యీ యుగ్రరాత్రి
నీమహానీరవాంధకారామనస్య
వాటికల భయంకర వజ్రపాత నిబిడ
నిస్వనమ్ముల నున్మత్త నియతి శోధ
నామె కొరకె యన్వేషింతు నామెకొరకె.

౨

ఆమె నీలాంబుదాల దోల్యమానమునకె
ఈ పిపాసార్తి నన్ను కేలెత్తి పిలుచు
కలలనేని అందని ఆమెకరమె కోరి
యుగయుగాలిట్లు చెయి చాతునూర్ధ్వమునకు.
మరణదేవి నిశ్వాసధూమ్యమ్ము లటుల
క్రమ్ముకొని వచ్చు నీతిమిరాల తెరల
జీల్చుకొని వచ్చి నా దేవి చిరవియోగ
భార మేనాటికేనియు బాపుననుచు
ఎన్ని నిశలేని యిట్లె కృశించిపోదు.

౩

ఆమె ప్రోజ్వలాంబరవీథులందె నిలిచి
ఎదురుకని నాకొరకె విలాపించు నేమొ
శ్యామికాప్రవర్తనుడ స్వేచ్ఛాదరిద్ర
జీవితుడ నెట్లు జలదాల చేరగలనొ?

౪

శశికళాశుభాస్య మానాటి శర్వరీత
మఃఖాల నాసఖి త్రపామధురమూర్తి
నాపరిష్వంగ మెడలి యనంతవీథి
మొయిలు తెరలలో మాయమై పోయె డాగి
అదియె మొదలామె ఈ విషాదార్ద్రజనుని
తృణకుటీరమ్ము చేర నేతేర దచట
ఏ తెగని శృంఖలాల బంధించినారొ
ప్రేమరాహస్యమేని గుర్తింపలేక.

౫

ఇరుల ఛాయల మిణుగురే మెరయనిండు
హృదయరాజ్ఞిగా యని పరువెత్తిపోదు
విరతిలేని ఈ చీకటి వెదుకులాట
ముగియదేమొ కల్పాంతాలె ముగియుదాః!



హిందూ విశ్వవిద్యాలయము వారి స్త్రీలకళాశాల

(రామానంద చాటర్జీగారి ఆంగ్లమునుండి)

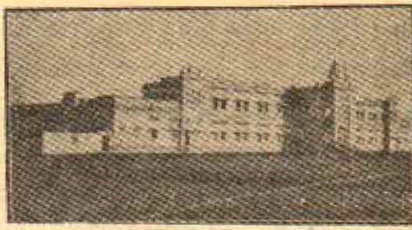
బొంబాయి నివాసియగు సేట్ మూల్ రాజ్ ఖాటౌగారును, అతని తోబుట్టువులగు సేట్ త్రికామ్ దాసున్ను సేట్ గోవర్ధన్ దాసున్ను కాశీలోని హిందూ విశ్వవిద్యాలయమున స్త్రీలకళాశాల యొకటి స్థాపించుటకు గాను రెండులక్షల యేబదివేల రూపాయల మహాదానము చేసిరి. వారికోరికలు కార్యరూపము దాల్చుటకు మధ్య కొంత ఆలస్యమయ్యెను. ఇందువలన ఆనిధికి వడ్డీ ముప్పదినాలుగువేల రూపాయలు చేరెను. ఈ ధర్మముయొక్క షరతు లివి:—

౧. పాఠశాల గదులు, విద్యార్థినుల వసతిగృహము మొదలగు కట్టడములకై ఎనుబదినాలుగువేల రూపాయిలు ఖర్చు పెట్టవలెను. మిగిలిన రెండులక్షలు నిల్వయుంచి దాని నుండి వచ్చువడ్డీవలన కళాశాల నడుపవలెను.

౨. కళాశాలలో విద్య నుచితముగ చెప్పవలెను. వసతిగృహమున విద్యార్థిను లుండుగదులకు అద్దెపుచ్చుకొనరాదు.

౩. ఈకళాశాలను స్త్రీలే నడుపవలెను. ఇందు పురుషుల ప్రవేశమున కేమియు నవకాశ ముండరాదు.

ఈ కట్టడములకు లక్షరూపాయలకు పైగా వ్యయమయినది. మిగిలిన మొత్తమునుండి వచ్చు వడ్డీవలన కళాశాల, వసతిగృహము సాగుచున్నవి. ఈ వడ్డీసొమ్ము నెలకు వేయిరూపాయిలకంటె తక్కువ. ఈ కళాశాలకు మరి వేరు రాబడి లేదు.



స్త్రీల కళాశాలాభవనము

విశ్వవిద్యాలయము వారిస్థలమున నిరువది యకరముల మేర ప్రాకార మమర్చి, అందీకళాశాలను కట్టించిరి. ఈ కట్టడము రెండంతస్థులు గలది. క్రింది భాగమున విద్యార్థినుల గదు లున్నవి; మేడమీద తరగతు లేర్పరుపబడినవి. నేల బాగుగా యెత్తుచేసి కట్టినందువలన విద్యార్థినుల గదులు తేమలేకను, విశాలముగను మంచిగాలియు వెలుతురు వచ్చునట్లుగ నున్నవి.

ప్రస్తుతము కళాశాలలో నలుబదిమంది విద్యార్థినులు కలరు. అందు ముప్పదియెనమండ్రు కళలను (Arts) ఇద్దరు శాస్త్రములను (Science) చదువుచున్నారు. శాస్త్రములను చదువువారిలో నొకరు యఫ్. ఏ. సీనియరులోను, నింకొకరు బి. ఏ. జూనియరులోను ఉన్నారు. కళలు నేర్చుచున్న ముప్పదియెనమండ్రు విద్యార్థినులు ఈదిగువరీతిని విభజింపబడి యున్నారు:—

యఫ్. ఏ. జూనియరు 12
,, ,, సీనియర్లు 10

బి. ఏ. జూనియరు 5
,, ,, సీనియరు 4
యఫ్. ఏ. జూనియరు 4
,, ,, సీనియరు 1
న్యాయవాదిపరీక్షకు (మొదటిరేంజు) 1

వీరిలో వంగరాష్ట్రమునకు 13 గురు, సంయుక్త పరగణాలు బీహారునకు 12 గురు, పంజాబునకు 3 గురు, బొంబాయిరాజధానికి 6 గురు, మద్రాసురాష్ట్రమునకు ఇద్దరు, అస్సామునకు ఇద్దరును చెందినవారు.

ఈ విద్యార్థినులందు ఏడుగురు వివాహితలు, ఆర్గురు వితంతువులు, తక్కిన ఇరువదియేడుగురును కన్యలు. అందరును పదునారేండ్లు దాటినవారే. ముగ్గురు విద్యార్థినులు పిల్లలతల్లులు. వారిలో నిద్దరు తమ చిన్ని కుమార్తెలతో కూడ నివటి వసతిగృహమునసే యున్నారు. ప్రస్తుతము విద్యాలయములో కళలకు యఫ్. ఏ. జూనియరు సీనియరు తరగతులు మాత్రము నడుపబడుచున్నవి. ఆ పైతరగతులవారును, శాస్త్రవిద్యార్థినులును, పురుషుల తరగతులకే పోయి చదువుచున్నారు. ఈవిధముగ ప్రస్తుతమునకు విద్యాబోధనముమాత్రము చాలవరకు మిశ్రముగనే యున్నది.

కలాశాల ప్రాకారము లోపలనే విద్యార్థినులు టెన్నిసు, బాడ్మింటను, బాస్కెట్‌బాలు అను బంతి యాటలు ఆడుకొందురు. ఇదికాక, వారు రెండుమైళ్ల పొడవును ఒకమైలు వెడల్పునుగల యీ విశ్వవిద్యాలయ విశాలస్థలమున నెచ్చటికైనను షికారుగా నడచిపోయి రావచ్చును. వారికి బాణకర్ర త్రిప్పుట, మల్లయుద్ధము నేర్పిన లాభకరముగ నుండును. బరోడా సంస్థానమున వాడుకలోనున్న దేశీయములగు కొన్ని స్త్రీల ఆటలు కూడ వీరికి నేర్పిన బాగుగ నుండును.

పట్టణమునకు కొంతదూరమున నుండుట వలన నీస్థలము పొగ, దుమ్ము, ముటికి, కల్మలము లేక శుభ్రముగ నున్నది. ద్రవ్యమనుకూలపడినపుడు విద్యార్థినులకు ఈత, గుఱ్ఱపుస్వారీ, తుపాకులు మొదలగునవి కాల్చుట ఇత్యాది విద్యలను నేర్పుటకేర్పాటులను చేయవలయునని, విశ్వవిద్యాలయోపాధ్యక్షులు పండిత మదనమోహనమాలవీయ గారు తలంచుచున్నారు. ఆటస్థలమునందీయన్నివ్యాయామములకును వలయునంత జాగా యున్నది.

ఈ సంస్థయొక్క కొన్ని ముఖ్యమైన లాభములు, లక్షణములును గుర్తింపవలసినవి.



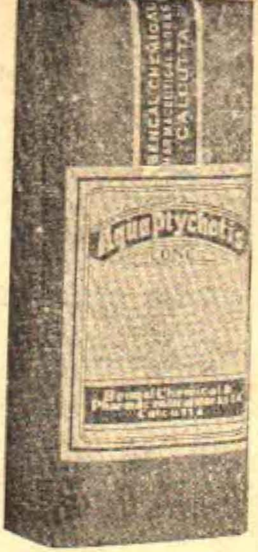
ఉపాధ్యాయులు-విద్యార్థినులు

కళాశాల, పట్టణమునుండి దూరముగను, విశాలమై ఆరోగ్యకరమైన స్థలమునను నిర్మింపబడుటవలన విద్యార్థినులు స్వేచ్ఛగ విహరింపవచ్చును. ఇది శరీరమన స్స్వాస్థ్యముల కెంతో తోడ్పడును.

ఇచ్చటి విద్యార్థినులు భారతదేశములోని వివిధప్రాంతముల నుండియు వచ్చినవారగుటచేత వారి యందు సంకుచిత రాష్ట్రీయాభిమానములు, పక్షపాతద్వేషములు తొలగిపోవును. వారివారి దేశములందలి మంచి సంస్కారములను ఆచారములను వారు కోలుపోవకయే విశాల జాతీయ

బెంగాలు కెమికల్స్‌వారి

3 దివ్యౌషధములు



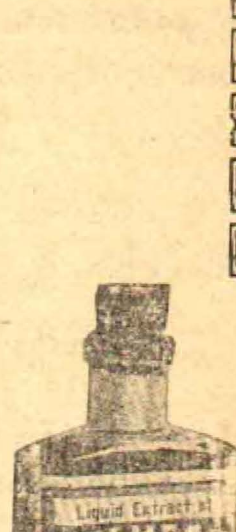
అక్వపికోట్చిస్ కాంక్

అజీర్ణ వ్యాధి, మందాగ్ని మొదలైన ఉదర సంబంధమైన వ్యాధులకు దివ్యౌషధము. నిత్యము భోజనానంతరం సేవించిన కలరా రానీయకుండ కాపాడగలదు.



పికోటిస్ బిళ్లలు

అక్వపికోటిస్ కాంక్‌నకు బదులు తయారైనది. ఒకబిళ్ల సేవించినవెంటనే బాధ నివారణమగును.



లిక్విడ్ ఎక్‌స్ట్రాక్ట్ ఆఫ్ కాల్‌మెగ్

లివర్ సంబంధమైన వ్యా-
ధులకు గుణమివ్వగలదు. -
ద్దలుకూడ సేవింపదగినది.

బెంగాల్ కెమికల్‌వారిచే తయారైన ఔషధములనే కోరుడు. నట్టపురకం కొనకుడు.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్ ఫార్మస్యూటికల్ వరుక్సు లిమిటెడ్, కలకత్తా.

భావము వారియందు మొలకెత్తి పెంపొందుటకెంతో అవకాశము కలదు.

ఈ సంస్థయందు మధ్యతరగతి కుటుంబములకును బీదకుటుంబములకును చెందిన బాలికల, యువతుల విద్యాభ్యాసమునకు ప్రత్యేకసౌకర్యములు గలవు. ఇచట అందరు విద్యార్థినులకును విద్యాబోధనమును, బసలును ఉచితముగ నొసంగబడునని యిదివరకే చెప్పితిమి. ఇక నొక్కొక్కరును నెలకు సుమారు (౨౫) రూప్యా.వరకుమాత్రము భోజనాదులకును దీపమునకును ఖర్చు పెట్టుకొనవలెను. ఈఖర్చుకూడ అందరు విద్యార్థినులకును లేదు. శ్రీ సునశ్యామదాసు బిర్లాగారు కీర్తిశేషురాలయిన తనభార్య శ్రీమతి మహాదేవి నామము చిరంజీవముగ నిలయుటకుగాను నెల కొక్కొకరికి ౧౫ రూ. చొప్పున కొన్ని విద్యార్థివేతనముల నేర్పరచినారు. ఈ సంవత్సరము ఇరువది యిద్దరు విద్యార్థినులు ఈవేతన లాభమును బడసిరి.

ఈకళాశాల కాలక్రమమున నొక పెద్ద స్త్రీవిద్యాకేంద్రముగ వృద్ధినొందవచ్చును. ప్రస్తుతము అనేక కారణములవలన నభివృద్ధికాటంకము గలుగుచున్నది. ధనాభావముచేత, తగినంతమంది ఉపాధ్యాయినుల నేర్పాటు చేయుటకు వీలులేకపోవుచున్నది. ఉదారులగు దాతలెవ్వరైన చాలినంత ధనమునిచ్చినను ప్రభుత్వమువారివద్ద నుండి చాలినంత సహాయము వచ్చినను, యీలోపము తొలగిపోగలదు. విద్యార్థినులయొక్క విజ్ఞానసంబంధమైన కృషి సంపాదనమునకును, శరీర వ్యాయామమునకును, వినోదక్రీడలకునువివిధములగు నేర్పాటులు గావింపవలసిన యావశ్యకమును గలదు. విశ్వవిద్యాలయమున నొకపుస్తకభాండాగారమున్నది, నిజమే. కాని పుస్తకములును పత్రికలును నిండుగనున్న గ్రంథాలయము, పఠనాలయము నొకటి ప్రత్యేకముగ స్త్రీకళాశాలవారి కుండవలయును. పైనుడివినట్లు ధనసహాయము లభింపదేని, స్వతంత్రోపాధిగల ఏ విదుషీమణియో, లేక, జీవయాత్ర గడచుటకు వలయు ధనమును మాత్రము కోరు నేవిద్యావతియో, ఈ సంస్థకు తన స్వార్థరహితముగు సేవల నర్పించునెడల, నిప్పటి పరిస్థితులలో నైనను కళాశాల కొంత యభివృద్ధినొంద గలదు.

రెండు సారులు మేమీసంస్థనుచూచుట కనుజ్ఞ బడసియుంటిమి; అనుదినాభివృద్ధి నొందుచున్న దీనిప్రయోజనమునుగూర్చి మాకు సంపూర్ణవిశ్వాసము గలదు.

(మాడర్న్ రివ్యూ-నవంబరు సంచిక.)

తా. క. ఈమాసముననే ఇటీవల జరిగిన తన మను మని వివాహసమయమున గ్వాలియరునివాసులు రాజా బలదేవదాస్ జీ బిర్లాగారు పెక్కుదానములతోపాటు ఈ స్త్రీలకళాశాలయందు చదువుకొనుటకై రాజపుత్ర స్థానమునుండి వచ్చు విద్యార్థినుల సౌకర్యమునకై 30 వేల రూపాయల నొసంగిరని తెలియవచ్చుచున్నది. సం. భా.

శ్రీమతి ఆర్. రుక్మణిఅమ్మాళ్ గారు.



ఈమె లేడీ విల్లింగ్డన్ వైద్యకళాశా విద్యార్థిని. ఈ మధ్య చెన్నపురియందు జరిగిన శ్రీ సంగీతపు పోటీ పరీక్షయందు మొదటి బహుమానమ పడసెను.

శ్రీమతి నళినీ తూర్ ఖుడ్ కన్య

[జి. వెంకటచలం గారు 'హిందూ' ఆంగ్ల సచిత్ర వారపత్రిక (౨౮-౧౧-౧౯౪౯) లో వ్రాసిన దానినుండి]



'ఈమె ఒక అభినవ కళోపాసకురాలు. బొంబాయివాసియగు శ్రీ సురేంద్రనాథ తూర్ ఖుడ్ గారి ఏకైక పుత్రి. ఈమె తాతగారు ప్రసిద్ధిచెందిన సంఘ సంస్కర్తయు బొంబాయికి మొదటి హిందూ షెరీఫ్‌గను డా. ఆత్మారామ్ పాండురంగ తూర్ ఖుడ్ గారు. ఈమె తల్లి వంక వారు పూనాకు చెందిన చిప్లూంకర్ వంశమువారు. వారు విద్యావంతులు, ధనికులును. ఈమె పూనాయందు ౧౯౩౧లో జన్మించినందున ఇప్పటికి పదునెనిమిదేండ్ల వయస్సుగలది. ఈమె చిన్నతనమున తాతగారి యింకమున పెరుగుటవలన యతని దైవభక్తియు నీతినియమములు నలవడినవదయ్యెను. సౌందర్యోపాసకురాలగుట వలన కట్టుబొట్టుజుట్టు-వీనియందు అందముకొఱకు ప్రయత్నించుచు, బాహ్యరూపమున ప్రాపంచిక విషయముల యం దాదరమున్నట్లు కనబడుచున్నను, ఈమె 'నీటియందలి కమలము' వలెపెరిగి 'శాశ్వతము నిత్యమునగువాని కొఱకు జీవితమును గడపవలెననుచుండును. మంచిరకపు కళాభిలాషులకుండదగు కోరికలు, గుణములు నీమెయందున్నవి. 'మంచి నాట్యకర్తెను, ఉత్తమ తరగతి చిత్రకారిణిని, అద్భుతమగు గాయకురాలను, జయప్రదమగు నటకురాలను కావలెను అని నా ఆశ' యని యామె చెప్పును.

'మృచ్ఛకటిక' మను శూద్రకరాజకృత-ప్రాచీన సంస్కృతనాటకమును సినీమా బొమ్మలరూపమున తెంగు రూకువందు శ్రీ యమ్. భవానీగారు తయారుచేయించిరి. ఇందీకన్య తొలిసారి సినీమాకొఱకు వేషముదాల్చి నటించినది. 'షిరాజ్' అను తాజ్ మహాల్ సంబంధమగు కథను తెల్పు ఫిల్మునందు పాల్గొన్న వీణాక్షి రామారావు కన్య ఇందు ముఖ్యపాత్రయగు వసంతసేన భూమికను దాల్చినది. ఈమె చెలికత్తెయగు మదనికభూమికను నళినీకన్య దాల్చినది. ఇందీమె చక్కని రూపమువలనను, లాలిత్యమువలనను జయప్రదముగ నెగ్గినది. సౌకుమార్యము లజ్జయు నీమె సొమ్ములు. మనోహరమగు రూపలావణ్య మీమెకు గలదు. నిరాడంబరమగు నామె భక్తిభావమును ధర్మప్రవృత్తియు నింగుకు తోడై యామె నాకర్షణీయముగ చేయును. రాజపుత్రస్థానమునకు చెందిన యశశ్శ్రీ మీరాబాయి గానమాధురి నీమె యారాధించును. ఆమె కీర్తనల పాడుచుండును. తాను మహారాష్ట్రదేశమునకు చెందినదాన నను స్వాభిమాన మీమె కుండుట ఉచితమే. వీరుడగు శివాజీయం దీమెకు భక్తిగౌరవములు గలవు. భారతీయ ఋషిమూనుల యం దీమెకు ఎనలేని భక్తి. ఈమె భగవద్గీతను నిరంతరము చదువుచుండును. ఈమె చేసిన రూపచిత్రములును, ప్రకృతిచిత్రములును యింతవరకు పరిశీల లాలిత్యము సౌకుమార్యము లేక మోటురూపమున నున్నను, అవి ఈమె ప్రకృతిని శ్రద్ధతో పరిశీలించి యానందించునదని వెల్లడింపగలవు. అన్నిటికంటెను ఆచారసంప్రదాయ గౌరవములు గల హిందూ కుటుంబమునకు చెందిన యీమె తన స్వబంధుమిత్రుల యిష్టములకు వ్యతిరేకముగ, వారినందరను కాదని ధైర్యముగ సినీమా నటనయందు ప్రవేశించుట యీ కుసుమ కోమల సన్నిభగాత్రయగు సుకుమారవతియం దెన్నుకొనవలసిన గుణము.'

శ్రీ పరంజపైకన్య శ్రీ మాలతీకేల్కరుసతి



విదేశములకేగి ఆధునిక విద్యాబోధన విధానముల నభ్యసించి మాంటిస్సోరీ డిప్లొమాల నందికొని భారతదేశమున కీమధ్యనే తిరిగి వచ్చిన అనసూయ పరంజపై కన్యయు, శ్రీమతి మాలతి కేల్కరు సతియు.

సీతాజాగసామల్ నర్సియాన్ కన్య



బి.ఏ (కలకత్తా), ? టి.టి.సి.(గ్లాస్గో), యఫ్.ఆ సి.యస్ (లండన్). యమ్.ఆర్. ఏ.యస్ (లండ ఈమె యీమధ్యనే హైదరాబాదునందు పురపాలకసంఘమువారి విద్యాలయముల కార్యనిర్వహణశాఖోద్యోగిగ నియమింపబడె

శ్రీమతి వి. ఐ. పార్వతిగారు



ఈమె హైస్కూలుతరగతులను చదివి ముగించినది. చెన్నపురమున కళాశాలాతరగతులయందు చదువుట కీమె కీమధ్యనే కొచ్చిన్ ప్రభుత్వమువారు సంస్థానముతరఫున ఒక ఉచిత విద్యార్థివేతనము నిచ్చిరి. కొచ్చిను సంస్థానమునుండి కళాశాలలోకి చదువవచ్చిన మొదటి బ్రాహ్మణయువతి ఈమెయే.

శ్రీ యన్. బి. తంబిగారి సతి



ఈమె మధ్యరాష్ట్రములకు గవర్నరుగా నున్న శ్రీపాద బలవంత తంబిగారి భార్యామణి, మోటామల్ నం దీమధ్య జరిగిన మధ్యరాష్ట్రముల మహిళా మహాసభాధ్యక్షురాలుగ నుండెను.

మనమోహినీ జుట్షీకన్య



ఈమె లాహోరులోని ప్ర కళాశాలకు చెందినది. అప్పట గిన సకలపంజాబు విద్యార్థి పభకు ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షురా నుండెను.



ఆంధ్రాభ్యుదయము



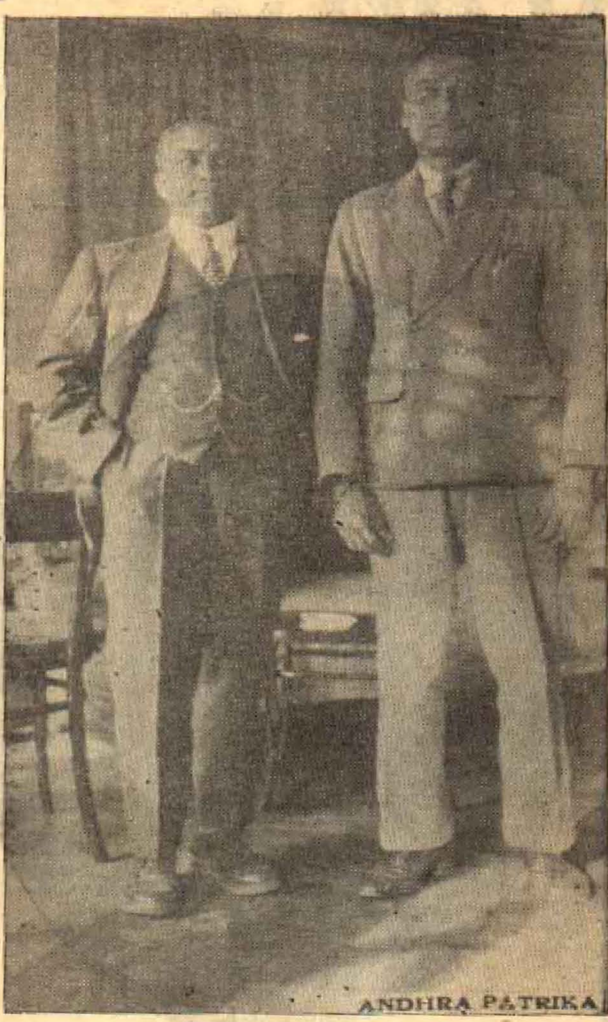


డీ. వెంకటస్వామి గారు

వీరు రంగూన్ ఆంధ్రమహాజన సంఘమున నధ్యక్షులు. బర్మా శాసనసభ యందు కార్మికుల ప్రతినిధిగ నున్నారు.

శ్రీ దేశోద్ధారక కాశీనాథుని నాగేశ్వరరావు గారు

నవంబరు 23 వ తేదీనాడు రంగూన్ పట్టణమున జరిగిన ప్రథమ బర్మా ఆంధ్రమహాసభకు శ్రీ. నాగేశ్వరరావు పంతులుగా రధ్యక్షత వహించియుండిరి. వీరికి గొప్పసన్మానము జరిగెను. బర్మాదేశచిహ్నము లగు ననేకచిత్రవస్తువులు వీరికి కానుకలుగ నిచ్చిరి. వీరు నవంబరు 15వ తేదినాడు చెన్నపురమున స్టీమరెక్కి వెళ్లి 30వ తేదినాడు మరలివచ్చి చేరిరి.



శ్రీ మేజరు శంకరశాస్త్రిగారు   శ్రీ సి. వి. చలపతిరావు

ఆస్ట్రియా దేశపు ముఖ్యపట్టణమగు వియన్నాలో ఉన్నత వైద్యవిద్య నభ్యసింప వెడలిన ఆంధ్రులు: మేజర్. టి. శంకరశాస్త్రి గారు, ఐ.యమ్.యస్.; సి.వి. చలపతిరావుగారు, యల్.యమ్.పి. రెండవవారిది రాజమహేంద్రవరము. శంకరశాస్త్రిగారీమధ్యనే భారతదేశమునకు తిరిగి వచ్చిరి.

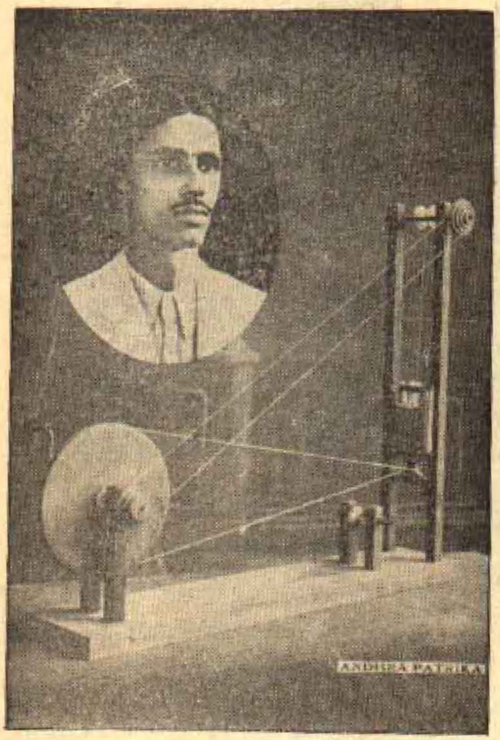


సూనె పానకాలు గారు

వీరు గుంటూరుజిల్లా చీరాలలో వర్తకులు. పురపాలక సంఘాధ్యక్షులు. ఆపురమున మ్యు పల్ హైస్కూలు నిర్మించుటకుగాను 20 వే రూపాయిలు దానముచేసిరి.

కలగూర గంప

క్రొత్తరాట్నము



సులువుగా తొందరగా సన్నని నూలు వడుకు రాట్నము; (Automatic Charkha) దానిని తయారుచేసిన శ్రీ ఛబిల్దాస్ కర్సన్‌దాస్ దలాల్ గారు



నా॥ యస్. బి. తంబీగారు

పూర్వ మొకప్పుడు స్వరాజ్యవాదిగ నుండిన వీరిపుడు మధ్యరాష్ట్రములకు తాత్కాలికముగ గవర్నరు పదవి నధిష్ఠించియున్నారు. బీహారు, ఒరిస్సాలకు గవర్నరుగ నుండిన కీ. శే. సిన్హాగారు మొదటి భారతీయుడు. తరువాత వీరికే యట్టిపదవి లభించినది. వీరి పూర్తిపేరు శ్రీపాద బలవంత తంబీ యందురు.



సర్ జార్జి స్టాన్లీగారు
చెన్నరాజధాని క్రొత్తగవర్నరు
నవంబరు ౧౨వ తేదిన చెన్నపురి విచ్చేసి క్రొత్త గవర్నరు పదవిని స్వీకరించినారు.



వి. యస్. తిమ్మా
మీరట్‌లోని కళాశాలోపాధ్యక్షులగు తిమ్మా వెంకట సాంబయ్య గారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునందు ఏప్రిల్ పరీక్షలలో బి. యస్-సి. తరగతియందు పదార్థవిజ్ఞానశాస్త్రమునందు ప్రథమస్థానమున నుత్తీర్ణు లగువారికి 60 రూప్యాయిల విలువగల ఒక్కొక్క బంగారు పతకము నొసంగుచుండుటకై 1,500 రూ. దానము చేసిరి.



డా॥ కిచ్లూగారు
రాబోవు లాహోరుకాంగ్రెసున కాహ్వానసంఘాధ్యక్షులుగ నెన్నుకొనబడిరి.

ప్రాచీనకాలపు క్రూర శిక్షా విధానములు

మహా దారుణమగు అలలు గల సముద్రపుటొడ్డున సిసిలీద్వీపము తీరమున నెత్తయిన "రొయొక బండరాతిపై నొక కోట గలదు. ఏ కల్పితకథారచయితయు నింతవరకు నూహింపజాలనంతటి ఘోరమగు చిత్రవధాయంత్రమిం దమరియున్నది. దుర్భరశీలముగల యీస్థలము పేరు 'టోర్షి' అమాయికముగా నా చుట్టుపట్ల పశువులను కాచుకొను గొల్లవానిని దీసికొనిపోయిన, వాడు భయమున గతుక్కుమని రక్షణకొఱకు దేవుని కొక దండము పెట్టును.

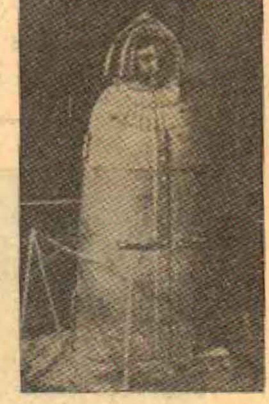
ఇట్టి భయోత్పాదకములగు క్రూరశిక్షాయంత్రములను ఎక్కువగా నిర్మించినది పదిహేనవ శతాబ్దిలో నిటలీదేశము లెక్కలేనన్ని పక్షములుగ చీలి తగవు

పాలయియున్న రోజులలో, ఈ విపరీతయంత్ర-అధికారి క్రూరత్వమునకు గురియైన ఒకవ్యక్తిని కొందఱు దుష్టులు బందీకృతునిచేసి విశ్వబ్దమున నీ 'టోల్ఫీ'కోటకు మోచికొనివచ్చిరి. వారు ఈ ఏకశిలాదుర్గమున గుహావలెనున్న ఒక చీకటికోణములోనుండి పెద్ద యినుపమడతతలుపులుదాటి లోనికిపోయిరి. ఈ తలుపులకు మూడు తాళములతో వేసినగాని పడని యొక బరువైన పెద్ద కప్పతాళమువేసి యుండెను. అది తెరిచి వారొక యినుపపంజరము చొచ్చిరి. ఈ యినుపతలుపుల గదిలో విడువబడినవాని పనియంతే. మఱి వాడు తిరిగిపైకిరాడు. వాడు ఆపాదమస్తకము యినుపపంజరములో చిక్కుకొన్న సంగతి తెలుసుకొన్నాడు. విశాలమగు నీచదరపుగదియొక్క-యెత్తయిన యినుపగోడలయందు అనేకతనకగ నక్క-డక్కడ యేడు కిటికీలుండుట నతడు చూచెను. ఒరువైన పెద్ద యినుపకడ్డీలు గల యీ కిటికీలు గాలి వెలుగులు వచ్చుటకే యని తోచును. మూల నొక యినుపమంచముపై నింత యెండుగడ్డి వేయబడి యుండెను ఒక జలపాత్రమును, ముతుక అన్నము గల యొక మోటురకపు పళ్లెరము నా గదియందుండెను.

ఆ బందీ నిదురించెను. వాడు మేల్కొనునప్పటికా గదియందు వేరొకపాత్రతో నీరును, మంచియన్నమును కనిపించెను. కాని ఎవ్వరి యడుగుల సవ్వడియు వానికి వినరాలేదే! మరునాటిరాత్రియు నిట్లే జరిగెను. ఈవింత రేమిటో బోధపడని యీబందీ మరునాటిఉదయమున విభ్రమముతో నలువైపుల పరికించుచు నా యినుపగోడలలో నిప్పుడైదు కిటికీలు మాత్రమే యుండుట గాంచెను. ఆ గది మడత యినుపతలుపుల కడ్డముగ నతడొక గడ్డిపోచను పెట్టియుంచెను, లోనికివచ్చువాడెవడైన నా గడ్డిపోచను తొలగింపవలసియుండునని. తా నేచోట యుంచెనో అచటినుండి యీగడ్డిపోచ కొంచెమైనను కదల్పబడలేదు. తానందు ప్రవేశించినప్పటికంటె నిప్పుడీచీకటిగది ముడుచుకున్నట్లు చిన్నదైపోయిన దని వా డూహించుకొన్నాడు.

ఈ యినుప పంజరము, యింతకు రెండింతలు గల మరియొక పంజరములో నమర్చి కట్టబడినది. ఈ రెండును కూడ నొక్కొకటి సమానమగు వెడల్పు, పొడవు, ఎత్తును గలవి. ఈ విధముగ గోడలు రెండేసి యున్నమాట. క్రిందివైపునను, లోపలివైపునను రెండు విధములగు చలనము లుండెను. ఒక జలయంత్రమువలన లోకప్పును గోడలును ఇరువదినాలుగు గంటలలో అగోచరముగా నొక భాగమునకు క్రిందికి జరిగి యీ యినుపగోడలలో నున్న యేడు కిటికీలలోను ఒక్కొక కిటికీని మూసివేయును. అకౌశ్చలనము ముగిసిన వెంటనే లోపలివైపునకు చలనమారంభమయ్యెను. ఇందు లోకప్పును, నేలయు లోపలి గోడలను వానివెడల్పులో నేడవవంతు భాగమును లోపలికి లాగెను. లోకప్పు యొక్కయు నేలయొక్కయు పైకి మిగిలిన భాగములు వెలుపలి గోడలను తాకునప్పటికి బందీ చచ్చిపోయెను.





లండన్ నగరమునం దొకమారు ప్రూస్ బకీ ద్యూకుగారు అద్భుతమగు చిత్రవధపరికరముల ప్రదర్శనము చేసియుండిరి. అతడు వానిని జర్మనీలోని న్యూరెంబర్గు కోటలో కొనెనట. వానిలో నొకటి అతి భయంకరమగు 'Iron Maiden' (స్త్రీయాకారము గల యినుపయంత్రము.) ఇది యినుపగొలుసులతో కలిపి కట్టిన కొయ్యగోరీ. దీని పైభాగమున నొక స్త్రీముఖాకారము కనబడుచుండును. ఈ యంత్రపుగోడలయందు రెండు

తలుపులు అమర్చబడి యున్నవి. ఇవి తెరిచి ఖైదీ నిందు ప్రవేశ పెట్టుదురు. గోడల లోపలి భాగమంతటను పొడు గైన వాడిగల యినుప యీలె లమర్చబడి యున్నవి. ఖైదీని లోపల పెట్టి తలుపులు బిగించి మూసిన యెడల వాని శరీరమంతట నీ ముళ్లు గుచ్చికొని విపరీతమగు బాధ తో మరణ మాసన్నమగును.

1-2 విరళాసె యిడెలయొక్క రెండు దృశ్యములు. చిల్లంగివిద్య ప్రబలముగా నుండిన కాలమున నుపయో గములో నుండిన శిక్షావిధానములు:



3. మాటిమాటికి నీటముంచి లేల్చి బాధించుట కనువగు కుర్చీయంత్రము.



4. ౨౦౧ యేండ్ల క్రిందటి 'అరతూపు'
(మాడరన్ రివ్యూ, నవంబరు సంచిక.)

శ్రావణబెళగొళ (జైనక్షేత్రము)

శ్రావణబెళగొళ మైసూరురాజ్యమునందలి హాస్స నుమండలమున నొక పట్టణము. ఇది దక్షిణహిందూదేశ మున నొక సుప్రసిద్ధ జైనతీర్థము. ఈ పట్టణమునకు చేరు వనున్న 'దొడ్డబెట్ట' అను గుట్టపై గోమటేశ్వరుని అతి ప్రమాణ విగ్రహమొకటి గలదు. దీనివలన నీపట్టణమునకు గోమటేశ్వరము, దేవరబెళగొళ అను పేరులును గలిగినవి.

బెంగుళూరునుండి పూనాకు పోవు రైలుమార్గ మునమున్న 'అర్సికెరె' అను స్టేషనువద్ద దిగి 'రోడ్డు' త్రోవను ఇక్కడకు పోవ చ్చును. బెంగుళూరునుండి చామరాయ నగర మార్గమున రోడ్డుపై పోవచ్చును కూడ. ఈ త్రోవ నూరు మైళ్ళదూరము గలది.

జైనమత ప్రతిష్ఠాపకుడగు మహా వీరుని ఆత్మీయశిష్యులగు పన్నిద్దరి శ్రుతకేవలులలో నొకడగు భద్ర బాహువు క్రీ. పూ. నాల్గవశతాబ్దమున ద్వాదశవర్ష క్షామము రానున్నదని తెలి సికొని దానినిదప్పించుకొనుటకై యుజ్జ యినినుండి దక్షిణమునకుబోవుచు నిక్క డ నిర్వాణమును జెందెననియు, అప్పు డితనివెంట సకలసామ్రాజ్యమును బరిత్య జించి జైనమతము నవలంబించిన మౌర్య చంద్రగుప్తుడుండె ననియు నచటనున్న శాసనములవలన దెలియవచ్చుచున్నది.

తరువాత నీచంద్రగుప్తుని మనుమడు సేనతో గూడ వచ్చుటకి పోరెనట. అతని సేన ఆనాడు విడిసిన చోట నానే నేటి శ్రావణబెళగొళ వెలసినది.

'దొడ్డబెట్ట' (పెద్దగుట్ట)కు వింధ్యగిరి, ఇంద్రగిరి అను పేరులు గలవు. దీనిచెంతనే 'చిక్కబెట్ట' (చిన్న గుట్ట) అను చంద్రగిరి నామాంతరముగల ఇంకొక గుట్ట యున్నది. దీనిపైన జైనబస్తీలు పెక్కుగలవు. ఇప్పు కిని జైన యాత్రికులు వచ్చుచుందురు. నన్నూటడెబ్బ అడుగుల యెత్తుగల దొడ్డబెట్టపయినున్న గోమటేశ్వర విగ్రహము యెత్తు ౫౭ అడుగులు. గుట్టపయికి బోవుట

మెట్లున్నవి. ఈ అతిమాత్రవిగ్రహ మొక్కరాతి నుండి చెక్కబడినది ఇది నగ్నమై యుత్తరపు వెంగమునవిలిచి యున్నది. చుట్టుపట్టుల పెక్కుమైళ్లవరకిది కానవచ్చుచుండును. విగ్రహముయొక్క ముఖమున శాంతరసముట్టిపడుచుండును. తలవెంట్రుకలుంగరములవలె చుట్టలుచుట్టుకొనియున్నవి. తల పైభాగమునుండి చెవి క్రింది అంచువరకు సరిగా ౬½ అడుగులపొడవున్నది. భుజములు వెడల్పుగలిగి యున్నవి. చేతులిరుప్రక్కల తిన్నగ వ్రేలాడుచున్నవి. బొటనవ్రేళ్లు వెలుపలికి తిరిగియున్నవి. నడుము సన్నగనున్నది. మోకాళ్లు కుఱుచగనుండును. విగ్రహమున కుభయపార్శ్వముల పెరిగిన పుట్టయు, దానినుండి పుట్టి తొడలకు, చేతులకు పెనగ్రాకుచున్న లతలు నిశ్చలతపోనిరతి లక్షణములు. తొడలనుండి విగ్రహము నిరాధారముగ నున్నది. ఇట్టి గంభీరవిగ్రహము ఈజిప్టునదప్ప నెక్కడను లేదనియు, అచ్చటగూడ నింత యౌన్నత్యముగలది లేదనియు ఫెర్గుసనుగారు వ్రాసిరి.

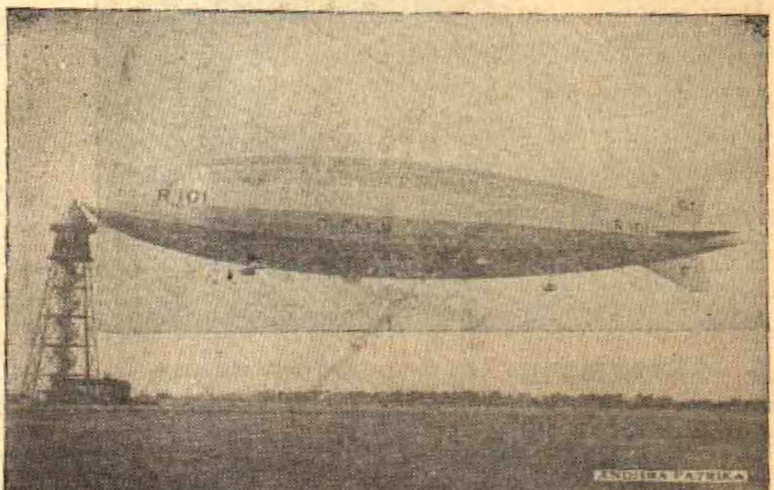
మహాప్రమాణ మగు నీ విగ్రహ మచ్చటనే యుండిన యొక గండశిలనుండియో, కొండకొనకొమ్మనుండియో చెక్కబడి యుండవలెను. దీని పీఠముపయి నున్న బహుభాషల శాసనముల వలన దీనిని చాముండరాయడు నిర్మింపజేసెనని తెలియవచ్చుచున్నది. గాంగరాజగు రాచమల్లునికడ నీతడు మంత్రిగనుండెను. కావున దీనినిర్మాణకాలము క్రీ. శ. ౯౮౩ కావచ్చును. శిల్పి పేరు 'అరిష్టనేమి' యయి యుండును.

విగ్రహముచుట్టు ప్రాకారము, పంచపాళి కలవు. పంచపాళియందు, ఇట్టివే అల్పప్రమాణములగు విగ్రహములు 72 గలవు. వీనిని హొయిసల విష్ణువర్ధనుని దండనాధుడగు గంగరాజు నిర్మింపజేసెను. వీనికాలము క్రీ. శ. ౧౧౧౬ ప్రాంతము కావచ్చును.

వేయిరేండ్లు గడచినను ఇది యీనాటివలెనే వర్షాతపములచేనింతయైనను చెడక అభినవరూపమునన్నది.

"ఈ విగ్రహము ముఖము విశేషలక్షణలక్షితము. అతిమాత్రమగు నాముఖప్రమాణము, కష్టములవగుల్లోని పెనగులాడుచున్న ప్రపంచముపై బరవుచున్న సులలిత మందహాస చంద్రికతో కూడిన ధ్యానముద్ర శిల్పియొక్క అత్యద్భుత శిల్పకళాకౌశలమునకు నిదర్శనములు.

గుట్టపయి నొకయంచున నుండుటచేత, అతిమాత్ర ప్రమాణము గలిగియుండుటచేత నీ యేకశిలానిర్మిత గోమటేశ్వర విగ్రహము మిగుల మనోజ్ఞముగ నుండును." అని ఒక ఆంగ్లేయకళావేత్త చెప్పియున్నాడు.



బ్రిటీషువారి పెద్దవిమానము ఆర్, 101.

2౧ దినములలో ప్రపంచయాత్రచేసివచ్చిన జర్మనీవారి గ్రాఫ్ జెప్లినుకు పోటీగా ఇంగ్లీషువారు నిర్మించిన క్రొత్తగొప్పవిమాన మిది. ఇందు ౫౨ ప్రయాణీకులకు తగు భోజనవసతి, సౌకర్యములు గలవు. ఇది తయారు చేయబడిన కార్డింగ్‌టన్ పురమున ప్రథమప్రయాణము చేయబోవుటకుముందు మూరింగ్ మాస్టునకు తగిలింపబడి గాలిలో నూగులాడుచుండుట యిందు కానవచ్చును. రైలు బండికి స్టేషను, స్టీమరునకు హార్బరు వుట్లో జెప్లినుకు మూరింగ్ మాస్టు అట్లు.

గ్రంథ ప్రచురణము

పాశ్చాత్యదేశములయందు ప్రచురింపబడు గ్రంథములసంఖ్య మహాసముద్రమువలె పెరిగిపోవుచున్నది. ఐరోపా ఖండమునందును, అమెరికా ఖండమునందును సంవత్సరమునకు అనేకవేలతరబడిని ప్రచురింపబడుచున్న గ్రంథములను గాంచినచో మన కాశ్చర్యము గలుగును. ఆదేశములలో గ్రంథరచన గూడ నిపుణులగు పారిశ్రామికులచే కొనసాగింపబడు పరిశ్రమలవంటిదైనది. ఒక్కవిషయమునుగురించి గ్రంథకర్త అనేక గ్రంథములను వ్రాయుటచేతను, గ్రంథబాహుళ్య ప్రచురణపద్ధతుల నవలంబించుటచేతను, గ్రంథములసంఖ్య అపరిమితముగా పెరిగిపోయినను జనోపయోగమగు ఉత్తమ సారస్వతము వృద్ధియగుటకు బదులు ఎందుకును కొరగాని చెత్త విస్తారముగా పెరుగు దురవస్థ యేర్పడినది. ఒక్క విషయమును బాగుగా పరీక్షించి అవసరమగుచో గ్రంథకర్త ఆ విషయమై కొన్ని గ్రంథములను వ్రాయుట శ్రేయోదాయకమే యగును. కాని, ద్రవ్యాపేక్షచేతను, కేవలము వర్తకము కొరకును ఒక్కొక్క డెన్ని గ్రంథములను వ్రాయదలపెట్టుట అనర్థహేతువగును. ప్రచురణకర్తలు గ్రంథకర్తలచే పుస్తకములను వ్రాయించుట వలన మధ్యవర్తులు చాల హెచ్చుగా పెరిగిపోయినారు, గ్రంథములోని పుటలు పెరుగుచున్నవి. పుస్తకము దళముగాను బరువుగాను ఉండును. కాని, గ్రంథముయొక్క ఉపయోగమేమియు వృద్ధియగుట లేదు.

ఈ స్థితిగతులను నివారించుట సులభమే. కాని, ధైర్యము, స్వార్థత్యాగము అవసరము. ఎంత అమూల్యమగు వస్తువునైనను సరే, దీనిఖరీదెంత అని యడుగు ఈ రోజులలోగూడ గ్రంథప్రచురణకర్తయొక్క అవసరమేమియు కనబడదు. గోధుమలు, బియ్యము, కాయధాన్యములు మొదలగు వర్తకపు దినుసులవలెను గ్రంథరచనకును సంబంధమేమియు లేని గ్రంథవ్యాపారములోనికి గ్రంథప్రచురణకర్తను దించి లాభము లాపించువారినిగా చేసితిమి. నిర్ణీతకాలములో నిన్ని పుటలు గల నవలను వ్రాసెదనని యొప్పుకొని ఆకాలములో గ్రంథకర్త ప్రచురణకర్తకు పుస్తకము నొప్పగించుచున్నాడు. గ్రంథములోని విషయముల ప్రాశస్త్యమునుగురించి దాని అమ్మకము ఆధారపడియుండుట లేదు. విషయము చూచిన గ్రంథము నెవ్వరును కొనరు. గ్రంథమును ప్రకటించి, ప్రజలచే విస్తారముగా కొ
పించు నిపుణులగు ప్రచురణకర్తల తెలివితేటలపై గ్రం
ముయొక్క అమ్మకము ఆధారపడియుండును. గ్రం
ములోని విషయములు సత్యదూరములు. గ్రంథరచ
యందును, ప్రచురణయందును అవలంబింపబడు పద్ధతుల
గూడ కేవలము లాభము నపేక్షించి యవలంబింపబడినవి
ఫలితములుగూడ యాదృచ్ఛికములును, మిశ్రములును
యున్నవి. ఇట్టి గ్రంథరచనవలన నేమి యుపయోగమ
చేకూరినది? ఉపయోగ మేమియు లేకపోగా కద
చిత్తుగా నేదైన మంచిపుస్తకము లుత్పన్నములైన
అవియు నీ చెత్తపుస్తకముల వెల్లువలోబడి కొట్టుకొ
పోవుచున్నవి.

ఈ దురవస్థను మాన్పుటకు స్వల్పసంస్కరణ
లేమియు నుపయోగకరములు కావు. సాధారణముగా
నిప్పుడు వ్యాపారములో నాశెమగుసరకు అమ్మకముగా
రెండుకు పనికిరానిసరుకు విస్తారముగా ఖర్చగుచుండుట
చూచుచునే యున్నాము. గ్రంథముల వ్యాపార
గూడ నీ ఉప్పు పప్పు వ్యాపారమువలెనే యున్న
ఇట్టిస్థితి సంపూర్ణముగా మారవలెను. తాము ఖర్చుపెట్టి
పైకమునైనను రాబట్టుకొనుటకై సంవత్సరమునకు మా
గ్రంథములను ప్రచురింపవలసిన కంపెనీ గ్రంథ
యొక్క ప్రాశస్త్యప్రాశస్త్యములను పరిగణించుచు
జాలదు. ఒక్కదేశములో నిట్టి కంపెనీ ఒక్కటే
కాదు.లక్షోపలక్షలు.పనిలేనిప్రతివాడును గ్రంథకర్తయ
ఈగ్రంథములను చదువుటకు మూక లెగబడుచున్నా
గ్రంథరచనయు ముద్రణ, బైండింగు మొదలగు వ్యా
ములవలె నొక వృత్తియైనది.

ప్రస్తుతస్థితిగతులను మార్చి ప్రశస్తమగు
నేర్పరుపవలెననిన చో నేమిచేయవలెను? గ్రంథక
ముద్రాపకుడును, పుస్తకములకు అట్టలుకట్టువా

ప్రచురణకర్తయు నై యుండవలెను. ఇట్లయినచో నిప్పటి వలె ద్రవ్యకాంక్షగలిగి, ఆలోచన లేక గ్రంథములపైని గ్రంథములను వ్రాయుటకు గ్రంథకర్తలు పూనుకొనరు. ఇతరుల గ్రంథమును ప్రచురించుట కెవ్వరును ద్రవ్యమును పెట్టుబడి పెట్టరాదు. గ్రంథకర్త మేధాశక్తు లెట్టివో, ఉత్తమములైనవో, నీచములైనవో? వానివలన గ్రంథకర్తకు లాభమువచ్చునో, నష్టమువచ్చునో? ఇట్టిసందర్భములలో నింకొకడు గ్రంథకర్తకు పెట్టుబడిపెట్టి యెందుకు నష్టపడవలెను? తన గ్రంథప్రచురణకు తగినంత ధనమును సంపాదించియుండని వాడు జీవిత మన నేమో, దానికష్టసుఖము లెట్టివో యెరుంగగలడా? ఆస్థితిగతులను తగిన పరిజ్ఞానముతో, తగిన సానుభూతితో వర్ణింపగలడా?

ఇప్పుడు ప్రతివిషయము ఒకవృత్తి వ్యాపారము క్రిందికి దిగినది. మతబోధవలె సారస్వతముకూడ ఒక వృత్తి కాజాలదు. సంగీతము వృత్తిగా నవలంబించు వాని పీడవలన పాటలువ్రాయువానికి ఊపిరి సలుపుట లేదు. సారస్వతమనగా నేమి? ప్రకృతితో నైక్యమునొంది, గ్రంథకర్త సంతోషసమయములయందు, ఉత్సాహసమయములయందు తన యనుభవములను వెలిబుచ్చుటయే. ఇట్టి ఉత్సాహ సమయములు ప్రతిరోజు రావు. ఎప్పుడో ఒక్కసారి పరవశముకలిగి వ్రాయవలెనను ఉద్దేశ్యము వానికి గలుగును. అట్టిసమయములయందు వ్రాసిన విషయమే మిక్కిలి ప్రశస్తమైనదిగా నుండును కాని ప్రచురణకర్త ద్రవ్యకాంక్షచే వర్తించుచు, అనేక గ్రంథములను వ్రాయింపవెంచి త్రాళ్ల పేనుటలో గంటకిన్ని గజములని నిర్ణయించినట్లు యిన్నిరోజులలో నిన్ని పుటలని నిర్ణయించుచున్నాడు.

శైండింగు మొదలగు వృత్తులకంటె గ్రంథరచనను చాల ఉన్నతస్థానమునం దుంచుటకు హృదయపూర్వకమైన ప్రయత్నములను మనము చేయవలెను. కాగితపు వర్తకులు, ముద్రాపకులు, ప్రచురణకర్తలు ఇత్యాది వారల బారినుండి సారస్వతమును మనము రక్షించవలెను. ఈ వర్తకులందరు ద్రవ్యకాంక్షులు. కాని ఉత్తమ గ్రంథరచనకు తొందరపనికిరాదు. కావలసినంత విరామము కావలెను. శాంతికావలెను. ఈశ్వర ప్రేరితజ్ఞానముండవలెను. స్థితిగతు లిప్పుడున్నట్లే యున్నచో సముద్రమునం దొకతెప్పపై తేలుచున్నవాడు అపారమగు జలరాశి నడుమనున్నను దాహమువలన ప్రాణమును విడుచునట్లు అసంఖ్యాకములగు గ్రంథములు ప్రతిరోజు ప్రచురింపబడుచున్నను ప్రపంచము అజ్ఞానమువలన నశించుట ధ్రువము.

(త్రివేణీపత్రిక రెండవసంపుటము అయిదవ సంచికలోని కె. యస్. వెంకటరమణిగారి వ్యాసమునుండి భాషాంతరీకరింపబడినది.)

చకోవ్

సుప్రసిద్ధ రష్యన్ గ్రంథకర్త ఏన్టన్ పవ్లోవిచ్ చకోవ్ దక్షిణరష్యాలో నున్న 'టెగన్‌రాగ్' అను నగరమున క్రీ. శ. ౧౮౬౦ సంవత్సరం జనవరి ౧౭ వ తేదీని జన్మించెను. అతనితండ్రి చిల్లరసరుకులు విక్రయించుచుండెడివాడు. ౧౮౮౪ వ సంవత్సరంలో చకోవ్ మాస్కో-విశ్వవిద్యాలయమునందు డాక్టరు పట్టాను తీసికొనెను. కాని ప్రాక్టీస్ పెట్టలేదు. ౧౯౦౧ వ సంవత్సరములో 'ఓల్గానిప్పర్' అను నాట్యస్త్రీని పెండ్లాడెను. క్షయరోగముచే బాధపడుచు, కుదుర్చుకొనుటకు ౧౯౦౪ సంవత్సరమున 'బేడన్‌వీల్లర్' అను నగరమున కేగి యా సంవత్సరముననే జూలై ౨వ తేదీని గతించెను.

అతడు మొట్టమొదట హాస్యమైనకథలను వ్రాయుచుండెను; కాని ౧౮౮౬ వ సంవత్సరమునుండియు ఇతర విధములగు చిన్నకథలను మాసపత్రికలలో వ్రాయుచుండెను. ఆతడా చిన్నకథలను సమకూర్చి ౧౮౮౭ వ సంవత్సరమున పుస్తకరూపమున ప్రచురించెను. అప్పటినుండియు నాతనికీర్తి వృద్ధియై కొలదికాలములో చిన్నకథలు వ్రాయువారిలో నగ్రగణ్యుడని ప్రపంచమంతయు వెల్లడియయ్యెను. ఆతడు కొన్ని నాటకములనుకూడ వ్రాసెను. అందు, 'ముగ్గురు అప్పచెల్లెండ్రు' అనునదియు, 'చెర్రీతోట' అనునదియు చాలా ప్రసిద్ధ

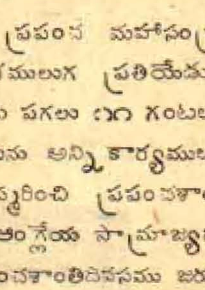
కెక్కెను. నాటకములు వ్రాయువారిలోకూడ నాతని కీర్తి వ్యాపించెను. కాని చిన్నకథలు వ్రాయుటయం దతనికి సమాను లేదేశమందును లేరనియే చెప్పవచ్చును. చకోవ్ వ్రాసిన చిన్నకథలలో 'నాజీవితము,' 'తా చేసిన తప్పు' 'వేశ్య,' 'మంత్రకత్తె,' 'ప్రేయసి, ''చిత్రకారుని చరిత్రొ' అనునవి చాలప్రసిద్ధి కెక్కినవి.

కూర్మా వేణుగోపాలస్వామి,
శేషుబాయి గోపాలస్వామి.

యుద్ధవిరామ దినము!

౧౯౧౮ సంవత్సరమున ప్రపంచ మహాసంగ్రామము ముగిసెను. ౧౨ సంవత్సరములుగ ప్రతియేడును ౧౧వ మాసమున ౧౧వ తేదీనాడు పగలు ౧౧ గంటలకు కొంతసేపు ప్రపంచమున నందఱును అన్నికార్యములను కట్టిపెట్టి యుద్ధవిరామమును స్మరించి ప్రపంచశాంతి కొఱకు ప్రార్థించుచున్నారు. ఆంగ్లేయ సామ్రాజ్యమునను వెలుపలను గూడ యీప్రపంచశాంతిదినసము జరుపబడవలెనని వాంఛింపబడుచున్నది. నాటిదినమున అనేకవిధములగు సత్సభలు ప్రదర్శనములు జరుగుచున్నవి. మృతయోధుల స్మారకచిహ్నములపయి పుష్పమాలలర్పింపబడుచున్నవి.

ఆర్. సి. షెరిఫ్ అను నాంగ్లేయుడు 'Journey's End' ప్రయాణాంతము అను నొక ఆంగ్లనాటకమును వ్రాసెను. యుద్ధము-శాంతిని గుఱించి యింతవఱకును వ్రాయబడిన బ్రిటిషునాటకములకెల్ల గొప్పదియని యీ నాటకము పొగడ్తగాంచెను. ఇంగ్లాండు, అమెరికా ఇండియాలయం దీనాటకము ప్రదర్శింపబడెను. చక్రవర్తిగారు సకుటుంబముగా నీనాటకమును చూచి యానందించిరట. గ్రంథకర్తను సార్వభౌముడు స్వయముగ ప్రశంసించెనట. యుద్ధవిరామదినమునా డీనాటకగ్రంథ



ఆర్. సి. షెరిఫ్.

విషయము అన్ని దూరశ్రవణ యంత్రములద్వారా వినిపింపబడి విశాలప్రకటనము నొందునట్లేర్పాటుచేసిరి. ఈ దూరశ్రవణము $1\frac{3}{4}$ ఘంటలకాలము పట్టును.

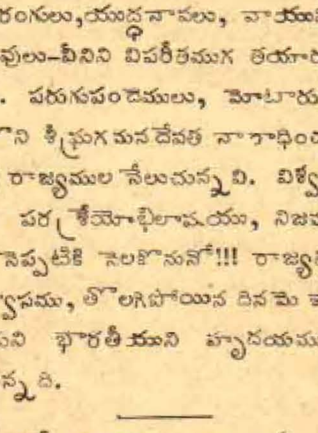
ప్రపంచమున మఱియుద్ధములు జరుగకుండ నాపివేయుటకు నిర్ణయించుకొని జాతిసమితివారు కెల్లాగు శాంతిసంధిపత్రమున సంతకములుచేసిరి.

క్షేమ, సంతోషము!

కాని జర్మనీవారును, ఇంగ్లీషువారును, అమెరికావారును పందెములువేసికొని ఒకరికంటె నొకరు రెండింతలుగా మరఫిరంగులు, యుద్ధనావలు, వాయువిమానములు, విషవాయువులు-వీనిని విపరీతముగ తయారుచేయుచున్నారు. పరుగుపందెములు, మోటారువేగము పందెములువేసుకొని శీఘ్రగమన దేవత నారాధించుచున్నారు. బలము-శక్తి రాజ్యముల నేలుచున్నవి. విశ్వమానవసోదరభావమును, పరశ్రేయోభిలాషయు, నిజమగు ప్రపంచశాంతియు నెప్పటికి నెలకొనునో!!! రాజ్యతృష్ణ, హింసయందు విశ్వాసము, తొలగిపోయిన దినమె శాశ్వత యుద్ధవిరామదినమని భారతీయుని హృదయము స్పందించి బోధించుచున్నది.

జ. బ్ర.

కీ. శే. జార్జెస్ క్లెమెంకోగారు



పూర్వము ఫ్రాంసుదేశపు ప్రధానామాత్యులుగనుండి, ఫ్రెంచివ్యాఘ్రమని ప్రసిద్ధినొంది, నాటిలే

ధైర్యసాహసోత్సాహములు దేశభక్తి రాజకీయపరిజ్ఞానములు గలిగియుండిన క్లెమెంశోగారు తమ 89 వ యేట ప్యారిస్ నగరమునందు నవంబరు ౨౪వ తేదీనాడు ఉదయము ౧-౪౫ ఘంటలకు మృతినొందిరి. వీరి మరణము నకు జగచ్చము ఫ్రాంసుదేశమందున్నయున్న బావుటాలను సగము క్రిందికి దించియుంచిరి. వీరి యింటివద్ద చేరిన ప్రేక్షకులలో మాజీన ప్రధానమంత్రియగు టార్డ్యూగారు మొదలగువా రుండిరి... వేండీయందలి యొక్క వనమునందు తన తండ్రిగారి సమాధి ప్రక్కనే యితని శవమును భూస్థాపితముచేసిరి. వీరి అంత్యక్రియలు జరిగినసంగతిని వెల్లడించుటకు 191 గుండ్లు ప్రేల్చబడెను. బ్రిటనుకు ఆత్మమిత్రుడగు నితని మరణమునకు ఆంగ్ల ప్రభుత్వమువారు దుఃఖించుచున్నారు.

ఇతడు ౧౮౪౧ సం॥ సెప్టెంబరునెల ౨౮వ తేదీనాడు వేండీ యనుస్థలమున జననమొందెను. ఇతడు ౧౮౬౫-౬౯ సంవత్సరములలో అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములయందు నివసించుచుండి యొక అమెరికను యువతిని వివాహమాడెను. మొదట నితడు వైద్యవృత్తి యందుండెను. పిదప ప్యారిస్ పురపాలక సంఘాధ్యక్షుడయ్యెను. ౧౮౭౧ సం. ఫిబ్రవరి ౧౮వ తేదీని జాతీయ మహాసభాసభ్యుడయ్యెను. అతివాదిగ నుండెను. ౧౮౭౬లో ఫ్రెంచి పార్లమెంటు సభ్యుడయ్యెను. ౧౮౮౧లో నొకవార్తాపత్రికను స్థాపించెను. రాజకీయవిషయము లందు విమర్శకాగ్రేసరు డనిపించుకొనెను. ౧౮౯౩లో మరల పార్లమెంటు సభ్యుడయ్యెను. ౧౯౦౬లో దేశీయ మంత్రియయ్యెను. ఆ సంవత్సరమే అక్టోబరు నెలలో ప్రధానామాత్యుడయ్యెను. ఐరోపా మహాసంగ్రామ ప్రారంభమున విదేశాంగ సభాధ్యక్షుడుగ నుండెను. రెండవ సభయగు సెనెటునందుగూడ నితడు యుద్ధసంఘాధ్యక్షుడుగ నియమింపబడెను. ౧౯౧౭ సం జూలై నెలలో నితడు విక్టరీమంత్రివర్గము నేర్పాటుచేసెను. యుద్ధవిరామకాలమున శాంతిసభాధ్యక్షతను వహించెను. ౧౯౧౮లో ఫ్రెంచి ఎకాడమీ (విద్వత్పరిషత్సభ) సభ్యుడయ్యెను. ౧౯౨౦ వరకును యుద్ధశాఖామంత్రిగ నుండెను. ౧౯౨౧ సం. జూన్ నెలలో ఆక్స్‌ఫర్డు విశ్వవిద్యాలయము వారితనికి డాక్టర్ (పండిత) బిరుదమునిచ్చిరి. ఇతడు ఇండియా దేశమునకు వచ్చి గంగానదిని, కలకత్తా కాళీ దేవాలయమును చూచి యానందించెను. 1922లో నితడు అమెరికా దేశమునకు వెళ్లి అంతర్జాతీయ సఖ్యము నేర్పాటు చేయించెను. ఇతడనేక రాజకీయ సాంఘిక గ్రంథములను రచించెను. రచయితగ కూడ నితడు పేరొందినవాడే. చివరదినములయం దితడు రాజకీయ రంగము నుండి తొలగిపోయినను ప్రతివాదిభయంకరుడగు నితని పేరెత్తిన సందరకు భయము కలుగుచుండెను. ఇతనికి దౌర్జన్యము, యుద్ధము వీనియందు దమితవిశ్వాసముండెను. సామ్రాజ్యవాదియగుటచే యూరప్ యొక్క క్షేమము, అంతర్జాతీయైకమత్యము, అన్నిటికంటె ఎక్కువగ ఫ్రాంసు ప్రాభవము నితని మనస్సుకు వచ్చిన విషయములు.

కీ॥ శే॥ టి. పి. ఓకొన్నర్ గారు



పార్లమెంటునందు ప్రజలసభలో ఏబది యేండ్లకు పైగా సభ్యుడుగానుండుటవలన 'కామన్సుసభా 'జనకుడు'' Father of the House of Commons అని విఖ్యాతినిబడసిన ఓకొన్నరుగారీ నవంబరు ౧౮వ తేదీ నాడు తమ ౮౧వయేట లండన్ నగరమున మృతినొందిరి. వీరు జన్మించినది ఐర్లాండుదేశమున. పార్లమెంటునందు వీరు

ఐరిషు జాతీయపక్ష ప్రతినిధిగనుండి రాజకీయమునను, పత్రికాసంచాలనమునను ఐర్లండుకొఱకు పాటుపడి నందుకు, ఐర్లండు స్వాతంత్ర్యమును బడయుట గాంచగలిగి ధన్యులయిరి. వీరనేక రాజకీయ పారస్వత వారపత్రికలను స్థాపించి, వానికి సంపాదకులుగనుండి తమ సామర్థ్య వైవిధ్యమును ప్రదర్శించిరి. అరువదియేండ్ల క్రిందటనే వీరు పత్రికానిర్వహణమున ప్రవేశించి యుండిరి. వీరు స్థాపించిన తుది వారపత్రిక టి. పిస్ వీక్లీ చాల ప్రసిద్ధివిగాంచి చాలకాలము నిర్వహింపబడి వీరి మరణమునకు ఒకపక్షము దినములు ముందుగనే ఆగిపోవుటయు వింత సంభావన. ఓకొన్నరుగారు చివరవరకును వ్యాసములు వ్రాయుచు, ఉపన్యాసముల నిచ్చుచు నుండిరి. ఒక బ్రిటిషు ఫిల్ముకంపెనీకి వీరు ౧౨ సంవత్సరములుగ డైరెక్టరయి యుండిరి. ఒక సంవత్సరము క్రిందటనె బ్రిటనులోని అన్ని రాజకీయ పక్షముల వారును, ఓకొన్నరుగారి పేర ఒకనిధి నేర్పాటుచేసిరి. ఇక పిమ్మట, నందలి ధనము వీరు నెలపెట్టిన ధర్మములకై వినియోగింపబడును. వీరి తరువాత పెక్కుకాలము పార్లమెంటుసభ్యులుగ నుండినది, లాయడ్ జార్జిగారగుటవలన నిప్పుడు వారే 'కామన్సుసభాజనకుడు'. వారి తరువాత సర్ ఆస్టిన్ ఛేంబర్లెనుగా రాపదవికి వత్తురు.

విశాఖపట్టణం హార్బరు



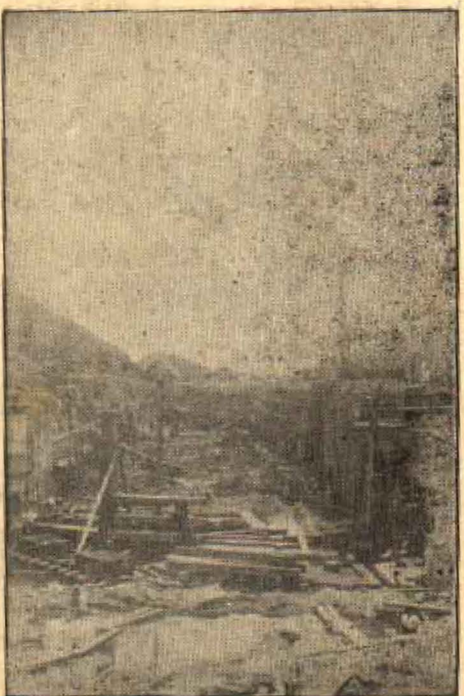
౧. హార్బరుముఖద్వారం. ఈ కొండను డాల్ఫిను ముక్కు (Dolphin's nose) అంటారు. నేటివరకూ ఓడలు సముద్రములో,—పటంలో కనబడుతూ వున్న రెండు ఓడలవలె—నిలిచి సరుకులు ఎగుమతి దిగుమతుల చేస్తూవున్నవి. ఇకముందు ఓడలు సముద్రములో నిలవనవసర ముండదు. సరుకుల ఎగుమతులు దిగుమతులు ఎక్కువకులువు కాగలవు.



౨. హార్బరు తయారవుతూవున్న పద్ధతి. ఇప్పు జలమయంగా కనబడుతూవున్న యీ ప్రదేశమంతా మాసాలక్రితం ఘట్టినేల. పటంమధ్యను కనబడుతూ వున్న "విశాఖపట్టణం" అనేపేరుగల త్రవ్వో (dredger) ఈపనినంతా చేసినది. ఈ ఓడఖరీదు లక్షల రూపాయీలు. నాలుగు మాసాలక్రితం మర త్తులపాలైతే ఖర్చులు ౬ లక్షలయినవి. ఇప్పుడు నిలిచినచోటినుంచి ఎడమప్రక్క మోటారుబోటు బడుతూవున్న వరకూ వీడు డాకులు (docks) కట్ట నని యత్నము. ఒక్కొక్క డాకులో రెండేసి ఓడ

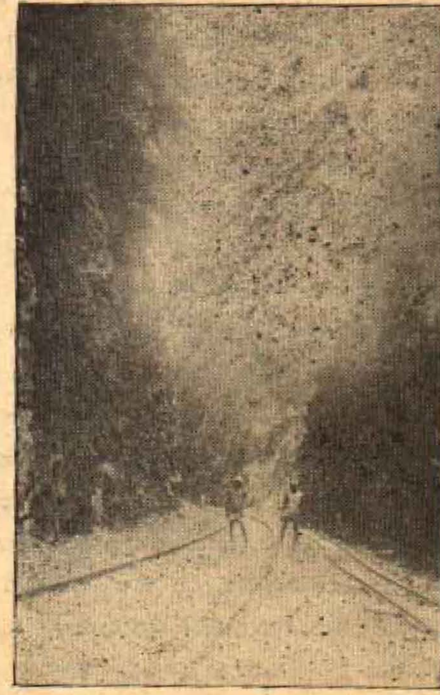
నిలపవచ్చును. అనగా ఒకేసారి ౧౪ ఓడలనుంచి సరుకూ జనమూ ఎగుమతి దిగుమతి కావచ్చును.

ఇప్పటికి ఒకడాకు పూర్తిగా కట్టబడ్డమైనది. ఇంకా రెండు డాకులు పూర్తికాగానే హార్బరు తెరిచి ఉపయోగపరుస్తారు.



3. "డ్రైడాకు" (dry dock) చాలావరకూ కట్టబడ్డమైనది. దీనికి తక్కిన ౧౪ డాకులతో సంబంధము లేదు. ఓడలు మరమ్మత్తుకు వచ్చినప్పుడు దీనిలో మరమ్మత్తుచేస్తారు. కాలవ లాకులలోవలె దీనినిండా నీరుపట్టి ఓడవచ్చిన తరువాత, కుడిచేతిప్రక్క ౫ గురు కూలీలు నిలిచినచోట కనబడుతూవున్న రంధ్రం ద్వారా నీరు బయటకు తీసివేసి పొడిడాకులో మరమ్మత్తులు చేస్తారు.

౪. ఈ చక్కనిలోయ ఊరిలోనుంచి హార్బరు లోనికి ప్రవేశించడానికి కొండను బద్దలుకొట్టి తయారు చేసినారు. కాని, వదులుగా సడలిపోయిన పెద్దరాళ్లు, మట్టి ఉండలు ఒక ఉదుత కదిలినా పడుతూవుండడము

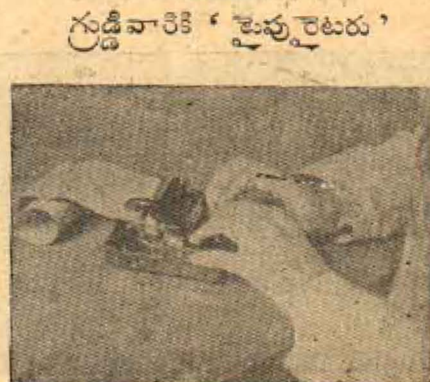


చక్కని లోయ

కల్ల అపాయకరమని త్యజించినారు. ఈ అందమైన ఏర్పాటు వృథగా విడిచిపెట్టవలసి వచ్చినది.

ముద్దుకృష్ణ.

గ్రుడ్డివారికి 'టైపురైటరు'



గ్రుడ్డివారు చదువుకొనుటకు వీలగునట్లు ఉబ్బెత్తు అక్షరముల ముద్రించు అచ్చును ఇదివరకు కనిపెట్టి

యుంచిరి. అట్టి అచ్చుపుస్తకములును, పత్రికలును గలవు. గ్రుడ్డివారికి చదువు నేర్పెడు విద్యాలయములు గలవు. దీనివలన యెందరో లాభము నొందిరి. ఈ అచ్చునకు Braille type అందురు. అట్టి అక్షరములనే ముద్రించు టైపురైటరు యంత్రము గ్రుడ్డివారికొఱకు కనిపెట్టబడినది. దానిచిత్ర మిందున్నది.

వింత కవ!



ఈ చిత్రమునందు మధ్యనున్న పురుషు లిద్దరును కవలలు. ఒకరి వీపున కొకరు అంటుకొని యుందురు. సయాము దేశమున వీరే మగకవ. వీరి పేర్లు ల్యూసియో, సింప్లిసియో గోడినో. ఈ సంవత్సరము జులై నెలలో మణిలా యను ప్రదేశమున వీరిద్దరును పెండ్లిండ్లు చేసికొనిరి. వారి భార్యలు నిందు గలరు. ఈ కవ వయస్సు 21. వీరు మోటారుసైకిలునెక్కి నడుపగలరు. యంత్రాగారములయందు పనిచేయగలరు. కసరత్తు విద్యలను చేయగలరు. జోళ్లకు కీలకమును తగిలించుకొని మంచుపై వింతగ జారగలరు. మణిలా బాలభటసంఘమునందు వీరిరువురును స్కౌట్ సహాయ ఉపాధ్యాయులుగ నున్నారు.

రెండేండ్ల బిడ్డ యీదుట!



మేజోరీ వెస్ట్ అను 2 యేండ్ల రెండునెలల
గ్రిప్స్ సైనూక్యూల్ బాత్స్ అనుచోట ఈదుల
యీ చిత్రమునందు చూడనగును. ఫ్లోరిడా య
ఈత ఉపాధ్యాయుడుగనున్న యీమె తండ్రి
విలియమ్స్ వెస్ట్ యీటనే ఈదనేర్పియుండెను.



కుటుంబమువారు అమెరికానుండి 'బెరన్ గెరియా

తను దేశమునకు తిరిగివచ్చుచుండినప్పుడు. ఈ బిడ్డ ఆ రోడులోని జలాశయమున చక్కగ నీదులాడి ప్రయాణికుల కందరకును ఆశ్చర్యము గలిగించెను.

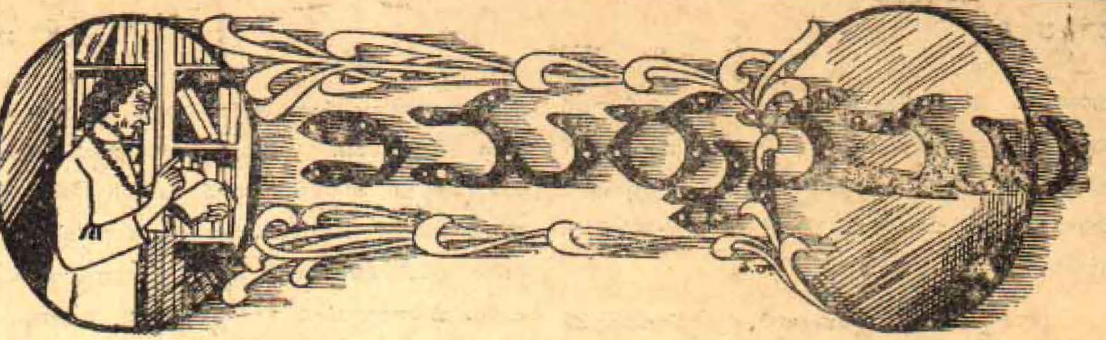
53 యేండ్లు ఖైదులో నుండినవాడు



ఇత డమెరికాదేశస్థుడు. పేరు జెస్సి హాఁ పోమిరాయ్. ఇప్పటి వయస్సు 71 యేండ్లు. మరణాం తము శిక్ష విధింపబడినవాడు. మాసాచుసెట్స్ ప్రభుత్వ చెరసాలలో 53 యేండ్లు గడచిన తరువాత నిష్కృతితనిని 'బ్రిడ్జివాటర్ స్టేట్ ఫార్మ్'కు బదలాయింపు చేసిరి గవర్నరును, కార్యనిర్వాహక సభవారును యీ మార్పును చేయించిరి. ఈ 53 యేండ్ల కాలములో నితను 41 యేండ్ల పాటు చీకటిగదిలో ఒక్కడే తక్కిన మనుష్యులందరకును దూరముగా విడిఖైదు ననుభవించెను. ఇట్టిది ప్రపంచమున నింకెవ్వరియెడలను జరుగలేదు. బ్రిడ్జివాటరునకు ఇతనిని మోటారుకారుపై గొంపోయిరి. మోటారుకారులు మొదలగువాని నితడు ఇప్పుడే మొదటిసారి చూచెను! ఇతనికి మొదట శిక్ష విధింపబడినప్పటికి మోటారులు సృష్టింపబడలేదు. ఒక సహవాసగాని హత్యకై, యితనికి 17 యేండ్ల యీడున 1876 సం. న శిక్ష విధించియుండిరి.



శ్రీయుం. ఎ. రఘుపతిగారు.
శ్రీ బుద్ధి నారాయణంగారి ఛాయాచిత్రము.



గ్రామపునర్నిర్మాణపు తరగతుల ఉపన్యాసములు

ప్రకాశకులు: శనివారపు సుబ్బారావుగారు, ఆర్గనైజరు అండు ఏజంటు, ఆంధ్ర ఇన్సూ్యరెన్సు కంపెనీ కొవ్వూరు, పశ్చిమగోదావరి జిల్లా. క్రౌను 472 పుటలు వెల రూ. 1-8-0

తాడేపల్లి గూడెం తాలూకాబోర్డు వారిచే నేర్పాటుచేయబడిన వసంతఋతు విద్యాలయమునందు, పలువురు ఆంధ్రప్రముఖులచే వివిధవిషయములను గూర్చి యొసంగబడిన ఉపన్యాసములన్నియు, ఈ పుస్తకరూపమున ప్రకటితము లయినవి. ఈపనిసేయుటలో, శ్రీయుత శనివారపు సుబ్బారావుగారు, మిగుల శ్రద్ధవహించి, చాల కష్టపడి, దీనిని నిర్వహించినారు.

ఈమాదిరిగ గ్రామపాఠశాలోపాధ్యాయుల లాభముకొఱకు, సుప్రసిద్ధులచే నుపన్యాసము లిప్పించు పద్ధతిని తలపోసి, ఆచరణలోనికి దెచ్చినవారు, ఆంధ్రదేశములో ఒక్క తాడేపల్లిగూడెం తాలూకాబోర్డు వారే. ఆ బోర్డు ప్రెసిడెంటుగా నైన మ-రా-రా-శ్రీ కలిదిండి సంగరాజుగారి ప్రారంభోపన్యాసము, ఈ వసంతఋతు విద్యాలయము ఎట్టి సదుద్దేశములతో నారంభింపఁబడినది, ఎట్టి మహదాశయముల ముందిడుకొని కార్యమునకు గడంగెనది, స్పష్టీకరించుచున్నది.

ఈ వసంతఋతు విద్యాలయమం దుపన్యాసము లిచ్చిన మహాశయు లెల్లరును అనుభవము గలవారును, గ్రామ పునర్నిర్మాణకార్యములకు సంబంధించిన వివిధ విషయములను బాగుగా సుశ్రుతించిన వారును నయియున్నారు. ఏయే విషయములను గూర్చి ఉపన్యాసము లొసంగబడినవో, అయ్యవి ఆయుపన్యాసకులకు, అభిమానవిషయములై యున్నవి. కావుననే, ఈ ఉపన్యాసము లన్నియు, చక్కగను, విద్యార్థులకు జ్ఞానబోధకములుగ నున్నవనుటకు సందేహములేదు. వీనిలోని చర్చితాం ములు, గ్రామపాఠశాలోపాధ్యాయుల కత్యంతోపయో గకరములగుటం జేసి, ఈ ఉపన్యాసములు, విద్యార్థు లుగా నున్న యుపాధ్యాయులను జక్కగా తరిబీతుచే వారలచే గ్రామపునర్నిర్మాణకార్యక్రమ మారంభిం జేయుటకు తగినట్లు ఒప్పియున్నవి.

15 వ మే మొదలుకొని, 5 వ జూన్ వర జరుపబడిన వసంతఋతు విద్యాలయము తరఫున నొస గబడి, ఈ పుస్తకములో బ్రచురింపబడిన వన్నియ గలసి సుమారు 75 ఉపన్యాసములు. వీనిలో బ్రతిప దింపబడిన వివిధవిషయములు గూడ మొత్తముమీ గ్రామపునర్నిర్మాణ కార్యమునకు సంబంధించినవే అం నను, సాంకర్యార్థము, ఒకమాదిరిగా, ఆర్థికము, సాం కము, విద్యావిషయకము అను మూడు భాగము క్రింద విడదీయవచ్చును.

ఈ 75 ఉపన్యాసములలో నెక్కువభాగ ఆర్థికవిషయము క్రిందనే గ్రహింపవచ్చును. దీని ముఖ్యమయినది సహకారము (cooperation). ఈవిష మును గురించియే పలువురు పెద్ద లుపన్యసించిరి. ఉ న్యాసములలో, సహకారోద్యమము సంపూర్ణము నిర్వచింపబడినది. ఈ యుద్యమమునొక్క ప్రయోజ ములు, దీని ఆవశ్యకత, గ్రామాభివృద్ధి కిదిఎట్లు తో డగలదు?—ఈ మొదలైన విషయము లన్నియు తెల్లముగా వివరింపబడినవి.

ఆర్థికవిషయ సందర్భములో సహకారము పాటు భీమాపద్ధతికూడ గ్రామాభివృద్ధికి ముఖ్యావ

మయినదే. ఈ అంశమునుగూర్చి కొన్ని ఉపన్యాసములుగలవు. వానియందు భీమాపద్ధతి యేవిధమున నవసరమయియున్నదో, గ్రామపునర్నిర్మాణ కార్యముతో భీమాపద్ధతి కెట్టి సంబంధము కలదో చక్కగా విశదపరుపబడినది.

కొన్ని యుపన్యాసములలో, ఆర్థికసంబంధము కలిగిన మరికొన్ని విషయములు చర్చింపబడినవి. దేశాభ్యుదయము గ్రామాభివృద్ధి మూలకము. అట్టి గ్రామాభివృద్ధికి ముఖ్యకారణములలో నొకటి మన గృహపరిశ్రమల పునరుద్ధరించుటయే యని సోదాహరణముగ నొక్కి చెప్పబడినది.

మిగిలిన ఉపన్యాసములలో చాలభాగము సాంఘికాభివృద్ధినిగూర్చిన విషయములు చర్చించుచున్నవి. ఇట్లు చర్చింపబడిన విషయములలో ముఖ్యముగా గ్రామ పంచాయతీలు, వాని అభివృద్ధి, త్రాగుడు మొదలగు దురభ్యాసములు, అవి మానవసంఘము నెట్లు పీల్చి పిప్పి చేయుచున్నవో అనునవి వివరింపబడినవి. సంఘధర్మముల గురించి ఉపన్యసించుచు మానవునికి, నైసర్గికమయిన సాంఘికభావము (Group instinct) కలదనియు, అందుచేత సంఘాభివృద్ధియే మానవాభివృద్ధికి ముఖ్యకారణమనియు చెప్పబడినది. అస్పృశ్యత యను మహాఘోరపాతకమును మనము చేయుచున్నాము. అది తొలగిననే కాని మనము వృద్ధిగాంచజాలము. మానవకళ్యాణమునకు, సర్వసౌభ్రాత్రము ఆవశ్యకము అని పై ఉపన్యాసములలో సారాంశము తేలుచున్నది.

గ్రామ పంచాయతీలను గురించి చెప్పుచు, ముఖ్యవిషయములను ఉపన్యాసకు లిట్లు నిరూపించిరి. శేవ.ఇ-హెల్తు-(ఆరోగ్యము) విద్య, నీటిపారుదల అను నీనాల్గు గ్రామనిర్మాణమున కావశ్యకములు.

మూడవ ముఖ్యవిషయము విద్యను సంబంధించినది. ఈ సందర్భమున సుమారు 10 ఉపన్యాసము లొసంగబడినవి. వీనిలో, ప్రధానాంశములుగ బరిగణింపబడినవి విద్యావిధానము, ఉపాధ్యాయుడు, యువకులకు విద్యనేర్పుట, గ్రంథాలయములు- అనునవి ముఖ్యముగా, ఉపాధ్యాయుడు అనుదానిమీద చక్కని సంగతులు తెల్పబడినవి. నిజమైన ఉపాధ్యాయుడెవరు? అను ప్రశ్నకు సరియైనసమాధాన మొసంగబడినది. నేటి కాలపు ఉపాధ్యాయులకును, ఉపాధ్యాయసార్థక నామమునకును భేదము విశదీకరింపబడినది. ఉపాధ్యాయ లక్షణములు, ఉపాధ్యాయుని కావశ్యకములైన విషయములు సంఘమునం దాతనికి గల గౌరవబాధ్యతలు మొదలగు విషయములు చక్కగ విమర్శింపబడినవి.

ఇవియేగాక, సంతాననిరోధము, ఉపన్యాసవైఖరి, మొదలగు ప్రకృతకాలమందు తెలిసికొనదగిన విషయములను గూర్చి చక్కని ఉపన్యాసము లొసంగబడినవి.

మొత్తముమీద, ఈ 75 ఉపన్యాసములతోను యీగ్రంథము తయారయినది. వీనిలో ప్రతిపాదింపబడిన ప్రతివిషయము దేశాభ్యుదయమునకు ముఖ్యావసరమయినది. గ్రామనిర్మాణము దేశాభ్యుదయమునకు హేతుభూతము. అట్టి గ్రామపునర్నిర్మాణకార్యమున కత్యావశ్యకమయినవి, ఆర్థికాభివృద్ధి, సాంఘికాభివృద్ధి, విద్యాభివృద్ధి. ఇదియే ఈ ఉపన్యాసముల యొక్క సారాంశమని చెప్పవచ్చును. ఈ వృద్ధిత్రయమునకు సాధనభూతమయినవాడు ఒక్క గ్రామోపాధ్యాయుడే. ఉపాధ్యాయుడే నిజముగా గ్రామోద్ధారకుడు; తన్మూలముగ దేశోద్ధారకుడు కూడను. భావిపౌరలోకమును తయారుచేయు ఉపాధ్యాయ మహాశయుడే గదా దేశాభ్యుదయమునకేని, దేశానర్థమునకేని ఉత్తరవాది కాగలవాడు! కావున, ఆదర్శభూతులయిన గ్రామోపాధ్యాయుల నేర్పాటుచేయుట మిక్కిలి ఆవశ్యకమయిన పని.

ఈ విషయము లన్నియు నీ పుస్తకములో విపులముగాను విస్పష్టముగాను వివరింపబడినవి. ఉపన్యాసకులందరు ఆరితేరినవారే. జగమెరిగిన బ్రాహ్మణులే. వీరందరి చిత్రపటములను మిగుల కష్టపడి సేకరించి ఈ పుస్తకములో ముద్రించినారు ప్రకాశకులు. ఈ పుస్తకము ప్రతి ఉపాధ్యాయుని హస్త

మలంకరింపదగియున్నది. దీనిలో నచ్చటచ్చట అచ్చు తప్పులున్నను, అవి పునర్ముద్రణమందు సవరింపబడ గలవు. ఉపన్యాసకుల ముఖతః ఈ ఉపన్యాసములు వినిన గ్రామోపాధ్యాయులు కృతార్థులు. అట్టిలాభము పొందియుండ నేరని వారీగ్రంథమును దప్పక చదివి తీర వలయును. వీరలకొరకు ఏర్పడిన ఉపన్యాసములే కావున, వీనిలో ప్రయోగింపబడిన భాష, నిత్యవ్యవహారములలో ప్రయోగింపబడు నట్టిదే అయియున్నది. స్వేచ్ఛగలిగినది, సులభబోధక మయినది కావున ఇట్టి ఉపన్యాసముల కిట్టి భాషను వాడుటయే యుక్తము.

ఈ పుస్తకము ప్రతి గ్రామపాఠశాలాగ్రంథాలయములోను ముఖ్యస్థానము వహింపవలసి యున్నది. ప్రతి తాలూకాబోర్డువారికిని ఇది గమనింపదగిన విషయము. ఈ యుపన్యాసము లన్నిటిని పుస్తకరూపమున ప్రకటించినందులకు, ముఖ్యముగా గ్రామపాఠశాలోపాధ్యాయ లోకము శ్రీ శనివారపు సుబ్బారావుగారికి వందనము లర్పింపవలసి యున్నది. ఇట్టిమాదిరి వసంత ఋతు విద్యాలయ మేర్పరిచి, ఉపాధ్యాయుల ప్రయోజనార్థము, ఉపన్యాసముల నిప్పించినందులకు, తాడేపల్లిగూడెం తాలూకాబోర్డువా రెంతయు ప్రశంసనీయులు. వీరినిజూచి తక్కిన తాలూకాబోర్డుల వారుగూడ ఈ కార్యమునకు గడంగుదురు గాక యని కోరుచున్నాము.

అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి

విషాదసంసారము

గ్రంథకర్త:—ఆదిభట్ల తరిణయ్య సిద్ధాంతిగారు. గ్లేజు కాగితములు, కాగితపు బైండు, ౧౫౩ పుటలు, ధర: ౧-౧౦-౧.

ఇది ఒక చిన్న సాంఘిక విషాదనవల. సురేంద్ర మోహన భట్టాచార్యుని 'నారీబలి' అను బంగాళీ నవలకు కేవలము అనువాదముగాక, ఆంధ్రానుకరణము (Adaptation). అసలు అనుకరణపద్ధతియొక్క తత్వమెట్టిదనః ఇది మనదేశభాషలకు క్రొత్తదిగాని నాగరికతోన్నతిని వెలయు విదేశభాషలకు క్రొత్తదియుండలేదు. అనగా మన మేయితరభాషయందలి గ్రంథమునను వదించికొన దలచినను, గ్రంథనామమును మార్చియు, పాత్రనామములకు మన తెలుగుపేర్లను సృష్టించియు, అందున్న విదేశ విషయములను తీసివేసి స్వదేశవిషయముల జొప్పించియు, విదేశాచారములకు స్వదేశాచారముల చేర్పరచియు, ఇట్లా పాదమస్తకమును సంస్కరించి విజాతిరూపమున కొక స్వజాతిరూపమును గల్పించుచున్నాము. ఈ పద్ధతిలో—ఒక్కొక్కలో శేల్పివేయవలెనన్న–సుగుణముల కంటె దుర్గుణములే హెచ్చుగలవనవలెను. ఈపద్ధతినిహాపస్థ మరి దూకపుపద్ధతియని చెప్పవచ్చును. ఏలయనవదీనివలనమన వి స్తృతిగాంచక సంకుచితమగుచున్నది. ఇతర దేశములను గూర్చియు, ఇతరజాతులనుగూర్చియు, ఇతర ఆచారములనుగూర్చియు తెలిసికొనవలెనను అభిలాషను రూపుమాపి ప్రపంచమంతయు 'మనతోసరి' యనునట్టి దురాగ్ర వేదాంతమును బుట్టించుచున్నది. జ్ఞానవిస్తృతి కవకాశ మగు కౌతూహలమును అణగద్రొక్కుచున్నది. మరియొక్ టిమన, ఈ అనుకరణానువాదములందు మూలగ్రంథ విధానమంతయు మూలబడుచున్నది. గ్రంథమందలివిషయ ములు మూలగ్రంథకర్తలేక అనుకరణానువాదకుని స్వంత కవిత్వమా యను శంకపొడమి రసాస్వాదన నాటంకపఱచి నిరుత్సాహమును గలిగించుచున్నది. ఇక సరియైనపద్ధతియే దనః—కుదరప్పకుండ కావ్యవస్తువెల్లనువీమాత్రమునువిడిచి పెట్టక లేక మార్పుచేయక యున్నదున్నట్టుగా రసవంత ముగా తర్జుమా చేసినప్పుడే మనము మూలగ్రంథకర్త యొక్క పజ్ఞాప్రజ్ఞలను పరామర్శింప గలిగెదము. అను వాదకుని నిపుణతయు అందే తేటతెల్లమగును. ఇట్టి పరి వర్తన జరిగినగాని అనువాద వాఙ్మయమునకు సంపూర్ణ గౌరవము గలుగనేరదు.

గ్రంథవిషయము:— ఈ గ్రంథమందు హిందూమతములోను, హిందూసంఘములోను గల దుర తముల కాహుతియైన 'వైద్యశాస్త్రి' కుటుంబ చరి వర్ణింపబడినది. హిందూసంఘములో ఆడపుట్టుక పాపమై పోయినది. బాల్యవివాహములు, వరశుల్కములు, లాం నములు, పెండ్లిఖర్చులు, ఋణములు, అల్లునకు పండు కట్నములు, మామగారి దివాలా, స్త్రీవిద్యలను స్త్రీ యుద్యోగములనను సంఘబహిష్కరణము, తర్కాలము

మరణములు, కుటుంబనాశనము మొదలగునవి యిందు చిత్రింపబడినవి. అనగా యిందలివిషాదము మతసంఘ అర్థిక క్రౌర్యములవల్ల గలిగినది. దీనికి నివారణోపాయము లేక పోలేదు. ఇట్టి క్రౌర్యమున కాలవాలమైన హిందూ ధర్మశాస్త్రములను త్యజించుట, దురాచారము రూపుమాపుట, దేశమును ధనవంతముగ జేసికొనుట అత్యవసరము. లోకజ్ఞానము, విమర్శశక్తి పురుషకారము లభివృద్ధియైనచో నిట్టికష్టములు, సులభముగ నిర్మూలములగును.

పాత్రలవిషయము:— ఈ నవలలో ముఖ్యపాత్రలలో నొకడగు రామభద్రనయను డెట్టివాడన: నిలువెల్ల విషముగల ఖలుడు; పరమవిద్రోహి; అతినీచచరిత్రుడు; స్వార్థముతప్ప వేరెరుగనివాడు; వైద్యశాస్త్రి కుటుంబమును దుంప నాశనముచేయ కంకణము కట్టుకొన్నవాడు. శంకరపీఠాధిపతి ననియు, హిందూధర్మసంరక్షణార్థము వెలసితిననియు చాటించికొని, స్త్రీవిద్యయు స్త్రీయుద్యోగమును పాపములని సిద్ధాంతీకరించి వైద్యశాస్త్రిని, వాని కుమార్తెలను హత్యగావించినవాడు. ఇట్టి వీనిని సజీవముగా దహనముచేసినను, చీల్చి కాకులకువేసినను పాపేము రాదు.

ఇంకొకపాత్రయగు గోపాలరావు ఆధునిక నాగరికతలోని సుగుణములను విడిచి దుర్గుణములనుమాత్రమే చేపట్టిన మహానుభావుడు. వీని చరిత్ర చదివిన జాలిగలుగుచున్నది.

శైలి— గ్రాంథికశైలి వాడబడియున్నది. కాని సాంఘికరచనలకు వ్యావహారికము పెట్టినపేరు. ఇది లేకుండుట గ్రంథకర్తలో నొకలోపమే. శైలి సులభముగను, సరసముగనున్నది. నవలయందు మనకు గల్గుకౌతూహలమునుగూర్చి వేరుగా చెప్పనవసరము లేదు.

ఈగ్రంథమును జదివిన పూర్వాచారపరులు సంఘసంస్కర్తలుగా మారుదురనుటకు సందియము లేదు.

వలయువారు:— గ్రంథకర్త, భారతీ ముద్రణాలయము, బరంపురమని వ్రాయవలయును. — చే. కా.

గీర్వాణ వాక్ప్రపంచ చరిత్రము

వైదికకాలికము: లౌకికకాలికము అని రెండుభాగములు, క్రౌను పు. ౧౩౫+౧౭౯=౩౧౪.

సాహిత్యశిరోమణి పిన్నంరాజు వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు-వాయునందన ముద్రాయంత్రము— కావలి— వెల 1-4-0.

ఇది ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము నుండియు, మదరాసు విశ్వవిద్యాలయమునుండియు ప్రాచ్యభాషాపరీక్షలకుబోవు విద్యార్థుల కత్యంతోపయుక్తమైనది. గ్రంథకర్తగారు ప్రాచ్యప్రతీచ్యవిమర్శనములను సంశోధించి యీచరిత్రమును తేటతెలుగున వ్రాయుటచే నిది విద్యార్థులుకానివారికిని ఉపకరించును. ఇందలి ప్రథమభాగము వైదికకాలికము. రెండవ భాగము లౌకికకాలికము. ప్రథమభాగమునందు వేదముల కాలమును గూర్చియు, నందలి విషయములనుగూర్చియు సూత్రములనుగూర్చియు, రామాయణాది పురాణములనుగూర్చియు, దర్శనములను గూర్చియు ననేకములైన చర్చలుగలవు. రెండవ భాగమున మహాకావ్యములను గూర్చియు, నాటకములను గూర్చియు, కవులనుగూర్చియు జాలవిషయములు కలవు. ప్రాచ్యభాషాపరీక్షలకుబోవు విద్యార్థులెల్లరును నీగ్రంథమును దప్పక చదువవలయునని మాయాశయము.

తేకుమళ్ల - రాజగోపాలరావు.

భీమావ్యాపారము

క్రౌను పు. ౯౬. వెల అ. ౦-౪-౦. కర్త: శనివారపు సుబ్బారావు గారు, ఆర్గనైజరు అండ్ ఏజెంటు ఆంధ్ర ఇన్సూరెన్సు కంపెని లిమిటెడ్, కొవ్వూరు, పశ్చిమ గోదావరి జిల్లా. ఈ పుస్తకములో భీమావ్యాపారమునుగూర్చి తెలిసికొనగోరువారికి, కావలసిన విషయములన్నియూ చేర్చబడియున్నవి. శ్రీయుత సుబ్బారావుగారు, ఎంతటిప్రయాసమునకైనను సహించి, శ్రమపడి, దేశీయ నాయకులు, రాష్ట్రీయ నాయకులు, అర్థశాస్త్రరాజకీయాదిశాస్త్రవేత్తలు మున్నగు సుప్రసిద్ధ మహాశయులను గలిసికొని, భీమాపద్ధతిపై వారి వారి

అభిప్రాయముల గ్రహించి పాఠకుని ఉపయోగార్థమై ఈ గ్రంథమున ముద్రింపించి యున్నారు.

ముఖ్యముగా, ఆంధ్రదేశములో భీమాపద్ధతి అననేమో ఎరుగనివారనేకులున్నారు. ఎరిగినవారున్నను, వారికి, ఈపద్ధతిపై నిరసనభావము ప్రబలియుండుటచే, మన ఆంధ్రరాష్ట్రమున భీమావ్యాపారము చాల వెనుకబడియున్నది. రెండు కోట్ల ఆంధ్రులకుగాను, ౧౩౬౮ మంది మాత్రమే జీవితములకు భీమాచేసిరన్నచో, ఈ విషయమున, మనమెంత వెనుకబడి యున్నామో విశదమగుచున్నదిగదా!

ఇతరదేశములతోఁ బోల్చిచూచిన, మన భారతదేశమే, ఈవిషయమున నెంతయో వెనుకబడియున్నది. గ్రేటుబ్రిటనులో ౫౨౧ భీమాకంపెనీలును, అమెరికాదేశమందు ౯౯౮ కంపెనీలునుగలవు. ఆదేశములకంటె పెద్దదయిన మన భారతదేశమందు ౭౬ భీమాకంపెనీలు మాత్రమే కలవనుట మిక్కిలి విచారకరము. ప్రపంచమందున్న దేశములన్నిటిలోను మొత్తము మీద ౫౩౩౩ భీమాకంపెనీలున్నవి. మనము నిజముగా, మనదేశముగూడ ప్రపంచమునందు ముఖ్యస్థానము నాక్రమించవలయునని, అభిలషించుచో, ఈభీమాపద్ధతి విషయమై మనమెంత శ్రద్ధచేయవలయునో వేరుగ చెప్పనవసరము లేదు.

ఇట్లుండ, ౩౩ కోట్ల జనులకు నివాసభూమియైన భారతవర్షమందు ౭౬ భీమాకంపెనీలు మాత్రమే కలవు. ఇందులో ౪౬ కంపెనీలు విదేశీయులవే. ఈ కంపెనీల మూలమున, మనదేశమందున్న ధనము విదేశములలోనికెట్లు ప్రవహించుచున్నదో వేరుగ చెప్పనక్కరలేదు. ఇన్నిటికి మనదేశమున మనభారతీయ సోదరులేగదా ఏజెంట్లు! ఈపైవిషయమును వారు గమనించిన పిమ్మట గూడ, ఏజెన్సీల నింకను నడుపుచున్నారనుటకంటె విచారకరమైన విషయము మఱియొకటి యుండఁబోదు. మనదేశములో మొట్టమొదటి స్వదేశీభీమాకంపెనీ నేర్పాటుకావించినవారు కీర్తిశేషులగులాలాలజపతిరాయిగారు. వీరు స్థాపించిన లక్ష్మీఇన్ష్యూరెన్సుకంపెనీని గాంచియే, స్వదేశీ భీమాపద్ధతి అభివృద్ధిగాంచినది. నేటి కా కంపెనీలసంఖ్య ౬౧వరకు పెరిగినది. ఇదిచాలదు. ప్రతిభారతీయుఁడును తన జీవితమును భీమాచేయించవలయును. ఇందుచే, స్వార్థమునకేగాక, దేశమునకుగూడ మహోపకారము గావించినవాఁడగుచున్నాఁడు.

ఈ గ్రంథములో, ఆంధ్రభీమాకంపెనిలో భీమా చేయుపద్ధతిని సూచించు అనుబంధములు గూడ చేర్చబడియున్నవి. ఇవి గాంచిన ఆంధ్రభీమాకంపెనీ లాభదాయకమయిన దనియు, అందులోని షరతులు సౌలభ్యము కలిగినవనియు తోపకమానదు.

అప్పుడప్పుడు, కృష్ణా, ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలలో వ్రాసిన వ్యాసములలోని అంశములనే యెత్తి ఈ పుస్తకరూపమున రచించినారు. ఈ భీమా వ్యాపారము అను గ్రంథము సుబ్బారావుగారికి దేశసేవ యందు గల అనురక్తిని జాటుచున్నది. పుస్తకము షుమారు 100 పేజీల గ్రంథమే అయినను, విషయబాహుళ్యము కలదిగనే యగుచున్నది.

ఈ గ్రంథమును రచించి శనివారపు సుబ్బారావు గారు, ఆంధ్రుల కుపకారము సలిపినారు. ఈగ్రంథమును ప్రతి ఆంధ్రుఁడును జదివి, భీమావలన తన సొంతమునకును దేశమునకును, ఎట్టి మహోపకారము కలుగుచున్నది గ్రహించి, ఈ యుద్యమమును ప్రోత్సాహపరుప గోరుచున్నాము. శ్రీసుబ్బారావు గారు ఇట్టి ఉపయోగకరములైన గ్రంథములను చక్కటిని ఆంధ్రభాషలో రచించి దేశసేవయొనర్తురు గాక యని కోరుచున్నాము.

అమరవాది హనుమచ్ఛాస్త్రి

దశావతారదండకము

గ్రంథకర్త: కలవకుంట శేషాచార్యులు, ఉం... రము మునిసిపల్ హైస్కూలు ఉపాధ్యాయులు. చి... పుస్తకము. పుటలు ౨౧. వెల ౦-౦-౯.

పేరునుబట్టి పుస్తకమునందలి విషయము తెలియును. దండకరచనాసామర్థ్యము వీరికుండుట తె... పుట తప్ప దీనివలన నిక నెట్టి ప్రయోజనము కానరా...

ఇందు వీరి విచిత్రపదప్రయోగములు చూడవలెను:

"వాహ్యాళికతారంబు ప్రేమంబుతో దాల్చి"

"భూమ్యాంతరిక్షంబులన్"

"రంగామహోజ్వ పాదంబుచే"

"క్షత్రియుశ్చైత్రిణినిఁగొట్టి"

"శ్రీమైథిలీ పట్టణంబున్"

"రక్షస్సానీకమున్"

"శీర్షంబులో చేలఖారున్"

ఇట్టివి నిండుకు ఉన్నవి.

చిప్పగిరిమాహాత్మ్యము, వచనము

(మూడవ కూర్పు)

గ్రంథకర్త: ప్రొద్దుటూరి నరసింగరావు గారు, బి. ఏ. గురుప్రసాద (లచ్చిరాజువీథి) సర్పారావుపేట, కాకినాడ. ఫుల్ స్కేప్ ౨౦ పుటలు. వెల రు. ౦-౩-౦.

ఈపుస్తకమునకు విజయదాసుల చరిత్ర అని నామాంతరము. ఈవిజయదాసు పురందరాది మాధ్వ మహానుభావులలో నొకరు. వీరిచరిత్ర, మాహాత్మ్యము ఇందు విపరింపబడినవి. చిప్పగిరి గుంటకల్లు జంక్షనుకు ౩ మైళ్లదూరమున నున్నది. మధ్వమతమువారీ గ్రంథము జదువదగుదురు.

బ్రహ్మచర్యము: వచనము

గ్రంథకర్త: కొమాండూరి సంపత్కుమారాచార్యులుగారు. క్రౌను పుటలు ౫౬. వెల రు. ౦-౪-౦.

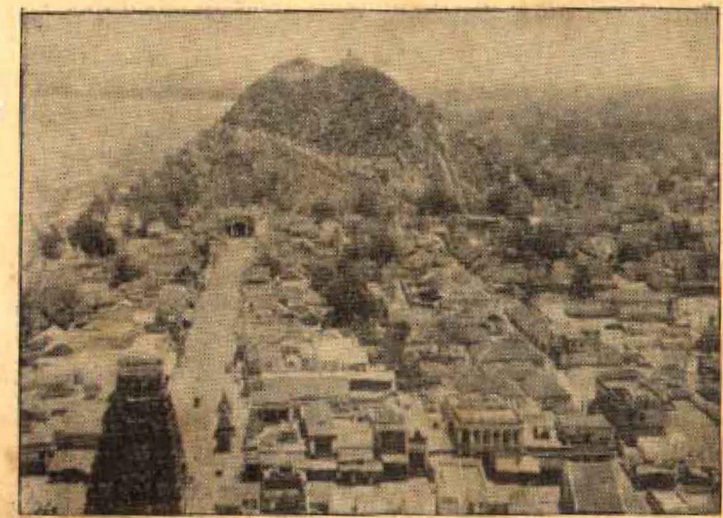
విలాసము: బ్రహ్మచర్యాశ్రమము, పొన్నూరు, గుంటూరుజిల్లా. బ్రహ్మచర్యమును ప్రతిమానవుడును అవలంబింపవలెను. అందువలన మనశ్శరీరముల కారోగ్యము శోభయును, బుద్ధివికసించును. అప్పుడు మానవుడు ఆత్మకల్యాణమునకును, లోకకల్యాణమునకును ఉపకరింపగలడు. కావున బ్రహ్మచర్యమన నేమియో, దాని నెట్లు లాచరింపవలెనో తెలుసుకొనుట యావశ్యకము. అందుకీ గ్రంథము కొంత యుపయోగించును. శాస్త్రమును, అనుభవమును పురస్కరించుకొని పుట్టిన దీపుస్తకము.

My Master. (నాగురువు)

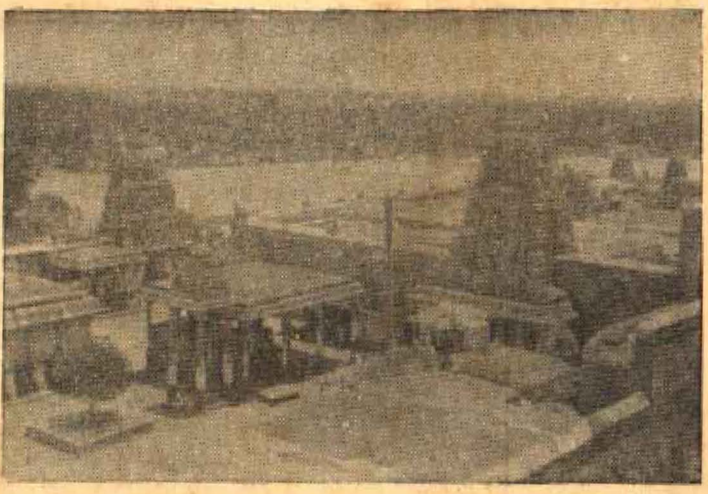
దివాన్‌బహదూర్ డాక్టర్ సర్ రఘుపతి వెంకటరత్నము నాయుడు(కెటి, ఎం. ఏ., ఎల్. టి., డి. లిట్.) గారి ౭౩వ జన్మదినోత్సవ సందర్భమున అతని శిష్యు డొకడు ౧౯౩౯-౧౦-౧౮ నాడు తన మిత్రులందరకును పంచిపెట్టుటకుగాను ఇంగ్లీషున ప్రచురించిన క్రౌన్ ౧౪ పుటల చిన్న పుస్తకమిది. మచిలీబందరున జన్మించి నోబుల్ కళాశాలయందుపాధ్యాయులుగ నుండి ప్రశంసను బడసి, పిఠాపురము రాజావారి కళాశాలాధ్యక్షులుగ నుండి ప్రసిద్ధినొంది, చెన్నపుర విశ్వవిద్యాలయమునకు మొదట ఎన్నికొనబడిన ఉపాధ్యక్షులుగనుండి కీర్తిగాంచిన శ్రీనాయుడు గారి నెరుగనివా రుండరు. మఱియు ఆదర్శ బ్రహ్మజీవనమును గడపుచు, సత్యనిరతికి, ధర్మకాంక్షకు, ఔదార్యమునకు, దానమునకు, భక్తిభావమునకు, వినయమునకు, సంఘసంస్కర్తృనాయకత్వమునకు వీరి నందరును గుర్తించి కీర్తింతురు. వీరి ఉపన్యాసములు, ఉపాసనలు, ధర్మప్రసంగములును ఎక్కడనో ఎప్పుడో అందరును విని యుండవలెను; అట్టి వీరి వ్యక్తిజీవనములోని కొన్ని ముఖ్యాంశములను, జనసామాన్యమునకు అల్పాంశములుగ కనబడువానిని కొన్నిటి నీ చిన్ని పుస్తకమునందు వివరించి వాని వలన వీరి గొప్పగుణములను గ్రంథకర్త మరియు స్పష్టీకరించెను. సాధారణముగ నందరెరుంగని చిన్నిచిన్ని విషయములు, వారి దుస్తుల మాదిరి, గృహజీవనమున సాదుపు మొదలగు సంగతులు తెలుసుకొనుటకు శ్రద్ధయు, ఆతురమును కలుగుచుండును. ఈ పొత్తము చిన్నదైనను దానియం దిమిడియుండు భావములు గొప్పవి. ఆదర్శపురుషుల జీవితవిశేషములు అవశ్యపఠనీయములు గదా! జ. బ్ర.

The Next Rung (పైమెట్టు)

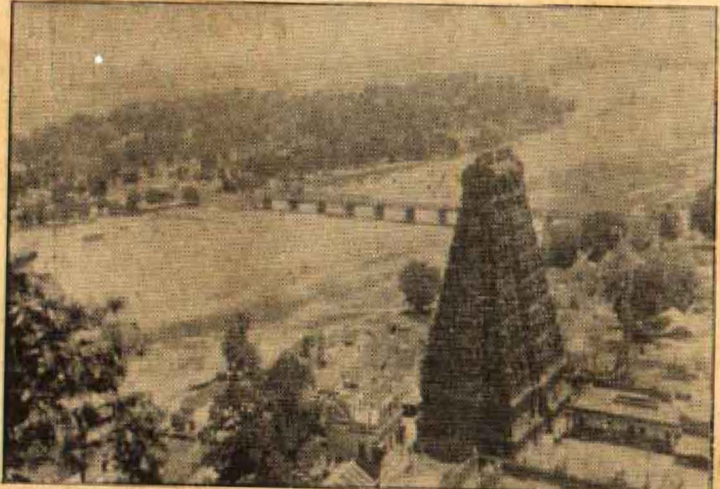
గ్రంథకర్త: కే. యస్. వెంకటరమణిగారు, శ్వేతారణ్యాశ్రమము, మైలాపూర్, మద్రాస్. క్రౌన్ 156పుటల గ్రంథము, ఫెదర్ వెయిట్ కాగితములపై చక్కని యచ్చు, అందమైన గట్టిబైండు, రేపరుకవరు, వెల రూ. 1-8-0.



శ్రీ కాళహస్తినగర దృశ్యము



శ్రీ కాళహస్తీశ్వర దేవాలయము





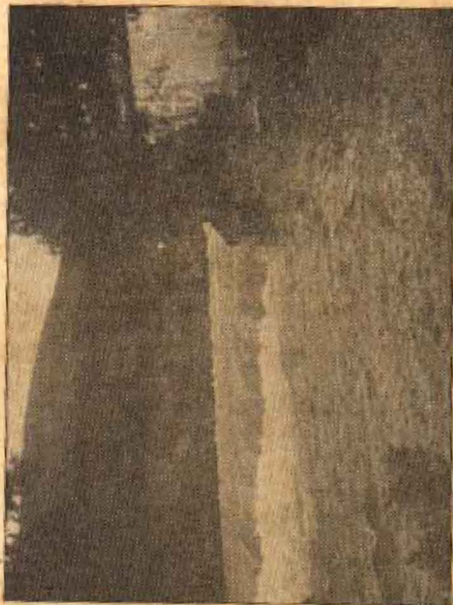
జనవరిలో గోదావరి అనకటమీదికి షికారు

ఈ మూడును శ్రీ యం. వి. సుబ్బారావుగారి ఛాయాచిత్ర

ప్రకృతి చిత్రములు



ఊటకమండలమున 'బొటానికల్' తోట (Botanical Gardens)_[illegible]



పైకారా 'డేము' (Dam)



పైకారా జలపాతము

శ్రీ ముద్దుకృష్ణగారి చిత్రములు

వెంకటరమణిగారు మంచి యోచనా పటిమయు, నవీనభావములును, చక్కని రచనాశక్తియు, ఇంగ్లీషునం దధికారమును గలవారు. వీరి పుస్తకములు ప్రపంచము లోని జ్ఞానసముదాయమునకును, ఉన్నతాదర్శములకును తోడై మానవుని అభ్యున్నతికి మార్గదర్శకము లగును.

ఈ 'పైమెట్టు' అను పుస్తకమున నితడు మానవ జీవితమును క్రొత్త నిచ్చెనయందలి పైమెట్టు నుద్దేశించి వ్రాసెను. ఇప్పటి ప్రపంచ నాగరకత నితడు అడుగుమెట్టు నాగరకత యని నిరూపించును. ఇందుకు మీదిమెట్టును, ఆపైమెట్టును, ఎక్కి చివరకు దేవునిపదతలమునకు చేరు మార్గము నితడీపుస్తకమున చూపి, మానవునియందున్న శక్తులకు నవ జీవనమును పోసెను.

మొదటి 76 పుటలును, 12 అధ్యాయములుగ విభజింపబడి మానవుని మొదటి విజయములు, ప్రభుత్వము, ఆస్తి, మతధర్మము, యుద్ధము-శాంతి, విజ్ఞానశాస్త్రము యొక్క పరమావధి, వంట-వస్త్రములు, వ్యవసాయము-పల్లెపోవడము, విద్య, మన అష్టాంకములు, తరువాతి మెట్టు, నాప్రజాస్వామిక రాజ్యము అను శీర్షికలక్రింద మానవుని నాగరికతా పరిణామమును గూర్చి చర్చింపబడెను. అరణ్యములోని మూర్ఖజీవనపద్ధతినుండి పౌరజీవనమునకు మానవుడు మరలిననాటికిని-అందలి యున్నత ఆశయము లను వివరించిరి. నేటి మన మట్టి నాగరికత ప్రభుత్వము, ఆస్తి, వివాహము అను ముక్కాలిపీటపై నమరియున్న దనిరి. ఆహారోత్పాదనము వివాహమున కారంభ మనియు, వివాహము ఆస్తికి మూలమనియు, ఆస్తి ప్రభుత్వమునకు ఆరంభకారణ మనియు సూక్ష్మముగ నిర్వచించి వ్యాఖ్యానము వ్రాసిరి. ప్రపంచ శాంతి సంరక్షణమునకు యుద్ధ మవసర మనునది పట్టి దురభిప్రాయమని వక్కాణించిరి. శాస్త్రజ్ఞాన పరిశోధనముల పరమావధి నిత్యసత్య వస్తువు నెరుంగుటకై యున్నదనియు ఉపయోగకరమును, నిర్మాణాత్మకమునగు [illegible] కని పెట్టుటయు వాంఛనీయము గాని విధ్వంసకమును మానవశక్తినాశకము నగు పరికరసంపాదనము కాదనియు స్పష్టపరచిరి. ప్రధాన

ఉద్యోగమును వ్యవసాయమును ప్రపంచమంతటను అశ్ర[illegible] చేయుటవలన నిపుడు ప్రపంచశాంతిసుఖములకు భంగ[illegible] కల్గి తూగుచెడినదనియు బోధించిరి. ఋణము చేయు యు ఋణము నిచ్చుటయు దానిపై వడ్డీలను వసూ[illegible] చేయుటయు, మానవులకు గొప్పనష్టమును కలుగజేసె వనిరి. పాఠశాలల విస్తారము, [illegible] ఉపా ధ్యాయునకు బిడ్డలను ఒప్పగించుటయు తప్పుమార్గ మని స్వగృహమే నిజమైన విద్యాలయ మనియు, తలిదండ్రు ఉత్తమోపాధ్యాయులనియు, ప్రకృతియు, పరిసరము జీవనమునే విద్యార్థికి జ్ఞానము నిచ్చుననియు వీరి దృఢా ప్రాయము. వైవాహిక జీవనమును, సంతతిని కనుగొను యు మానవుడు గుడ్డిగా సాగించుచున్నాడే గాని అంద పవిత్రతను, ఔన్నత్యమును గ్రహింపలేదనియు ఉత్కృష్టమైన సంతతి ప్రబలుటకు ఉత్తమ భావప్రచా రము కావలెననియు స్పష్టీకరించిరి. శాస్త్రము, మతము కవిత్వము, వేదాంతము, ధ్యానము, సంగీతము-ని యొక్క కేంద్రప్రయత్నము యొక్క ఫలము అట్టి నూత మానవసంతతిని సృష్టించుట యగుననుచున్నారు. అం దున నేమాదిరి ప్రభుత్వమైనను వహించిరేమో పోవలెననియు ఉండవే కూడదనియు వీరి వాదన. సకల జాతీయ ప్రవర్తి రాష్ట్రమునకును మూలము పునాది గ్రామమే అయియుం వలె నందురు. రాజ్యమంతయు గ్రామములుగనే యుం వలెను. గోళములరూపమైన స్థిరాస్తి యందరకును సమ ముగ నుండవలెను. చిన్నభూములకు పన్ను లుండరా వర్తకమునకు దిగుమతిపన్ను లుండరాదు. ప్రపంచమ టికి నొకవ్యావహారిక భాషయు, దేశమంతటికి నొక షయు నుండవలెను. అవి ఇంగ్లీషు, హిందీ, [illegible] భాషలు కావచ్చును. సుఖమునకు-అనగా నిర్వ్యా మునకు ప్రధానము కాని-విలాసవస్తువులను వస్త్రము నిరుత్సాహింపబడవలెను; నిరసింపబడవలెను. ఆహా ప్రధానముగాని, వస్త్రాలంకారము ప్రధానము [illegible] పరిశ్రమలన్నియు జాతీయమువర్చబడవలెను. [illegible] యము స్వాతంత్ర్యపరము చేయవలెను. మన సంస్థల [illegible] పరిశీలించుకొనుటయు, పరామర్శించుకొనుటయు. [illegible] సౌవర్ణయుతమైన [illegible] లోకగింతము, పురాతన[illegible]

వడిన వానిని విడిచిపుత్తము. జీవనముయొక్క బాహ్య అధికారమునుగాక అంతశ్శక్తులపై యధికారమును సంపాదించుకొనవలెను; క్షణభంగుర మగువానిని విడిచి శాశ్వతమగువానిని, గ్రహింపవలెను. ఆచరణాభ్యాసములలోనికి వశ్యమగు దానిని, ఆత్మయుతమగుదానిని, స్వార్థదూరమగుదానిని, మహనీయమగు దానిని జీర్ణించుకొనుడు—ఈ మొదలగునవి గ్రంథకర్త మొదటిభాగములో వ్రాసిన కొన్ని అభిప్రాయములు మాత్రము.

64 పుటలుగల రెండవభాగమున అభ్యుదయ భారతదేశముయొక్క ప్రబోధమునుగూర్చి వ్రాయబడినది. భారతవర్షముయొక్క స్థానము-కర్తవ్యము, భారతదేశమున కిప్పుడున్న లోపమేది, సాంఘాతికాధిపత్యమా, ఏకవ్యక్త్యాధిపత్యమా, భారతీయసంస్థానములు-బ్రిటిషు ఇండియా, భారతీయగ్రామము, స్వరాజ్యభారతవర్షముయొక్క కొన్ని సమస్యలు, ఆశయసాఫల్యము, భారతదేశమునకు స్వరాజ్యవిధానము అనుశీర్షికల క్రింద 8 అధ్యాయములుకలవు. నేటి ప్రపంచమంతయు రాజకీయైక్యమే పరమావధిగ ప్రాపించుటకు వాంఛించుటలేదు. జీవనమంతటి యొక్క జ్ఞానవిషయమైన-ఆధ్యాత్మికవిషయమైన ఐక్యము ఏకీభావము - అద్వైతము - నెలకొనుటకు ఆశించుచున్నదియని ఈభాగము తొలుత ప్రస్తావింపబడినది. భారతదేశసంప్రదాయమున నెప్పుడును రాజకీయప్రాభవముకంటె వేదాంతతత్త్వజ్ఞానమునందలి వాంఛయే ఎక్కువగనుండుట యొక్క మహత్తునుగూర్చి వివరింపబడినది. ప్రపంచమున నెప్పుడును ఏకవ్యక్తిపాలనము, ఏకవ్యక్త్యాధిపత్యమును మేలుచేయజాలియుండలేదనియు భారతీయతత్త్వమున కది యసలేసరిపడదనియు సాంఘాతికపద్ధతినే రాజ్యము జరుగవలెననియు బోధింపబడినది. మొత్తము భారతదేశలోని కొలది సంస్థానాధిపతులు కొంతత్యాగముచేసి బైటికి రావలెననియు ఆంగ్లప్రభుత్వమువారి చేతి కీలుబొమ్మలుగాక దేశసౌభాగ్యము నెంచి జాతీయులను పెంపొందించుచుండవలెగాక యనియు కోరబడినది. భారతీయగ్రామములోని-కార్యనిర్వహణమున్ను, పౌరజీవనమునే భవిష్యత్ప్రభుత్వమునకు ఆదర్శప్రాయముగ నుండవలెనని చెప్పబడినది. గ్రామమే దేశమున కాయువుపట్టు, పంటలగాదియని మరల మరల పేర్కొనబడినది. వ్యవసాయ సంబంధమైన ఋణములను వదలించుట, జనసామాన్యమునకు విద్య, సైనికదళవ్యయము బాగుగా తగ్గించుట లేక మానుట, ప్రభుత్వ నిర్వహణ వ్యయమును పెక్కురెట్లు తగ్గించుట, అత్యంత-ఉన్నతోద్యోగికి నెలకు వేయిరూపాయిలకంటె నధికమీయకుండుట—ముఖ్యమని తెలుపబడినది. గ్రామసంఘము, పంచాయతీ, జిల్లాకార్యనిర్వాహకసంఘము, రాష్ట్రీయసంఘములు, కార్యనిర్వహణము, భారతీయ సమాఖ్యసభ-ఇవి ఒకటిపైనొకటి మెట్లుగా ప్రభుత్వము జరుగవలెననియు, క్రమముగ మధ్యమెట్లు నెమ్మదిగ తొలగిపోయి గ్రామపంచాయతీ గ్రామమును నిర్వహించుచు నానారాజ్యసమితి రాజ్యములను నిర్వహించుచు నుండవలెనని-ఒకరిపైనొకరు రాజ్యమేలు పద్ధతి పోవనే వలయుననియు నొక్కి-చెప్పబడినది. స్వతంత్రభావము అందరు వ్యక్తులలోను అన్ని గ్రామములలోను కలిగి ఉన్న శాస్త్రపరిశోధనల వలన నేర్పడిన పరికరములను పనుముట్లను సౌఖ్యమునకుపయోగించుకొనుచుండియు యంత్రసాధనల నాగరికతయందు వ్యామోహము తొలగి బ్రహ్మానందము నిచ్చు పరమశాశ్వతవస్తువును గూర్చిన వాంఛను వృద్ధిచేసికొను నవకాశములను గూర్చి చెప్పుటతో నీగ్రంథము ముగింపబడినది. అనుబంధముగ చేర్చిన ప్రపంచములోని 42 ముఖ్యదేశముల వైశాల్యమును, జనసంఖ్యయు, ప్రభుత్వవిధానమును తెలుపు పట్టిక రాజకీయలోకజ్ఞానమున కెంతయు తోడ్పడును. దినమునకు తలకొకటికి 6 అణాల ఖర్చుతో ప్రపంచమంతటను నగు మానవశక్తి దుర్వినియోగమును పట్టి ప్రభుత్వముల వలని నష్టము నూహించుకొనుడు అని యీ అనుబంధము తుదిని హెచ్చరింపబడినది.

మొత్తమున ప్రపంచముయొక్కయు, భారతదేశముయొక్కయు ఆది చరిత్రమునుండి ఆధునిక నాగరికతా చరిత్రమువరకు నుండు పరిస్థితుల పరిణామములు వర్ణించుచు నవీననాగరికతను గూర్చిన నిర్మాణోద్యోగసంయుత ఆలోచనను కూర్చిన యీగ్రంథము ఆదర్శ సారస్వత, ఆర్థిక రాజ

, ఆధ్యాత్మిక విషయాలయొక్క ఆదర్శ పరిస్థితుల నూ టకుతో వ్యవడుచున్నది. ఋషులును, దీర్ఘదర్శులును తీయ సంప్రదాయములపై నిర్మించిన విధానమును పుర రించుకొని ప్రపంచశాంతికిని, అంతర్జాతీయ సౌమ నస్యమునకును దారిచూపు నీ 'పై మెట్టు' నందికొని బుద్ధి తు లందరును మీదికి పోగలరు. జ. బ్ర.

ముత్యాల సరములు—చిన్నకథలు

గ్రంథకర్త: (కీ. శే.) గురజాడ వెంకటఅప్పారావు గారు, బి. ఏ., ఎఫ్. ఎమ్. యు; ప్రకాశకులు: గురజాడ వెంకట రామదాసుగారు, విజయనగరము. మను ౧౬ సైజు. ౧౨౧ పుటలు. వెల తెలియదు.

వాలకాలము క్రిందటే ప్రకటితములైన ఈసంపుటి ములోని కొన్ని ఖండకావ్యాలద్వారా శ్రీఅప్పారావు లుగారు తమసంస్కార ప్రియతకు ఒకవంక కొంత వాదరాలను, వేఱొకవంక కొంతనిరసనను సంపా మకొన్నారు. నేటి తెలుగువాఙ్మయపు క్రొత్తపో లకు బీజాలు, నూతనలు వీరికవిత ధరించి ఉన్నది. నేటి రస్వత పరివర్తనానికి వీరిఆకాంక్ష వీరికవితలో స్పష్టము.

యాదృచ్ఛికమైన స్వప్నోల్లేఖనముచేత గాక, ఆవేశవిస్ఫోటనముచేత గాక, బుద్ధిపూర్వకముగా విప్లవము, పరివర్తనము అవలంబిస్తుంది వీరి సారస్వత రచనోద్యమము. కనుకనే కాబోలు, ఈకావ్యాలలో తేజము, సారము అపూర్ణములు.

శక్తిచేతగాని, పరిమాణముచేతగాని ఈకావ్య ములు—అన్నికావ్యాలూ తొలుతనే ప్రకటింప బడి ఉన్నా— ఆధునికవాఙ్మయానికి అధినాయకత్వము వహింపలేదు. అయితే ప్రకటితములైన 'లవణరాజుకల' మొదలైనకావ్యాలు తమ ప్రౌఢ్యముచేత ఒకనూతనమైన అభిరుచి వాఙ్మయములో కేతింపక పోలేదు. నూత్నకవితకు పథప్రదర్శనమే చేసినవి. వీరి తేజస్వి అయిన ప్రతిభ 'ముత్యాలసరము' అనే క్రొత్త ఛందస్సు ప్రవర్తింపజేసి శాశ్వతఖ్యాతి గడించుకొన్నది. ఈఛందస్సు వీరు చేర్పుతో— ముఖ్యముగా కథనకావ్యలకు— వినియోగించి దీనిఅందమునూ, ఆమహాల్యమునూ ప్రదర్శించినారు. తరువాతి యువకవులచేత పోలుపులు దిద్దిన ఈ 'ముత్యాలసరము' తొలుత వీరిచేతమాత్రము నియమాగతసౌందర్యము కొంత కోలుపడినమాట నిజము. అయితే చిరకాలమునుండి వాఙ్మయములో అవలంబనము పొంది ఉన్న ఉత్కటనియమాల నిరంకుశతకు ఎదురొడ్డి నిలిచి వీరు తమనుడికి 'ఒక విప్లవబిడిఅయిన, సున్నితమైన ఛందస్సు లలితసంగీతములో తెలయించుకోవలెనని పూనిన సంకల్పమే ఈయనియతికి బాధ్యము కావలెను. ఇంక, 'పాటివా రోదార్చె' వంటి వాక్యదోషాలుకూడా రచయిత లక్ష్యపెట్టలేదు. శైలిలో అసంస్కృతి వీరి సంస్కారలాలసకు ఒప్పినది— జాతీయత తీసి విలసిల్లి నంతనలకు—ఉత్సుకతలో కొంత అతిక్రమించినాడా. ఈ ఉల్లంఘనానికి అతిగా ప్రేరేచిన ఒక స్వాతంత్ర్యము వీరికి సహజమై, పులకరించే కవితాలో కనపటిమలోని కొఱతల నాక్రమించి, ఇంచుమించు వీకావ్యానికీ సమగ్రత పూర్ణకోసేనిత్త కుదురనీయ లేదు కాబోలు.

అయినా, 'లవణరాజుకల', 'కన్యక'; 'డామన్ పితియస్' మొదలైన కథన కావ్యాలలో స్వల్పమై భాషానియమాలచేత సహజమధురమైనవీరి శైలి మధుర తరమయినది తరుచు. దీనికి తోడు, వాడుకభా అన్నం దుల కు, చక్కని నుడి కార ము, జా యత, స్వాభావికత ఒప్పిఉన్నవి. సంభాషణ భా లలో నాటకౌచిత్య సౌందర్యాలు తులకిస్తవి. వాడు పట్టు సహజముగా, సమ్మతముగా విలసిల్లుతుంది. క ములో జీవము పొంగుతూ ఉంటుంది. 'పూర్ణమ్మ' ఆడపిల్లల పాటు మన మధురకవితల పోకడలలో తీ చిలికి, సందర్భ మెలిగిన నుడితో, కన్నెవలె పవిత్ర జాలికథతో పాఠకుల సానుభూతిని చూఱకొంటున

క్రొత్తభావాలతో సుకుమారముగా సత్యా త్యనిరూపణచేసే భాగాలు రచయిత కళారహస్యా ర్యానుభవము వెల్లడిస్తూ ఉన్నవి.

[illegible]

[illegible]

'దేవుడు చేసిన మనుషుల్లారా
మనుషులు చేసిన దేవుళ్లారా!
మీ పేరేమిటి!'

[illegible]

[illegible]

[illegible]

క మ లా వా ధ క ము లు

[illegible]

[illegible]